

91(075)

34-16

BIBLIOTHÈQUE
DE
L'UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE
DE BIENFAISANCE

FONDATION
BOGHOS NUBAR PACHA

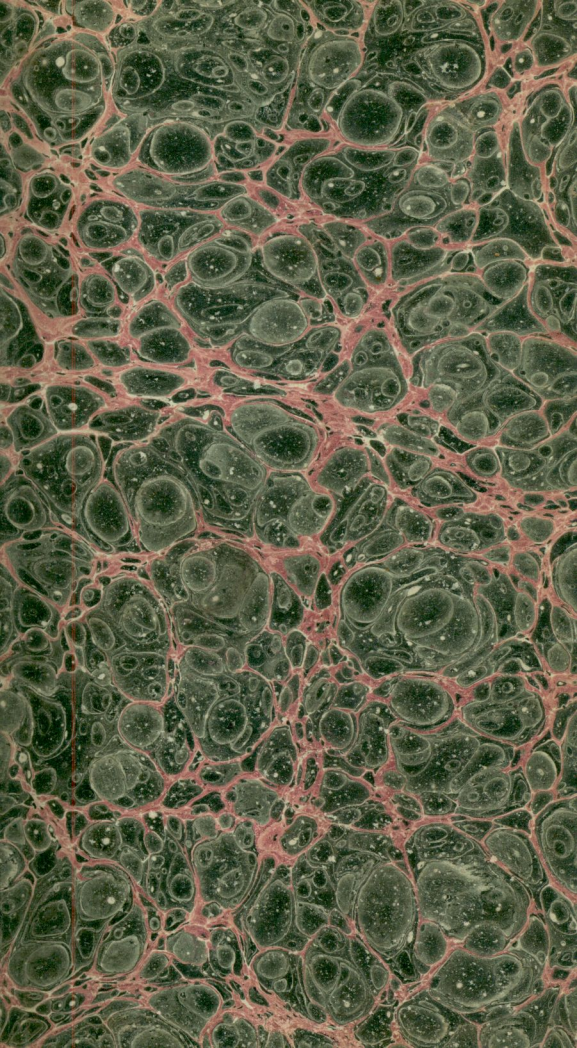
Fonds : *M. KHÉRIAN*

BIBLIOTHÈQUE NUBAR

N^o

COTE *IV. 20.2*

U.G.A.B.

ՀԱՄԱՌՈՏ

ԵՇԽԵՐՀԵԳՐՈՒԹԻՒՆ

12004 Ki

91(075)

562-ԱԳ

32-16 ՀԱՄԱՌՕՏ

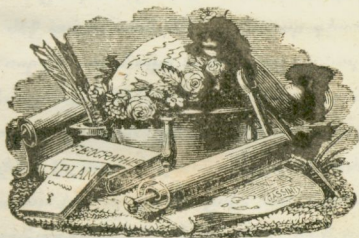
ԼՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐԱՏԱՆ ՏՂՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐԱԴԻՆՑ

Հ. ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԵԱԶԸՃԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՎԵՆԵՏԻԿ

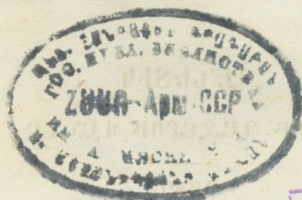
ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԸ

1840

120

(15-7-14)
82-25151

3943.

(4647-51)

17132-58

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ուսմունքը Եւրոպայի ամէն ազգերուն մէջ այնչափ ծաղկած է հիմա, որ տեսակ տեսակ մեծ ու պզտիկ աշխարհագրութիւններուն թիւը չիկայ: Մեր ազգին տղոց ձեռքը միայն կը պակսէր մէկ համառօտ աշխարհագրութիւն մը, որով քիչ ատենի մէջ աս ուսման էն հարկաւոր գիտելիքները սորվին, ու ետքը աւելի ընդարձակ աշխարհագրութիւններն ալ կարդալով, աս օգտակար ու զուարճալի գիտութեան պտուղը վայելեն: Այսպիսի դաստատարի մը ամենահարկաւոր ըլլալը գիտնալով, աս համառօտ Աշխարհագրութիւնը հանեցինք, նայելով որ ամէն կողմանէ տղոց գիւրացիներէ աս ուսմունքը: Դիւրութեան համար

‘Նախ’ Քաղաքական մասը մէկալ մասերէն աւելի նիւթական ու պարզ ըլլալուն՝ առաջ ան գրինք. բայց ամէն վարպետ իր աշկերտ

ներուն ընդունակութեանը նայելով, ազատ է
ուզածին պէս մէկալ մասերը ետե առաջ բե-
րելու ու անանկ սորվեցնելու : Միայն թէ
քաղաքական մասը առաջ ալ սորվեցնելու
ըլլայ, պէտք է որ նախ աղոց համառօտ կեր-
պով մը հասկըցնէ բնական մասին մէջէն աշ-
խարհագրական գլխաւոր սահմանները . այս-
ինքն թէ ինչ է կղզին, ինչ է լեռը, ծոցը, նե-
ղուցը, կամ աշխարհքիս կողմերը որոնք են,
կամ թէ աշխարհացոյցը ինչ բան է, և այլն :

Երկրորդ՝ ամէն գլխաւոր հատուած նոր սո-
ղով սկսանք, ու ամէն մէկուն մէյմէկ՝ երկեր-
կու հարցմունք գրինք թուանշանով նոյն երե-
սին տակը . որով ուզողը կրնայ բոլոր երեսը
միակերպ ալ կարգալ, հարցնողն ալ ինչ
կերպով ուզէ՝ կրնայ հարցնել : Միայն թէ
որովհետեւ քաղաքական մասին հարցմունքնե-
րը իրարու նման են, հարկ չսեպեցինք ամէն
երեսի մէջ նոյն հարցմունքները կրկնելու .
հապա օրինակի համար միայն Եւրոպայի ընդ-
հանուր գիտելիքներուն, ու Բրիտանիային
հարցմունքները գրինք :

Երրորդ՝ չէ թէ միայն մայրաքաղաքներուն,
հապա նաև հասարակ քաղաքներու բնակիչ

ներուն թիւը գրինք, որ անով քաղաքներուն
իրարմէ ունեցած մեծութիւնը խմացուի. բայց
վարպետները գիտնալով որ աղաքը ան թիւերը
սորվին նէ՝ յիշողութիւննին կըհոգնի, մոքեր-
նին ալ բան մը չիմնար, պէտք չէ պահանջեն
որ սորվին: Նոյնպէս ալ պատմական տեղեկու-
թիւնները միայն չափահաս տղոց սորվեցնե-
լու է. վասն զի սգտիկները ան բաները սոր-
վելու շատ կաշխատին, ու մնացած գիտելիք-
ները չեն կրնար սորվիլ: Իսկ բնակիչներուն
թիւը աւելի Պալպի աշխարհագրին հետեւելով
գրինք. բայց Ասիայի ու Ափրիկէի բնակիչնե-
րուն թիւը խիստ որոշ չեն գիտցուիր, անոր
համար մենք հաւանական թիւերը ընտրեցինք:

Չորրորդ՝ քաղաքներուն ամէն հին ու նոր
անունները մէկտեղ չիյիշեցինք, որ տղոց մըա-
քին ծանր չիգայ, հասկա հիմա սովորաբար
գործածուած անունները գրինք. իսկ անսովոր
անունները ուրիշ տեղ կըբացատրենք:

Մեր կողմանէ այսչափ ջանք ցուցնելէն
ետքը, իմաստուն վարպետներուն կըթողունք
որ քաղաքական մասին ամէն գլխաւոր գիտե-
լիքները ու քաղաքները աւելի տեղնիտեղը բա-

ցատրեւով՝ տղոց միտքը սրեն, որով հին ունոր
Պատմութիւններ սորվիլը անոնց դիւրանայ.
ուսումնական ու բնական մասերուն գիտելիք-
ներն ալ պարզ օրինակներով ու դիւրին բա-
ցատրութիւններով հասկըցընեն, որ ծուռու-
մուռ կարծիքները տղոց մտքէն փարատի, ու
եսքը դիւրաւ կարենան սորվիլ Բնական պատ-
մութիւնը, Բնաբանութիւնը և Աստղաբաշ-
խութիւնը: Իսկ մեր աշխատանքին փոխարէնը
առած կըսեպուինք՝ թէ որ աս գրքուկով վար-
պետներուն աշխատանքը քիչ մը թեթեւցը-
նենք, ուսումնասէր տղոց ջանքն ալ վառենք՝
որ ասոր ետեւէն գալու ուսմունքներն ալ ա-
ղէկ սորվին:

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1. ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ուսմունքը կըսորվեցընէ աշխարհքիս դիրքը , երկրիս բնական կազմութիւնը, ու բնական և քաղաքական բաժանմունքը :

2. Իրեք մաս կըբաժնուի աշխարհագրութիւնը . Քաղաքական , Ուսումնական , և Բնական :

1 • Աշխարհագրութիւնը ի՞նչ կըսորվեցընէ:

2 • Քանի՞ կըբաժնուի աշխարհագրութիւնը:

ԼՈՒՆՔԻՆ ՄԼՍ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

1. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ աշխարհագրութիւնը
կըսորվեցընէ երկրիս քաղաքական բաժան-
մունքը, և վրայի այլեայլ տեղերուն դիրքը
ու անունը :

2. Բոլոր երկրիս վրայի տարածութիւնն է
149,521,000 քառակուսի աշխարհագրա-
կան մղոն *. այսչափ տարածութեան հին-
կին մէկը ցամաք է, չորսը ծով :

3. Երկիրս հինգ մաս կըբաժնուի. Եւրո-
պա, Ասիա, Ափրիկէ, Ամերիկա, և Ով-
կիանիա :

4. Բոլոր երկրիս բնակիչներուն հաւանա-
կան թիւն է 737,000,000 :

1. Քաղաքական աշխարհագրութիւնը ո՞րն է :

2. Բոլոր երկրիս մեծութիւնը ո՞րչափ է :

3. Երկիրս քանի՞ մաս կըբաժնուի :

4. Բոլոր երկրիս բնակիչները ո՞րչափ են :

* Մէկ աշխարհագրական մղոնը՝ փաճկի մէծ մղո-
նէն 4իւ մը աւելի մէծ է. այնչափ որ 10 աշխարհա-
գրական մղոնը փաճկի մղոնով 11 մղոն կընէ : Քառա-
կուսի մղոն կըսուի ան միջոցը, որուն թէ երկայնքը՝ թէ
լայնքը մէկ մղոն է :

ԵՒՐՈՊԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ

1. ԵՒՐՈՊԱՅԻՆ սահմանը հիսիսէն Սառուցեալ ծովն է, արևելքէն Ուրալ ու Վոլկաս լեռները ու Սև ծովը, հարաւէն Միջերկրական ծովը, արևմուտքէն Ատլանտեան ովկիանոսը :

2. Եւրոպայի մեծութիւնը 2,793,000 քառակուսի մղոն է : Թէպէտ աշխարհքիս մէկալ մասերէն պղտիկ է, բայց ամէնէն ալ աւելի բազմամարդ է :

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

3. Եւրոպային մէջ գլխաւոր տասնըմեջ աշխարհք կայ . չորսը հիսիսային կողմը, եօթը մէջտեղուանքը, հինկը հարաւային կողմը :

1. Եւրոպային սահմանը ո՞րն է :

2. Ո՞րչափ է Եւրոպային մեծութիւնը :

3. Եւրոպային մէջը քանի՞ տէրութիւն կայ :

1. Հիւսիսայիններն են՝ Բրիտանիա ,
Տանիմարբա , Շուետ , և Ռուսաստան :

2. Եւրոպային մէջտեղուանքը ասոնք են .
Գաղղիա , Պելճիա , Հոլանտա , Օւելցե-
րի , Լատրիա , Բրուսիա , և Գերմանական
դաշնակցութիւնը :

3. Հարաւային կողմիները ասոնք են .
Փորթուգալ , Սպանիա , Իտալիա , Եւրո-
պայի Տաճկաստան , և Յունաստան :

ԾՈՒՎ

4. Եւրոպայի ծովերը ասոնք են .
Սառուցեալ ծով , Ճերմակ ծով , Պալ-
թիկ ծով , Հիւսիսային ծով .
Ետլանտեան Ովկիանոս , Մանիքա , Իո-
ւանտայի ծով .
Միջերկրական ծով , Յոնիական ծով , Եր-
ջիպեղազոս , Մարմարա , Սև ծով ,
Եզախու ծով :

-
1. Եւրոպային Հիւսիսային կողմի տէրութիւն-
ները որոնք են :
 2. Միջին Եւրոպայի տէրութիւնները որոնք են :
 3. Հարաւային կողմի տէրութիւնները որոնք են :
 4. Եւրոպային ծովերը որոնք են : — Ո՛ր է
Սառուցեալ ծովը : — Ո՛ր է Ճերմակ ծո-
վը , և այլն :

ՆԵՂՈՒՅ

1. Եւրոպայի նեղուցները ասոնք են .
Վլայկացի նեղուցը՝ Ռուսաստանի Հիւսիսային դին .
Աբակէրրաբ , Քաթեկաթ , Սունտ ,
Պէլթ՝ Պալթիկ ծովուն և Հիւսիսային
ծովուն մէջտեղը .
Քալէի նեղուցը՝ Գաղղիային ու Անգլիային մէջտեղը .
Սեպտէի կամ Ճիպլիթէրբայի նեղուցը՝
Սպանիային ու Ափրիկէին մէջտեղը .
Մեքսիկայի նեղուցը՝ Իտալիայի Հարաւային ծայրը :
Չանադդալէսի նեղուցը՝ Արշիպելագոսին ու Վարմարային մէջտեղը .
Վոսփորոս՝ Աւ ծովուն ու Վարմարային մէջտեղը .
Ենիգալէի նեղուցը՝ Ազախու ծովուն ու Աւ ծովուն մէջտեղը :
-

1. Եւրոպայի նեղուցները որոնք են : — Ո՛ւր է Վլայկացի նեղուցը : — Ո՛ւր է Քաթեկաթ : — Գաղղիան Անգլիայէն բաժնող նեղուցը որն է , և այլն :

ԾՈՅ

1. Եւրոպայի ծովերուն երևելի ծոցերը
ասոնք են .

Պոթնեան ծոց , Ֆինլանտեան ծոց , Բի-
կայի ծոց՝ Պալթիկ ծովուն մէջ .

Չուխտերգէ՝ Հիւսիսային ծովուն մէջ .

Կապոնեան ծոց՝ Ատլանտեան ովկիանոս-
սին մէջ .

Լիոնի՝ Ճենովայի՝ վենետիկի ծոց՝ Աի-
ջերկրական ծովուն մէջ .

Սէլանիկի ծոց՝ Արշիպելագոսին մէջ :

ԿՂԶԻ

2. Եւրոպային զլեւաւոր կղզիներն են ,
Սառուցեալ ծովուն մէջ՝ Սփիցաէրկ , Նոր
Չեմլեա , Քալկույեվ , ու Լոֆֆոտէն :
Պալթիկ ծովուն մէջ՝ Ալանտ , Տակո , Լա-
դէլ , Կոթլանտ , Օլանտ , Պորնհոլմ ,
Րուկէն , Ֆալսթէր , Լալանտ , Օւե-
լանտ , և Ֆիոնիա :

Իռլանտայի ծովուն մէջ՝ Սէն , և Լանկլըսի :

1 . Եւրոպային ծոցերը որո՞նք են : — Ո՞ւր է
Պոթնեան ծոցը : — Ո՞ւր է Չուխտերգէ , ևն :

2 . Եւրոպային կղզիները որո՞նք են : — Ո՞ւր է
Սփիցաէրկ , և այլն . համ Սառուցեալ ծո-
վուն կղզիները որո՞նք են , և այլն :

Ետանտեան ովկիանոսին մէջ Իսլանտա ,
Իոլանտա , Ընգլիա , Ֆերոէր կղզի-
ները , Շէթլէնտ կղզիները , Որկա-
դեան ու Հերրիդեան կղզիները :

Միջերկրական ծովուն մէջ՝ Քորսիքա ,
Սարտենիա , Սիկիլիա , Մայորքա , Մի-
նորքա , Իվեյա , Լյալա , Մալթա , և Լի-
սարեան կղզիները :

Յոնիական ծովուն մէջ՝ Քորֆու , Փաք-
շա , Սանթա Մաւրա , Թէաքի , Օան-
թա և Քէֆալոնիա : Ըս կղզիները ա-
զատ հասարակապետութիւն են անդ-
ղիացւոյ պաշտպանութեան տակը :

Երշիպեղագոսին մէջ Լեմնոս , Լյորիպօղ ,
Չէրիկօ , Նաքշա , Շիրա և ուրիշ
մանր կղզիներ :

ԹԵՐԱԿՂԶԻ

1. Եւրոպային մէջ վեց թերակղզի կայ .
Շուետ , Սպանիա , Իտալիա , որ էն մե-
ծերն են .

Եւթլանտ՝ Տանիմարքային մէջ .

Մորա՝ Յունաստանին մէջ .

Խորմ՝ Ռուսաստանին մէջ :

1. Եւրոպային թերակղզիները սրոյնք են :

ՀՐՈՒԱՆԴԱՆ

1. Եւրոպային հրուանդաններն են ,
 ‘Նորաքին’ Հուետի հիւսիսային ծայրը .
 Սիզէն՝ Իռլանտայի արեւմտեան կողմը .
 Լէնստէնտ՝ Բրիտանիային արեւմտեան գին .
 Ֆինիսթէրրէ՝ Սպանիային արեւմտեան գին .
 Սուրբ Վինչենցիոս՝ Փորթուգալին արեւմտեան կողմը .
 Սփարթիլէնթօ՝ Իտալիայի հարաւային գին .
 Սաթափան՝ Սորայի հարաւային ծայրը :

ԼԵՌ

2. Եւրոպան ընդհանրապէս լեռնոտ երկիր է . միայն Ռուսաստանն ու Վէհաստանը աւելի դաշտային են :

3. Եւրոպային մէջ ինը հասարակածային լեռներու գոտիներ կան .

Քէօլէն՝ Հուետին ու ‘Նորվեկիային մէջ տեղը .

1. Եւրոպային հրուանդանները որո՞նք են :

2. Եւրոպան լեռնոտ երկիր է , թէ դաշտային :

3. Եւրոպային մէջ քանի՞ գոտի կայ լեռներու : — Ո՞ր է Քէօլէն : — Ո՞ր է Վոլկաս, Լէն :

Ուրալ՝ Ասիային ու Եւրոպային մէջտեղը .
 Կովկաս՝ Կասպից ու Սև ծովուն միջոցը .
 Պալգան՝ Եւրոպայի Տաճկաստանին մէջ .
 Կարպաթ՝ Սաճառաստանին մէջ .

Ալպեան լեռները՝ որ Իտալիան Գաղղիայ-
 էն ու Օւիցերիէն կը բաժնեն .

Ապենինեան լեռները՝ Իտալիային մէջ .
 Պիրենեան լեռները՝ Գաղղիային ու Սպա-
 նիային մէջտեղը .

Իբերեան լեռները՝ Սպանիային մէջ :

ՀՐԱԲՈՒԽ

1. Եւրոպային մէջ իրեք մեծ հրաբուխ կայ .
 Հեքլա՝ Իսլանտային մէջ .
 Վեսուվ՝ Նափոլիին մէջ .
 Եանա՝ Սիկիլիային մէջ :

ԼԻՃ

2. Եւրոպայի գլխաւոր լիճերը ասոնք են .
 Վէնէր , Վէթէր , Սէլար՝ Շուեաին մէջ .
 Սայմա , Լատուկա , Օնեկա , Իլմեն , Պելո ,
 Բէյբուս՝ Ռուսաստանին մէջ .

-
1. Եւրոպային մէջ քանի՞ հրաբուխ կայ : —
 Ո՛ւր է Հեքլա , և այլն :
 2. Եւրոպային լիճերը որո՞նք են : — Ո՛ւր է
 Վէնէր , և այլն :

Նէօֆշաթէլի՝ Ճինեվրայի՝ Լուչերնայի՝
Յուրիքի լիճերը՝ Օւիցերիին մէջ .

Մաճորէ լիճը , և Քոմոյի՝ Կարտայի՝
Փերուճիայի՝ Պոլսենայի լիճերը՝ Իտա-
լիային մէջ .

Նայսիտէլ , Պալաթոն՝ Լատորիային մէջ :

ԳԵՏ

1. Եւրոպային էն մեծ գետերը ասոնք են .
Տվինա , որ կըթափի Ճերմակ ծովը .

Թորնէա , Նեւա , Տունա , Նեմեն , Վիս-
թուլա , Օտէր՝ Պալթիկ ծովը .

Լըպա , Վէզէր , Հոենոս , Թամիզ , Սե-
նա , Լուառ , Շէնրն , Սէվըրն , Կա-
րոն , Մինհօ , Տուրօ , Թաւհօ , Կուա-
տիանա , Կուատալքուիվիլի՝ Լաթան-
տեան ովկիանոսը .

Փօ , Լաիճէ՝ Լգրիական ծոցը .

Լպրօ , Հոդգանոս , Լընօ , Տիբերիս՝ Սի-
ջերկրական ծովը .

Դանուբ , Տներեր , Տնեսգեր՝ Սև ծովը .

Տոն՝ Լգախու ծովը .

Վոլկա , Ուրալ՝ Կասպից ծովը :

1. Եւրոպային գլխաւոր գետերը որոնք են :
— Տվինա որ ծովը կըթափի , և այլն :

ՕՒ, ՀՈՂ, ԲԵՐՔ

1. Եւրոպային օդը բարեխառն է . միայն հիւսիսային կողմերը խիստ ցուրտ :

2. Հողը ընդհանրապէս խիստ բարեբեր է . վասն զի մշակութիւնն ալ շատ ծաղկած է :

3. Գլխաւոր բերքն է երկաթ , կապար , պղինձ , անագ , հանքային ածուխ , աղ , անդիկ : Բոյսերուն մէջ՝ ցորեն , բրինձ , եղիպտացորեն , գետնի խնձոր , կանեփ , ձէթ , լեմոն , և ամէն տեսակ պտուղներ : Կենդանիներէն՝ օգտակարներուն ամէն տեսակը շատցած են Եւրոպա , ու վնասակարները պակսած :

ԲՆԱԿԻՉ , ԼԵԶՈՒ , ԿՐՕՆՔ ,

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

4. Եւրոպայի բնակիչներուն թիւն է 230,000,000 այլեայլ ազգէ :

1. Եւրոպային օդը ի՞նչպէս է :

2. Եւրոպային հողը բարեբեր է :

3. Եւրոպային բերքը ի՞նչ է : — Բոյսերէն ի՞նչ բերք ունի : — Ի՞նչ տեսակ կենդանիներ կան Եւրոպա :

4. Եւրոպային մէջ որչափ բնակիչ կայ :

1. Եւրոպային մէջ 53 լեզու կը համրեն.
բայց մայր լեզուները ութէն աւելի չեն :

2. Եւրոպային մէջ հիմա գործածական
լեզուները ասոնք են . գաղղիարէն , իտալե-
րէն , գերմաներէն , անգղիարէն , ռուսե-
րէն , տաճկերէն , հոլմերէն , լատիներէն :

3. Իրեք գլխաւոր կրօնք կայ Եւրոպային
մէջ . քրիստոնէութիւն , մահմետականու-
թիւն , հրէութիւն : Քրիստոնէութիւնն
ալ իրեք երևելի ճիւղ կը բաժնուի . ուղ-
ղափառ , յունադաւան , և նորադանդ :

4. Քաղաքականութե՛ն ու արհեստի կող-
մանէ Եւրոպան այնչափ ծաղկած է , որ
հարկաւորէն զատ՝ զարդի ու զեղխու-
թեան բաներուն ալ չափը չիկայ : Վա-
ճառականութիւնը բոլոր աշխարհք տա-
րածուած է . իսկ գիտութիւնները այնչափ
պայծառացած են , որ աշխարհքիս մէջ ա-
տեն մը կամ տեղ մը ասոր նմանը չէ եղած :

1. Եւրոպային մէջ քանի՞ լեզու կայ :

2. Եւրոպային մէջ գործածական լեզուները
որոնք են :

3. Եւրոպային մէջ քանի՞ տեսակ կրօնք կայ :
— Քրիստոնէուհը քանի՞ ճիւղ կը բաժնուի :

4. Քաղաքականութեան ու արհեստի կողմա-
նէ Եւրոպային վիճակը ի՞նչպէս է : — Վա-
ճառականութիւնը ի՞նչպէս է : — Գիտու-
թիւնները ի՞նչ վիճակի մէջ են :

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

1. Եւրոպային մէջ իրեք տեսակ կառավարութիւն կայ . ազատ միապետութիւն , շափաւորած միապետութիւն , ու Հասարակապետութիւն :

2. Ազատ միապետութիւն կրսուի ան կառավարութիւնը , որուն թագաւորը ինչ օրէնք ուզէ՝ կըդնէ :

3. Չափաւորած միապետութիւն կրսուի՝ երբոր թագաւորը առանց իշխաններուն խորհրդին չիկրնար օրէնք մը դնել , կամ պատերազմ բանալ :

4. Հասարակապետութիւն կրսուի՝ երբոր կառավարութիւնը կամ ազգին գլխաւորներուն , կամ բոլոր ազգին ձեռքն է :

1. Եւրոպային մէջ քանի տեսակ կառավարութիւն կայ :

2. Ազատ միապետութիւնը ո՞րն է :

3. Չափաւորած միապետութիւնը ո՞րն է :

4. Հասարակապետութիւնը ի՞նչ տեսակ կառավարութիւն է :

Ե . ԲՐԻՏԱՆԻԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

1. ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ տիրեցին Հռոմայեցիք Քրիստոսի 78 թուականին . բայց 448 ին թողուցին : Բրիտանացիք Սկոթիացուց ձեռքէն նեղութիւն քաշելով , Լնկոսաքսոն ըսուած ազգէն օգնութիւն ուղեցին . անոնք ալ եկան բոլոր երկրին տիրեցին , ու անունը իրենց գլխաւորին անունովը Լնգղիա գրին : Ետքէն 1066 ին Նորմանտիայի Գուլիէլմոս գուքսը տիրեց Բրիտանիային , և հոն Նորմանտիայէն բնակիչներ խաւրեց . անկէց ետքը Լնգղիան քանի գնաց մեծցաւ , Սկոթիան՝ Իոլանտան և ուրիշ շատ կղզիներ ալ իր հետը միացրնելով :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

2. Բրիտանիան Եւրոպային արեւմտեան կողմը կիսնայ , և չորս գին պատած է Լաւանտեան ովկիանոսը :

1 . Բրիտանիային վրայ ի՞նչ պատմական գիտելիք կայ :

2 . Բրիտանիային տահմանը ո՞րն է :

1. Բրիտանիան չորս զլխաւոր մաս կը բաժնուի. Անգղիա, Սկոթիա, Իռլանտա, և ասոնց քովի Մանր կղզիները :

2. Տարածութիւնն է 90,950 մղոն քառակուսի :

3. Արկիրը ընդհանրապէս լեռնոտ է, մանաւանդ Սկոթիան :

4. Գլխաւոր գետերն են Թէմս կամ Թաւիզ, Սէվըրն, Դէնըն, ու Թրէնթ :

5. Շատ տեսակ հանք ունի, զլխաւորներն են երկաթ, կապար, անագ, պղինձ, ու հանքային ածուխ: Այնպէս ինքրուն մէջ անուանի է ձին. ոչխարներուն բուրդն ալ խիստ ազնիւ :

6. Օդը ցուրտ ու թաց ըլլալուն համար՝ երկիրը խաղող չի հասցըներ :

7. Բնակիչն է 24,000,000, ասոնց լեզուն է անգղիարէն, որ հին Աեղտաց լեզուէն առաջ եկած է :

1. Բրիտանիան քանի՞ մաս կը բաժնուի :

2. Բրիտանիային մեծութիւնը որչափ է :

3. Բրիտանիային երկիրը ի՞նչպէս է :

4. Գլխաւոր գետերը որո՞նք են :

5. Բերքը ի՞նչ է : — Ի՞նչ հանք ունի :

6. Օդը ի՞նչպէս է :

7. Բնակիչը որչափ է : — Լեզուին որն է :

1. Արհեստները ու վաճառականութիւնը խիստ ծաղկած են. ձեռագործները վերջի կատարելութիւնը հասած . անոր համար ամէն տէրութեանց հետ առուտուր ունին :

2. Կրօնքը՝ Անգղիային ու Ակովտիային մէջ նորաղանդ է, իսկ Իռլանտային մէջ ուղղափառ :

3. Տէրութեան կառավարութիւնն է չափաւորած միապետութիւն :

4. Չօրքն է 100,000 :

5. Աւատորմիդը 606 կտոր նաւ, մեծ ու պզտիկ :

ԴԼԽԱԻՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ԱՆԴՆԻԱ

6. ԱՆՏՐԱԿԱՄԻՆՈՐ (1,700,000 բնակիչ ունի .) բոլոր տէրութեան մայրաքաղաքը, Աւրոպային մէջ էն բազմամարդ , և աշխարհքիս էն վաճառաշահ քաղաքն է , թաւմիզ գետին վրայ . իր նաւահանգստին

1. Բրիտանիայի քաղաքականութիւնը ինչպէս է :

2. Կրօնքը ինչ է :

3. Տէրութիւնը ինչ կառավարութիւն ունի :

4. Չօրքը որչափ է :

5. Քանի նաւ ունի :

6. Բրիտանիային մայրաքաղաքը որն է :— Անտոն ինչպէս քաղաք է :

4647-51/1732-58

մէջ միշտ հազար հաւէն աւելի կրկրանուի։
Մէջի գլխաւոր շէնքերն են Սուրբ Պօղոս,
որ հորադանդներուն էն մեծ ժամն է .
Վէսթմինսթրի ժամը՝ ուր որ թագաւոր-
ներուն և մեծ մարդկանց գերեզմանները
կան . և աշտարակը՝ որ թագաւորական
դանձաստունն է։ Խիստ մեծագործ է հաւ
Թամիզ գետին տակի ճամբան՝ որ 1300
ոտք երկայնութիւն , 200 ոտք լայնութիւն
ունի , և լմրննալու վրայ է։ Աս քաղքիս
մէջ ծնան Պաքոն, Սիլտոն, Փոփ, Եւտոնն
ալ Վէսթմինսթրի մէջ թաղուած է։

1. ՄԷՆԵԸՍԹԵՐ (238,000) } վաճառակա-
ՊԻՐՄԻՆԿԷՄ (147,000) } նութեան կողմանէ
էն ծաղկած քաղաքներն են։

2. ԼԻՎԵՐՓՈՒԼ (185,000) ասոր ծովային վա-
ճառականութիւնը խիստ բանուկ է։

3. ՊԻՐԵՍԹԵՐԼ (104,000) } ասոնք խիստ բա-
ՓԼԻՄԸԹ (78,000) } նուկ հաւահան-
ՓՈՐԹՍՄԸԹ (46,000) } զիտաներ են։
ՏՈՒՎԵՐ (9000)

4. ԼԻՍՍ (84,000) շատ դործարաններ ու-
նի բրդէ բանուածքներու։

1. Մէնչքսթրի ինչպէս քաղաք է։
2. Ուր է Լիվրփուլ։
3. Ուր է Պրիսթըլ։ — Փլիմլիթ։ — Տուվը։
4. Լիսս քաղքին վրայ ինչ գիտնալիք կայ։

1. ԿԵՒԵԱՍԼ (37,000) ասոր քովն է Բրիտանիայի էն մեծ ածխահանքը :

2. ՊԵԹ (37,000) անուանի է հանքային ջրերուն համար :

3. ՄԻՐԹՐԹԻՏՎԻԼ (18,000) մեծ երկաթահանք ունի :

4. ԿՐԵՆԻ2 (17,000) աստղաբաշխութեան երևելի դիտարան ունի :

5. ՕԲՍԳԸՐՏ (16,000) { ասոնց համալսարանները
ԲԵՄՊՐԻՃ (11,000) { բանները խիստ անուանի են :

6. ՍԹՐԵՖԸՐՏ, հոս ծնաւ Շէքսպիր անուանի բանաստեղծը :

7. Մէկալ երևելի քաղաքները ասոնք են . Լլիֆէքս, Շէֆֆիլտ, Պրէթֆորտ, Պոլթըն, Կորուիչ, Ռոշտալ, Կլըսթըր, Ֆէլմըթ, Կըթինկէմ, Ուինտզըր, Վուլսթըր, Լէնքասթը :

1. Կեպտալ քաղաքը ի՞նչ երևելի բան ունի :

2. Պաթ ի՞նչ կողմանէ անուանի է :

3. Միրթըթիտվիլ ի՞նչ բան ունի երևելի :

4. Կրինիչ քաղաքը ի՞նչ կողմանէ անուանի է :

5. Օբսթըրտ ու ՔէմպրիՃ քաղաքներուն վերայ ի՞նչ դիտելիք կայ :

6. Սթրէֆորտ ի՞նչ բանի համար անուանի է :

7. Ուրիչ երևելի քաղաքները որո՞նք են :

2 . Ս Կ Ո Վ Տ Ի Ա

1. ԼՆՏԻՄՊՈՒՐԿ (162,000) անուանի համալսարան ու նաւահանգիստ ունի :

2. ԿԼԷՍԿՕ (202,000) համալսարանը անուանի է . վաճառականութիւնն ալ խիստ բանուկ :

ՏԸՆՏԻ (40,000) առաջուց խիստ ծաղկած քաղաք էր , բայց հիմա ընկած է :

3 . Ի Ռ Լ Ա Ն Տ Ա

3. ՏԸՊԼԻՆ (226,000) Լ ղնտրայէն ետքը տէրութեան առջի մեծ քաղաքն է , ու խիստ հին :

ՔՈՐՔ (100,000)	վաճառաշահ քաղաք է :
ԼԻՄԵՐԻՔ (67,000)	} ասոնք բանուկ նաւահանգիստ ներ են :
ՊԷԼՖԷՍԹ (37,000)	
ՈՒՌԹԸՐՖԸՐՏ (29,000)	

1. Սկովաիայի գլխաւոր քաղաքը ո՞րն է : — Ո՞ւր է Էտիմպուրկ :

2. Կլէսկօ ո՞ւր է : — Ի՞նչ կայ վրան գիտնալիք : — Ո՞ւր է Տընտի :

3. Իսլանտայի գլխաւոր քաղաքը ո՞րն է : — Ո՞ւր է Քորք , և այլն :

4. ՄԱՆՐ ԿՂԶԻՆԵՐ

1. Ետլանտեան ովկիանոսին մէջ Շէթլընտ, և Որկադեան ու Հեբրիդեան կըղզիները :

Իռլանտայի ծովուն մէջ Սէն և Լնկլսի :

Միջերկրական ծովուն մէջ Սալթա :

Յոնիական ծովուն մէջ Վորֆու, Փաքշա, Սանթա Սաւրա, Թէաքի, Վէֆալունիա, Օանթա :

Արշիպելագոսին մէջը Չէրիկօ :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ

ԱՆԳՂԻԱՅԻՈՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

2. Ասիային մէջ, Հնդկաստանին մէկ մեծ կտորը, Սէյլան կղզին, Մալաքքա, և Սինգափուր կղզիները :

Ափրիկէին մէջ, Կամպիային մէկ մասը, Բարեյուսոյ գլուխը, Սուրբ Հեղինէ, Վերափոխման կղզիները, և ուրիշ շատ մանր կղզիներ :

1. Բրիտանիային մանր կղզիները որո՞նք են :—

Անգղեացիք Ետլանտեան ովկիանոսին մէջ ի՞նչ կղզիներ ունին, և այլն :

2. Անգղեացւոյ Եւրոպայէն դուրս ունեցած երկիրները որո՞նք են :— Ասիային մէջ ի՞նչ երկիր ունին Անգղեացիք, և այլն :

Ամերիկային մէջ, Արոէնլանտիային հիւսիսային կողմը, Նոր Բրիտանիան, Նուբաթանին մէկ կտորը, Աույանային մէկ կտորը, Սուրբ Լաւրենտիոսի ծոցին մէջ եղած կղզիները, Պերմուտեան կղզիները, Եամայիքա կղզին, փոքր Ենդիլեան կղզիներուն մեծ մասը :

Ովկիանիային մէջ, Նոր Հոլանտա, և Վան Տիմէն :

Ենդղիացւոց ձեռքն է նաև Ճիպիլթէրրա քաղաքը՝ Սպանիային արեւմտեան ծայրը :

Բ. ՏԱՆԻՄԱՐԻՐԸ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՆԻՄԱՐԻՐԱՆ Աիմբրացւոց հայրենիքն էր, որ Քրիստոսէն 100 տարի առաջ բոլոր Եւրոպան կոխեցին աւրըշտը կեցին. անոր համար Աիմբրեան Քերսոնիսոն ալ կըսուէր: Տանիմարքացիք 1017ին Ենդղիային վրայ վազեցին ու 23 տարի հոն տիրեցին: Հիմա Տանիմարքան ինքնագլուխ տէրութիւն է :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՒՐ

Տանիմարքային սահմանը հիւսիսէն՝ Բաթեկաթի ծոցն է . արևելքէն Պալթիկ ծովը . հարաւէն Գերմանական դաշնակցութիւնը . արևմուտքէն Հիւսիսային ծովը :

Իրեք գլխաւոր մաս կրբաժնուի . Առլաւնա , Հոլսթայնի ու Վալէնսպուրկի գրքսութիւնները , և Վոլդիները :

Տարածութիւնն է 16,500 միլոն քառակուսի :

Արկիւրը դաշտային ու անրեր է , մանաւանդ Հիւսիսային կողմերը :

Գլխաւոր գետերն են Ալտա , Այաէր , Աուաէն :

Օդը ցուրտ , խոնաւ ու փոփոխական է :

Խաւանտային մէջ շատ հրաբուխներ ու հանքային տաք ջրեր կան . օդը ցուրտ է :

Բերքն է ոինկա ձուկը , որ մարտ ամսուն մէջ խիստ շատ կելլէ . ձին ալ առուանի է . մանաւանդ ծովային թռչուններուն փետուրները՝ որ թէ Տանիմարքային և թէ Խաւանտային մեծ վաճառքն է :

Բնակիչը 2,000,000 . լեզուներն գերմաներէնին մէկ տեսակն է :

Արօնքն է նորադանդ :

Տէրութեան կառավարութիւնը՝ ազատ
միապետական :

Օգոստոս 30,800 :

Կաւատորմիդը 25 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՔՐՈՓԷՆՀԱԿ (105,000) Օւլանտ կղզի-
ին մէջ մայրաքաղաքն է, որ փառաւոր նա-
ւահանգիստ ունի Սուտո նեղուցին վրայ .
վաճառականութիւնը խիստ բանուկ է, ար-
հեստի ու ճարտարութեան կողմանէ տէ-
րութեան էն երևելի քաղաքն է :

ԱԼԹՈՆԱ (27,000) Լալա գետին բե-
րանը աղուոր նաւահանգիստ ունի. Քո-
փէնհակէն ետքը աս է ծաղկած քաղաքը :

ԷԼՍԻՆԿՈՐ (7000) Սուտոին էն նեղ
տեղն է :

Իսկ Աալպուրկ, Ֆլէնսպուրկ, Վիէլ,
Շլէսլիկ, Րէնտսպուրկ, Եուլթանտ թե-
րակղզիին վրայ նաւահանգիստներ են :

Կ Ղ Ջ Ի Ն Ե Ր Ը

Պալթիկ ծովուն մէջ, Օւլանտ, Ֆիո-
նիա, Լալանտ, Ֆալսթէր, Պորնհոլմ :

Ետլանտեան ուկրիանոսին մէջ Իսլան-
տա, ու Երկաթի կղզիները :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ
ՏԱՆԻՄԱՐԻԱՅԻ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Ասիային մէջ, Հնդկաստանի մէկ կտորը,
որուն զլխաւոր տեղն է Թարանքուէպար :

Ափրիկէի մէջ, Կուինէային Քրիս-
տիանապուրկ քաղաքը :

Ամերիկային մէջ, Սուրբ Թովմաս,
Սբ Յովհաննէս, և Սուրբ Խաչ կղզիները :

Գ . Հ Ո Ւ Ե Տ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՒԵՏԻ երկիրը հին ատենը Ֆինլան-
տացիք տիրեր էին, ետքը Գոթացիք առին,
իսկ Նորվեկիան ատենով Տանիմարքային
կտորն էր, 1814ին Հուլետի տէրութեանը
հետ միացաւ :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Հուլետին սահմանը հիւսիսէն Սառու-
ցեալ ծովն է. արեւելքէն Ռուսաստանը,
հարաւէն Պալթիկ ծովը, արեւմուտքէն
Ատլանտեան օվկիանոսը :

Շուետի տէրութիւնը իրեք զլխաւոր
մաս կրբաժնուի . Շուետ, Նորվեկիա, և
Կղզիները :

Տարածութիւնն է 220,000 մղոն քա-
ռակուսի :

Նրկիրը դաշտային է . շատ լճեր ունի .
բնակիչը քիչ : Իսկ Նորվեկիան լեռնոտ
ու քարոտ է :

Գլխաւոր գետերն են Թորնէա , Լու-
լէա , Ումէա :

Հողը բարեբեր չէ , բայց երկրթի՝ պը-
ղնձի՝ արծըթի հանք ունի . փայտը խիստ
շատ է . կենդանիներէն ալ՝ անուանի է
ուէն ըսուած եղնիկը , և ուրիշ բրդոտ վայ-
րի կենդանիներ :

Բնակիչն է 4,000,000 . լեզուներն գեր-
մաներէնին մէկ տեսակն է :

Կրօնքը նորադանդ :

Կառավարութիւնը չափաւորած միա-
պետութիւն :

Օտքը 45,000 :

Նաւատորմիղը 240 կտոր նաւ :

ԴԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1 . Շ Ո Ւ Ե Տ

ՍԹՈՔՈԼՄ (80,000) Մէլտո լճին մէջ

եօթը կղզիի վրայ շինած՝ տէրութե մայրաքաղաքն է . աղէկ ձեռագործներ ունի :

ԿՈԹԷՆՊՈՐԿ (27,000) Քաթեկաթին վրայ բանուկ նաւահանգիստ ունի . արհեստի ու վաճառականութեան կողմանէ Սթոքոլմէն ետքը երևելի քաղաքը աս է :

ՔԱՐԼՍԲՐՈՆԱ (12,000) տէրութեան էն բանուկ նաւահանգիստներէն մէկն է :

ՈՒՓՍԵԼԱ (4500) ասոր համալսարանը խիստ անուանի է , ու ի ննէոս բնախօսը հոս վարպետ եղած է . աս քաղքիս քովը մեծ երկաթահանք կայ :

2. ՆՈՐՎԵԿԻԱ

ՔՐԻՍԹԻԱՆԻԱ (20,000) մեծ վաճառականութիւն ունի տախտըկի ու երկրթի :

ՊԵՐԿԷՆ (20,000) վաճառաշահ քաղաք է :

ՐՈԷՐԱՍ . պղնձի հանք ունի . և ցուրտը խիստ սաստիկ է :

ՎԱՐՏՀՈՒՍ . Եւրոպային էն հիւսիսային ծայրի քաղաքն է :

3. ԿՂԶԻՆԵՐԸ

Պալթիկ ծովուն մէջ Կոթլանտ, ()լանտ, ու ի ռֆֆոտէն կղզիները . ասոնց քովերն է Մալթրէմ ըսուած սոսկալի յորձանքը , որ շատ անդամ նաւեր կընկրդմէ :

Հուետը Եւրոպայէն գուրս ունի միայն
Սուրբ Բարժուղիմէոս կղզին , որ փոքր
Լնդիլեան կղզիներուն մէկն է :

Դ . ՌՈՒՍԸՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՅ թագաւորութիւնը սկսած է
900 ին ատենները . բայց մէջերնին քաղաքա-
կանութիւն մտցընողը եղաւ մեծն Պետ-
րոս 1700 ին սկիզբները , որ տէրութիւնն
ալ ընդարձակեց : Ետքը Նիճաստանի մէկ
կտորը և ուրիշ երկիրներ ալ առնելով՝ տէ-
րութիւնը շատ մեծցաւ : Հին ատենը Ռու-
սաստանի բնակիչներն էին Սկիւթացիք ,
Սլաւեանք , Սարմատացիք , ու Ֆինլան-
տացիք : Հիւսիսային կողմերը կը դըրտուին
Լափոն ու Սամոյետ ըսուած կարճահա-
սակ ազգերը :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ռուսաստանին սահմանը Հիւսիսէն
Սառուցեալ ծովն է . արևելքէն Լսիայի
Ռուսաստանը . հարաւէն Սև ծովն ու

Աւստրիան, արեմուսիքէն Ռուսիան, Պալ-
թիկ ծովը, ու Շուետը:

Հինգ զլխաւոր մաս կրբաժնուի. Հիւ-
սիսային Ռուսաստան, Սիջին Ռուսաս-
տան, Հարաւային Ռուսաստան, Լէհաս-
տան, և Կղզիները:

Տարածութիւնն է 1,536,000 մղոն քա-
ռակուսի:

Նրկիրը ընդհանրապէս դաշտային է.
միայն երկու լեռներու գօտի ունի. մէկը
Ուրալ, մէկալը Կովկաս:

Հիւսիսային կողմերուն հողը անբեր ու
քիչ մշակած է. իսկ միջին ու հարաւային
կողմերը խիստ պտղաբեր:

Գլխաւոր գետերը ասոնք են.

Տվինա, որ Ճերմակ ծովը կը թափի.
Վեւա, ու Վեմէն՝ Պալթիկ ծովը.

Դանուբ, Տներեր, Տներգեր, Տոն, Կու-
պան՝ Սև ծովը.

Վոլկա, Ուրալ, Կոււմա, Թերէք՝ Կաս-
պից ծովը:

Գլխաւոր բերքն է երկաթ, սղինձ, ոս-
կի, ամիանդ, որ Ուրալ լեռներէն ու Սի-
պերիայէն կելլան: Շատ անտառներ ու-
նի. ցորենը առատ ու ազնիւ է. սեկը և
մուշտակները խիստ ընտիր: Կենդանի-
ներուն մէջը երեւելի է ճերմակ արջը, որ
հիւսիսային ծովեզերքը կը պրտուի:

Բնակիչն է 56,000,000 . որոնց լեզուն
ռուսերէն է , Սլաւեան լեզուին մէկ ճիւղը :

Կրօնքը յունադաւան :

Տէրութեան կառավարութիւնն է ազատ
միապետական :

Օրքը 720,000 :

Նաւատորմիդը 160 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ՀՅՈՒՍՏՈՍԱՅԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ԲԵԹՐՊՈՒՐԿ (420,000) մեծն Պետրոս
շինեց աս մայրաքաղաքը Նեւա գետին
բերանը , ուր որ իրեն պղնձէ ձիաւոր ար-
ձանն ալ կայ՝ կրանիթ քարէ ժայռի մը
վրայ անկած : Ըս քաղքիս գիրքը , փողոց-
ները , ու հասարակաց շէնքերը խիստ ա-
ղուոր են :

ՐԻԿԱ (55,000) Բեթրպոուրիէն ետքը էն
վաճառաշահ քաղաքն է :

ՔՐՈՆՇԹԱՏ (40,000) Նեւա գետին բե-
րանը՝ Ռուսաց ծովային զօրքին զխաւոր
նաւահանգիստն է :

ՆՈՎՎՈՐՈՏ (10,000) Իլմեն լճին վրայ՝ ա-
տենով շատ ծաղկած քաղաք էր , հիմա
բնկած է : Բիւրիք հոս սկսաւ Ռուսաց
թաղաւորութիւնը 862 ին :

ԱՐԳԱՆԿԷԼ (7500) մորթի ու մուշտակի մեծ վաճառականութիւն ունի :

2. ՄԻՋԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՄՈՍԳՈՒՆ ԿԱՄ ՄՈՍԿՈՎ (250,000) Ռուսաց հին մայրաքաղաքն է , և իրենց թագաւորները հոս թագ կըղնեն . 1812ին այրեցաւ , բայց ետքէն ալ փառաւոր շինեցին : Շէնքերուն մէջ երեւելի է Քրեմլին՝ թագաւորական սպառտը , և մայր եկեղեցին : Լնուանի է լազարեան իշխաններուն հոս հիմնած հայու դպրոցը :

ԽՍՋԱՆ (30,000) Վոլկային քովը՝ թագաւորներուն մէկ ցեղին մայրաքաղաքն էր . ունի համալսարան , և աստղաբաշխութեան դիտարան :

ՕՐԷՆԳՈՒՐԿ (24,000) Թագաւորներուն Եւրոպացւոց հետ ըրած վաճառականութեանը գլխաւոր տեղն է :

3. ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՔԻԷՎ (20,000) Մոսքուայէն առաջ Ռուսաց մայրաքաղաքն էր :

ԱՃՏԷՐԻՆ (24,000) հին թագաւորներուն մէկ ցեղին մայրաքաղաքն էր , որ մորթի մեծ վաճառք ունի . բնակիչներուն ալ շատը հայ են :

ՕՏԵՍՍԱ (53,000) ՍԷ ծովուն վրայ նոր շինած աղուոր քաղաք է . աղատ նաւահանդիստ ունի , ու վաճառականութիւնը խիստ բանուկ է :

ԹԱՅՂԱՆ կամ ԹԱՎԱՆՐՈՒՔ (9000) Լաւիտ ծովուն վրայ նաւահանդիստ է . հոս մեռաւ Ռուսաց կայսրը Լաւքսանդր Լ 1825 ին :

ՍԵՒԱՍԹՈՓՈԼ . ՍԷ ծովուն վրայ նաւահանդիստ է . հոս կրկենան Ռուսաց պատերազմական նաւերը :

ԱԳՄԷՋԻՏ . խրըմի գլխաւոր քաղաքն է :

ՊԱՂՁԻՍԵՐԱՅ . խրըմի թաթար խաներուն մայրաքաղաքն էր :

ՔԵՖԷ , ԿԵՐՁ , ԿԵՕԶԼԷՎԷ , խրըմի բաւուկ նաւահանդիստներն են :

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ , ԳՐԻԳՈՐՈՒՊՕԼԻՍ , Հայոց աղատ քաղաքներ են :

ՓՈԼԹԱՎԱ (9000) մեծն Պետրոս հոսանուանի յաղթութիւն ըրաւ Տուեաի Կարողոս ԺԻ թաղաւորին դէմ :

4. ԼԵՀԱՍՏԱՆ

ՎԱՐՍԱԽԻՍ կամ ՎԱՐՇԱԻ (136,000) Լ է հաստանի մայրաքաղաքն է , հարուստ ու փառաւոր . բայց 1830 ին եղած պատերազմին ատենը շատ աւրուեցաւ . որով

Ի հՀաստանն ալ Ռուսաստանի նահանգներէն մէկը եղաւ :

Ի հՀաստանին մէջ հիմա միայն Քրաքովիայի հասարակացեալութիւնը կայ աղատ , որ Ռուսաց՝ Աւստրիային ու Բրուսիային պաշտպանութիւնը տակն է : Քրաքովիային բնակիչն է 25,000 :

Տ. ԿՂԶԻՆԵՐԸ

Սառուցեալ ծովուն մէջ Սփիցպէրի , Նոր Օւմէա , Վայկայ , Քալկուէվ :

Պալթիկ ծովուն մէջ Ալանա , Տակո , Լօզէլ :

ԵՒՐՈՊԱՅԻՆ ԴՈՒՐՍ

ՌՈՒՍԱՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Ասիային մէջ , Վրաստան , Շիրուան , Իմերէթ , Ապաղա , Հայաստանին մէկ կտորը , և Սիպերիա :

Ամերիկային մէջ , Ռուսի Ամերիկան՝ որ էն հիւսիսային ծայրն է :

Ե . Գ Ե Ղ Ղ Ի Ը

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՂՂԻԱՆ ատենով Հռոմայեցւոյ տակն էր . 400 ին ատենները Գերմանիայէն Ֆրանք ըսուած ազգը եկան արեւելին հոն , ու իրենց անունովը երկրին անունը դրին Ֆրանսա : Մէջերնէն առջի թաղաւորը եղաւ Ֆարամոնտ, աւերութիւնը ծագլեցրնողը եղաւ մեծն Աարոլոս . 1792 ին թաղաւորութիւննին փոխեցին՝ Հասարակապետութիւն ըրին . 1804 ին Պոնափաութէ՝ Ապփոլէոնը կայսր եղաւ . բայց 1815 ին երբոր ինքը քշուեցաւ , Գաղղիացիք առջինին պէս նորէն թաղաւորութիւննեցան :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Գաղղիային սահմանը հիւսիսէն Հոլանտան ու Բրուսիան է . արեւելքէն Գերմանական դաշնակցութիւնն ու Օւկրեյնրին . հարաւէն Միջերկրական ծովն ու Ապանիան . արեւմուտքէն Ատլանտեան ովկիանոսը :

Տարածութիւնն է 150,000 քառակուսի մղոն :

Երկրին արեւելեան ու հարաւային կողմերը լեռնոտ է, իսկ հիւսիսային ու արեւմտեան կողմերը դաշտային :

Գլխաւոր գետերը արոնք են .

Հոռղանոս կամ Ռոն՝ որ կը թափի Միջերկրական ծովը .

Լուառ, Կարոն, Էտլանտեան ովկիանոսը .
Սէն , որ կը վազէ Մանիքային ծոցը :

Օդը բարեխառն ու առողջ է . բայց հիւսիսային կողմը ցուրտ :

Բերքն է երկաթ , պղինձ , ու հանքային ածուխ . հողը խիստ աղէկ բանեցուցած է . ձէթը ազնիւ , գինին խիստ անուանի , մանաւանդ Պուրկոյնի՝ Շամփանեայի՝ ու Պորտոյի գինիները . կենդանիներէն ալ ընտիր են եղներն ու ոչխարները :

Բնակիչն է 32,560,000 . լեզունին դաղղիարէն, որ հիմա շատ տեղ տարածուած է :

Մշակութիւնը՝ արհեստներն ու ձեռագործները վերջի կատարելութիւնը հասած են , ուսմունքն ու գիտութիւնն ալ խիստ ծաղկած :

Կրօնքն է ուղղափառութիւն :

Տէրութեան կառավարութիւնը՝ չափաւորած միապետութիւն :

Օտքը 300,000 :

Նաւատորմիդը 320 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՓԱՐԻԶ (900,000) մայրաքաղաքը՝ Սէն գետին վրայ, 1 զնտրայէն ետքը կամ ահոր հաւասար՝ աշխրբքիս էն ծաղկած քաղաքն է՝ թէ քաղաքականութեան, թէ արհեստի և թէ գիտութեան կողմանէ։ Հոս մեռաւ Ռուբինեանց վերջի թագաւորը 1 ևոն Օ 1391 ին։

ԼԻՈՆ (34,000) Փարիզէն ետքը էն ծաղկած քաղաքը աս է ամէն կողմանէ, ուշատ հին քաղաք է։

ՄԱՐՍԵԻԼԵ (45,000) Սիջերկրական ծովուն վրայ մեծ նաւահանգիստ ունի խիստ բանուկ, աս քաղաքը՝ Բրիտոսէն 600 տարի առաջ շինուած է։

ՊՈՐՏՈ (100,000) մեծ նաւահանգիստ ունի, և գինիի ու քացախի վաճառականութի։

ՌՈՒՆ (88,000) տէրութեան էն վաճառաշահ քաղաքներուն մէկն է։

ՆԱՆԹ (87,000) աղուոր նաւահանգիստ ունի 1 ուառ գետին վրայ. թագաւորական նաւերը հոս կը շինուին։

ԹՈՒԼՈՒԶ (60,000) Լարոպային էն առջի գիտութեան ճեմարանը հոս հաստատուած է։

ՍԹՐԱՍՊՈՒՐԿ (50,000) հոս գտաւ տպա-

գրութեան արհեստը Յովհաննէս Աութ
թէնպէրկ 1436 ին :

ՕՌԼԷԱՆ (40,000) հոս երկու անգամ
անուանի յաղթութիւն ըրած են Վաղ-
ղիացիք , մէյմը Ատտիղասայ՝ մէյմըն ալ
Անդղիացւոց դէմ :

ԱԻՒՆԻՈՆ (30,000) քիչ մը ատեն հոս
հստան Հոռմայու Պապերը :

ՊԸԶԱՆՍՈՆ (30,000) ասոր քովերը ա-
նուանի է ()սէլ այրը , որ խիստ մեծ է ,
ու շատ քարացած նիւթեր կան մէջը :

ՔԱԼԷ (10,000) Վաղղիայէն Անդղիա
անցնելու էն սովորական ու կարճ ճամ-
բան աս ըլլալով՝ հաւահանդիստը խիստ
բանուկ է :

ԹՈՒԼՈՆ (28,000) Վաղղիացւոց պա-
տերազմական հաւերը հոս կրկենան :

ԿՐԸՆՈՊԼ (25,000) ասոր հաւարանը
խիստ երեւելի է :

ՄՈՆՓԷԼԻԷ (36,000) Աւրոպային էն
անուանի բժշկական պարտէզը հոս է :

ՏԻԺՈՆ (26,000) զինիի ու քացախի վա-
ճառք ունի . հոս ծնած է Պոսիւէ ճար-
տասանը :

ՌԷՆՍ (35,000) Վաղղիայի թագաւոր-
ները ասոր եկեղեցւոյն մէջ կօծուին :

ՆԱՆՍԻ (29,000) գեղեցիկ ու վաճառա-
շահ քաղաք է :

ՄԻԻԼՀՈԶԷՆ (24,000) ասոր ամէն տե-
սակ դործարանները խիստ անուանի են :

ԱՄԻԷՆ (45,000) Հին ու ամուր քաղաք է,
մայր եկեղեցին շատ փառաւոր :

ՊՈՒԼՈՆԵԸ (20,000) բանուկ նաւահան,
գիստ ունի :

ԼԻԼ (65,000) Եւրոպային էն ամուր ու
վաճառաշահ քաղաքներէն մէկն է :

ՎԱԼԱՆՍ (19,000) Հոս մեռաւ Պիոս Օ,
սրբազան սրապր :

ՍԷՆ ՏԸՆԻ (9600) Գաղղիացւոց թագա-
ւորները ասոր եկեղեցւոյն մէջ կը թա-
ղուին :

Լնուանի են նաև աս քաղաքներս՝ Աիմ,
Թրուա, Քամպրէ, Քան, Վէրսայլ,
Փուաթիէ, Լնկուէմ, Քոլմար, Մէս,
Սէն Քանթէն, Տօնքէրք, Տուէ, Վա-
լանսիէն, Լա Հաւր, Թէն, Պրէսթ, Լի-
մոժ, Սոնթոպան, ու Քլէրմոն :

Քորսիքա կղզին ալ Գաղղիացւոց ձեռքն
է, և ասոր մէջ անուանի է Լյաչչիօ
քաղաքը, ուր որ ծնաւ Նափոլէոն Պո-
նափառթէ :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ

ԳԱՂՂԻԱՅԻՈՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Լսիային մէջ, Հնդկաստանի մէկ կտու-

ըր, որուն զլիաւոր քաղաքն է Փոնթիշէրի:

Ափրիկէին մէջ, Ճէզայիւր կամ Աւ-
ճերի, Սենեկալին մէկ կտորը, Կորէա և
Պուրպոն կղզիները:

Ամերիկային մէջ, Սուրբ Պետրոս, և
Միքլոն կղզիները՝ Սուրբ Լաւրենտիոսի
ծոցին մէջ. Կուաոտարուփիա և Կուլյանա:

Գ. ՊԵԼՃԻԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԵԼՃԻԱՆ, երկար ատեն Գերմա-
նիայի կայսեր ձեռքն էր, ետքը Վաղ-
ղիացիք առին, 1815 ին նոր Թաղաւորու-
թիւն եղաւ, որ Հոլանտային հետ մէկ-
տեղ Ստորին նահանգաց տէրութիւն
կըսուէր: Բայց 1830 ին Պելճիան Հոլան-
տայէն բաժնուեցաւ, ու զատ Թաղաւորու-
թիւն եղաւ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Պելճիային սահմանը հիւսիսէն Հո-
լանտան է. արեւելքէն Գերմանիան, հա-

բաւէն Գաղղիան , արեւմուտքէն Հիւսիսային ծովը :

Տարածութիւն է 8200 մղոն.քառակուսի :
Բերքն է երկաթ , հանքային ածուխ , փայտ , արմտիք , ու աղէկ ձեռագործներ :
Բնակիչն է 3,800,000 . լեզուներն դերմաներէնին մէկ տեսակն է :

Արօհքը ուղղափառութիւն :

Տէրութեան կառավարութիւնը միապետական չափաւորած :

Օրքը 45,000 :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՊՐՈՒՍԷԼ (100,000) մայրաքաղաքն է , ձեռագործը և վաճառականութիւնը խիստ ծաղկած : Լսոր մօտ է Վաթէրլօ դեղը , ուր յաղթուեցաւ Նափոլէոն 1815 ին :

ԱՆՎԵՐՍԵ (73,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ԿԵՆՏ (84,000) հոս ծնաւ Կարոլոս Ե Գերմանիայի կայսրը :

ՊՐՈՒԺ (41,000) վաճառաշահ քաղաք է , մէջը շատ ջրանցքներ ունի :

ԼԻԷԺ (58,000) մեծ վաճառականութիւն ունի հանքային ածուխի :

ԼՈՒՎԷՆ կամ ԼՈՎԵՆԻՍ (36,000) հին ու անուանի համալսարան ունի :

ՆԱԾՈՒՐ (19,000) հոս 1815 ին մեծ յաղթութիւն ըրաւ Նափոլէոն Պրուչներուն դէմ:

Երեւելի են աս քաղաքներս ալ. Սոնս, Սալին, Թուրնէ, Վէրվիէ, Քուրթրէ:

Ի. ՀՈՒՆՆԵՐ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՒՆՆԵՐ ասենով Սպանիայոց տակն էին. 1579 ին անոնցմէ գլուխ քաշելով, զատ հասարակապետութիւն եղան ճարտար ու հարուստ: Ետքը 1815 ին Հոլանտան ու Պելճիան մէկտեղ զատ թագաւորութիւն մը ձեւացաւ՝ Ստորին Նահանգաց տէրութիւն ըսուած, բայց 1830 ին իրարմէ ալ զատուեցան:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Հոլանտային սահմանը հիւսիսէն ու արեւմուտքէն Հիւսիսային ծովն է. հարաւէն Պելճիան. արեւելքէն Գերմանիան:

Տարածութիւնն է 9800 մղոն քառակուսի:

Արկիրը ծովուն ջրէն ցած ըլլալուն համար մեծամեծ թումբեր շիներ են՝ ծովուն ջուրը բռնելու :

Օդը խոնաւ , փոփոխական և անառողջ է :

Հողը ցած ու ջրոտ ըլլալուն՝ խիստ պաղարեր չէ :

Բերքն է հանքային ածուխ , կտաւ , կաշի , կարմիր ներկ , ու վարպետ ձեռագործներ : Խիստ աղնիւ են կովերն ու ոչխարները , և անոնց պանիրը :

Բնակիչը 2,500,000 . լեզունին գերմաներէնին մէկ տեսակն է :

Հատ ջրանցքներ ունենալուն համար վաճառականութիւնը խիստ ծաղկած է :

Կրօնքը նորադանդ :

Տէրութեան կառավարութիւնը՝ միապետական չափաւորած :

Օտքը 30,000 :

Վաւատորմիդը 100 կտոր նաւ :

ԴԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԼՄՍՐԵՐՏԱՄ (200,000) Հողանտայի հին մայրաքաղաքը , Աւրոպային էն ծաղկած քաղաքներէն մէկն է , որ մեծ ու բանուկ նաւահանգիստ ունի : Լաւենով ասոր մէջի հայու տպարանը անուանի էր :

ՀԱՅԻԱ (55,000) Հիմա թագաւորը հոս կընըստի . որ Հոլանտային էն աղուոր քաղաքն է :

ՌՈԹԵՐՏԵՍ (72,000) Լմագերտամէն ետքը վաճառաշահ քաղաք է :

ՌԻԹՐԵԲԹ (35,000) մետաքսեղէնի գործարաններ ունի :

ԼԵՅՏԱ (29,000) մեծ համալսարան ունի , ուր Պոէրհաւ անուանի բժիշկը դասատու էր :

Լնուանի են նաև Հարլէմ , Կրոնինկէն , Սասթրիքթ , Նիմէկ , Սարտամ , Լուքսենպուրկ :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻՈՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Լփրիկէին մէջ , Սուրբ Գէորգ , Կուխնէային մէջ :

Լմերիկային մէջ , Կոչյանային մէկ կըտորը , Սուրբ Լստաքէոս , և Քուրասաօ կղզիները , որ փոքր Լնդիլեան կղզիներուն քովերն են :

Ովկիանիային մէջ , Սումատրա կղզին մէկ կտորը . Պանքա ու Պիլիդոն կղզիները՝ Սումատրային քովը . Շաւա կղզին մէկ կտորը . փոքր Սոլուքեան կղզիները , և Լմպուան կղզին :

Բ. ՉՈՒՅԵՐԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՉՈՒՅԵՐԻՆ ատենով Հելվետիա կըսուէր, ու Հռոմայեցոց ձեռքն էր. ետքը Պաղղիացւոց անցաւ, անկէց ետքն ալ Պերմանիային հետ միացաւ. 1308 ին Պերմանացոցմէ գլուխ քաշեցին Օուիցերիները ու զատ հասարակապետութիւն եղան : Ես հասարակապետութեան վրայ Վափուէոնն ալ մէկ քանի նահանգներ աւելցուց, որ հիմա բոլորը 22 նահանգ է՝ իրարու դաշնակից, բայց առանձին կառավարութեամբ :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Օուիցերիին սահմանը հիւսիսէն Պերմանիան է. արեւելքէն Լատորիան, հարաւէն Իտալիան, արեւմուտքէն Պաղղիան :

Տարածուին է 11,200 մղոն քառակուսի :

Երկիրը Եւրոպային էն լեռնոտ ու բարձր երկիրներէն մէկն է. մեծամեծ ժայռեր ու այրեր ունի, շատ ալ ծաղկած դաշտեր :

(Օ)գլը ընդհանրապէս ցուրտ է , բայց առողջ :

Հողը խիստ բարեբեր ու աղէկ մշակած է : Հատ հանքային ջրեր ունի . գետեր ալ կան որ աւազնին ոսկիով խառն է :

Բերքն է կտաւ , արմտիք , մում . բայց ամէնէն ընտիր կով ու ոչխար :

Բնակիչը 2,000,000. որոնց լեզուն՝ տեղ տեղ գերմաներէն է , տեղ տեղ ալ գաղղիարէն :

Արօնքը նորաղանդ , և ուղղափառ :

Կառավարութիւնն է հասարակապետութիւն 22 նահանգի՝ որ իրարու դաշնակից են , ու զատ զատ կառավարութիւն ունին : Քանի որ ընդհանուր ժողովք չըլլար , բոլոր հասարակապետութեան զըլլաւոր կառավարութիւնը երկու տարին մէյմը աս իրեք քաղաքներէս մէկուն մէջը կըլլայ , Յուրիք , Պէրնա , Լուչէրնա :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՃԻՆԵՎԵՐ (26,000) . Օւիցերիին էն երեքի քաղաքն է . ձեռագործները , մանաւանդ ծոցի ժամացոյցը յարզի են :

ՊԵՋԻԼԷՆ կամ ՊԵԼ (18,000) . Օւիցերիին էն վաճառաշաքաղաքն է . կրսեն թէ թուղթ շինելու արհեստը հոս գտուած է :

ՊԵՐՆԱ (20,500) հոս ծնած է Հալէյ
աստղաբաշխը :

ՅՈՒՐԻԻՔ (11,000) հոս ծնած է Կեսներ
բանաստեղծը :

ԼՈԶԱՆԱ (12,000) Ղինեւրայի լճին վը
րայ աղուոր քաղաք է :

ՇԱՖՖՈՒԶ (6500) ասոր մօտ է Լոֆէն
ըսուած երեւի ջրվէժը :

ՆԵՕՖՇԱԹԷԼ (4900) ժամացոյց շինելու
դործարաններ ունի :

ԱԼԹՈՐՖ (4000) աս քաղքէն էր Գու
լիէլմոս (Թէլ ըսուած կտրիճը , որ իր հայ
րենիքը բռնաւորի մը ձեռքէ խալըսեց :

ՍԻՈՆ (3500) լեռներու մէջ քաղաք մըն
է . հոս տեսակ մը մարդիկ կան՝ որ խուլ,
մունջ , անկար , ու գրեթէ անդգայ են ,
վզերնուն տակն ալ կախուած խոշոր ուր
մը ունին :

Ուրիշ գլխաւոր քաղաքներն են Լու
չէրնա , Շուից , Սանկալժ , Ֆրիպուրկ ,
Լուկանօ , և Հերիսաւ :

Թ . Ե Ի Ս Տ Ր Ի Ը

ՊԼՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾՆ Կարողոս երբոր տիրեց աս երկրիս, իր տէրութեանը արեւելեան դին ըլլալուն համար՝ անունը Աւստրիա դրաւ, որ Արեւելեան ըսել է: Ինչուան 1806 Աւստրիայի կայսրները բոլոր Գերմանիային կայսրը կըստպուէին. 1500 ին ատենները իրենց տակը առին նաև Սաքսոնիան ու Պոհմիայի թաղաւորութիւնները. 1772 ին Ահաաստանին մէկ կտորն ալ՝ որ է Կալիցիան՝ իրենց բաժին ընկաւ. իսկ 1814 ին իրենց եղաւ Ամսպարտիոյ և Վենետիկի տէրութիւնը, Ալբրիկէն, ու Տալմացիան:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Աւստրիային սահմանը հիւսիսէն Բերունիան ու Ահաաստանն է. արեւելքէն Ռուսաստանն ու Ուկրաին Պոլշտանը. հարաւէն Պոսնիան, Սերվիան, Ադրիական ծովն ու Հոոմայու տէրութիւնը. արեւմուտքէն Սարաւենիան ու Օուիցերին:

Աւստրիայի կայսրութիւնը եօթը գլխաւոր կտոր կը բաժնուի. Աւստրիայի ար-

շիղքսութիւն , Պոհեմիա , Ալալիցիա , Մա-
ճառստան , Լիւրիկէ , Տալմացիա , Լոմ-
պարտիա և Վենետիկ :

Տարածութիւնն է 200,000 մղոն քա-
ռակուսի :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են .

Օտէր , Վիսդուլա , որ կըմըտնեն Պալ-
թիկ ծովը .

Դանուբ՝ Սև ծովը .

Փո , Լաիճէ , Պրէնթա , Պաքքիլիոնէ՝
Էգրիական ծովը :

Երկրին մեծ մասը լեռնոտ ու բարե-
բեր է :

Օդը ընդհանրապէս բարեխառն ու ա-
ռողջ :

Բերքն է երկաթ , պղինձ , կապար ,
աղ . Մաճառստանին մէջ ալ ոսկիի հանք
ունի , որուն նմանը Եւրոպային մէջ չի-
կայ : Շատ արծաթ ու սնդիկ կեւըայ Խա-
տրիայէն . խիստ անուանի է Թոքայի գի-
նին , Պոհեմիային ալ ապակին :

Բնակիչն է 32,000,000 . որոնց լեզուն
տեղ տեղ գերմաներէն , իտալերէն , գաղ-
մատերէն , ու մաճառերէն է :

Քաղաքականութիւնը , ճարտարութիւ-
նը և վաճառականութիւնը աս վերջի տա-
րիներու մէջ շատ առաջ գացած են :

Արօնքն է ուղղափառ, նորաղանդ, և
յունաղաւան :

Տէրութեան կառավարութիւնն է բաց-
արձակ միապետական, բայց Սաճա-
որստանին մէջ խիստ չափաւորած է :

Օօրքը 270,000 :

Կաւատորմիդը 60 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ԱԽՍՏՐԻԱՅԻ ԱՐՇԻԴՔՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԱ (330,000) բոլոր տէրութեան
մայրաքաղաքը, թէ արհեստի և թէ գի-
տութեան կողմանէ Եւրոպային էն մեծ
քաղաքներէն մէկը կըսեպուի. անուանի է
կայսերական գրքատունը, և սրբոյն Ստե-
փանոսի ժամը : Հոս է Մխիթարեանց մէկ
վանքը, որ թրեւտէն հոս փոխադրեցան
1811ին :

ԼԻՆՑ (24,000) կաշիի վաճառականու-
թիւն ունի :

ՍԱԼՅՊՈՒՐԿ (14,000) մեծ աղի հանք ունի :

ՏՐԻԻԵՆՏՈՆ (11,000) հոս եղաւ 1543 ին
վերջի ընդհանուր ժողովքը :

ԼՆՈՒԱՆԻ էն նաև Ինսփրուք, Արայ, և
Ըթայէր :

2. ՊՈՏԵՄԻԱ

ՓԲԱԿԱ (220,000) անուանի է համալսարանը. շատ ալ երևելի գործարաններ ունի:

ՊՐԻՒՆ (40,000) բրդեղէնի կողմանէ տէրութեան էն երևելի քաղաքն է:

Անուանի են նաև Օլմուց, Իկլաւ, Թրոփփաւ, Փրոզնից:

3. ԼԻԻՐԻԿԷ

ԼՈՊՊԻԱՆԱ կամ ԼԱՅՊԱՆ (10,000) գեղեցիկ ու վաճառաշահ քաղաք է:

ԹՐԵՍՏ (50,000) Ադրիական ծոցին վարայտէրութեան գլխաւոր նաւահանգիստն է, վաճառականութիւնը խիստ բանուկ:

Արևելի են նաև Քափօտիսթրիա, Աքուիլէա՝ որ խիստ հին քաղաք է, և Իստրիա՝ որ սնդիկի հանք ունի:

4. ԿԱԼԻՅԻԱ

ԻԼՎՈՎ, կամ ԼԷՄՊԵՐՎ (70,000) մեծ ու գեղեցիկ քաղաք: Անուանի է հոս տեղի հայոց արքեպիսկոպոսարանը:

ՊՐՈՏԻ (22,000) վաճառականութիւնը խիստ բանուկ է:

Ուրիշ երեւելի քաղաքներն են Սնեաթին , Չեռնովից , Եարոսլաւ , Տրոհոպիժ , Թարնոփոլ , Սուչովա :

5. Մ Ա Ճ Ա Ռ Ս Տ Ա Ն

ՓԵՇԹ (75,000) Հիմա Սաճառստանին էն մեծ ու գեղեցիկ քաղաքը աս է :

ՊՈՒՏԻՆ (33,000) Սաճառստանի Հին մայրաքաղաքն է , որ երկար ատեն Օսմանցոյ ձեռքը մնաց :

ՓՐԵՍՊՈՒՐԿ (41,000) Պուտինէն առաջ Սաճառստանին մայրաքաղաքը աս էր . Լատրիայի կայսրը Հոս Սաճառներուն թագաւոր կը պսակուի :

ՓԵԹՐՈՎԱՐԵՏԻՆ (4000) ամուր ու անուշիկ բերդ ունի :

ՇԷՄՆԻՑ (20,000) ոսկիի՝ արծըթի ու կապարի հանքեր ունի , որ Եւրոպային մէջ էն մեծերն են :

Լնուանի են նաեւ Գլուժ , Պելկրատ , Օւմլին , Տեպրեցին : Թրանսիլվանիային մէջ ալ՝ Սիպին , Պրաշով , Աերլա , Ճուրճով ու Պաշպալով : Ետքի իրեքը Հայոց քաղաքներ են , որ ազատ կառավարութիւն ունին :

6. ՏՆԼՄԱՅԻՆ

Տալմացիային գլխաւոր քաղաքներն են Նօարա , Սեպենիքօ , Սփալաթրօ՝ որուն մօտ է Հին Սալմնա քաղքին աւերակը : Բակուլա , որ ատենով մեծ հասարակապետութիւն էր , և Քաթարօ :

7. ԼՈՄՊԱՐՏԻԱ ԵՒ ՎԵՆԵՏԻԱ

ՄԻԼԱՆ (150,000) Իտալիային էն աղւոր քաղաքներուն մէկն է , որ բրնձի ու մետաքսի առուտուր ունի : Լսոր մէջ Սուրբ Լմբրոսիոսի ժամը , ու Աքալա ըսուած թէատրոնը խիստ մեծագործ են :

ՄԱՆԿՈՒԱ (28,000) ամուր բերդ ունի . Վերգիլիոս աս քաղքին քովերը ծնած է : ՓԱՎԻԱ (24,000) երևելի համալսարան ունի :

Իմպարաիային մէկալ երևելի քաղաքներն են Մոնցա , Քոմօ, Պէրկամօ, Լոտի , Պրէշիա , Քրէմոնա :

ՎԵՆԵՏԻԱ (115,000) Լգրիական ծոցին ծայրը 72 կղզիներու վրայ շինած մեծագործ քաղաք է , որուն փողոցներուն մէջ նաւակներով կըպըտըտին : Փառաւոր է սուրբ Մարկոսի եկեղեցին՝ հրապարակն

ու գրքատուներ : Հոս բացուեցաւ 1836 ին
Ռաֆայէլեան վարժարանը : — Վ ենետի-
կի քով եղած մանր կղզիներէն մէկն է
Սուրբ Ղազար Մխիթարեանց վանքը, որ
հիմնեց Մխիթար արքա՝ 1717 ին :
— Վ ենետիկի մօտերը անուանի են Վիօ-
ճա, Թրէվիզ, և Պասան :

ՎԵՐՈՆԱ (53,000) հին ու գեղեցիկ քա-
ղաք է . հոս ծնած են Պլինիոս երէց բնա-
խօսը, և Վ իտրուվիոս ճարտարապետը :

ՓԵՏՈՒՆ (51,000) խիստ հին քաղաք
է . Տիտոս I իւլիոս լատին պատմիչը հոս
ծնած է : Ըս քաղաքիս մէջ 1834 ին
բացուեցաւ Սուրատեան վարժարանը :

ՎԻՉԵՆՑԱ (31,000) հոս ծնած է Պալ-
լադիոս երևելի ճարտարապետը :

ՌԵՏԻՆԷ (20,000) կտաւի ու մետաքսի
ձեռագործներ ունի :

ՊԵՆՆՈՒՆ (11,000) մեծ պղնձի հանք
ունի :

Ժ . Բ Ր ՈՒ Ս Ի Ն

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԹԵՒՏՈՆԵԱՆ ասպետները 1200 ին
սկիզբները տիրեցին աս երկրիս արևելեան

կողմին . բայց Բրուսիային մեծնալը 1703ին
եղաւ , երբոր իրենց Փետերիկոս Թագաւորը
] Եհաստանին մէկ կտորին ալ տիրեց :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Բրուսիային սահմանը հիւսիսէն Պալ-
թիկ ծովն է . արեւելքէն] Եհաստանը . հա-
րաւէն Աւստրիան . արեւմուտքէն Գեր-
մանիան :

Տարածութիւնն է 40,000 մղոն քառա-
կուսի :

Արկիրը ընդհանրապէս դաշտային ու
ջրոտ է , և հիւսիսային կողմը շատ լճեր
կան :

Օդը խիստ ցուրտ է , անոր համար
շատ պտուղ չիկրնար հասցընել :

Բերքն է ամէն տեսակ հանք , կտաւ ,
աղէկ ձեռագործներ , յախճապակ , աղ-
նիւ բուրդ , չուխայ , և ոչխար :

Բնակիչը 12,800,000 , որոնց լեզուն գեր-
մաներէն է :

Քաղաքականութիւնն ու արհեստները
խիստ ծաղկած են , վաճառականութիւնն
ալ աղէկ կը բանի :

Արօնքը նորադանդ , և ուղղափառ :

Վառաժարութիւնը ազատ միապետական :

Օթրը 200,000 :

ԳԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՊԵՌԼԻՆ (240,000) մայրաքաղաքը, ԼԵՐՈՒԱՅԻՆ էն աղուոր քաղաքներէն մէկն է . երկրթէ ու յախճապակէ բանուածքը խիստ ազնիւ :

ՊՐԵՍԼԱՒ (90,000) թէ արհեստի և թէ վաճառականութեան կողմանէ շատ ծաղկած քաղաք է :

ՔԵՆԻՎՍՊԵՐԿ (68,000) Պալթիկ ծովին վրայ հին ու փառաւոր քաղաք է :

ՔՈԼՈՆԻԱ (65,000) շատ հին քաղաք է . աղէկ գինիի ու Քոլոնիայի ջրի առուտուր ունի :

ՏԱՆՑԻԿ (60,000) տէրութեան էն ամուր քաղաքն է, ու խիստ վաճառաշահ . գրեթե խաւոր վաճառքն է օղի :

ՄԱԿՏԵՊՈՒՐԿ (50,000) հոս ծնած է Ութոն Կուէրրիք, որ շնչելոյզ մեքենան հնարեց :

ԱՔՈՒՒՍԿՐԱՆԱ (35,000) Կարոլոսմեծը և իր յաջորդները երկար ատեն հոս նստան . շատ հանքային ջրեր ունի :

ՍԹԵԹԻՆ (32,000) վաճառականութիւնը խիստ ծաղկած է :

ՓՈԶԷՆ (28,000) հին ատենը Լէհաստանի մայրաքաղաքն էր :

ՀԱԼԼԷ (26,000) երևելի համալսարան
և ուսումնական տեղուանք ունի :

ՓՈՏՏԵՄ (25,000) տէրութեան երկրորդ
մայրաքաղաքն է :

ՍԹԲԼՍՈՒՆՏ (16,000) բանուկ նաւա-
հանգիստ ունի :

ՖՈՒՆ-ԲՅՈՒԹ (20,000) ()տէր գետին վը-
րայ՝ ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ԹՈՒՎԷՐ կամ ՏՐԵՒԻՐԻ (16,000) Գեր-
մանիային էն հին քաղաքն է :

ՔՈՊԼԷՆՑ (15,000) ամուր քաղաք է :

ԹՈՌՆ . հոս ծնած է Կոպերնիկոս աստ-
ղաբաշխը :

Ընուանի են նաև Միւնսթէր , Թիւ-
սիթ , Մէմլ , Քուսթրին , Լոլցէն , Կլո-
կաւ :

Պրուշի ձեռքն է Բուկէն կղզին Պալ-
թիկ ծովուն մէջ . և ‘Նէօշաթէլի գա-
ւառը , Օուիցերիին մէջ , անոր համար
Պրուշի թագաւորը , Օուիցերիի հասարա-
կապետութեան գլուխ կըսեցուի :

ԺԸ · ԳԵՐՄԱՆԵԼԿԸՆ ԴԸՇՆԵԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՊԼՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՆ մէջ ատենով զա-
նազան բարբարոս ազգեր տիրած էին ,
ինչուան որ 800 ին ատենները Կարողոս
մեծը նուաճեց զիրենք , և իր յաջորդները
Գերմանիայի կայսր ըսուեցան , բայց 1806 ին
պէտք եղաւ որ Ֆրանչիսկոս Ը կայսրը
Հրաժարի Գերմանիայի կայսր ըսուելէն :
Ետքը 1814 ին Վէննայի ժողովքին մէջ
Եւրոպայի զլխաւոր թագաւորները որո-
շեցին , որ Գերմանիան քառասունի չափ
ազատ տէրութիւններ բաժնուի՝ իրարու
դաշնակից , և բոլորը մէկէն ըսուի Գերմա-
նական դաշնակցութիւն : Ըս դաշնակցու-
թեան զլուխն է Ըստրիայի կայսրը , ան-
կէց ետքը Պրուշի թագաւորը , ասոնցմէ
ետե դաշնակցութեան զլխաւոր տէրու-
թիւնները աս չորսն են՝ որ թագաւորու-
թիւն կրսուին . Պաւերա , Սաքսոնիա ,
Լանովեր , ու Վիլթէմպերկ :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Գերմանական դաշնակցութեան սահմանը հիւսիսէն Պալթիկ ծովն ու Տաշիմարքան է . արեւելէն Բրուսիան ու Վեհաստանը . հարաւէն Աւստրիան ու Օւիցերին . արեւմուտքէն Գաղղիան ու Հոլանտան :

Տարածութիւնն է 180,000 մղոն քառակուսի :

Հարաւային կողմի երկիրը լեռնոտ ու անտառներով լեցուն է . իսկ հիւսիսային կողմը դաշտային ու ջրոտ :

Բերքն է ամէն տեսակ մետաղ ու հանք , մանաւանդ արծաթ ու կապար , որ Սաքսոնիայէն կելլեն : Բոյսերուն մէջ անուանի է ցորենը , պտուղները , ծխախոտը , կանեփը և գետնիխնձորը . կենդանիներուն մէջ ալ ձին :

Բնակիչը 34,500,000, որոնց լեզուն գերմաներէն է :

Արօնքը՝ հիւսիսային կողմերը ուղղափառ , հարաւային կողմերը նորադանդ :

Գերմանիայի դաշնակից տէրութիւնները իրարմէ անկախ կառավարութիւն ունին . բայց մեծամեծ զործողութիւններու համար Ֆռանքֆրոութ քաղքին մէջ ժողովք կրնեն :

Հոս կըզենեք նախ բոլոր Գերմանական
դաշնակցութեան տէրութիւնները, իրենց
բնակիչներուն թիւը, ու ամէն մէկուն
գլխաւոր քաղաքը. ետքը ասոնց չորս գլխա-
ւորներն ալ զատ կըլիշենք.

ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ.

ԲՆԱԿԻՉ.

ԳԼԽ. ԳԼՔ.

Պաւերա .	4,070,000	Սոնաքօ .
Սաքսոնիա .	1,400,000	Տրեզտա .
Ըննովէր .	1,550,000	Ըննովէր .
Վիերթէմպերկ .	1,520,000	Շթուլիարտ .
Պատէն .	1,130,000	Քարլսրուհէ .
Հասսիա կայսր-		
ընտիր .	600,000	Քասէլ .
Հասսիա Տարմ-		
շթատ .	700,000	Տարմշթատ .
Հոլշթայն և Լա- } ւէնպուրկ .	400,000	Քիլ, ու Լա- ւէնպուրկ .
Լուքսէմպուրկ .	292,000	Լուքսէմ- պուրկ .
Սաքսոնիա Վայ-		
մար .	221,000	Վայմար .
Սաքսոնիա Կո-		
թա Ըլթէն-		
պուրկ .	107,000	Ըլթէնպուրկ .
Սաքսոնիա Սայ-		
նինկէն .	130,000	Սայնինկէն .

ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ .

ԲՆԱԿԻԶ .

ԳԼԽ . ՔԱՂԱՔ

Սաքսոնիա Վո-		
պուրկ Կոթա .	145,000	Վոպուրկ .
Սէքլէնպուրկ		
Շվէրին .	431,000	Շվէրին .
Սէքլէնպուրկ		
Սթրէլից .	77,000	Սթրէլից .
Պրունսվիք .	242,000	Պրունսվիք .
Կասաւ .	337,000	Վիսպատէն .
Ընհալթ Տէսաւ .	56,000	Տէսաւ .
Ընհալթ Պէրն-		
պուրկ .	34,000	Պէրնպուրկ .
Ընհալթ Վէօ-		
թէն .	37,000	Վէօթէն .
Շվարցպուրկ	} 48,000	Սոնտերս-
Սոնտերսհաւ-		
զէն .		հաւզէն .
Շվարցպուրկ	} 57,000	Բուտով-
Բուտով-		
թատ .		թատ .
Հոլթթայն Օլ-		
տէնպուրկ .	241,000	Օլտէնպուրկ .
Հոհէնցովէրն		
Հէշինկէն .	15,000	Հէշինկէն .
Հոհէնցովէրն		
Սիկմարինկէն .	38,000	Սիկմարին-
		կէն .

ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ .

ԲՆԱԿԻԶ .

ԳԼԽ . ՔԱՂԱՔ

Լիքթէնշթայն .	6000	Վատուց կմ Լիքթէնշթայն .
Վալտէք .	54,000	Քորպախ .
Ռայս Կբայց .	22,000	Կբայց .
Ռայս Լոպէնշթայն .	30,000	Լոպէնշթայն .
Ռայս Շլայց .	27,000	Շլայց .
Լիփփէ Տէթմոլտ .	76,000	Տէթմոլտ .
Լիփփէ Շաւէնպուրկ .	26,000	Պուքէպուրկ .
Հասսիա Հոմպուրկ .	24,000	Հոմպուրկ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ
ՈՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՊԱՒԵՐԱ

Պաւերայի թաղաւորութիւնը հաստատուեցաւ 1806 ին . կառավարութիւնը չափաւորած միապետական է . թաղաւորը և բնակիչներուն մեծ մասը ուղղափառ :

ՄՈՆԱՔՕ կամ ՄԻԽՔ (100,000) Գերմանիային էն ազուր ու ծաղկած քաղաք .

ներէն մէկն է . խիստ մեծաշէն է թագաւորական պալատը , համալսարանն ալ անուանի է :

ՆՈՒՐԻՄՊԻՐԿ (40,000) հոս շատ խաղալիքներ կը շինեն տղոց համար , որով մեծ առուտուր կը լայ , ծոցի ժամացոյցն ալ հոս գտուած է :

ԱԻԿՍՊՈՒՐԿ կամ **ԱԻԿՈՍԹԱ** (35,000) հիւանդանոցը խիստ մեծաշէն է :

ՌԱԹԻՍՊՈՆԱ (26,000) ատենով Գերմանիայի կայսրընտիրները հոս ժողովք կընէին :

ՎԻՐՅՊՈՒՐԿ (22,000) ուղղափառները հոս համալսարան մը ունին :

Ընուանի են նաև Րէկէնսպէրկ , Պամպէր , Լանտաւ :

Ս Ա Ք Ս Ո Ն Ի Ա

Սաքսոնիային թագաւորութիւնը 1806ին հաստատուեցաւ . թագաւորը ուղղափառ է , բայց բնակիչներուն շատը նորադանդ :

ՏՐԵԶՏԱ (70, 000) Լպա գետին վրայ , Գերմանիային էն գեղեցիկ ու ճարտար քաղաքներէն մէկն է . երևելի է գետին վրայի կամուրջը , և ուղղափառներուն եկեղեցին :

ԼԻՓՍԻԱ կամ ԼՅՅՓՑԻԿ (43,000) անուանի է ասոր համալսարանը, և մեծ տօնաւաճառը: Հոս յաղթուեցան Գաղղիացիք 1813 ին. Լայպնից փրկիստփան ալ հոս ծնած է:

ՇԷՄՆԻՅ (16,000) աս քաղաքս ձեռագործներու կողմանէ խիստ ծաղկած է:

ՖՌԵՅՊԵՐԿ (12,000) անուանի են ասոր արծըթի հանքը, և արծըթէ բանուածքները:

ԱՆՆՈՎԷՐ

ԼՆՆՈՎԷՐԻ թագաւորութիւնը 1814 ին հաստատուեցաւ, և թագաւորը Լնգղիայի թագուհին է. բնակիչներուն շատը նորազանդ են:

ԱՆՆՈՎԷՐ (28,000) հոս ծնած է Հերշէլ աստղաբաշխը:

ԿՌԹԹԻՆԿ (11,000) անուանի համալսարան ունի:

ՔԼԱՒՍԹԱԼ (8000) արծըթի ու կապարի հանք ունի:

Լըրեելի են նաև Օսնապրուք, Հիլտէսայմ, Լընէպուրկ:

Վ Ի Ր Թ Է Մ Պ Է Ր Կ

Վ իրթէմպէրկի թագաւորութիւնը հաս-
տատուեցաւ 1806 ին. բնակիչներուն շատը
նորադանդ են :

ՇԹՈՒԹԿԱՐՏ (32,000) աս է առջի թա-
ղաւորանիստ քաղաքը :

ՈՒԼՄ (12,000) Դանուբ գետին վրայ
Գերմանիային ամուր բերդաքաղաքներէն
մէկն է :

ԼՈՒԻՉՊՈՒՐԿ (7000) երկրորդ թագաւո-
րանիստ քաղաքը աս է :

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՄԱՆՐ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐՈՒՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԼՍՊՈՒՐԿ (122,000) ազատ քաղաք, Գեր-
մանիային էն վաճառաշահ քաղաքն է. ա-
նուանի են շաքարի գործարանները :

ՖՐԱՆՔՖՈՒԹ Մայն գետին վրայ (60,000)
ազատ քաղաք, Գերմանական դաշնակ-
ցութեան ժողովքի տեղն է. մեծագործ է
հիւանդանոցը, ուր որ ատենով Գերմա-
նիայի կայսրները կընտրուէին, և սուրբ

Բարժուղիմէոսի ժամուն մէջ կայսր
կօծուէին :

ՊՐԷՄԱ (40,000) ազատ քաղաք , վ էզէր
դետին վրայ , վաճառականութիւնը խիստ
բանուկ է :

ՄԱԿՈՆՑԱ կամ ՄԱՅՆՑ (25,000) Գեր-
մանիային էն ամուր քաղաքն է . հոս ծնած
է Յովհաննէս Կութթէնպէրկ :

ՊՐՈՒՆՍՎԻԲ (36,000) մեծ ու փառաւոր
քաղաք է :

ԼՈՒՊԷԲ (22,000) ազատ քաղաք , շաքա-
րի գործարաններ ունի :

ԵՆԱ (5500) համալսարանը անուանի է :

ՌՈՍԹՈՒԲ (19,000) բանուկ նաւահան-
դիստ ունի :

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ կամ ՔՈՍԹԱՆՑԱ (5000) հոս
եղաւ Կոստանդեան ժողովքը 1414 ին :

ԺԻՒՓՈՐԹՈՒԳԱԼԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԻ երկիրը հին ատենը
Լուսիտանիա կըսուէր . 700 ին ատենները
Արաբացիք տիրեցին հոս , բայց շուտով
քչուեցան . հարիւր տարիի չափ ալ Սպա-

նիացիք տիրեցին, ինչուան որ 1640 ին Փոր-
թուզէզները գլուխ քաշեցին անոնցմէ, ու
իրենց թագաւոր գրին Յովհաննէս Դ.:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Փորթուզալին սահմանը հիւսիսէն՝ ա-
րեւելէն ու հարաւէն Սպանիան է, ա-
րեւմուտքէն Ատլանտեան օվկիանոսը:

Տարածութիւնն է 30,000 մղոն քառա-
կուսի:

Նրկիրը լեռնոտ, ջրոտ, բարեբեր, բայց
քիչ բանեցուցած:

Օդը բարեխառն ու առողջ:

Բերքն է ամէն տեսակ հանք ու մետաղ,
մանաւանդ ոսկի, արծաթ, երկաթ, պղինձ,
կապար, աղ, մարմարիոն, պտուղներէն՝
լեմոն, նարինջ, խաղող, մետաքսն ալ
ազնիւ է:

Բնակիչը 3,700,000, որոնց լեզուն
Սպանիացոց լեզունն մէկ տեսակն է:

Արօնքը ուղղափառ:

Առաւմարութիւնը միապետական չա-
փաւորած:

Օտրքը 30,000:

Վաւատորմիղը 47 կտոր նաւ:

ԴԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Ի ԽՍՊՈՆԱ (240,000) մայրաքաղաքը, ԼՅԼ
րոպայի էն մեծ ու աղուոր նաւահանդիստ
ներէն մէկն է. շէնքերուն մէջ երևելի է
Ալքանդարայի ջրանցքը, որ 35 կամարի
վրայ շինած է ճերմակ մարմարիոնէ :

ՓՈՐԹՕ (70,000) Ի իսպոնայէն ետքը էն
հարուստ ու վաճառաշահ քաղաքն է, ու
դինին խիստ անուանի : Բոլոր երկրին ա
նունը աս քաղքիս անունովը Փորթուգալ
ըսուեր է :

ՔՕԻՄՊՐԱ (15,000) տէրութեան մէջ
միայն աս քաղաքս համալսարան ունի :

ՊՐԱԿԱ (14,000) ամուր քաղաք է, ու
դէնքի գործարաններ ունի :

ՍԷԹՈՒՊԱԼ (15,000) աղի մեծ առու
տուր ունի :

ԷՎՈՐԱ (9000) ասոր մայր եկեղեցին
խիստ աղուոր է :

ՊՐԱԿԱՆՑԱ (4000) մետաքսեղէնը անուա
նի է :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ

ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԻ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Ասիային մէջ, Հնդկաստանի Տիու և

Կօա քաղաքները , Չինու մէջ՝ Սաբաօ
կղզին :

Եփրիկէին մէջ , Եսորեան կղզիները ,
Մատերա և Սուրբ Թովմաս կղզիները ,
Դալարի զլեոյ կղզիները . Սենեկամայիայ-
ին արեւմտեան կողմը՝ Կէպա քաղաքը .
Քոնկոյին մէջ՝ Ենկոլա ու Պէնկէլա ,
Սողամայիք . և Մոնոմոթափային մէջ՝
Օանկուէպարին ծովեզերքը այլեայլ տե-
ղուանք :

Ովկիանիային մէջ , Թիմորի մէկ կտորը :

ԺԳ . Ս Պ Ե Ն Ի Ը

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՍՊԱՆԻԱՆ Հին ատենը Հռոմայեցւոյ
ձեռքն էր , 700 ին ատենները Երաբացիք
տիրեցին , ինչուան ոչ 1492 ին Ֆերարնան-
տոս Թազաւորը քշեց զանոնք : Քիչ ատե-
նէն ետքը Էմերիկան ալ գտնուելով , Սպա-
նիացիք խիստ մեծցան ու Հարուստ Թա-
զաւորութիւն մը եղան :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Սպանիային սահմանը հիւսիսէն Գաղղիան է . արեւելքէն ու հարաւէն Սիջերկրական ծովը . արեւմուտքէն Փորթուգալը :

Տարածութիւնն է 130,000 մղոն քառակուսի :

Երկիրը լեռնոտ , ջրոտ ու բարեբեր :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են .

Սինհօ , Տովրօ , Կուաոտիանա , Կուաաուլքուիվեր , որ կը թափին Ատլանտեան ովկիանոսը .

Լպրօ , որ կը վազէ Սիջերկրական ծովը :

Օովեզերքին օդը տաք է , մէջտեղուանքը բարեխառն :

Հողը քիչ մշակած է :

Բերքերուն գլխաւորները ասոնք են . երկաթ , սնդիկ , կապար , պղինձ . ոսկեհանքը ատենով առատ էր , բայց հիմա երեսէ ձգած է . արծաթի հանք ալ քիչ ունի : Գինին խիստ ազնիւ է . անկէջ դատ ունի լեմոն , նարինջ , ձէթ , շաքար , բամբակ , մեղր , մետաքս : Կենդանիներուն մէջ անուանի է Անտալուսիա գաւառին ձին , և Սերինոս ըսուած ոչխարը որ խիստ բարակ բուրդ ունի :

Բնակիչն է 14,000,000 . լեզուներն ստա-

նեօլերէն , որ լատին լեզուէն ելած է :

Արհեստն ու գիտութիւնները քիչ առաջ դացած են :

Արօնքը ուղղափառ :

Առաւելարութիւնը միապետական չափաւորած :

Օտքը 90,000 :

Կաւատորմիդը 56 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՄԱՏՐԻՏ (200,000) մայրաքաղաքը Աւրոպային էն գեղեցիկ քաղաքներէն մէկն է . խիստ փառաւոր է թագաւորական նոր պալատը :

ՊԱՐԶԷԼՈՆԱ (150,000) Սպանիային էն ամուր քաղաքն է . նաւահանգիստը խիստ աղուոր :

ՎԱԼԷՆՑԱ (80,000) տէրութեան էն մեծ արքեպիսկոպոսարանը հոս է :

ՍԻԻԼԻԱ (80,000) Սաորիտէն ետքը տէրութեան էն աղուոր քաղաքն է :

ՔԱՏԻԶԷ (70,000) ամուր բերդաքաղաք է . նաւահանգիստը խիստ բանուկ :

ԿԲԱՆԱՏԱ (60,000) Սաւրիտանացւոյ ետքի մայրաքաղաքն էր :

ՍԱՐԱԿՈՍԱ (43,000) 1809 ին Գաղղիացւոյ պաշարմանը դէմ աղէկ դիմացաւ :

ՄԱԼԱԿԱ (52,000) վաճառաշահ քաղաք է . զինին խիստ անուանի :

ՍԱՆԹԻԱԿՕ ԿՈՄՊՈՍԻԷԼԱ (28,000) հրաշակաւոր ուխտատեղի է . վասն զի հոս է սուրբ Յակոբոս առաքելոյն մարմինը , որ բոլոր տէրութեան պաշտպանն է :

ՔՈՐՏՈՎԱ (26,000) Մաւրիտանացոյ առջի մայրաքաղաքն էր . հիմա երեսէ ընկած է :

ԹՈԼԷՏՕ (25,000) Մատրիտէն առաջ աս էր Սպանիային մայրաքաղաքը :

ԿԱՐԹԱԳԻՆԷ (22,000) հին Կարթեգոնացոյ շինած քաղաքն է . բանուկ նաւահան . զիստ ունի Միջերկրական ծովուն վրայ :

ՎԵԼԷՁ ՄԱԼԱԿԱ (20,000) խիստ անուանի է ասոր խաղողը :

ՍԵԼԵՄԱՆՔԱ (15,000) ասոր համալսարանը խիստ անուանի է :

ԹԱՐՐԱԿՈՆԱ (12,000) ատենով անուանի քաղաք էր , բայց հիմա երեսէ ընկած է :

ՔՈՐՈՆԵԱ (11,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ԱԼՄԱՏԷՆ , սնդիկի հանք ունի :

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ

ՍՊԱՆԻԱՅԻՈՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Ափրիկէին մէջ , Քանարեան կղզիներ .

ըր, և Առինէայի ծոցին մէջ մէկ քանի մանր կղզիներ :

Ամերիկային մէջ, Քուպա և Փորթուգիքքօ կղզիները :

Ովկիանիային մէջ, Փիլիպպեան կղզիները :

ԺԴ. Ի ՏԱԼԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՔՐԻՍՏՈՍԷ 750 տարի առաջ Հոովմայեցիք մեծնալով՝ բոլոր Իտալիային ալ տիրեցին . բայց 400 ին ատենները իրենց իշխանութիւնը տկարացած ըլլալուն համար՝ Իտալիան Գոթացոյ ու Լոմպարտացւոյ ձեռքը ընկաւ, ինչուան որ մեծն Աարոլոս յաղթեց անոնց ու ինքը տիրեց : Անոր մեռնելէն ետքը Իտալիան զանազան տէրութիւններ բաժնուեցաւ . շատ անգամ ալ մեծ մասը Գերմանացւոյ՝ Գաղղիացւոյ ու Սլաւոնացւոյ ձեռքը անցաւ :

Նափոլէոնին քշուելէն ետքը Վեննայի ժողովքին մէջ որոշուեցաւ որ Սափոյայի դքսութիւնը Սարաենիայի թաղաւորութիւն ըսուի՝ Ճէնովայի հասարակապե-

տութիւնն ալ հետը միացընելով . ի յմ պարտիան ու վենետիկը Աւստրիային ըլլայ . Թոսքանան Աւստրիայի արշի-
դուքսներէն մէկուն տըրուի, Փարման՝ Նա-
փոլէոնին այրի կնոջը . մէկալ տէրութիւն-
ներն ալ իրենց առջի վեճակը ունենան :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Իտալիային սահմանը հիւսիսէն Ալ-
պեան լեռներն են . արեւելքէն Ադրիական
ծոցը . հարաւէն ու արեւմուտքէն Սի-
ջերկրական ծովը :

Տարածութիւնն է 17,000 մղոն քառա-
կուսի :

Իտալիան հիմա ութը գլխաւոր տէրու-
թիւն կը բաժնուի, որ ասոնք են . Սար-
տենիայի թագաւորութիւնը , ի յմպար-
տիոյ ու վենետիկոյ թագաւորութիւնը ,
Թոսքանայի մեծ դքսութիւնը , Հռոմայի
տէրութիւնը, Նափոլիի թագաւորութիւնը,
Փարմայի դքսութիւնը , Սոտենայի դք-
սութիւնը , ու Նուքթայի դքսութիւնը :

Գլխաւոր լեռները ասոնք են .

Սոնթէ Ռոզա , և Սոնթէ Պիանքօ , որ
Ալպեան լեռներուն էն բարձր ծայ-
րերն են .

Վեսուպի՝ Նափոլիին քով , Նոնա՝ Սիկի-

լիային մէջ, Սթրումպոլի՝ Վիպարեան
կղզիներուն մէջ, որ հրաբուխ լեռներ
են :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են .

Արնօ, Տիբերիս կամ Թէվէրէ, Վոլթուր-
նօ, որ կը թափին Միջերկրական ծովը.
Փօ, Ատիճէ, Օֆանթօ, որ կը վազեն
Ադրիական ծոցը :

Խտալիան Աւրոպային էն հարաւային
կողմը ըլլալուն համար՝ օդը տաք ու ընդ-
հանրապէս առողջ է :

Բերքերուն գլխաւորներն են ագնիւ-
քար, երկաթ, պղինձ, բամպակ, շաքար,
մեղր, ձէթ, նարինջ, լեմոն, բրինձ. ձե-
ռագործներուն մէջ անուանի է մետաքսէ
բանուածքը, ասպակին, յախճապակին :

Բնակիչն է 20,900,000. լեզունին իտա-
լերէն՝ որ լատին լեզուէն ելած է. աղէկը
կըխօսուի Թոսքանայի Սենա դաւառին
մէջ :

Վաճառականութիւն ու արհեստները
ընդհանրապէս ետ մնացած են. միայն ար-
ձանագործութիւնը, պաակերահանութիւ-
նը և երաժշտութիւնը միշտ անուանի է :

Արօհքը ուղղափառութիւն :

ՔԼԻՍԻՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ՍԱՐՏԵՆԻԱ

Սարտենիայի թագաւորութիւնը փիէմոնթի նահանգին մէջ կընայ, 21,000 քառակուսի մղոն տեղ :

Բնակիչը 4,300,000. զօրքը 46,800. նաւը 12:

ԹՈՒՐԻՆ (122,000) փո գետին վրայ աղուոր քաղաք է . անուանի է Ճեմարանը, մանաւանդ Եղիպտոսի հնութեանց պահարանը :

ՃԵՆՈՎԱ (80,000) ամուր քաղաք է, նահանգիստը մեծ ու բանուկ : Լտենով ճինիվիզներուն հռչակաւոր հասարակապետութեան մայրաքաղաքն էր : Լս քաղքիս մօտերը ծնած է Վրիստափոր Վոլումպոս :

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ (35,000) Իտալիային էն ամուր քաղաքներէն մէկն է : Լսոր քովը Սարենկօ գեղին մօտ Գաղղիացիք մեծ պատերազմով յաղթեցին Լատրիացւոց :

ՆԻՅՅԱ (26,000) ասոր օդը խիստ առողջարար է :

Սարտենիա կղզին ալ աս տէրութեան տակն է, և զլսաւոր քաղաքը Վալիարի (27,000), որ համալսարան ունի :

2. Թ Ո Ս Ք Ա Ն Ա

Թուրքանայի մեծ գքսութեան բնակիչն է 1,200,000 . զօրքը 4000 :

ՖԻՌԷՆՏՆ (80,000) Իտալիային էն ծաղկած քաղաքներէն մէկն է . մեծագործ է մայր եկեղեցին՝ ուր եղաւ Փլորենտեան ժողովքը . սուրբ Վարենտինոսի ժամը, Սետիչի ըսուած հռչակաւոր ցեղին մատուոյր, և գքսին սրաւար . խիստ անուանի է հնութեանց պահարանը : Հոս ծնած են Տանթէ բանաստեղծը, և Ամբրիկոս Վեսփուլչի :

ԼԻՎՈՐՆՕ կամ ԱԼԻՎՈՐՈՆՆ (66,000) նաւահանդիստն ու վաճառականութիւնը խիստ բանուկ է :

ՍԵՆՆ (18,000) ասոր համալսարանը անուանի է :

ՓԻՉՆ (20,000) ատենով հասարակապետութիւն էր . ասոր մայր եկեղեցին անուանի է, որուն զանգակատունը 15 ոտք բովնտի ծած է . զերեզմաննոցը խիստ երևելի է, ու հոգը Հրէաստանէն բերած են քաղաքացիք 50 նաւով : Հոս ծնած է Գալիլէոս փիլիսոփան :

3. Հ Ռ Ո Մ

Հոռմայու տէրութիւնը սրբազան պապին ձեռքն է . աս երկրին մեծ մասը 750 ին ասենները պապերուն տուաւ Պիպինոս՝ մեծին Աարոլոսի հայրը , մնացածն ալ ետքի պապերը կէս մը գնեցին՝ կէս մըն ալ կտակով ժառանգեցին : Հիմա բոլոր երկրին տարածութիւնն է 13,000 մղոն քառակուսի . բնակիչը 2,600,000 . զօրքը 7500 :

Հ Ռ Ո Մ (140,000) աշխարհքիս էն երեւելի քաղաքներէն մէկն է՝ թէ շէնքերուն , թէ մէջի հնութիւններուն , և թէ իր ազդու բութեանը համար : Սուրբ Պետրոսի ժամը , և Վատիկանի պալատն ու զրքատունը աշխարհքիս վրայ մէկ հատիկ է :

ՊՈԼՈՆԻԱ (70,000) Հոռմէն ետքը Իտալիայի գեղեցիկ ու հարուստ քաղաքներէն մէկն է . խիստ անուանի է համալսարանը ու գիտութեանց ճեմարանը : Հոս ծնած է Ալվլանի բնութանը :

ԱՆՔՈՆԱ (30,000) Լիզբիական ծովին վրայ խիստ վաճառաշահ քաղաք է :

ՓԷՐՈՒՃԻԱ (30,000) ասոր բովն է Տրասիմենէ լիճը , որուն մօտ Լենիբաղ Հոով մայեցւոյ յաղթեց :

ՖԵՏԷՆՑԱ (14,000) ասոր յախճապակը շատ աղէկ է :

ԲԻՄԲԵՒ (15,000) երեւելի է հոս (Օ)լոս-
տոս կայսեր յաղթական կամարը :

ԲԱԻԵՆԵԱ (16,000) Ոնորիոս կայսրը եր-
կայն ատեն հոս հստաւ :

ՖԵՐԲԵՐԱ (24,000) հոս է Արիոսթօ բա-
հաստեղծին դերեզմանը :

ՉԻՎԻԹԱ ՎԷԲԵԻԱ (7000) ազատ հաւա-
հանդիստ ունի :

ԹԻՎՈԼԻ (12,000) դիրքը խիստ աղուոր
է. Ուրատիոս բանաստեղծը հոս կը բնակէր :

ՈՒՐՊԵՆՕ (7000) հոս ծնած է Ռաֆայէլ
անուանի պատկերահանը :

ԼՈՐԵՏՈՆ (8000) հռչակաւոր ուխտատեղի
է սուրբ Աստուածածնայ տանը համար :

ՍԻՆԿԱԼԻԱ (8000) մեծ տօնավաճառ ունի :

Անուանի են հաւ Ֆորլի , Չէզէնա ,
Ռեթի , Ֆորլենեօ , Պէնէվէնթ :

Հոռմայի տէրութեան պաշտպանու-
թեանը տակն է Սան Սարինօ քաղքին
ազատ հասարակապետութիւնը , որ Եւ-
րոպայի են հին հասարակապետութիւնը
կըսեպուի : Բնակիչն է 4500 :

4. Ն Ա Փ Ո Ւ Ն

Նափոլի երկրին երկար ատեն Վոմ-
պարտացիք ու Հոռմները տիրեցին . ա-

նոնցմէ ետքը Արաբացիք , ետքն ալ Վարձանաացիք . ասոնք երբեմն միայն Վափուլին կըտիրէին , երբեմն Աիկիլիային ալ . ասոր համար հիմա Վափուլի թագաւորութիւնը Արիու Աիկիլիայի թագաւորութիւն ալ կըսուի :

Տարածութիւնն է 31,400 մղոն քառակուսի :

Բնակիչը 7,400,000 . լեզուներն իտալերէնին մէկ տեսակը :

Օրքը 51,500 :

Վաւատորմիղը 17 կտոր նաւ :

ՆԱՓՈՒԻ կամ ՆԵԱՊՈԼԻՍ (365,000) Իտալիային էն մեծ քաղաքն է . աղուոր նաւահանդիստ ու փառաւոր շէնքեր ունի . հնութեանց սլահարանը խիստ անուանի է . գիտակը խիստ ազնիւ : Ասոր քովերն են Պոմպէա ու Արքուանօ հին քաղաքները , որ Քրիստոսէն 79 տարի ետքը Վեսոււլ լեռան մոխիրովը ծածկուեր էին , ու 100 տարիէն 'ի վեր ինչուան հիմա կըփոքեն ու կըբանան :

ՔԱՍԹԵԼԼԱՄԱՐԻ (15,000) ասոր քովերն է հին Սթապէա քաղաքին աւերակը :

ՏԱՐԵՆՏՈՆ (14,000) } անուանի հին քա
ԿԱՊՈՒԵ (8000) } լաքներ են :

ՍԱԼԵՐՆՕ (11,000) ասոր բժշկութեան դպրոցը անուանի է :

Երեւելի են նաև Աբուլա, Քեթի, Գոճիա, Պարի, 1 էջէ, Թրափանի:

Սիկիլիա կղզին մէջ որաստէրութեան տակն է, զլիաւոր քաղաքները ասոնք են.

ՓԱԼԷՐՄՕ (173,000) Եւրոպային գեղեցիկ քաղաքներէն մէկն է. անուանի է աստղաբաշխական դիտարանը:

ՄԵՍԻՆԱ (40,000) մեծ ու աղուոր նաւահանգիստ ունի. 1783 ին դրեթէ բոլորովին կործանեցաւ գետնաշարժէն:

ՍԻՐԱԿՈՒՍԱ (14,000) Հին ու անուանի քաղաք, բայց կէսէն շատը աւերակ. հոս ծնած է Արքիմեդէս երկրաչափը:

ՔԱԹԱՆԻԱ (47,000) Եսնա լեռան տակը աղուոր քաղաք է:

ՃԻՐՃԷՆԹԻ (12,000) Հին Եկրականդ քաղաքին քովն է:

Տ. Փ Ա Ր Մ Ա

Փարմայի գբսութե՛ք բնակիչն է 440,000:

Օօրքը 1800:

ՓԱՐՄԱ (30,000) ասոր թատրոնը Եւրոպայի թատրոններուն մէջ էն ընդարձակն է. անուանի է նաև Պոտոնեան ըսուած տպարանը:

Մէկալ զլիաւոր քաղաքներն են Փիա, չէնցա, Կուասթալա:

6. Մ Ո Տ Է Ն Ա

Մոսէնայի բնակիչն է 380,000 :

Օրքը 1780 .

ՄՈՏԷՆԱ (27,000) երևելի է դուքսին
պալատը :

Անուանի են նաև Ուէճճիօ , Սիրան
սողա , Քարրարա՝ ուսկից խիստ ազնիւ
մարմարիոն քարը կելայ :

7. Լ Ո Ւ Ք Ք Ա

Լուքայի գլխութիւն բնակիչն է 143,000:

Օրքը 800 :

ԼՈՒՔՔԱ (22,000) գրքատունն ու գիւանը
հնութեան կողմանէ խիստ անուանի են:

ԺԵ. ՏԵՃԿԵՍՏԵՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՃԿԻ կամ Օսմանցոյ տէրութիւ
նը 1300 ին սկսաւ սուլթան Օսմանէն
Քէօթահայի կողմերը. ու քիչ ատենէն
էտքը Պրուսան , Լաիրնէն ու Վոստան

դնուպօլիսը առնելով տարածեցաւ ինչուան
Մաճառաստան ու Գերմանիա : Անոր հա-
մար բոլորը երկու գլխաւոր մաս կը բաժ-
նուի . Եւրոպայի Տաճկաստան՝ որ է Բու-
մէլի , և Ասիայի Տաճկաստան՝ որ է Անա-
տոլու :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Եւրոպայի Տաճկաստանին սահմանը
հիւսիսէն Ռուսաստանն է . արեւելէն
Սև ծովն ու Ասիան . հարաւէն Արշիպե-
ղազոսն և Յունաստանը . արեւմուտքէն
Աւստրիան :

Եւրոպայի Տաճկաստանը հինգ մեծ նա-
հանգ կը բաժնուի . այսինքն Բումէլի , Մա-
կեդոնիա , Ալպանիա , Պոսնա , և Պուլ-
լարիա :

Քանիմը տարի առաջ Օսմանցոց ձեռքն
էին նաև Ուլահ ու Պուլղտան , որ հիմա
միայն հարկատու են , և Սերվիան՝ որ
ինքնագլուխ է . և ասոնք իրեքն ալ Ռու-
սաց պաշտպանութեանը տակն են :

Տարածութիւնն է 112,500 մղոն քա-
ռակուսի :

Գլխաւոր լեռները ասոնք են .

Պալդան , որուն գլխաւոր ճիւղերն են Տէս-
փոթ տաղը , Չար տաղը , Տինարեան
լեռները :

Պինդոս լեռը , Ողիմպոս կամ Լաբա ,
Պարնասոս , և Քիմերեան լեռները :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են .

Դանուբ , որ Սև ծովը կըմտնայ .

Տրին , որ Լազրիական ծովը կը թափի .

Մէրիճ , որ Լազիպեղազոսը կը վազէ .

Մորավա , Էլուիթա , Սէրէթ , որ Դանուբ գետը կըմտնան :

Երկիրը խիստ լեռնոտ է , մանաւանդ հարաւային կողմը . անոր համար ալ սաստիկ ցուրտ կը լայ :

Հողը բարեբեր է , բայց քիչ մշակած . շատ տեսակ հանք ունի , բայց երեսէ ձեռքած :

Գլխաւոր բերքն է ցորեն , բրինձ , խաղող , նարինջ , ձէթ , բամպակ , մետաքս , քրքում , ծխախոտ , և բժշկական խոտեր :

Լըհեստն ու ճարտարութիւնը հիմա առաջ երթալու վրայ է : Լնուանի են մետաքսէ բանուածքները , դիպակը , շալը , ու կաշին :

Բնակիչն է 9,000,000 Եւրոպային ու Լսիային մէջ . լեզունին թուրքերէն :

Արօհքը ընդհանրապէս մահմէտական :

Կառավարութիւնը ազատ միապետական :

Օրբը 300,000 :

Կաւատորմիդը 135 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ԲՈՒՄԷԼԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ԿՄՄՏԱՄՊՈԼ (600,000)
բոլոր Տաճկաստանի մայրաքաղաքն է՝
Մարմարային ու Սև ծովուն վրայ, դիր-
քը խիստ աղուոր. նաւահանգիստը շատ
փառաւոր ու մեծ է, որ 1200 նաւէն ա-
ւելի կառնէ. և վաճառականութիւնը խիստ
բանուկ: Մեծն Կոստանդիանոս շինեց
աս քաղաքը 320 ին. իսկ 1453 ին Ֆէթիհ
սուլդան Մէհմէտը առաւ Յոնաց
ձեռքէն:

ՍԻԼԻՎՐԻ. բանուկ նաւահանգիստ ունի:
Իստիպուզ. հանքային ջրեր ունի, և շէն-
քերուն շատը ժայռի մէջ փորած են:

ԱԴՐԻԱՆՈՒՊՈԼԻՍ ԿՄՄ ԷՏԻՐՆԷ (100,000)
տէրութեան երկրորդ մայրաքաղաքն է.
շէնքերուն մէջ անուանի է սուլդան Մե-
լիմին մզկիթը:

Քովերն են Չիրմէն, Տիմեթոքա,
Ղըրդ քիլիսէ:

ՖԻԼԻՊԷ (30,000) մեծ ու վաճառաշահ
քաղաք է. մետաքսեղէն բանուածքը աղ-
նիւ, շատ հնութիւններ ալ ունի:

ԻՍԼԵՄԵԷ } ասոնք երկուքն ալ մեծ
ՈՒԶՈՒՆՃՈՎԱ } տօնավաճառ ունին :
ԿԷԼԻՊՕԼՈՒ (80,000) անուանի է սեկը :
Ուրիշ երեւելի տեղուանքն են Թաթար
պազարը , Վիզէ , Պուրղաղ , Ռոտոսթօ ,
Սիտիա :

2. ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ

ԹԵՍԱԼՈՆԻԿԷ կամ ՍԵԼԱՆԻԿ (70,000)
մեծ ու բանուկ նաւահանգիստ ունի ,
շատ ալ հնութիւններ :

ՍԵՐԷՋ (30,000) վաճառաշահ քաղաք է ,
բայց ամառուան օդը փասակար :

ԻՍՍԿԻՒՊ (10,000) գիրքը գեղեցիկ :

Լնուանի են նաեւ Լնիճէ Վարտար ,
Գարաֆէրիէ , Քիւսթէնաիլ , Քասթորիա :

ԼՅՕՐՕՍ Լեռը՝ ուր քանի մը տարի ա-
ռաջ 22 հոռմի վանք կար , և 500 մասուռ :

ՏՐԱՄԱ , որուն քովերն են հին փիլիսո-
պէ քաղքին աւերակները :

ԼԱՐԻՍՍԱ կամ ԵՆԻՇԷՀԻՐ (30,000) որ
կարմիրների անուանի գործարաններ ունի :

ԹՐԶԱԼԱ , ԶԱՂՈՐԱ , ԶԱԹԱԼՃԱ՝ որ հին
փարսաղիան է :

3. ԱԼՊԱՆԻԱ

ԵԱՆԵԱ (40,000) Տէփէտէլէնլի Ալի փաշային ապստամբութեան քաղաքն է, որ 1822 ին հոս պաշարուած մեռաւ :

ՇՔՈՏՐԱ կամ ԻՍՔԷՆՏԵՐԻԷ (20,000) ամուր քաղաք :

ԳԱՐԱՏԱՂ, որ գրեթէ ինքնազուլս դաւառ մըն է :

Երեւելի են նաև Փրեվէզա, Փարկա, Էլունա, Տիւրաճ, Իլպասան, Օխրի, Էզսէրայ կամ Քոոյա :

4. ՊՈՍՆԱ

ՊՈՍՆԱ ՍԱՐԱՅ (70,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ԶՎՈՐՆԻՔ (14,000) կապարի հանք ունի :

ՊԱՆԵԱԼՈՒՔԱ (15,000) ամուր բերդ, ու հանքային ջրեր ունի :

Մէկալգլիաւոր տեղուանքն են Թրաւնիք, Սոստար, Դուզլա, Պիհաչ :

5. ՊՈԻԼՂԱՐԻԱ

ՍՈՖԵԱ (50,000) մեծ ու վաճառաշահ քաղաք : Ետոր մօտ են Սարդիկէ քաղքին աւերակները :

ՇՈՒՄԼԱ (30,000) տէրութեան էն ամուր
քաղաքներէն մէկն է :

ՌՈՒՍՃՈՒԳ (30,000) մեծ ու վաճառա-
շահ քաղաք է :

ՍԻԼԻՍՏԻԷ (20,000) ամուր ու վաճառա-
կանութիւնը բանուկ քաղաք է :

ՎԻՏԻՆ (25,000) ամուր բերդաքաղաք :

Լ'նուանի են նաև Սիսթով, Հըրշովա,
Իսագճը , Կիկէպօլու :

6. ՈՒԼԱՅ, ՊՈՒՂՏԱՆ

ՊՈՒՐԻԷՇ (80,000) Ուլահի մայրաքա-
ղաքն է , վաճառաշահ ու մեծ՝ բայց զեղի
նման :

ԵԱՇ (40,000) Պուղտանի մայրաքաղաքն
է՝ Պուքրէշին նման :

ԻՊՐԱՅԻԼ , ամուր բերդ է :

Մէկալ երևելի տեղուանքն են Ֆոքշան ,
Պութուշան , Թէրկովիչ , և Կալայ՝ որ
բանուկ նաւահանգիստ ունի :

7. ՍԵՐՎԻԱ

ՍԵՄԵՆՏԻԷ (12,000) Սերվիային իշխա-
նը հոս կընտրի :

ՊԵԼԿԲԱՏ (30,000) Լըքոպայի էն ամուր
քաղաքներէն մէկն է . հոս Լըգինէոս Սա-

վոյային մեծ յաղթութիւն ըրաւ (Օսմանյայ գէմ) :

ՔԼԵՏՈՎԱ . ասոր քովն է Տրայիանոս կայսեր շինած կամուրջը :

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻՆ

Կ Ղ Ջ Ի Ն Ե Ր Ը

ԹԱՍՈՍ կամ ԹԱՇՈՋ . գեղեցիկ մարմարին ունի :

ՍԱՄՈԹՐԱԿԷ կամ ՍԵՄԵՆՏԵԲ . Հին ատենը խիստ անուանի էր :

ԼԵՄՆՈՍ կամ ԼԻՄՆԻ . ատենով խիստ անուանի էր ասոր լաբիրինթոսը , և հռոմկաւ (Թինիմախթում) ըսուած կաւը :

ՔԱՆՏԻԱ կամ ԿԻՐԻՏ , մեծ կղզի է , որ Հին ատենը խիստ անուանի էր , բայց Հիմա ընկած է , ու Եղիպտոսի փաշային ձեռքն է :

Ժ.Ղ. ՅՈՒՆԱՍԵՆ

ՊԼՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԻՆ ատենը Յունաստանի մէջ այլեայլ հասարակապետութիւններ կային՝ ի

բարու հետ սովորաբար դաշնակից . արհեստներն ու զինութիւնները խիստ ծաղկած էին Յունաց մէջ, պատերազմական քաջութեամբ ալ մեծ անուն ունէին : Հռովմայեցւոց հասարակապետութեանը մեծցած ատենը՝ անոնց տակը ընկան, բայց երբոր Աոստանդիանոս իր աթոռը Աոստանդնուպօլիս փոխադրեց, կամաց կամաց Հռովմայեցւոց կայսերութիւնը Յունաց ձեռքը անցաւ, ու սկսան Հռոմ ըսուիլ : Ենկէց ետքը Վենետիկցոց ու Օսմանցոց ձեռքը անցաւ տէրութիւննին . ինչուան որ 1830 ին Եւրոպայի թագաւորներուն պաշտպանութեամբը նոր թագաւորութիւն ունեցան : Հիմակուան թագաւորը Պաւերայի թագաւորին տղան է :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Յունաստանին սահմանը հիւսիսէն Եւրոպայի Տաճկաստանն է . արեւելքէն Երզնկեղազոսը . հարաւէն Միջերկրական ծովը . արեւմուտքէն Յոնիական ծովը :

Տարածութիւնն է 12,000 մղ . քառ :

Երկիրը ընդհանրապէս լեռնոտ :

Օդը բարեխառն ու առողջ :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են .

Օֆիէ կամ Բուֆիա , որ Արկադիոյ ծոցը
կըթափի :

Իրիս կամ Արոստաս , որ Մանեայի ծոցը
կըվազէ :

Պամիրոս , որ Մութունի քովը կըթափի :

Հողը բարեբեր է , և ամէն տեսակ
հանք ու մետաղ ունի , բայց ինչուան հիմա
երեսէ ձգած է :

Բնակիչն է 700,000 . լեզունին հոմե-
րէն , որ հին յունարէնին ռամկականն է :

Քաղաքականութիւնն ու արհեստները
խիստ ետ մնացած է :

Արօնքը յունադաւան :

Կառավարութիւնը չափաւորած միա-
պետական :

Օթքը 12,000 :

Վաւատորմիդը 20 կտոր նաւ :

ԳԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Աթէնք կամ Աթենս (11,000) Յունաս-
տանի մայրաքաղաքը , հին ատենը խիստ
ծաղկած էր՝ ամէն արհեստի ու դիւտու-
թեան կողմանէ . բայց հիմա շատ ընկած
է : Աս քաղաքը ծնած են Սողոն , Միլ-
տիադէս , Ռեմիստոկղէս , Արիստիդէս ,
Պերիկղէս , և ուրիշ շատ երեւելի մարդիկ :

ՆԱԽՓԼԻՆ . ամուր բերդաքաղաք է :

ԹԻԻԱ . Հին Թերէ քաղաքին տեղը չի
նաժ պղտի քաղաք մըն է :

ՄԻՍԻԹԻԱ . ասոր քովերն է Ապար,
տային աւերակները :

ՄԻՍՈԼՈՒՆԿԻ . ասոր բերդին մէջ Հո-
ռոմները շատ ղիմացան (Օսմանցոյ ղէմ
1826 ին :

ԿՈՐՆԹՈՍ Կամ ԳՈՐՏՈՍ . անուանի քա-
ղաք է՝ Մոռայի պարանոցին վրայ , ղերբն
ալ աղուոր :

ԹԻԻՓՈԼԻՅԱ . Օսմանցոյ ատենը Մո-
ռային զլխաւոր քաղաքն էր :

ՄԵԹՈՆ Կամ ՄՈՒԹՈՒՆ . ամուր բերդ է .
Մխիթար աբբան Հոս Հաստատեր էր
իր վանքը՝ Վ Ենեաիկ չիգնացած առաջ :

ՆԱԻԱՐԻՆ . խիստ անուանի է 1827 ին
ասոր նաւահանգստին մէջ եղած նաւա-
կան պատերազմը :

ՓԱԹՐԱՍ . Յունաստանի էն վաճառա-
շահ քաղաքն է :

Ուրիշ շատ տեղուանք ալ կան որ թէ-
պէտ Հին ատենը անուանի քաղաքներ
էին, բայց Հիմա որը ղեղ է՝ որը աւերակ :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԿՂԶԻՆԵՐԸ

Յունաստանի զլխաւոր կղզիները ա-
սոնք են .

ՆԵՊՐՈՓՈՆԹԷ կամ ԼԵՐԻՊՈԶ, բանուկ
նաւահանդիսաւ ունի :

ՀԻՐԱ . Հոռոմներուն ետքի ապստամբ
բութենէն ՚ի վեր խիստ բանուկ ու վա-
ճառաշահ է :

ՆԱՔԱՆ . աս կղզիներուս մէջ էն մեծն է :

ԻՏՐԱ կամ ՉԱՄԼԱՃԱ . ասոր քաղաքը
շէն ու բանուկ է :

Անուանի են նաեւ աս կղզիներս . ՆՊԻԱ
կամ Մուրթատ աստաւը, Անտրա , Թինէ
կամ Իսթինտիլ , Դեզոս կամ Ստիլի ,
Մեզոս կամ Պիլիւք տէյրմէնլիք , և Պա-
րոս՝ որուն մարմարիոնը խիստ անուանի է :

Ե Ս Ի Ը

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ

ԸՍԻԱՅԻՆ սահմանը հիսիսէն Սա-
ուցեալ ծովն է . արեմուտքէն Խաղաղա-
կան ովկիանոսը . հարաւէն Հնդկաց ծո-
վը . արեմուտքէն Ուրալ լեռները , Կաս-
պից ծովը , Կովկասու լեռները , Միջեր-
կրական ծովը , և Կարսի ծովը :

Մեծութիւնն է 12,080,000 մղոն քառա-
կուսի : Աշխարհքիս մէկալ մասերուն մէջ
ամէնէն մեծն է :

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Ասիան զլեաւոր տասնըմէկ աշխարհք
կրբաժնուի . մէկը հիւսիսային կոչմն է ,
հինկը մէջտեղը , հինկն ալ հարաւային
կոչմը :

Հիւսիսայինն է Ասիայի Խուսաստանը :

Մէջտեղուանքը ասոնք են . Ասիայի
Տաճկաստան , Հայաստան , Թուրքաստան ,
Չին , և Ճափոն :

Հարաւայինները ասոնք են . Արաբիա ,
Պարսկաստան , Աֆղանիստան , Պելու-
ճիստան , և Հնդկաստան :

Ծ Ո Վ

Ասիային ծովերը ասոնք են .
Սառուցեալ ծով , Միջերկրական ծով ,
Հնդկաց ծով , և Խաղաղական ովկիանոս :

ՆԵՂՈՒՅ

Ասիան ութը զլիաւոր նեղուց ունի .
Չանազ գալէսի , և Ստամպուլի նեղուցը .
Պապիւլմանտէսը՝ Արաբիային ու Ափրի-
կէին մէջտեղը .
Հիւրմուղի նեղուցը՝ Արաբիային ու Պարս-
կաստանին մէջտեղը .
Փալք՝ Հնդկաստանի Հարաւային դին .
Մալաքքայի նեղուցը՝ Չինու Հարաւային
դին .
Քորէայի նեղուցը՝ Չինու ու Ճափոնին
մէջտեղը .
Պէհլիկայ նեղուցը՝ Ասիային ու Ամե-
րիկային մէջտեղը :

ԾՈՅ

Վեց զլիաւոր ծոց կայ Ասիային մէջ .

Արաբիայի ծոցը , կամ Կարմիր ծով :

Պարսկային ծոցը .

Լոմէնի ու Պէնկալայի ծոցը ,

Սիամայ ու Թոնքինի ծոցը .

Քամչաթքայի ծոցը ,

Լնատիր՝ Պէհրինկայ ծովուն մէջ :

ԿԴՁԻ

Ասիային զլեաւոր կղզիները ասոնք են .

Արշիպեղազոսին կղզիները . անոնցմէ զատ՝

Հոռոս և Կիպրոս , Սիջերիւրական
ծովուն մէջ .

Պահրէյն կղզիները՝ Պարսկային ծոցին
մէջ .

Պոմպայ , Մալաիվեան կղզիները , Սէյ-
լան , և Լնտաման կղզիները՝ Հնդկաց
ծովուն մէջ .

Հայնան և Մաքաս՝ Չինաց ծովուն մէջ .

Փեղեցիկ կղզիները , Ճափոնի կղզի-
ները՝ Խաղաղական ովկիանոսին մէջ :

ՀՐՈՒԱՆԴԱՆ

Ասիային զլեաւոր հրուանդանները ա-
սոնք են .

Պապա պուրնու՝ Տաճկաստանին արե-
մտեան կողմը .

Պապիւրմանտէպ ու Ռէսէլիաթ՝ Արա-
բիայի հարաւային գին .

Քումորին՝ Հնդկաստանի հարաւային գին .
Ռումանիա՝ Մալաքքայի հարաւային գին .
Գլուխ արեւելեան՝ Սիպերիային արեւ-
լեան ծայրը .

Գլուխ հիւսիսային՝ Սիպերիայի հիւսի-
սային ծայրը :

ԼԵՒ

Ասիային զլիաւոր լեռները ստոյգ են .
Փոքր Ալթայ՝ Սիպերիային ու Չինու
տէրութեան մէջտեղը :

Յունկլինկ, Թաթարստանի ու Չինու մէջ
տեղը .

Տորոս և Լիբանան՝ Տաճկաստանին մէջ .
Մասիս և Կորդուաց լեռները՝ Հայաս-
տանին մէջ :

Լլվէնտ՝ Պարսկաստանին ու Տաճկաստա-
նին մէջտեղը .

Լլարէտ՝ Արաբիային մէջ :

ՀՐԱԲՈՒՒ

Ասիայի հրաբուխներուն շատը մա-
րած են . իսկ բանուկ հրաբուխներուն
մեծ մասը Ճափոնի կղզիներուն մէջն
են :

ԼԻՃ

Եսիային զլեաւոր լիճերը ասոնք են ,
վանայ ծովը և Որմեայ լիճը՝ Հայաս-
տանին մէջ .

Չանի և Պայքալ՝ Սիպերիային մէջ .

Մեռեալ ծովը՝ Հրէաստանին մէջ ,

Երալ լիճը՝ Թաթարստանին մէջ ,

Պալքաշի , Սայսան , Քուբուշուր , Փալ-
թէ՝ Չինու մէջ :

ԳԵՏ

Եսիային զլեաւոր գետերն են ,
Ուրալ , Օպի , Ենիսէյ , Լէնա , Էմուր ,
որ կը թափին Սառուցեալ ծովը ,

Հոանկօ , Եանսէքեան՝ Չինու ծովը .

Գանդէս՝ Պէնկալայի ծոցը .

Ինդոս կամ Սինտ՝ Լոմէնի ծոցը ,

Տիգրիս ու Եփրատ՝ Պարսկային ծոցը :

ՕԴ , ՀՈՂ , ԲԵՐԲ

Օգը ամէն գին միակերպ չէ . ընդ-
հանրապէս հիւսիսային կողմերը խիստ
ցուրտ , մէջտեղուանքը բարեխառն ու ա-
ռողջ , հարաւային կողմերն ալ տաք :

Երկրին մեծ մասը լեռնոտ ու բարե-

քեր է , մանաւանդ մէջտեղուանքն ու հա-
րաւային կողմերը . իսկ հիւսիսային կողմը
անբեր անապատ է :

Վլխաւոր բերքերն են ոսկի , արծաթ ,
երկաթ , փլաթին , պղինձ , անագ , և հան-
քային ներկ . մանաւանդ ադամանդ , և
ուրիշ ազնիւ քարեր . բայց բոլոր աս հան-
քերը զրեթէ երեսէ ձգած են :

Բոյսերը խիստ առատ ու պտղաբեր են .
ասոնց մէջ երևելիներն են խահվէ , չայ ,
շաքարի եղէզ , արմաւ , պանան , քոքօ ,
կլինամոն , պղպեղ , զանազան խէժ ու խըն-
կեղէններ , բամպակ , մետաքս , և ամէն
տեսակ ազնիւ պտուղներ :

Վայրի կենդանիներուն մէջ զլխաւոր-
ներն են ճերմակ արջ , սև աղուէս , սա-
մոյր և ուրիշ տեսակ տեսակ ազնիւ մորթ
ունեցող կենդանիներ , կազէլա , բէշկ
մշկոյ , փիղ , ռնդեղջիւր , առիւծ , վազր ,
ընձառիւծ , կապիկ , կոկորդիլոս , ուղտ , ևն :

ԲՆԱԿԻՉ , ԿՐՕՆ , ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բնակիչն է 400,000,000 , և զլխաւոր ազ-
դերն են տաճիկ , հայ , պարսիկ , հրեայ ,
հնդիկ , չին ու թաթար :

Չորս զլխաւոր կրօնք կայ Ասիային մէջ.
քրիստոնէութիւն, մահմետականութիւն,
հրէութիւն, կռապաշտութիւն :

Քաղաքականութիւնը հին ատենը շատ
աւելի ծաղկած էր քան թէ հիմա . ուս-
մունքը և զիտութիւնները թէպէտ Ա-
սիային մէջ սկըսած են, բայց հիմա գրե-
թէ բոլորովին դադրած է . արհեստներուն
ալ շատը մոռցուած կամ իրենց անկա-
տարութեան մէջ մնացած . բայց վաճա-
ռականութիւնը խիստ բանուի է :

Ասիայի մէջ եղած տէրութիւններուն
գրեթէ ամէնն ալ ազատ միապետական
կառավարութիւն ունին :

Ե. ԵՍԻԱՅԻ ՌՈՒՍԸՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՍԻԱՅԻ Ռուսաստանը զլխաւոր եր-
կու մաս կը բաժնուի . Սիպերիա, և Կով-
կասու երկիրները : Սիպերիայի բնակիչ-
ները հին ատեն շատ անգամ Աւրոպան
ու Ասիան կոխեր էին . բայց իրենց երկիրը
ինչուան 1500 թուականը անձանօթ էր
Աւրոպացւոյ . ան ատենները Ռուսները

սկսան տիրել աս երկրիս, և իրենց տէրութեան յանցաւորներուն մահապարտները հոն քշելով անտեղուանքը շէնցուցին:

Կովկասու երկիրներուն մէկ մասը աւտենով Պարսից ձեռքն էր, մէկալը Օսմանցոյ, մէկքանի տեղուանք ալ ինքնազուխ էին. մօտ տարիներս Ռուսները առնց ամէնուն ալ տիրեցին:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ասիայի Ռուսաստանին սահմանը հիւսիսէն Սառուցեալ ծովն է. արեւելքէն Պէհլինկայ նեղուցը. հարաւէն Տաճկաստանը, Պարսկաստանը և Թուրքաստանը. արեւմուտքէն Ուրալ լեռները:

Տարածութիւնն է 4,000,000 մղոն քառակուսի:

Սիպերիան ամբողջ Եւրոպայէն մեծ է, բայց բնակիչը խիստ քիչ. օդը ցուրտ, երկրին մեծ մասը անապատ ու քիչ մշակած. բերքը արծաթ, երկաթ, մագնիս, սղինձ, և ազնիւ քարեր, մանաւանդ ազնիւ մորթեր:

Կովկասու երկիրները լեռնոտ ու խիստ բարեբեր են. օդը առողջ, բերքը ամէն տեսակ պտուղ ու արմտիք:

Իսլոր Ասիայի Ռուսաստանին բնա-

կինն է 3,600,000 . ոռւտ , հայ , վրացի ,
մնկուէլ , ապաղա , չէքէզ , թաթար , ևն :

Կրօնքը՝ քրիստոնէութիւն , տաճկու
թիւն , և կռապաշտութիւն :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. Ս Ի Պ Ե Ր Ի Ա

ԹՂՈՊՈՒՍՔ (16,000) սամուր քաղաք է ,
վաճառականութիւնն ալ ծաղկած :

ԻՐՔՈՒՑՔ (23,000) Պայքալ լճին քովը
վաճառաշահ քաղաք է :

ԵՆԻՍԷՅՍՔ (6000) անուանի տօնավա
ճառ ունի :

ԵՆՔՈՒՑՔ (5000) սամուրի վաճառք ունի :

ՆԵՐԶԻՍՔ , պղտի քաղաք մըն է , բայց
արծաթի ու կապարի հանք ունի :

ՔԵՆԶԹԱ . երկու քաղաք է զիմացէ զի
մաց , մէկը Ռուսաց ձեռքը , մէկալը Ղինաց :

2. Կ Ո Վ Կ Ա Ս ՈՒ Ե Ր Կ Ի Ր Ն Ե Ր

ՏՓԽԻՍ կամ ԹԻՖԼԻՉ (30,000) վրաս
տանին ետքի մայրաքաղաքն էր . նոր շի
նուած մասը խիստ զեղեցիկ է . շատ հան
քային ջրեր ունի , վաճառականութիւնն
ալ խիստ ծաղկած :

ՄՅԽԷԹԱ (12,000) վրաստանի հին մայրաքաղաքն է, մեծ մասը աւերակ. ասոր քովերը պաղլեղի ու երկաթի հանքեր կան :

ՇԱՄԱԽ, հին ու անուանի քաղաք է :

ՊԱՔՈՒ, Կասպից ծովուն էն բանուկ նաւահանգիստն է. ասոր քովերը նաւթի ջրհորներ կան՝ խիստ անուանի. կրակատուն մըն ալ կայ հին ատենէն մնացած, ուր ինչուան հիմա կրակապաշտներ կան :

ԳԱՆՁԱԿ կամ ԵԼԻՍԱՎԷԹՈՓՈԼ (12,000) հին ատենը Աղուանից թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր, հիմա ընկած է. քովերը շատ աւերակներ կան :

ԱԽԼՏԱ (20,000) ամուր քաղաք. աղուանի էսուղան Ահմէտի մզկիթը՝ Այասոփեային ձևովը շինած :

ԽՈՒԹԱՅԻՍ, ատենով Իմրէթի թագաւորներուն մայրաքաղաքն էր, հիմա մեծ մասը աւերակ է :

ՌԷՏՈՒԹԳԱԼԷ, ՍՈՒՈՒՄԳԱԼԷ, ԱՆԱՓԱ, բանուկ նաւահանգիստներ են Սև ծովուն վրայ :

Աս տեղուանքս և ներսերը Տաղստանին մէջ կը բնակին Ապաղաները, Չէրքէզները, Լէզկիները, Մնկուէները և ուրիշ Կովկասային ազգերը որ կէս վայրենի են :

Տաղստանին էն երեւելի տեղուանքը ա-
սոնք են, Գարբանդ կամ Գուռն Ճորայ,
Սողտոք, Գլար, Թարքու, և Սթաւ-
րոփոլ:

Բ. ԼՍԻԱՅԻ ՏԱՃԿԼՍՏԸ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԼՍԻԱՅԻ Տաճկաստանին մէջ առե-
նով այլ և այլ մեծ աղղեր կը տիրէին. ինչ
պէս Բաբեղացիք, Լսորեստանցիք, Հայ-
երն ու Հոռոմները: Եօթներորդ դա-
րուն մէջ Լրաբայիք զօրացան. 1300 ին
ալ Օսմանցիք սկսան մեծնալ, որ կամաց
կամաց Լսիային մեծ մասին ալ տիրեցին:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՒՐ

Լսիայի Տաճկաստանին սահմանը հիւ-
սիսէն Սև ծովն ու Կովկասու երկիրներն
է. արեւելէն Լսիայի Ռուսաստանն ու
Պարսկաստանը. հարաւէն Լրաբիան.
արեւմուտքէն Սիջերկրական ծովը և Լը-
շիպեղադոսը:

Տարածութիւն է 55,000 մղոն քառակուսի:

Ասիայի Տաճկաստանը եօթը գլխաւոր մաս կը բաժնուի . փոքր Ասիա կամ Անատօլու , Հայաստանին մէկ կտորը* , Քիւրտիստան , Սիջապետք , Ասորիք , Իրապարապի , և Կղզիները :

Օդը բարեխառն ու խիստ առողջ է . անանկ որ ամէն տեսակ արմտիք ու պտուղ կը հասցընէ . բայց հողը քիչ մշակած :

Արհրին բերքն է ամէն տեսակ հանք , աղնիւ պտուղներ , մետաքս ու բամպակ :

Բնակիչը 12,500,000 , տաճիկ , հոռոմ , հայ , հրեայ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ԲԱՂԱԲՆԵՐԸ

1. ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ

ԱՌՈՏԻՆԱ կամ ՔԵՕԹԱՀԵԱ (50,000) գիրքը խիստ աղուոր է . քովերն ալ հանքային ջրեր ունի :

ԳԱՐԱՀԻՍՍՐ (30,000) ասոր քովերէն շատ ափսոն կեըայ :

ՊՐՈՒՍԱ (100,000) Ողիմպոս լեռան տակը , Օսմանցոց առջի մայրաքաղաքն էր ինչուան 1360 . շատ ջերմուկներ ունի , և մէկ քանի մեծագործ մզկիթներ :

* Հայաստանին ան կտորն որ Օսմանցոց Յէռֆն է , քէն էրէն 112 :

ՆԻԿԻՆ Կամ ԻՋՆԻՔ, } ատենով
ՆԻԿՈՄԻԴԻՆ Կամ ԻՋՆԻՄԻՏ, } խիստ ա-
նուանի քաղաքներ էին, հիմա ընկած են:

ՋՄԻՒՌՆԻՆ Կամ ԻՋՄԻՐ (130,000) Տաճ-
կաստանին էն վաճառաշահ քաղաքն է.
Եւրոպացիք հոս շատ ազատութիւններ
ունին:

ՄԱԳՆԵՍԻՆ Կամ ՄԱՂՆԻՍԱ (40,000)
ասոր քրքումը շատ ազնիւ է:

ԱՅԱՍՈՒՂՈՒԳ. հին Եփեսոսին աւել-
քակներուն քովը սղտի գեղ մըն է:

ԿԻՒՋԷԼ ՀԻՍԱՐ (30,000) բամպակը ա-
նուանի:

ԻԿՈՆՏՈՆ Կամ ԳՌՆԵՆ (30,000) ատենով
Սելճուղեանց մայրաքաղաքն էր. հիմա
ալ վաճառաշահ քաղաք է:

Իկոնիոնի քովերը անուանի են Տարէն-
աէ, Աղշէհիր, և Դուղա՝ որ աղի լիճ է:

ԵԻԳՈԿԻՆ Կամ ԹՈԳԱԹ (100,000) գե-
ղեցիկ ու վաճառաշահ քաղաք է, սղնձե-
ղէնը անուանի. ունի նաև բամպակէ ու
մետաքսէ բանուածք և աղէկ կապերտ:

ՍԵԲԱՍՏԻՆ Կամ ՍԵՎԱՋ (25,000) հին
ու անուանի քաղաք. քովերը սղնձի հանք
կայ: Հոս ծնաւ Միխիթար աբբահայրը
1676 ին:

ԱՄԵՍԻՆ (25,000) վաճառաշահ քաղաք
է. հոս ծնած է Սարաբոն յոյն աշխար-
հագիրը:

ԿԵՍԱՐԻԱ կամ ԳԱՅՍԷՐԻ (25,000) մեծ
ու վաճառաշահ քաղաք . քովերը հին
շէնքերու աւերակներ կան :

ՏՐԱՊԷՁՈՆ (50,000) ՍԷ ծովին վրայ վա-
ճառաշահ ու անուանի քաղաք է . 200 տա-
րի չափ Յունաց կայսերաց մէկ ճիւղը հոս
կը թաղաւորէր ինչուան Կոստանդնուպօլ-
սին տաճկերէն առնուիլը :

ԿԻՏԻՏԻՇԽԱՆԷ , կապարի՝ պղնձի ու ար-
ծաթի հանք ունի :

ԱՆԿԻՐԻԱ կամ ԷՆԿԻՐԻ (40,000) ա-
նուանի է ասոր շալին ու սոփը , և այ-
ժերուն բուրդը՝ որ երկայն ու մետաքսի
պէս բարակ է . նոյնպէս երկայն մազերով
են աս տեղի կատուններն ու ճագարները :

Փոքր Լսիային մէկալ երեւելի տեղուանքն
են Իւսիլիւտար , Սինապ , Պօլու , Սար-
սըլան , Քասթէմունի , Փունար պաշը՝
որ հին Տրոյիային տեղը կը կարծուի , Լտա-
նա , Սաթալիա , Սելեկիա կամ Սէլէֆէ ,
Փայաս :

ՏԱՐՍՈՆ կամ ԹԱՐՍՈՒՍ (30,000) Կիլի-
կիայի էն մեծ քաղաքն էր , և ատենով
արհեստը՝ ուսմունքը և վաճառականու-
թիւնը խիստ ծաղկած :

ՍԻՍ . մեր Ռուբինեանց թաղաւորու-
թեան մայրաքաղաքն էր :

2. Բ Ի Ի Ր Տ Ի Ս Տ Ա Ն

Քիւրախտանին զլեաւոր աեղուանքն են
Բաղէշ կամ Պիթլիզ, Ճէզիրէ, Լմա-
տիա, Ճուլամերի, և Գարաճուլան . ա-
սոնց ամենուն մէջ մէյմէկ քիւրա իշխան-
ներ կըտիրեն որ զրեթէ ինքնազլուխ են :

3. Մ Ի Զ Ա Դ Ե Տ Բ Կ Ա Մ Է Լ Ծ Է Զ Ի Ր Է

ԵԴԵՍԻԱ կամ ՈՒՐՀԱ (50,000) մեր Լը-
զար թագաւորին շինած քաղաքն է,
հիմայ ալ ճարտար ու վաճառաշահ :

ՄԷՐՏԻՆ (20,000) լեռան վրայ շինած
մեծ ու ամուր քաղաք է :

ՀՈՈՄԿԼԵՑ կամ ԲՈՒՄՂԱԼԱ. հոս է նր
Ներսէս Շնորհալին գերեզմանը :

ՄԾԲԻՆ կամ ՆԻՍԻՊԻՆ . մեծ ուխտա-
տեղի է հոս սուրբ Յակոբայ գերեզմանը :

ՄՈՒՍՈՒԼ (60,000) Տիգրիս գետին վրայ
վաճառաշահ քաղաք է . խիստ անուանի է
ասոր բամպրկէ լաթերը :

ՆՈՒՆԻԱ . հին Նինուէ քաղաքին տեղը
գեղ մըն է :

ԱԼՔՈՇ . անուանի լեռ մըն է՝ քովերը
շատ գեղերով, մօտերն են Նզիտի ըսուած
բարբարոս ու անկրօն մարդիկը :

ՄԱՏԷՆ • () սմանցոյ տէրութեան էն առատ պղնձի հանքն է :

4. ԱՍՈՐԻՔ

ԲԵՐԻԱ կամ ՀԱԼԷՊ (150,000) առ քաղաքը Կոստանդնուպօլսէն ու Եդիպտոսէն ետքը տէրութեան էն մեծ՝ բազմամարդ ու հարուստ քաղաքն էր, բայց 1822ին դեանաշարժէն մեծ մասը փլաւ :

ՀԱՄԱ (50,000) վաճառաշահ ու բարեբեր քաղաք է :

ԱՏԵՌՔ կամ ԱԹԱՔԵԱ (10,000) ատենով Սելեկիացոց մայրաքաղաքն էր, հիմա անուանի են ջերմուկները :

ՏՐԱՊՕԼԻՍ կամ ԴԱՐԱՊԼՈՒՍ (16,000) Լսորոց երկրին էն զեղեցիկ ու բանուկ քաղաքն է :

ԱՔԵԱ (20,000) վաճառաշահ ու անուանի քաղաք է. խիստ մեծագործ է հասարակաց բաղնիքը : Լսոր մօտ է Կարմեղոս լեռը :

ԴԱՄԱՍԿՈՍ կամ ՇԱՄ (140,000) աշխարհքիս էն հին քաղաքներէն մէկն է, խիստ բարեբեր, բաւական ճարտար ու վաճառաշահ :

ԵՄԵՍՍԵԱ կամ ՀԷՄՍ (20,000) ճարտար ու բարեբեր քաղաք է : Լսոր քովերն են հին Պալմիրա քաղքին աւերակները :

Երևելի են նաև Իսթէնտէրուն, Մաթապ, Պապալէք՝ որ հին Հեղիուպօլիս քաղքին տեղն է. Պէրուլթ, Լաւոդիկէ կամ Լաթաքեա : Սուր ու Սէյատ՝ որ Տիւրոս ու Սիդոն քաղաքներուն տեղը պղտի գեղեր են : — Պէրուլթին մօտ է Լիբանան ու լեռը, ուր է մեր ազգէն Մնտոնեան կրօնաւորներուն վանքը՝ որն որ հիմնեցաւ 1720 ին :

Պաղեստինու կամ հին Հրէաստանին մէջ ալ դիտաւոր տեղուանքն ասոնք են.

ԵՐՈՒՍԱԼԵՄ (30,000) աշխարհքիս էն հռչակաւոր քաղաքը, և քրիստոնէից մեծ ուխտատեղին է, բայց հիմա բոլորովին ընկած է առջի մեծութենէն :

Երուսաղէմին քովերն են բոլոր Քրիստոսի տնօրինական տեղերը, որ հին ատենը քաղաք կամ գեղ էին, բայց հիմա կամ գեղ դարձեր են, կամ անուննին միայն մնացեր է. ասանկ են Բեթղէհէմ, Նապլուսա կամ Սիւքէմ, Երիքով, Յոպպէ կամ Նաֆա, Գալիլ, Գազա, Կեսարիա Պաղեստինոյ, Սեբաստիա՝ հին Սամարիային տեղը, Սաֆէտ, Նազարէթ, Կանա, Տիբերիա, Կափառնաուլ, Բեթանիա, Թաբոր լեռը, Ձիթենեաց լեռը, և այլն :

5. ԻՐԱԳ ԱՐԱՊԻ

ՊԱՂՏԱՏ (100,000) Տիգրիս գետին վրայ ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է : Ասոր քովերն են հին ատենի էն հռչակաւոր քաղաքներուն աւերակները, ինչպէս Բաբելոն, Սելևկիա, Տիգրոն, և հին Պաղտատ :

ՊԱՍՐԱ (60,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք : Բովերը անուանի են նաև Հիլէ, և Մէշհէա Հիւսէյին :

6. ԿՂԶԻՆԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍ կամ ԳԸՊՐԸԶ, Միջերկրական ծովին էն մեծ կղզիներէն մէկն է. անուանի է գինին, բամպակը, և ուրիշ բերքերը : Մէջի գլխաւոր քաղաքն է Նիկոսիա կամ Լէֆքոշեա (16,000) :

ՀՌՈԴՈՍ կամ ՌՈՏՈՍ. հին ատենը խիստ անուանի էր, բայց հիմա աւերակ ու անապատ է :

ՄԱՐՄԱՐԱ, մարմարիոնը խիստ առատ է :

ԼԵՍԲՈՍ կամ ՄԻՏԻԼԼԻ, գլխաւոր քաղաքն է Մետիլինէ :

ՔԻՈՍ կամ ՍԱԳԸԶ. ինչուան 1822 խիստ ծաղկած՝ բազմամարդ ու բարեբեր էր, անկէջ ետքը անապատ դարձած է :

ՍԱԲՈՍ կամ ՍՈՒՍԱԲ ԱՏԱՍԸ. խիստ բարեբեր է :

Գ. ՀԱՅԵԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊՆԶԵՂԵՂԵՆ ետքը աշխարհքիս էն ծաղկած մասը Հայաստանն էր՝ Նոյին տապանը հոն Սասիս լեռան վերայ իջնալուն համար : Հայաստանին առջի տիրողը Հայկ նահապետն եղաւ , որ Նոյի թոռան տղան էր , իր անունովը մեր ազգն ալ Հայ ըսուեցաւ , և իր ցեղին թագաւորութիւնը որ Հայկազանց իշխանութիւն կըսուէր՝ քչեց 1779 տարի : Բրիստոսէ 149 տարի առաջ սկսաւ Արշակունեաց ցեղին փառաւոր թագաւորութիւնը , որ քչեց 580 տարի , 885 ին ելաւ Բաղրատունեաց թագաւորութիւնը , որ 1079 ին վերցուեցաւ , անկէց ետքը Հայաստանին մեծ մասը օտար տէրութեանց ձեռքը ընկաւ . միայն Աիլիկիայի կողմը Ռուբինեանց թագաւորութիւնը մնացեր էր , բայց 1375 ին ան ալ վերցուեցաւ , ազգերնիս ալ օտար ազգաց բռնութիւններէն ցիր ու ցան եղաւ : Իսկ հիմա Հայաստանին մէկ մասը (Սամանյոյ ձեռքն է , մէկ մասը Ռուսաց , մէկաւն ալ Պարսից :

Սեր ազգը իր ցրուած վիճակին մէջ

ալ միշտ անուանի եղած է արթուն ու հաւատարիմ վաճառականութեանը համար, անանկ որ Գաղղիացիք, Իտալացիք ու Ռուսները իրենց երկրին վաճառականութիւնը ծաղկեցընելու համար՝ մեծամեծ ազատութիւններ տուեր են Հայոց ու իրենց մայրաքաղաքները կանչեր են :

Ուսումնասիրութեան կողմանէ ինչպէս հին ատենը, ասանկ ալ հիմա, արեւելեան ազգերուն էն զլխաւորներէն մէկն է մեր ազգը : Եսոր մեծ նշանն ալ բարեկարգ դպրոցներու և տպարաններու շատնալն է :

Հիմակուան դպրոցներուն մեծերն են՝ Տաճկաստանին մէջ Իզմիրի, և Իւսկիւտարի դպրոցները. Իտալիային մէջ Մուրատեան ու Ռաֆայէլեան վարժարանները. Ռուսաստանին մէջ՝ Նազարեանց Ճեմարանը, Հնդկաստանին մէջ Կալկաթայի դպրոցը և այլն :

Բանուկ տպարաններուն մէջ անուանի են Վենետիկի Մխիթարեանց Սուրբ Գաղարու տպարանը, Վեննայի Մխիթարեանց տպարանը, Տաճկաստանին մէջ Իզմիրի՝ Օրթադէզի և Իւսկիւտարի տպարանները. Ռուսաստանին մէջ Բեթրպուրկի, Մոսքուայի, Եժտէրխանու, Լճմիաճնայ, Թիֆլիզու և Շուշիի տպարանները. Հնդկաստանին մէջ ալ Կալկաթայի տպարանը :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԲ

Հայաստանին սահմանը հիւսիսէն Սև
ծովն ու վրաստանն է. արևելքէն Կասպից
ծովն ու Պարսկաստանը. հարաւէն Սի-
ջադետքը. արևմուտքէն փոքր Ասիան ու
Միջերկրական ծովը :

Տարածութիւնն է 150,000 մղոն քա-
ռակուսի :

Երկիրը ընդհանրապէս լեռնոտ ու
խիստ բարեբեր է :

Գլխաւոր գետերը ասոնք են.

Եփրատ ու Տիգրիս, որ կը թափին Պար-
սից ծոցը .

Երասխ ու Կուր՝ Կասպից ծովը .

Ճորոխ, Ալիս, Եջիլ ըրմազ՝ Սև ծովը :

Գլխաւոր լեռներն են Մասիս, Պին-
կէօլ, Տորոս, Կորդուաց լեռներն ու Գըւ-
դուռ լեռները :

Գլխաւոր լճերն են վանայ ծովը, Սևա-
նայ ծովը, Որմեայ ծովակը :

Բերքն է ամէն տեսակ հանք՝ որ երե-
սէ ձգած են, և տեսակ տեսակ աղնիւ պը-
տուղներ ու արմախք. անուանի է ձին, ու
զազպէն՝ որ մանանայի սէս ծառերուն վը-
րայ կիջնայ :

Օգը բարեխառն ու առողջարար է :

Բնակիչը դրեթէ 5,000,000 . որոնց մէկ մասն ալ քիւրտ, թիւրքմէն ու տաճիկ են :

Հիմա Հայաստանին մէջ միայն ապրուստի հարկաւոր արհեստները մնացած են . բայց երկրագործութիւնը շատ ծաղկած է :

Հին ատենը 15 նահանգ կը բաժնուէր . իսկ հիմա իրեք տիրող տէրութիւնները իրենց ուղածին սէս այլեայլ գաւառներ բաժնէր են :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

1. ՕՍԽԱՆՅՈՅ ՄԱՍԻՆ ՄԷՁ

ԿԱՐԷՆ կամ ԷՐՁԻՐԻԻՄ (100,000) Լսիայի էն փաճառաշահ քաղաքներէն մէկն է . շատ հնութիւններ ալ ունի : Լսոր մօտ է Պինկէօլ լեռը , ուսկից կը բընին Եփրատ ու Տիգրիս գետերը . և անանկ ծաղկաւէտ ու բարեբեր է , որ օտարազգի ճամբորդներ ալ կը վկայեն թէ Լգամայ գրախտին տեղը հոս պիտի ըլլայ :

ՀԱՍԱՆԱԼԱ, ամուր քաղաք . ասոր քովն է Գրիգոր Մաղիստրոսին շինած վանքը , ուր իրեն գերեզմանն ալ կայ : Սօտերն է Զօպան քէօփրիւսիւ ըսուած կամուրջը՝

Երասխին վրայ եօթը կամարով, և հին
Վաղարշաւան քաղաքին աւերակները :

ԵՐԶՆԿԱ. հոս չարչարուեցաւ մեր սուրբ
Գրիգոր Լուսաւորիչը :

ԽԱՐԲԵՐԴ. ամուր քաղաք. ասկէց ու
րուան մը ճամբով հեռու երկաթի ու
արծաթի հանք կայ :

ԱԿԼԳԵՂԻՆ մէջ ժամ մը կայ մէկ քարէ
փորած :

ՍԱՍՈՒՆ զաւաոր լեռներու մէջ ինքնա
ղլուխ երկիր մըն է :

ԲԱՂԷՇ կամ ՊԻԹԼԻՁ (30,000) ոսկիի
ու արծաթի հանք ունի : Քոմն է Գրգուռ
լեռը, որ՝ Աերբովթայ լեռ ալ կըսուի՝ Աեր
բովթին հոս թաղուած ըլլալուն համար :

ՏԻՐԱՆԱԿԵՐՏ կամ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐ (60,000)
լայն ու ամուր պարիսպ ունի 72 աշտա
րակով, և շատ հնութիւններ :

ԱՐՃԷՇ (7000) ասոր քովն է Մեծո
փայ վանքը :

ՄՈՒՇ (40,000) ամուր բերդով մեծ քա
ղաք է. ասոր քովն վանքերէն մէկուն մէջ
թարգմանչաց շատին դերեղմանները կան :
Սօտ է նաեւ սուրբ Կարապետի վանքը՝
որ Հայոց ազգին մեծ ուխտատեղին է .
նաեւ Ափրատ գետին վեց զրկաչափ լայն
սահանքը :

Մշու քովերն է Օակքար, որ քարա

ժայոր ծակած՝ կէս ժամուան ճամբայ է :

ՎԱՆ կամ ՇԱՄԻՐԱՄԱԿԵՐՏ (60,000) աւորքովն է Շամիրամին շինած բերդը՝ որուն վրայ խիստ հին դրուածքներ կան : Վանայ ծովուն մէջ չորս կղզի կայ, Աղթամար, Առաէր, Ատուց, և իմ. Աղթամարին մէջն է Գաղիկ թագաւորին շինած փառաւոր եկեղեցին :

ՈՍՏԱՆ գեղին մէջն է սրբոյն Աղիշէի վանքն ու գերեզմանը :

ՆԱԽԶՈՒՆ (30,000) պարսպապատ քաղաք է, մեծ մասը աւերակ :

ՄԱՏԷՆ, պղնձի հանք ունի :

ՊԱՅԱԶԻՏ (15,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ԱՆԻ, որ Բագրատունեաց մայրաքաղաքը, և աշխարհքիս էն բազմամարդ քաղաքներէն մէկն էր, հիմա բոլորովին աւերակ է. բայց ուրիշ երեւելի շինուածքներու մնացորդներէն զատ՝ թագաւորաց պալատն ալ գեռ կեցած է քաղաքի մը պէս ընդարձակ ու սքանչելի քաշուածքներով ու փորուածքներով զարդարած :

2. ՌՈՒՍԱՅ ՄԱՍԻՆ ՄԷՋ

ԵՐԵՒԱՆ (12,000) ամուր բերդ ունի, և շատ հնութիւններ : Երևանին մօտ է Աջ

միածնայ վանքը, ուր կրնաստի Հայոց կաթողիկոսը, ու Հովհաննէսեանց և Գայիանէանց եկեղեցիները :

ՕՇԱԿԱՆ զեղին մէջն է սուրբ Սեբրուպայ զերեզմանը :

ԽՈՇԱՎԱՆԻ . մեծագործ վանք մըն է , ուր կան մեր թաղաւորներուն զերեզմանները :

ՏԻԱՏԻՆ . պղտի քաղաք մըն է , որուն քովն է Օսղկէոյ լեւը՝ ուր նահատակեցան Ոսկեանք . և ասկէ կրային ջուր մը կըբխի որ ետքը կըքարանայ :

ԹՈՓՐԵՍԳԻԱԼԷ , հին Վաղարշապատին աւերակներուն քովը՝ ամուր բերդով քաղաք մըն է :

3. ՊԱՐՍԻՅ ՄԱՍԻՆ ՄԷՁ

ԴԱՎՐԷԺ (100,000) Լսիայի էն ծաղկած ու վաճառաշահ քաղաքներէն մէկն է . անուանի է մետաքսը և կտաւը :

ԱՐՏԱԻԼ . հոս է Շահսէֆի ու Շահարաս Պարսից թաղաւորներուն զերեզմանները :

ԽՈՅ (20,000) ամուր ու վաճառաշահ քաղաք է :

ՍԱԼՄԱՍՏ (20,000) Որմեայ լճին քովը մեծ քաղաք է . մօտերը հանքային ջրեր կան :

ՄԱՐԱԴԱ (15,000) ասոր քովերը գետ-
նափոր տեղուանք կան ժայռի մէջ փորած :

Դ • Ա Ր Ա Յ Ի Ն

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱԲԻԱՅԻՆ մէջ հին ատենը այլև
այլ բնակիչ կային վրանաբնակ . եօթնե-
րորդ դարուն մէջ Մէհէմմետ ասոնց մեծ
մասը միացուց , որ զօրաւոր տէրութիւն
մը ձևացան ու քիչ ատենի մէջ տարա-
ծուեցան իրենց երկրէն ինչուան Սպանի-
ային ծայրը . բայց Օսմանցիք բոլորովին
վերուցին ասոնց տէրութիւնը : Հիմա Ա-
րաբիային բնակիչներէն ոմանք Ֆէլահ
կըսուին , որ երկրագործութիւն կընեն . ո-
մանք ալ Պէտէվի , որ վրանաբնակ ու
հովիւ են :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Արաբիային սահմանը հիւսիսէն Ա-
սիայի Տաճկաստանն է . արեւելքէն Պար-
սից ծոցը . հարաւէն Հնդկաց ովկիա-
նոսը . արեւմուտքէն Արաբիոյ ծովը :

Տարածութիւնն է 800,000 մղոն քառակուսի :

Ներկերը ընդհանրապէս դաշտային ու աւազուտ է : Արաբիային մէջն են երկու անուանի լեռները , Աինա ու Քորեբ :

Օդը չոր ու խիստ տաք է , մանաւանդ հիւսիսային կողմը որ շատ խորշակ ալ կը լայ , ու անձրեւ խիստ քիչ կուգայ :

Հողը անբեր է . բայց Նմէն դաւաուր սաստիկ պտղաբեր ըլլալուն՝ Նըջանիկ Արաբիա կըսուի :

Գլխաւոր բերքն է խնկեղէն , ձէթ , չաքարի եղէգ , բամպակ , աղնիւ խաճմէ , արմաւ , թուզ , բալասան : Անեղանինեւրէն ալ խիստ անուանի է ձին . ունի նաեւ ուղտ , ջայլամ , կապիկ : Աարմիր ծովուն մէջէն աղէկ բուստ (մերձան) կեւլայ , Պարսից ծոցէն ալ մարդրիտ :

Բնակիչն է 12,000,000 :

Արօնքը մահմէտական :

Ներկրին մեծ մասը Օսմանցոյ ձեռքն է . մէկալ տեղուանքը այլեայլ շէխերու և իմամներու ձեռքով կը կառավարուին :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՎԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՄԷՔԷ (18,000) Մէհմէտին ծնած քաղաքն է . Տաճկըներուն հաճիները հոս կուգան Քեապէն տեսնելու :

ՄԷՏԻՆԷ (6000) հոս մեռած է Մէհէմէտ, որ Մէքքէէն հոսքաշուեր էր 622 ին, անոր համար հիճրէթը աս թուականէն կըսկսի :

ՄԱՀԿԱԹ (60,000) Լճամէնի ծոցին վրայ Արաբիային էն վաճառաշահ քաղաքն է . ասոր քովերը կապարի հանք կայ :

ՄՈՒՅ (5000) Կարմիր ծովուն վրայ բաշուկ նաւահանդիստ է , ու Լճմէնին խահվէն ասոր անունովը Մոքայի խահվէ ալ կըսուի :

Կարմիր ծովուն քովերն է Սինա լեռը , որուն վրայ Հոռմի վանք մը կայ՝ սուրբ Կատարինէ ըսուած՝ բերդի նման :

Արաբիային ներսի կողմն ալ 60,000 հրեայ կայ վրանաբնակ՝ Որդիք Ռեքաբայ ըսուած :

Ե . ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԸ ատենով աշխարհքիս էն մեծ թաղաւորութիւններէն մէկն էր . Եօթներորդ դարուն մէջ Արաբացիք առին , ու իրենց հաւատքը անոնց սորվեցուցին :

Քիչ ատենէն Պարսիկները զօրանալով՝ իրենց երկրին մէկ մասը նորէն ձեռք ձգեցին . իսկ 1747 ին բոլոր երկիրը երկու տէրութիւն բաժնուեցաւ . այսինքն Իւրան կամ բուն Պարսկաստան , և Աֆղանիստան , որուն մէջն է Խորասան ու Պէլուճիստան :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Պարսկաստանին սահմանը հիւսիսէն Ասիայի Ռուսաստանը՝ Կասպից ծովն ու Թուրքաստանն է . արեւելքէն Աֆղանիստան՝ Խորասան ու Պէլուճիստանը , հարաւէն Եւօմէն , ու Պարսից ծոցը , արեւմուտքէն Ասիայի Տաճկաստանը :

Տարածութիւնն է 340,000 մղոն քառակուսի :

Ներկիրը լեռնոտ ու բարեբեր է :

Օդը բարեխառն է հիւսիսային կողմը , հարաւային կողմը տաք :

Գլխաւոր բերքերն են երկաթ , պղինձ , կապար , մարմարիոն , նաւթ , ցորեն , բրինձ , զինի , ազնիւ պտուղներ , կանեփ , մետաքս , բամպակ , բուրդ , ծխախոտ , և մարգրիտ :

Բնակիչն է 9,000,000 , մեծ մասը պարսիկ , մնացածը տաճիկ , քիւրտ , թիւրքմէն , հրեայ , հայ :

Արօհքն է մահամէտականութիւն՝ Ալիին աղանդը :

Տէրութեան կառավարութիւնն է ազատ միապետական :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԴԵՀԲԱՆ (50,000) 1794 էն 'ի վեր Պարսից շահը հոսկրնստի, ամառուան օդը փնտաւար է :

ԱՍՊԱՀԱՆ (200,000) Պարսից առջի մայրաքաղաքը, արեւելքի էն մեծ ու աղուոր քաղաքներէն մէկն է : Քոմիւ է նոր Զուղան՝ որ հին Զուղայէն քշուած Հայերուն բնակած տեղն է :

ՇԻՐԱԶ (52,000) ասոր զինին ու վարդի եղը խիստ ազնիւ է : Աս քաղքիս մօտ է Ստահր կամ Պերսեպօլիս քաղքին աւերակները, որ հին ատենը Պարսկաստանի մայրաքաղաքն էր :

ՀԱՄԱՏԱՆ (45,000) հին Եկրատան քաղքին տեղը շինած է . մորթի գործարաններ ունի :

ԳԱԶՊԻՆ (40,000) Պարսկաստանին մեծ քաղաքներուն մէկն է, արհեստները շատ ծաղկած . ազնիւ զինի, պիստակ, մետաքս, ու կապերտ ունի :

ԷՋՏ (35,000) վաճառաշահ քաղաք է .

Հոս կրակապաշտ պարսիկներ կան :

ՊԵՆՏԵՐԱՊԱՍ (20,000) Պարսկային ծոցին
վրայ բանուկ նաւահանդիստ է :

Զ. ԱՓՂԱՆԻՍՏԸՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՓՂԱՆԵՐԸ Հին Աղուանք ազգն են,
որ թաթարները Հայաստանէն հոս քշեր
ու տաճկըցուցեր են : Ասոնք ատենով Պարսից տակն էին . բայց 1747 ին ինքնաղլուխ տէրութիւն ունեցան :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Աֆղանիստանին սահմանը հիւսիսէն Պարսկաստանն է . արեւելքէն Հնդկաստանը . հարաւէն Հնդկաց ծովը . արեւմուտքէն Պարսկային ծոցը :

Տարածութիւնն է 200,000 մղոն քառակուսի :

Նրկիրը ընդհանրապէս լեւնոտ է , բայց արեւելեան կողմը աւազուտ :

Ղլխաւոր լեռներն են Հիմալայա ըստւած բարձր գօտիները :

Հողը խիստ բարեբեր է , և օդը առողջ :

Բերքն է ամէն տեսակ պտուղ ու կէն-
դանի : ունի նաեւ առիւծ , վաղր , ընձա-
ռիւծ , բորենի , դայլ և արջ :

Բնակիչն է 10,000,000 , աֆղան , սլար-
սիկ , հնդիկ :

Արօնքը մահմէտական :

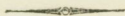
ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՎԵՍՊԻԼԿԱՄՎՐԱՊՈՒԼ (80,000) վաճառքն
է աղէկ ձի :

ԳԱՏՏԱՀԱՐ (100,000) ամուր բերդով բո-
լոր երկրին հին մայրաքաղաքն է :

ՀԷՐԱԹ (100,000) Խորասանին էն մեծ
քաղաքն է :

ՔԵԼԱԹ (20,000) Պէլուճիստանին զըլ-
խաւոր քաղաքն է :

Ի . ԹՈՒՐԻՔԵՍԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐԻՔԱՍՏԱՆԻՆ մէջ ատենով այլ
և այլ ազատ ցեղեր կըտիրէին . ասոնցմէ
եւան ատեն ատեն Օսմանցիք , Հոնք , Թա-
թարները , և Վէնկիթիմուրը՝ որ մէկզին

ինչուան Չինու պարիսպը , մէկալ դիէն
ինչուան Սիջերկրական ծովը արեց : Հի-
մակուան բնակիչներն են Իւզպէք , Պու-
խարայի , Թիւրքմէն , և Գըրզըզ :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Թուրքաստանին սահմանը հիւսիսէն
Ասիայի Ռուսաստանն է , արեւելքէն Չի-
նու երկիրը , հարաւէն Պարսկաստանը ,
արեւմուտքէն Ասսպից ծովը :

Տարածութիւնն է 500,000 մղոն քառա-
կուսի :

Թուրքաստանը չորս գլխաւոր մաս կը
բաժնուի . Գըրզըզ , Խիւա , Պուխարա ,
Խորանո :

Արկիրը լեռնոտ ու խիստ բարեբեր է ,
բայց քիչ մշակած . աղի լիճեր ալ շատ
ունի :

Օդը բարեխառն ու առողջարար է :

Գլխաւոր բերքն է ոսկի , արծաթ , յա-
կինթ . մետաքսն ու բամպակն ալ աղ-
նիւ է :

Բնակիչն է 3,000,000 :

Արօհքը մահմէտական :

Առաւիարութիւնը չորս գլխաւոր ազատ
խաներու ձեռքն է :

ԳԼԽԱՒՈՐ ԳԱՂԱԲՆԵՐԸ

ՊՈՒՆԱՐԱ (80,000) Հին ու վաճառաշահ,
Թուրքաստանին էն ծաղկած քաղաքն է:

ՍԲԸՐԱՆՏ (500,000) վաճառաշահ քաղաք է: 1 էնկթիմուրը իր աթոռը հոս դրեր էր, և ինչուան հիմա մէջը իրեն գերեզմանը հայ յասպիս քարէ:

ԽՆՎԱ (20,000) ասիկայ գերլիներու վաճառք ունի:

ԽՈՒՅԱՆՏ (600,000) վաճառաշահ, ու արհեստները ծաղկած քաղաք է:

ԲԱՀԼ ԿԱՄ ՊԱԼՍ, Հին ատենը Բակարիայի Թաղաւորութեան մայրաքաղաքն էր, ուստի Մսիային էն Հին քաղաքներէն մէկն է:

Բ. ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻՆ մէջ Հին ատենը այլ և այլ ինքնազուխ տէրութիւններ հային: 1100 ին ատենները Աֆղանները տիրեցին հիւսիսային կողմերուն, ետքը 1 էնկթի-

մուրը . ասոր թուներէն մէկը 1526 ին Սո-
ղոյի տէրութիւնը հաստատեց հոն . բայց
1739 ին Պարսից Նասրը շահը գնաց մէկ
մասին տիրեց : Անկէջ ետքը երբոր Սո-
ղոյներն ու Սահրաթները իրարու դէմ
կռուըտելու հետ էին, Աւրոպացիք ըսկսան
տեղ տեղ ոտքերնին հաստատել : Իսկ 1700 ին
վերջերը անղղիացի վաճառականները ըս-
կսան Հնդկաստանին Ալկիաթա ու Սատ-
րաս քաղաքներուն տիրել . 1803 ին Սո-
ղոյի տէրութիւնը ջնջեցին , Սահրաթնե-
րը նուաճեցին . 1812 ին ալ գրեթէ բոլոր
արևելեան Հնդկաստանին տիրեցին : Ա-
նոր համար աս ընկերութիւնը որ Հնդկաս-
տանի ընկերութիւն կըսուի , հիմա ինք-
նագլուխ հասարակապետութեան պէս կը-
տիրէ հոն անբաւ հարստութեամբ . միայն
հարկատու է Անղղիացի թագաւորին , ու
երբեմն երբեմն համար կուտայ երկրին
կառավարութեանը վրայ :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Հնդկաստանին սահմանը հիւսիսէն
Չինու երկիրն է . արևելքէն Չինու ծո-
վը . հարաւէն Հնդկաց ովկիանոսը . արև-
մուտքէն Աֆղանիստանը :

Տարածութիւնն է գրեթէ 1,000,000 մը-
ղոն քառակուսի :

Հնդկաստանը երկու զլխաւոր մաս կը բաժնուի . մէյմը Գանդէսէն ասդիս եղած երկիրները , մէյմընալ Գանդէսէն անդին եղածը :

Գլխաւոր լեռներն են Հիմալայա ըստւած բարձր դօտիները , որոնց վրայ Տաւարակիրի լեռը աշխարհքիս էն բարձր լեռն է . Աթ լեռները՝ որ ինչուան Գոմորին կերթան , և Մոկ լեռները որ ինչուան Մալաբարային ծայրը կը հասնին :

Գլխաւոր գետերն են Ինդոս , Գանդէս , և Պուրամիութէր :

Հողը ընդհանրապէս խիստ բարեբեր է :

Օդը չոր ու տաք . ձիւն դրեթէ ոչ երբէք կուգայ , անձրեւներն ալ կանոնաւոր ժամանակ ունին , որ ամիսներով կուգան :

Գլխաւոր բերքերն են առատ ոսկի ու ազամանդ՝ Առլդոնտ գաւառին ու Պիրմանի տէրութեան մէջ . Սէյլան կղզին քովերէն ազնիւ մարգրիտ կելայ . Մալախիէան կղզիներուն քովերէն ալ տեսակ մը ոստրէ կելայ որ Հնդկաստանցիք ստակի տեղ կը բանեցընեն : Բոյսերուն մէջ զլխաւորներն են բրինձ , սլանան , շաքար , խնկեղէն , ափսոն , ազնիւ բամպակ ու մետաքս , արմաւ , սլամպու , թուղ , և ազնիւ փայտ : Անգանիներէն ալ շատ կը գտուին ուղտ , վայրի այծ , փիղ , ռնդեղ

ջիւր , վաղը , առիւծ , պօս օձը , կապիկ ,
սիրամարդ , և դրախտահաւ :

Բնակիչն է 150,000,000 , մեծ մասը Հըն-
դիկ , մնացածը պարսիկ , հրեայ , հայ , ու
Եւրոպացի ազգեր :

Եղունին հնգերէն , որուն դրաբարը
սանսքրիթ կըսուի . իսկ աշխարհաբարը
շատ տեսակ կըբաժնուի :

Արհեստներն ու ձեռագործները շատ
ծաղկած են :

Արօնքը կուսակաշառութիւն է՝ Պրահ-
մայի ազանդը . հոգեփոխութեան կըհաւ-
տան , անոր համար կենդանեաց պատիւ
կընեն , ու անոնց միսը չեն ուտեր . մաս-
նաւոր կերպով կով կըպաշտեն իրենց փա-
կոտ ըսուած կռատուններուն մէջ :

ԳՂԽԱԻՈՐ ԲԱՂԱՔՆԵՐԸ

Ա : ԳԱՆԳԵՍԷՆ ԱՍԴԻՍ

Գանդէսէն ասդիս եղած երկիրները
չորս կտոր կըբաժնուին . Անգղիացւոյ
Հնդկաստան , Անգղիացւոյ հարկատու
երկիրներ , Ազատ Հնդկաց երկիրներ , ու
Եւրոպայի այլեայլ ազգաց տեղուանք :

1. ԱՆԴՂԻԱՅԻՈՅ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

ԿԱԼԿԱԹԱ (700,000) Հնդկաստանի էն ծաղկած քաղաքն է՝ թէ զիտութեան և թէ արհեստի կողմանէ : Ընդդիական ընկերութեան զլուիւր հոս կրնաստի :

ՏԵԼՀԻ (200,000) Մողոլի թաղաւորութեան մայրաքաղաքն էր :

ԱԿՐԱ (62,000) ատենով զարգարուն քաղաք էր, բայց հիմա երեսէ ձղած է :

ՊԷՆՍԻՒՆ (600,000) Հնդկաստանցոց ուսումնարանն ու մեծ ուխտատեղին է :

ՏԱՔԱՐԱ (180,000) Գանդէսին վրայ՝ ծաղկած քաղաք է :

ՔԱԹԱՔԱՔ (40,000) աս քաղքիս մօտ է Ղաիլունաթ կուռքին մեծ կոատունը :

ՔԱԼԻՔՈՒԹ (24,000) Եւրոպացիք Հընդկաստանին մէջ առաջ աս քաղաքս ունեցան :

ՄԱՏՐԱՍ (460,000) Պէնկալայի ծոցին վրայ խիստ վաճառաշահ քաղաք է, բամպակի ու ապակիի գործարաններ ունի :

ՍԷՐԻՆԿԱՓԱԹԱՆ (32,000) ատենով Հընդկաստանցոց մեծ ցեղի մը մայրաքաղաքն էր :

ՊՈՄՊԱՅ (160,000) պզտի կղզիի մը մէջ Ընդդիացոց վաճառականութեանը զըլխաւոր քաղաքն է, հոս կրակապաշտ Պարսիկներ կան որ մեծ կրակատուն ալ ունին :

ԱՃԽԻՐ . ամուր քաղաք է . բնակիչները երկրադործութենէն զատ ուրիշ արհեստ չեն զիտեր :

ԿԱՄՊԱՅԱ (300,000) վաճառաշահ քաղաք է, բայց նաւահանգիստը խիստ վտանգաւոր :

ԱՀԽԵՏԱՊԱՏ (100,000) ատենով ծաղկած էր , չիմա կէսը աւերակ է :

ՍՈՒՐԱԹ (160,000) ամուր քաղաք է , և բանուկ նաւահանգիստ ունի :

ՓՈՒՆԱ (150,000) Հնդկաստանցոց թագաւորութեան ետքի մայրաքաղաքն էր :

ՍԵՅԼԱՆ կղզին ալ Լնդղիացոց թագաւորինն է . զլիաւոր քաղաքն է Քոլոմպօ :

2. ԱՆԳՂԻԱՅԻՈՅ ՀԱՐԿԱՏՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

ԼԱՔՆՈՎ (300,000) Սողոլի տէրութեան վերցուելէն ետքը Հնդկաստանին էն ծաղկած քաղաքը աս է :

ՀԱՅՏԵՐԱՊԱՏ (200,000) մեծ ու անուանի քաղաք է :

ԱՒՐԱՆԿԱՊԱՏ (60,000) մեծ քաղաք է , բայց կէս աւերակ :

ՆԱԿՓՈՒՐ (115,000) } ասոնք ալ մէյմէկ
ՊԱՐՈՏԱ (100,000) } թագաւորութիւններու մայրաքաղաքներ են :

3. ԱԶԱՏ ՀՆԴԿԱՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

1 ԱՀՈՒ (100,000) ատենով խիտ անուանի էր . ասոր ոչխարներուն բուրդը բարակ ու աղնիւ է :

ՀԱՅՏԵՐԱՊԱՏ (15,000) Ինդոս գետին վրայ վաճառաշահ քաղաք է . զէնքի զործարաններ ունի :

ՔԱԹՄԱՆՏՈՒ (20,000) շատ կոատուներ կան մէջը :

ՔԱՇՄԻՐ (150,000) խիտ անուանի է աղնիւ շալերուն համար :

ՄԱԼՏԻՎԵԱՆ ԿԱԶԻՆԵՐԸ , որ հաղարաւոր մանր կղզիներ են բարբեր ու բազմամարդ , և մէկ թագաւոր մը ունին :

4. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՅԼԵՒԱՅԼ

ԱԶԳԵՐՈՒՆ ՏԵՂՈՒԱՆՔԸ

ՓՈՆԴԻՇԷՐԻ (25,000) Զ Վաղղիացւոյ ՉԱՆՏԵՐԱԿՈՐ (30,000) Ճեռքը երկուքն ալ վաճառաշահ քաղաքներ են :

ԹԻՄԱՆՔՈՒԷՊԱՐ (15,000) Տանիմարբային ձեռքը , բամպակի զործարաններ ունի :

ԿՕՍ (30,000) Փորթուղէզներուն ձեռքը , ամուր քաղաք է , և ապահով ու բաւուկ նաւահանգիստ ունի :

Բ. ԳԱՆԳԻՍԻՆ ԱՆԴԻՆ

Գանդէսէն անդին եղած երկիրը վեց մաս կը բաժնուի. Պիրման, Սիամ, Սալաքա, Լննամ, Լնդղիացւոց երկիրները, և Աղղիները: Լս թագաւորութիւնները գրեթէ ամէնն ալ ազատ միաստան տական են ու կռապաշտ:

1. Պ Ի Ր Մ ԱՆ

Պիրմանի տէրութիւնը առաջուց Փէկուի թագաւորութեան տակն էր, բայց հիմա ազատ է: Լսոր բնակիչները շատ պատիւ կրնեն ճերմակ փղի մը, որ թագաւորին պալատին քովը մեծ պալատ մը ունի, կըսեն թէ իրենց թագաւորին հողին ան փղին փորը պիտի մտնայ:

ԱՎԵ (50,000) մայրաքաղաքն է:

ՍԱՅԿԱՆ (180,000) մեծագործ է թագաւորին պալատը:

ՓԷԿՈՒ, ատենով զատ թագաւորութիւն էր, անուանի է ասոր բրդաձև կոտորունը 300 ոտնաչափ բարձր:

3. Ս Ի Ա Մ

Սիամի թագաւորութիւնը ատենով
պղտիկ էր , բայց հիմա խիստ ընդարձակ է :

ՊԱՆՔՈՔ (90,000) Սիամի մայրաքաղաքն
է . առ քաղքիս բնակիչներուն մեծ մասը
Չին են . բոլոր շէնքերուն մէջ անուանի
է մեծ կռատունը , ուր որ 1500 կուսքի ար-
ձան կայ :

4. Մ Ա Լ Ա Ք Ք Ա

Ըս թերակղզիին մեծ մասը հիմա Սի-
ամի տէրութեան ձեռքը անցած է . մնա-
ցած մասին բնակիչները վայրենի ու թա-
փառական մարդիկ են , որ այլեւայլ իշ-
խաններ ունին իրարմէ ազատ :

5. Ա Ն Ն Ա Մ

Աննամին բնակիչները Չինաց լեզուն
ու աղանդը ունին , և շատը գետերուն վը-
րայ կը բնակին նաւակներով :

ՀՈՒԷ (100,000) գլխաւոր քաղաքն է ,
խիստ ամուր ու վաճառաշահ :

ՔԷ20 (40,000) } մեծ մեծ քաղաքներ
ՍԱՅՎՈՆ (180,000) } են :

6. ԱՆԳՂՒԱՑԻՈՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Անգղիացւոց երկիրներուն բնակիչներէն ոմանք ինքնազուխ են, ոմանք հարկատու :

ԱՐԱՔԱՆ (100,000) } խիստ վաճառա-
ՍԽԱՓՈՒՐ (15,000) } շահադաբներ են :

7. ԿՂԶԻՆԵՐԸ

Գանդէսէն անդին եղած կղզիներն են Անտաման կղզիները, և Ալեքոսպար կղզիները : Ասոնց բնակիչները քիչուոր ու ինքնազուխ են :

ՉԻՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ առջի ծաղկած տէրութիւններուն մէկն է Չինը . բայց Չիները ուրիշ ամէն ազգերէն զատուած կենալիս համար՝ արհեստի ու գիտութեան մէջ շատ առաջ դացած չեն : Թաթարներուն յարձակմունքէն ազատ մնալու հա-

մար՝ իրենց երկրին հիւսիսային կողմը 1100 մղոն երկայնութեամբ պատ մը քաշած են, բայց եօթնւտասներորդ դարուն մէջ Մանչու թագարները տիրեցին Չիներուն, և հիմակուան Չինու թագաւորը անոնց յեղէն է :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Չինու սահմանը հիւսիսէն Ասիայի Ռուսաստանն է. արեւելքէն Մեծ ուկիա, նոսր. հարաւէն Հնդկաստանը. արեւմուտքէն թուրքաստանը :

Տարածութիւնն է 4,000,000 մղոն քառակուսի :

Տէրութիւնը հինգ զլխաւոր մաս կը բաժնուի. բուն Չին, Չինու թագարստան, Քորէա, Չինաց հարկատու երկիրներ, ու Աղղինները :

Երկիրը ընդհանրապէս դաշտային ու աղէկ մշակած է. բայց արեւմտեան ու հիւսիսային կողմերը լեռնոտ են :

Օդը բարեխառն, տեղ տեղ ալ շատ տաք :

Հողը խիստ բարեբեր է :

Գլխաւոր բերքն է չայ, քափուր, մետաքս, բամպակ, վէրնիճ, յախճապակ, մուշկ, այծու բուրդ, և թանաք. շերամի

որդը , և ոսկեդոյն կարմրախայտ ձուկը
Չինէն Եւրոպա եկած է :

Բնակիչն է 363,000,000, որ աշխարհքիս
մէջ էն բազմամարդ տէրութիւնն է :

Արօնքը կռապաշտութիւն . բայց կար
դացողներն ու մեծերը Աոմցէի աղանդին
կըհետեւն , հասարակ ժողովուրդը Փօի ա
ղանդին : Վանի մը հազար հրեայ կայ տէ
րութեան մէջ՝ հին ատենէ մտած , քանի
մը հազար ալ ուղղափառ քրիստոնեայ՝ որ
զրեթէ միշտ հալածանքի մէջ են :

Առաւարտութիւնն է ազատ միապե
տութի . իշխանները Ս'անտարին կըսուին :

ԳԼԽԼԻՌՐ ԲԵՆԵՒԸ

ՓԵՔԵՆ (1,300,000) աշխարհքիս էն մեծ
քաղաքը կըսեպուի , որ երկու կտոր կը
բաժնուի . մէկուն մէջ Թաթարները կը
բնակին , մէկաւրն մէջ Չիները . մեծագործ
է Թաղաւորական պալատը որ զրեթէ վեց
միլոն շրջապատ ունի :

ՔԱՆԹՈՆ (800,000) Եւրոպացի վաճա
ռականները ինչուան աս քաղաքս կրնան
դալ . մեծ վաճառքը չայ է :

ՆԱՆՔԵՆ (500,000) ինչուան 1368 ասիկայ
էր Չինու մայրաքաղաքը . անուանի է ա
սոր աշտարակը ինը յարկով ու 200 ոտք

քարձրութեամբ, որ վերէն ՚ի վար յախ-
ճապակով զարդարած է:

ՄԱՔԱՕ (33,000) աս քաղքիս մեծ մասը
Փորթուզէզներուն ձեռքն է:

ԼԱՍՍԱ (80,000) աս քաղքիս մօտ կը
բնակի Ֆօի կրօնքին զլիաւորը որ Տալայի
լամա կըսուի:

ՃԼՓՈՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՃԼՓՈՆԻ երկիրը Փորթուզէզները
գտան 1542 ին. Ճափոնները Չինեւուն
մէկ ցեղը կըսեպուն, բայց հիմա անոնցմէ
աւելի ծաղկած են թէ արհեստի և թէ
պատերազմի մէջ: Տէրութեան մէջ օտար
ազգէ մարդ չիկրնար մտնալ. երկրցիք ալ
իրենց տէրութենէն դուրս չեն կրնար
ելլալ, չէ նէ պատիժնին մահ է:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԲ

Ճափոնի տէրութիւնը աս չորս զլիաւոր
կղզիներէս ձևացած է. Նիֆոն, Սիքոք,
Քիւզիւ և Եսօ: Ըսոնց չորս զին պա-
տած է Արեւելեան ովկիանոսը, որ մեծ
Թաթարստանին արեւելեան կողմն է:

Տարածութիւնն է 180,000 մղոն քա-
ռակուսի :

Երկիրը լեռնոտ է , և շատ հրաբուխ-
ներ ունի . անոր համար դեռնաշարժ ալ
շատ կը լայ հոն :

Հողը բարեբեր ու աղէկ մշակած է :

Գլխաւոր բերքերն են ոսկի , արծաթ ,
պղինձ , երկաթ , աղնիւ քարեր , քափուր ,
չայ , բամպակ , մետաքս , և յախճասլակ :

Բնակիչը 25,000,000, ամէնքը կուսապաշտ :

Կառավարութիւնը երկու հոգւոյ ձեռք
է . մէկը Տայիրի կըսուի , որ հաւատոյ բա-
ներուն կըխառնուի . մէկալը Քուպօ , որ
աւերութիւնը կըկառավարէ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԼՏՕ (1,000,000) Լսիային էն մեծ ու
աղուոր քաղաքներէն մէկն է . հոս կընստի
իրենց Քուպօ թաղաւորը :

ՄԻԱԲՕ (530,000) ուսման կողմանէ ճա-
փոնին էն ծաղկած քաղաքն է . Տայիրին
հոս կընստի :

ԿԱՆԿԱՍԱԲԻ (50,000) օտար ազգերը աս
քաղաքս միայն տարին մէկ անգամ մը կըր-
նան մտնալ վաճառականութեան համար :

Լ Փ Ր Ի Կ Է

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ

ԼՓՐԻԿԷԻ տահմանը հիւսիսէն Միջերկրական ծովն է. արևելքէն Կարմիր ծովն ու Հնդկաց ովկիանոսը. հարաւէն Հարաւային ովկիանոսը. արեւմուտքէն Եաշանտեան ովկիանոսը:

Տարածութիւնն է 8,500,000 մղոն քառակուսի:

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

ԼՓրիկէն տասներու թը աշխարհք կը բաժնուի. ասոնցմէ իրեքը հիւսիսային կողմն են, եօթը մէջաեղուանքը, ութը հարաւային կողմը:

Հիւսիսայինները ասոնք են. Եգիպտոս, Պէրսիստան, Սահրա:

Միջինները ասոնք են. Սենեկամալիա, հիւսիսային Կուինէա, Նիկրիտիա, Նուպիա, Եթովպիա, Էտէլ, Էյան:

Հարաւայինները ասոնք են. հարաւային

Կուինէա , Օթենթացոյ երկիրը , Գըլուխ բարեյուսոյ , Քաֆրաստան , Մոնոմոթափա , Մողամակք , Օանկուէսպար , և Էնծանօթ երկիր :

ԾՈՅ

Էփրիկէին զլսաւոր ծոցերը ասոնք են .
Կուինէայի ծոցը՝ Էտլանտեան ովկիանոսին մէջ .

Էրաբիայի ծոց կամ Կարմիր ծովը՝ Հընդկաց ծովուն մէջ .

Սըրթ և Քապէս՝ Միջերկրական ծովուն մէջ :

ԿՂԶԻ

Էփրիկէին զլսաւոր կղզիները ասոնք են .
Էսորեան կղզիները , Մատերա կղզին ,
Քանարեան կղզիները , Գալարի զընոյ կղզիները ,
Կուինէայի կղզիները , Սք Մատթէոս , Սուրբ Համբարձում , Սք Հեղինէ՝ Էտլանտեան ովկիանոսին մէջ .
Մատակասքար , Սըրթորա , Օանգիսպար ,
Քոմորեան կղզիները , և Մասքարենեան կղզիները՝ Հնդկաց ծովուն մէջ :

ԼԵՌ

Լեռներու հինգ զլխաւոր դօտի կայ
Լփրիկէին մէջ . այսինքն
Լալաս՝ Պէրպէրիստանին մէջ .
Բոնկ՝ Նիկրիտիային ու Կուինէային մէջ .
Լուսնի լեռները՝ Նթովպիայի հարաւային
կողմը .
Լուփաթա լեռները՝ Լփրիկէի հարաւային
կողմը .
Մատակաւքար՝ համանուն կղզիին մէջ :

ԳԵՏ

Լփրիկէին զլխաւոր դետերը ասոնք են .
Նեղոս՝ որ կը թափի Միջերկրական ծովը .
Սենեկալ , Կամպիա , Նիկէր , Օայիրէ՝
Լալանտեան ովկիանոսը .
Օլամպէզ՝ Հնդկաց ծովը :

ՕԴ , ՀՈՂ , ԲԵՐԲ

Լփրիկէն այրեցած դօտիին տակը ըլ-
լալուն համար սաստիկ տաք է . մեծ մա-
սը երկու եղանակ ունի , մէկը չոր՝ մէ-
կալը անձրեային , վասն զի վեց ամիս զը-
րեթէ միակերպ անձրև կուգայ :

Ներկիրը դաշտային է , և շատ տեղ մեծամեծ աւազուտ անապատներ կան : Հողը ընդհանրապէս անբեր է . բայց գետերուն քովերը քիչ մը պտղաբեր են . աւազի անապատներուն մէջ ալ տեղ տեղ կղզիի պէս երկիրներ կան () ասիս ըսուած՝ որ խիստ բարեբեր են :

Գլխաւոր բերքերն են արմաւ , թուզ , ժանտաթուզ , քոքօ , կասիա , խէժ , խընկեղէն , պօսպաս պօսպօս ծառը՝ որ աշխարհքիս մէջ էն խոշոր ծառն է , և ուրիշ ազնիւ փայտեր . տեղ տեղ ալ կըղտուի բրինձ , շաքար , պղպեղ , բամպակ , կտաւ , լեղակ , ոսկի , արծաթ , երկաթ , ու քարեր :

Բարեյուսոյ գլխին գինին խիստ ազնիւ է : Անգանիններուն մէջ գլխաւորներն են առիւծ , վազր , ինձ , ռնդեղ ջիւր , գոմէշ , փիղ , ընձուղտ , վայրի էշ , կոկորդիլոս , ձիազետի , տեսակ տեսակ կապիկներ , մեծամեծ օձեր , ջայլամ , թուլթակ և կռունկ :

ԲՆԱԿԻԶ, ԿՐՕՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ,

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Միլիոնի բնակիչն է 60,000,000, գոյներնին սև , բնութեամբ պակասամիտ , սղէտ ու վայրենի :

Կրօնքը՝ Նզիպատսին , Պէրպէրիստա

նին ու Նուպիային մէջ մահամետական է ,
Եթովպիայինը քրիստոնեայ , մէկալ աե-
ղերունը կռապաշտ :

Քաղաքականութեան կողմանէ Լփրի-
կէին մեծ մասը բարբարոսութեան մէջ
մնացած է . ինչուան էն հարկաւոր ար-
հեստներն ալ հոն չեն գտուիր . իսկ ուս-
մունք ու գիտութիւն ամենեւին չիկայ :
Սիայն Եգիպտոս ու Սիջերիլահանին
ծովեղերքը քիչ մը քաղաքականութիւն
ըսկսած է :

Կառավարութիւնները ազատ միասե-
տական են Լփրիկէի մեծ մասին մէջ :

Ե . Ե Գ Ի Պ Տ Ո Ս

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Նիւն առենը խիստ ծաղկած էր Եգիպ-
տոս ամէն արհեստի ու գիտութեանց կող-
մանէ . մէջը շատ մեծաշէն քաղաքներ
կային , և թագաւորութիւնը խիստ զօրա-
ւոր ու անուանի էր : Բայց երկու հազար
տարիէն աւելի է որ քանի գնաց տկարա-
յաւ , առջի մեծութիւնը զրեթէ ամենեւին
չիմնաց : Եթիւներորդ դարուն մէջ Լքա-

բայցիք տիրեցին Աղիպտոսին , և Աղեք-
սանդրիային հռչակաւոր զրքատուներ աշ-
րեցին , ետքը անցաւ Մէմալիք ըսուած
Չէրքէզներուն , անոնցմէ ալ Օսմանցոց
ձեռքը . 1798 ին Գաղղիացիք առին , բայց
խիստ քիչ զիմացան . հիմա Մէհէմմէտ
Ալի փաշան սկսաւ ծաղկեցընել Աղիպ-
տոսի մէջ արհեստներն ու վաճառակա-
նութիւնը :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՏԵԼԻՔ

Աղիպտոս Միջերկրականին ու Կարմիր
ծովուն մէջտեղն է՝ Արաբիային հետ կը-
պած :

Տարածութիւնն է 150,000 մղոն քառա-
կուսի :

Օդը խիստ տաք . անոր համար է որ
հոն տեղի բնակիչներուն շատին աչքը ցա-
ւոտ է կըսեն :

Արկիրը աւազուտ ըլլալուն համար շատ
պտղաբեր չէ . միայն Նեղոսին մօտ տե-
ղուանքը խիստ պտղաբեր կըլլան , որով
հետեւ աս դետը ամէն տարի կըբարձրա-
նայ ու ամիսներով կըծածկէ երկու կողմի
դաշտերն ու արտերը :

Գլխաւոր բերքն է բրինձ , արմաւ ,
մարացորեն , բամպակ , շաքար , ու պատ-

կառուկ խոտը . կենդանիներուն մէջ ալ անուանի է հիլոս ըսուած մուկը , որ կոկորդիլոսին թշնամի է , ու քաջահաւ թըռչունը որ օձերը կըսպաննէ :

Բնակիչն է 4,000,000, զիտի՝ որ հին Եգիպտացիքն են , տաճիկ , արաբացի , հրեայ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԳԱՀԻՐԷ կամ ՄԸՍԸՐ (230,000) խիստ վաճառաշահ քաղաք է . ասոր մօտ են իւրեք անուանի բուրդերը , որոնց էն մեծին բարձրութիւնն է 428 ոտնաչափ , և մեծ գետնափոր գերեզմաննոցը՝ որուն մէջ 3000 տարուան մոլմիաներ կան :

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՆԱԿՄԻՍՔԷՆՏԵՐԻՅԷ (16,000) ատենով Եգիպտոսի թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր . հիմա աշխարհքիս էն վաճառաշահ քաղաքներէն մէկն է :

ԲԷՇԻՏ կամ ՌՕԶԷԹԹԱ (40,000) Նեղոսին բերանը՝ Եգիպտոսի բանուկ նաւահանգիստներէն մէկն է :

ՏԱՄԻՆԹ (30,000) նաւահանգիստը բանուկ քաղաք է :

ՍԻՈՒԹ . Ափրիկէի ներսերը դացող կարուանները ասկէ ճամբայ կելլան :

ՍԻԻՎԷՑԻՍ , համանուն պարանոցին վերայ պզտի քաղաք է :

ՃԻՋԷ . ասոր քով են Սեմիիս քաղաքին աւերակները :

ԼՈՒՔՍՈՐ . Հին Թերէ քաղաքին աւերակներուն մէջ պզտի դեղ մըն է :

Բ . ՊԵՐՊԵՐԻՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՐՊԵՐԻՍՏԱՆԸ , որ Բարբարոսաց աշխարհ ալ կըսուի , Հին ատենը Կարբեդոնացւոյ ձեռքն էր . ետքը Հռովմայեցւոյ անցաւ , անկէց ալ ետքը Արաբացւոյ ձեռքը . իսկ Հիմա այլեայլ շէխերու իշխանութեան տակն է :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Պէրպէրիստան կըսուի Ափրիկէին Հիւսիսային ծովեզերքը՝ Ազիպտոսէն ինչուան Ատլանտեան ովկիանոս :

Օգը բարեխառն է . երկիրը բարեբեր : Գլխաւոր բերքն է բրինձ , ցորեն , շաքար , ձի , ուղտ , առիւծ :

Բնակիչն է 18,000,000 պէրպէր , մուղըրի , տաճիկ , հրեայ :

Արօնքը մահմէտական :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՆՈՒՋ (100,000) Հին Կարբեդոնի աւերակներուն մօտ՝ մեծ քաղաք է, վաճառականութիւն ու արհեստները ծաղկած :

ՖԵՍ (100,000) ատենով արհեստի ու զիտութեան կողմանէ ծաղկած քաղաք էր :

ՄԱՐՈՔ (70,000) կաշին խիստ ազնիւ է :

ՄԷՔՈՒԽԷՋ (60,000) ատենով Մարդի թաղաւորութեան մայրաքաղաքն էր :

ՃԷՋԱՅԻՐ կամ ԱԼՃԻՐԻ (20,000) երկար ատեն ()սմանցոյ հարկատու էր աս քաղաքը քովի երկիրներովը . 1830 էն ետքը Գաղղիացոյ ձեռքը անցաւ :

ԹԱՆՃԻՐ (15,000) Ճիսկիլթէռայի ներուցին վրայ է . Եւրոպացոյ գեսպանները հոս կը կենան :

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԱ . ամուր բերդ է, որ Գաղղիայիք առին 1837 ին :

Գ . Ս Ե Հ Ր Ե

ԸՍ երկիրը մեծ անապատ մըն է, որ Պէրպէրիստանի հարաւային կողմը կկենայ : Իրեքհարիւր հազար մղոն տարածու

Թեան մէջ հազիւ թէ մէկ միլիոն բնակիչ
ունի, բոլորն ալ գրեթէ վայրենի մարդիկ:

Արօնքնին մահմէտական ու կռապաշտ:

Գլխաւոր քաղաքներն են Հոտէն, Թա-
քազդէ, Թապու, Լոնա, Լկապլի, և
Պիլմա. բայց վերանին խիստ քիչ տեղե-
կութիւն կայ:

Դ . Ս Ե Ն Ե Կ Ա Մ Պ Ի Ը

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՍԵՆԵԿԱՄՊԻԱՆ Սահրային հարա-
ւային կողմը կիյնայ. անունը Սենեկալ
ու Ամպիա գետերէն առած է:

Նրկիրը ընդհանրապէս աւազուտ է:

Օգը խիստ տաք. յուլիսէն ինչուան
հոկտեմբեր միակերպ անձրև կուգայ զար-
հուրելի փոթորիկներով:

Բերքն է առատ ոսկի, խնկեղէն, պղղ-
պեղ, ջայլամի փետուր, փղոսկր, և պօա-
պապ ծառը՝ որ ինչուան 90 ոտնաչափ
հաստութիւն կունենայ: Անդանիններէն
ալ տաք երկրի գազաններուն ամէնն ալ
ունի:

Բնակիչն է 12,000,000 կռապաշտ:

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՊԵՄՊՈՒՔ . մեծ ոսկիի հանք ունի :

ԹԻՄՊՕ . բոլոր երկրին էն կրթուած մարդիկը ասոր բնակիչներն են :

ՔԱՇԷՕ . հիմա Անգղիայուց ձեռքն է :

ՍՈՒՐԲ ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ , որ Գաղղիայուց ձեռքն է :

ՍԷՆ ՃԵՄՍ . աս երկրին մէջ Անգղիայուց զլխաւոր քաղաքն է :

Ե . ՀԻՒՍԻՍԸՅԻՆ ԿՈՒԻՆԷԸ

ԿՈՒԻՆԷԱՆ Սենեկամպիային հարաւային կողմի ծովեզերքն է :

Աս երկրիս մեծ մասին Եւրոպացիք տիրած են :

Օդը տաք , թաց ու վնասակար է :

Գլխաւոր բերքերն են բամպակ , շաքար , լեղակ , և ոսկիի աւազ . կենդանիներէն ալ փիղ , վաղր , առիւծ , ռնդեղջիւր , ու մեծամեծ օձեր :

Բնակիչն է 10,000,000 կուսապաշտ , որ մարդազոհ ալ կրնեն :

Գլխաւոր քաղաքներն են Քուլմասիա , Ապոմէյ , Քափբորս , Քրիսթիանսպուրկ :

Չ. Ն Ի Կ Ր Ի Տ Ի Ա

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՆԻԿՐԻՏԻԱՆ Սահրային հարաւային
կողմն է :

Նրկրին մեծ մասը աւազուտ անապատ :
Բերքն է ոսկի , արծաթ , արմաւ , բը-
րինձ , բամպակ ու վայրի դազաններ :

Բնակիչն է 20,000,000 , բոլորն ալ սև
ու բարբարոս մարդիկ :

Կրօնքնին կռապաշտ , ու մահմէտական :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԹՈՄՊՈՒԹԹՈՒ . Ափրիկէին երևելի քա-
ղաքներուն մէկն է . որ ոսկիի , փղոսկրի ,
ու խէժի մեծ առուտուր ունի :

ՊՈՐՆՈՒ . Հիմակուան մայրաքաղաքն է :

ԷՆԿՈՐՆՈՒ . երկրին զլիաւոր վաճառա-
շահ քաղաքն է :

Անուանի են նաև Սէկօ , Հին Պորնու ,
Քոպպէ , Իպէյիր :

Լ . Ն Ո Ւ Պ Ո Ւ Ը

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՆՈՒՊՈՒԱՆ Նգիպտոսի հարաւային
կողմը կենայ , ու հիմա Նգիպտոսի փա-
շային ձեռքն է :

Նրկիրը աւազուտ՝ քարոտ ու անքեր :

Բերքն է ոսկի , փղոսկր , երենոս , ու
արմաւ . կենդանիներէն ալ ամէն տեսակ
վայրի գազաններ :

Բնակիչը 2,000,000 մահմէտական , կը
ռապաշտ , ու քրիստոնեայ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՍԵՆԱՍԻ . Նեղոսին վրայ վաճառաշահ
քաղաք է :

ՍՈՒՆԱՔԷՄ . Կարմիր ծովուն վրայ բա-
նուկ նաւահանգիստ է :

Ը . Ե Թ Ո Վ Պ Ո Ւ Ը

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԵԹՈՎՊԱՅԻՔ որ հապէշ կամ խաբ-
շիկ ալ կըսուին՝ հին ատենը Ափրիկէին էն

ծաղկած աղզը եղած են , ու չորրորդ դարուն մէջ քրիստոնէութիւնը մտեր է մէջերնին , բայց հիմա տէրութիւննին խիստ տկարացած է , ու գիտութիւն ամենեւին չունին :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Աթովպիան 'Առաքիային հարաւային կողմը ընդարձակ երկիր է՝ չորս այլեայլ տէրութիւններ բաժնուած :

Արկիրը լեռնոտ ու բարեբեր :

Բերքն է ցորեն , բրինձ , շաքար , խահլէ , բամպակ . եղները խիստ խոշոր են . ու Ափրիկէին հասարակ դաղանները հոն ալ կը գտուին :

Բնակիչը 4,000,000 քրիստոնեայ եւ տիքական :

Գլխաւոր քաղաքն է Աէօնաէր , որ Ամ հարայի թագաւորութե մայրաքաղաքն է :

Սէկալ իրեք տէրութիւններուն գլխաւոր քաղաքներն են Անքոսէր , Աքսում , Տոպարվա , Արքիքօ :

Թ . Ե Տ Ի 1 .

ԼՏԵԼԸ Եթովպիային արևելեան կողմը պղտի տէրութիւն մըն է :

Երկիրը թաց , օգը փնասակար :

Բերքն է ոսկի , կնդրուկ , խէժ , մում , ու փղոսկր :

Բնակիչը 200,000 մահմէտական :

Գլխաւոր քաղաքներն են

ԶԵՅԼԱ , որ Պապիւլմանտէպի նեղուցին մէջ կղզի է :

ՊԱՐՊՈՐԱ , որ Արաբիային հետ առուտուր ունի :

ԱՒՍԱԿՈՒՐԷԼ , որ ատենով Ատէլի մայրաքաղաքն էր :

Թ . Ե Յ Ե Ն

ԼՅԱՆԸ Ափրիկէին արևելեան ծովեղերքն է . աս երկրիս ներսի կողմը անբնակ անապատ է :

Երկիրը աւազուտ , բայց պաղաքեր :

Բերքն է ոսկի , դեղին սաթ , փղոսկր , խունկ , խէժ :

Բնակիչն է 130,000 մահմէտական ու կռապաշտ :

ԺԸ · ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԿՈՒՒՆԵԼ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ Կուինէան լեռնոտ ու բարեբեր երկիր է Ափրիկէի հարաւային կողմը :

Ասոր վայրի գաղաններուն մէջ երեւելի է սոսա ըսուած ահագին օձը , և ուրիշ շատ փնասակար ճճիներ . տեսակ մը մթեխ կայ որ խայթեւուն պէս կը մեռցնէ կըսեն . տեսակ մը խոշոր մըջիւն՝ ինսոնտի ըսուած , որ փղին պատիճը կը մտնայ՝ կը կատուեցընէ ու կը սպաննէ . տեսակ մըն ալ որդ , որ ինչ վաճառք կամ կարասիք ըլլայ՝ կը կրծէ , փոշի կը դարձնէ :

Բնակիչն է 5,000,000 կռապաշտ ու վայրենի :

Գլխաւոր տեղուանքն են 1 օանկօ , Բոնկօ , Պէնկէլա :

ԺԹ · ՕՒԵՆԴԱՅԻՆՈՅ ԵՐԿԻՐ

() ՕՒԵՆԴԱՅԻՐ բնակութեան քաղաք չունին , հապա գեղերու պէս տեղուանք խումբ խումբ բաժնուած կը բնակին :

Բնութեամբ վայրենի են , աւազակա-
բարոյ , աղէկ վազող , ու թունաւոր նեւ
կրքանեցընեն :

Ամէնքը մէկէն 400,000 ի չափ :

ԺԳ . ԳԼՈՒԽ ԲԱՐԵՅՈՒՍՈՅ

ԲԱՐԵՅՈՒՍՈՅ զլուսը Ափրիկէին էն
Հարաւային ծայրն է Անգղիացոյ ձեռքը :

Օգը բարեխառն , երկիրը բարեբեր :

Ափրիկէի բոյսերուն պէթէ ամէնն ալ
կը բուսցընէ . իսկ վայրի գազանները Հիմա-
քիցած են , ոչխարները խոշոր դմակ ու-
նին , ծովեզերքէն ալ շատ պալէնա կելլայ :

Բնակիչն է 120,000 , կէսը ճերմակ՝ կէ-
սը սև :

Գլխաւոր քաղաքն է Գլուխ Բարեյու-
սոյ կամ Քարօ տի պոնա ոփէռանցա
(18,000) Եւրոպայէն Հնդկաստան դացող
եկող նաւերը հոս կը հանդիսն :

ԺԴ . ՔԵՖՐԵՍՏԵՆ

ՔԱՅՐԱՍՏԱՆԻՆ մեծ մասը լեռնոտ է , մնացածը աւազուտ , բայց բարերեր :
Բնակիչն է 2,000,000 սև , կտրիճ , աղէկ վազող ու վարպետ որսորդ :

ԺԵ . ՄՈՆՈՄՈԹԵՓԸ

ՄՈՆՈՄՈԹԵՓԱՆ ատենով մեծ թագաւորութիւն էր , հիմա մանր տէրութիւններ բաժնուած , ու ծովեզերքը փորթուղէզներու ձեռքն է :

Օգը բարեխառն , հողը բարերեր , ոսկին ու արծաթը շատ :

Բնակիչն է 1,400,000 :

ԺԶ . ՄՈԶԱՄՊԻՔ

ՄՈԶԱՄՊԻՔԸ փորթուղէզներուն ձեռքն է , բայց բնակիչները ինքնազուխ :

Գլխաւոր բերքն է ոսկի , արծաթ , բը-
րինձ , փղոսկր :

Բնակիչը 2,600,000 :

Գլխաւոր քաղաքն է Մոզամպիք (2800):

ԺԷ . ՕՆԿՈՒԷՊԱՐ

ՕՆԿՈՒԷՊԱՐԸ լուսաթա լեռնե-
րուն արևելեան կողմը ծովեզերեայ ցած
երկիր մըն է՝ օդն ալ անառողջ :

Բերքն է խէժ , փղոսկր , ծարիր , ու կա-
պուտ արջասպ :

Բնակիչը 2,000,000 կէսը արաբացի ,
կէսը տեղացի կուսպաշտ :

Գլխաւոր տեղուանքն են Մակաուդսո ,
Պրավա , Քուիլօա , Մոնկալօ , Մոմպա-
ղա , Մէլինտա :

ԺԸ . ԸՆԾՆՕԹԵՐԿԻՐ

ՆԻԿՐԻՏԻԱՅԻՆ ու ()թենթացւոց երկ-
րին մէջտեղը ընդարձակ երկիր մը կայ , որ
դեռ անծանօթ է : Մէջը շատ վայրենի
ու բարբարոս ժողովուրդ կայ , որ ատեն
ատեն արշաւանքներ ըրեր են իրենց քովի
երկիրներուն վրայ :

ԺԹ. ԸՓՐԻԿԵԻ ԿԴԱՋԻՆԵՐԸ

1. ԱՆԳՂԻԱՅԻՈՅ ՁԵՌՔԸ

ՖԵՐԱՆՏՕ ՓՕ (30,000) Կուինէայի մէջ:
ՎԵՐԱՓՈՒՈՒՄ. ապառաժ ու անբնակ
կղզի մըն է:

ՍՈՒՐԲ ՀԵՂԻՆԷ. Հոս մեռաւ Նափո-
լէոն Պոնափառթէն 1821 ին:

ՄԱՐԻՏԻԱ. ասիկայ առաջ Գաղղիա-
յոց ձեռքն էր:

ՄԵՅԶԷԼԵԱՆ կղզիները:

2. ԳԱՂՂԻԱՅԻՈՅ ՁԵՌՔԸ

ՊՈՒՐՊՈՆԻ կղզի (42,000) Հոս տեղի
խահվէն խիստ ազնիւ է:

3. ՓՈՐԹՈՒԳԷԶՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔԸ

ԼՍՈՐԵԱՆ կղզիները (200,000) ասոնց
մէջ զլիաւորներն են Թէրչերա, Սուրբ
Միքայէլ, Սուրբ Մարիամ, ու Փիքօ
կղզին:

ՄԱՏԷՐԱ (120,000) ասոր զինին խիստ
անուանի է. ատենով բոլոր կղզին ան-
տառ է եղեր, փորթուղէները 1431 ին

գային կրակ տուին այրեցին, անկէ ետքը երկիրը բարեբեր եղաւ :

ԴԱԼԱՐԻ ԳԼԽՈՅ կղզիները (42,000) ասոնց զլխաւորներն են Սուրբ Յակոբ, Սուրբ Լնատն, ու Լղի կղզին. շատին մէջն ալ հրաբուխ կայ :

ՍՈՒՐԲ ՄԱՏԹԵՈՍ. Լաւանտեան ուկկիանոսին մէջ անբնակ կղզի է :

ՍՈՒՐԲ ԹՈՎԱՄԱՍ Կուինէայի ծոցին մէջ. ուսկից շատ շաքար կելլայ :

4. ՍՊԱՆԻԱՅԻՈՅ ՁԵՌՔԸ

ՎԱՆԱՐԵԱՆ կղզիները (174,000) ասոնց զլխաւորներն են Վանարիա, Թէնէրիֆ, Փա, Փալմա, Լըկաթի կղզին, և Ֆորթաւենթուրա, որոնց զլխաւոր բերքն է ագնիւ գինի :

ԻՇԽԱՆԻ կղզին, և Լննա Պոնա՝ Կուինէայի ծոցին մէջ :

5. ԵՒՐՈՊԱՅԻՈՅ ՁԵՌՔԸ ՉԵՂԱԾ ԿՂԶԻՆԵՐԸ

ՄԱՏԱԿԱՍՔԱՐ (4,000,000) Լփրիկէի կղզիներուն էն մեծն է. ասոր ծովեզերքը միայն ծանօթ է մեզի. օդը թաց ու փեսակար : Կըսեն թէ ներսերը աղէկ մշակած է :

ՍՈՔՐՈՐԱ (100,000) ասոր բնակիչները
Արարացի են :

ԶԱՆԶԻՊԱՐ , Օճակուէպարին ծովե-
ղերն է . զլեաւոր վաճառքը զերի , խէժ
ու փղոսկր :

ՔՈՄՈՐԵԱՆ իղզիները , որ Արարացուց
ձեռքն են :

ԼՄԵՐԻԿԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԼՄԵՐԻԿԱՆ ատենով անծանօթ երկիր էր . 1492 ին Քրիստափոր Քոլումպոս ճենովացի նաւորդը ան կողմերը գնաց Սպանիայի Թագաւորին կողմանէ , ու նախ կուանահանի ըսուած կղզին գտաւ , որ Լուքայեան կղզիներուն մէկն է : Ետքը Լմերիկոս վեափուչին ան երկրին մէկ մասը պարտեցաւ , ու ստորագրութիւնը ընելուն համար՝ երկիրն ալ իրեն անուանովը Լմերիկա ըսուեցաւ :

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ

Լմերիկան Եւրոպային արեւմտեան դին կիսնայ . հիւսիսային կողմէն պատած է Սառուցեալ ծովը , արեւելքէն Լաւանտեան ովկիանոսը , արեւմուտքէն Հարաւային ովկիանոսը :

Տարածութիւնն է 3,000,000 մղոն քառակուսի :

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Ամբրիկան երկու մեծ կտոր կը բաժնուի . Հիւսիսային ու Հարաւային . ասոնք իրարու կպած են Փանամայի պարանոցովը :

Ամբրիկային մէջ 15 տէրութիւն կայ . ասոնցմէ վեցը Հիւսիսային կողմը կէյնայ, ինը Հարաւային :

Հիւսիսայինները ասոնք են . Ռուսի, Ամբրիկա , Կրօնլանտիա , Կոր Բրիտանիա , Սիացեալ Նահանգներ , Սեքսիքօ , Կուաթէմալա :

Հարաւայինները ասոնք են . Քոլումպիա , Կուլյանա , Պրազիլ , Փէրու , Պարիվիա , Փարակուայ , Փլաթա , Բիլի , Փաթակոնիա :

ԾՈՅ

Ամբրիկային զլխաւոր ծոցերը ասոնք են . Հուտսոնի ծոցը , Սուրբ Լաւրենտիոսի ծոցը , Սեքսիքոյի ծոցը , Հանտուրաս ծոցը , Բալիֆօրնիայի ծոցը :

ՆԵՂՈՒՅ

Ամբրիկային զլխաւոր նեղուցները ասոնք են .

Պէհրինկայ նեղուցը՝ Ամերիկային ու Ասիային մէջտեղը .

Իէնքասթէր , Տէվի , Քրմայրըէնտ , Հուստոն , Նոր Բրիտանիային հիւսիսային կողմը .

Պահամայի ջրանցքը՝ Միացեալ նահանգներուն հարաւային կողմը .

Մակեղանեան նեղուցը՝ Փաթակոնիային հարաւային դին :

ԿՂԶԻ

Ամերիկային գլխաւոր կղզիներն են Սաուուցեալ ծովուն մէջ Արոէնլանտիա . Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ Իռնկիսլանտ , Պերմուտեան կղզիները , Իռլլանդիայեան կղզիները , Մեծ ու Փոքր Բրիտանիայի կղզիները :

Մեծ ովկիանոսին մէջ Նոր Վրաստան , Մալուինեան կղզիները , Մակեղանեան կղզիները կամ Արկիւր հրոյ , և Քիլոէ կղզին :

ԼԵՌԻ

Ամերիկային մէջ լեռներու գլխաւոր դասիները ասոնք են .

Ալէկանի՝ Միացեալ նահանգներուն մէջ . Քորաիլեան լեռները , որոնց էն բարձրը

Քիմսորասօ կըսուի . ու Պրագելի լեռ-
ները :

ՀՐԱՌՈՒԽ

Ամերիկայի անուանի հրաբուխները ա-
սոնք են .

Սուրբ Եղիա , Ռուսաց Ամերիկային մէջ .
Փոփոքաթէփէթ , Մեքսիքոյին մէջ .

Քոթոփաքսի , և Փիշինքա , Քոլումպիային
մէջ .

Արէբուփա՝ Փէրուին մէջ :

ԳԵՏ

Ամերիկային զլխաւոր գետերը ասոնք են .
Նելսոն , որ կըթափի Հուտսոնի ծոցը .

Միսիսիփի , Մեքսիքոյի ծոցը .

Քոլումպիա , Մեծ ովկիանոսը .

Սուրբ Լաւրենտիոս , Օրենոք , Ամազոն
նեաց գետը , Սոդանթին ու Փլաթա ,
որ կըվազեն Ատլանտեան ովկիանոսը :

ՕԴ , ՀՈՂ , ԲԵՐՔ

Ամերիկան հիւսիսային բևեռէն ինչուան
հարաւայինը տարածուած ըլլալուն՝ աշ-
խարհքիս մէկալ մասերուն ամէն կլի-

մաները ունի : Միայն թէ Ամերիկային մէջ աւելի քիչ է մի և նոյն կլիմային տաքութիւնը, քան թէ Ափրիկէին ու Ասիային մէջ, պատճառն է Ամերիկայի լեռներուն շատութիւնը, որոնց վրայէն ամառ ձմեռ ձիւնը պակաս չէ :

Հողը տեղ տեղ աւազուտ է, բայց ընդհանրապէս խիստ բարեբեր, ու Եւրոպայէն հոն տարուած բոյսերուն ամէնն ալ խիստ աղէկ առաջ եկած են :

Բերքերուն մէջ Ամերիկային հանքը խիստ առատ է, ոսկիին մեծ հանքերը՝ Քոլումպիայի, Պրազիլի, Մեքսիքոյի ու Փէրուի մէջն են, արծաթը Վիլիին՝ Մեքսիքոյին ու Փէրուին մէջ, յակինթը Քոլումպիային մէջ, ադամանդը Պրազիլին մէջ : Առատ են նաև ուրիշ մետաղներն ու հանքերը :

Բոյսերուն մէջ՝ բուն Ամերիկայի բերքն է դեանախնձոր, մարացորեն, ու ծխախոտ, այրեցած դօտին տակն ալ տաք երկրի ամէն բերքերը կը գտուին :

Ամերիկան դառուած ատենը մեր կողմերուն ընտանի կենդանիները հոն չէին տեսնուեր, բայց հիմա խիստ շատցած են : Վայրի կենդանիներէն հիւսիսային կողմը կը գտուի եղջերու, դայլ, արջ, ջրշուն, հարաւային կողմերն ալ վայրի խոզ, կապիկ, լամա, և այլն :

ԲՆԱԿԻԶ, ԿՐՕՆ, ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկայի բնակիչն է 40,000,000 . աստնց մէկ մասը բուն եւրոպացի է , նոյնչափ մը բուն ամերիկացի , մնացածը ասիականացի գերիներ :

Արօնքը՝ հարաւային կողմը գրեթէ ամէն տեղ ուղղափառ է , Միացեալ Նահանգներուն ու Անգղիացւոց երկիրներուն մէջ նորազանդ . իսկ տեղացի վայրենիները կռապաշտ են :

Աստաւարութիւնը շատ տեղ հասարակապետութիւն է . միայն Պրազիլը չափաւորած միապետութիւն է , Փարակուան ալ ինքնադուլս իշխանութիւն մըն է :

Ե. ՌՈՒՍԻ ԱՄԵՐԻԿԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԻ Ամերիկան Ռուսաց կայսրը վաճառականներու ընկերութեան մը յանձնած է , բայց բնակչաց մեծ մասը գեոինքնադուլս են . ասոնց մէկ յեղին պըռ-

կունքը երկուք ճեղքուած՝ անասնարարոյ
մարդիկ են :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ուստի Ամերիկային միայն ծովեզերքը
յայտնի է , ան ալ զրեթէ միշտ ձիւնով
ծածկած . իսկ ներսերը անծանօթ :

Գլխաւոր վաճառքն է տեսակ տեսակ
մորթ , ու պալէնա ձուկը :

Բնակիչը զրեթէ 50,000 կո ապաշտ :

Գլխաւոր քաղաքն է Նոր Արքանկէլ
(1000) Սիթքա կղզիին մէջ :

Բ. ԿՐՈՒՆԵԼԱՆՏԻՆ

ԿՐՈՒՆԱՆՏԻՆԱՆ Ամերիկայի էն հիւ
սիսային ծայրն է , բոլորովին սառնասպառ ,
ու միայն ծովեզերքը ծանօթ :

Օգը ցուրտ . տարուան մէջ ատեն
կըլայ որ իրեք ամիս միակերպ զիշեր
իրեք ամիս ալ ցորեկ կունենան :

Բերքն է ամիանդ , հանքային ածուխ ,
կրանիթ , և ուրիշ քարեր :

Բնակիչները Նսքիմացիք կըսուին՝ որ
հաստիով պզտիկ մարդիկ են , ու որսոր-

դու թեամբ կապրին, ձմեռը զետնափոր տեղուանք կը բնակին, իսկ ամառը ծովու շան կաշիէ շինած վրանի տակ :

Աս երկիրը Տանիմարքացիք զտան 970 ին, բայց հիմա կէսը Անգղիացւոց ձեռքն է :

Գ . ԿՈՐ ԲՐԻՏԱՆԻԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋ աս երկրին մեծ մասը Գաղղիացւոց ձեռքն էր, 1760 ին Անգղիացիք առին, անուէն ալ դրին Կոր Բրիտանիա :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Կոր Բրիտանիային մեծ մասը անծախօթ է, հողը թաց, օդը ցուրտ, միայն հարաւային կողմը բարեբեր է :

Բնակիչը 1,000,000, շատը Աւրոսպայի և ուղղափառ, մնացածը տեղացի կռապաշտ :

Գլխաւոր քաղաքներն են Քրոփթֆ, որ Քանաւային մէջ ամուր ու խիստ վաճառաշահ քաղաք է :

ՄՈՆՐԵԵՆ, որ մորթի վաճառք ունի :

ԷԼԻՅԱՔՍ, աղւոր նաւահանգիստ ունի :

Դ. ՄԻԱՅԵԱԼ, ՆԵՋԸՆԳԻՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՅԵԱԼ նահանգները ատենով
Լնդդիացւոյ ձեռքն էին. ետքը կամաց
կամաց զատուեցան ու 25 տէրութիւն եղան
իրարու դաշնակից. ասոնք մէյմէկ գլխաւոր
իշխան ունին՝ որ չորս տարին մէյմը կը
փոխուի :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Լս ընդարձակ երկիրը Լսլանտեան ով
կիանոսէն ինչուան Սեծ ովկիանոսը, Սեք
սիքոյի նեղուցէն ալ ինչուան Սուրբ Լաւ
րենտիոս գետը կերթայ :

Օդը տեղ տեղ ցուրտ է, տեղ տեղ ալ
տաք. իսկ հարաւային կողմի օդը թաց ու
փնասակար :

Գլխաւոր բերքն է բամպակ, շաքար,
ծխախոտ, քաքաօ, լեղակ :

Բնակիչը 13,000,000, շատը եւրոպացի
նորազանդ, մնացածը տեղացի :

Լս երկրիս մէջ քաղաքականութիւնը,
արհեստներն ու գիտութիւնները քիչ ա
տենի մէջ շատ առաջ գացած են :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Վճռահար (16,000) գլխաւոր քաղաքն է :
ՆՈՐ ԵՕՐՔ (200,000) վաճառականութեւնը խիստ բանուկ է :

ՓԻԼԱԴԵՂՓԻԱ (167,000) աս քաղաքիս մէջ գիտութիւնները շատ ծաղկած են :

ՊԱԼԹԻՄՈՐ (63,000) ասոր հաւահան, գիտը 2000 հաւ կրնայ առնել :

ՆՈՐ ՕՌԷԷՆ (50,000) բնակիչներուն մեծ մասը գաղղիացի են :

ՊՈՍԹՈՆ (43,000) հոս ծնած է Ֆրանսիայի բնակիչներ :

Ե. Մ Ե Ք Ս Ի Ք Օ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՔՍԻՔՈՅԻ երկիրը 1521 ին Սպանիացւոյ ձեռքը անցաւ . բայց 1820 ին բոլոր բնակիչները գլուխ քաշեցին ու զատ զատ հասարակապետութիւններ եղան՝ իրարու դաշնակից :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԲ

Մեքսիքոյի երկիրը ընդհանրապէս լեռնոտ է, ու շատ հրաբուխներ ունի :

Գլխաւոր բերքն է արծաթ, ոսկի, բամբակ, շաքար, ծխախոտ, ցորեն, լեղակ, որդնուկ՝ որ ծիրանի ներկ կը լայ :

Օգը՝ ներսերը բարեխառն . իսկ ծովերը բարձր տաք, թաց ու փնասակար :

Բնակիչը 8,000,000 ուղղափառ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՄԵՔՍԻԿՕ (180,000) Լճերիկային էն աղուոր քաղաքն է . մայր եկեղեցին խիստ մեծագործ ու հարուստ : Մեքսիքոյին մօտ եղած լճերուն վրայ եղէկներով շինած շարժական պարտէզներ կան :

ՓՈՒԷՊԼԱ ՏԷ ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՈՍ (68,000) վաճառաշահ քաղաք է :

ԿՈՒԱՆԱՔՍԱԹԱ (40,000) Մեքսիքոյին էն հարուստ արծաթահանքը հոս է :

ՔՈՒԷՐԵԹԱՐՕ (35,000) շատ գործարաններ ունի չուխայի, կաշիի ու ծխախոտի :

ՇՈԼՈՒԼԱ (16,000) ատենով Մեքսիքայւոյ կրօնքին զլխաւոր քաղաքն էր . հոս մեծ քառակուսի բուրգ մը կայ աւերակ :

ՎԷՐԱ ՔՐՈՒՋ (7000) Լերոպայւոյ վաճառականութեան էն բանուկ տեղն է :

Գ. ԿՈՒՆԹԵՄԱԼ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒՆԹԵՄԱԼԱՆ երկար ատեն Սպա-
նիացւոյ ձեռքն էր . 1821 ին զատ Հասա-
րակապետութիւն եղաւ , 13 տէրութիւն
ներէ ձեացած :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Կուսթէմալային Հասարակապետու-
թիւնը Սեքսիքոյէն ինչուան Փանամայի
պարանոցը կերթայ :

Երկիրը լեռնոտ է , հողը բարեբեր ,
օդը բարեխառն , բայց վնասակար :

Հատ հրաբուխներ ունենալուն համար՝
դեմնաշարժը անսպակաս է :

Բերքն է մորացորեն , բամպակ , շա-
քար , լեղակ , ու ազնիւ փայտեր :

Բնակիչը 2,000,000 ուղղափառ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԿՈՒՆԹԵՄԱԼԱ (30,000) ասոր տեղը ու-
րիշ քաղաք մը կար նոյն անունով որ 1777 ին
դեմնաշարժով մը դեմնին տակը անցաւ :

ՎԵՐԱՓԱԶ կամ ՔՈՊԱՆ (12,000) հոս
տարին ինը ամիս միակերպ անձրև կուգայ :
ՔԱՐԹԱԿՕ (8400) ասոր ծովեզերքէն աե-
տակ մը ոստրէ կելլայ որ փորուն մէջ
կարմիր ներկ ունի :

Ե. ՔՈՆՈՒՄՊՈՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Ըս երկրիս բնակիչները 1811 ին Սպա-
նիացոյցմէ զլուխ քաշեցին, և իրեք հասա-
րակապետութի եղան իրարու դաշնակից :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԲ

Քոլումպիան փանամայի պարանոցէն
ինչուան Կույանա ու փէրու կերթայ :

Երկիրը լեռնոտ է ու շատ հրաբուխ-
ներ ունի :

Օդը բարեխառն, տեղ տեղ ալ ցուրտ.
ծովեզերքի օդը փասսակար :

Բերքն է ոսկի, արծաթ, փլաթին, պը-
ղինձ, ազնիւ քարեր, քաբաօ, ծխախոտ
ու քինա :

Բնակիչը 2,800,000 :

Կրօնքը ուղղափառ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՊՈԿՈԹԱ (20,000) ասոր դիրքը խիստ բարձր է, օդը բարեխառն։ մօտերը մեծ ջրվեժ մը կայ որ 550 ոտնաչափ բարձրութենէն վար կկնայ։

ՔՈՒՒԹՕ (50,000) աշխարհքիս մէջ էն բարձր դիրք ունեցող քաղաքն է։ անոր համար օդը տաք չէ, թէպէտև դրեթէ հասարակածին տակը կկնայ։

ԿԱՐԹԱԳԻՆԷ (55,000) ապահով ու բանուկ նաւահանգիստ ունի։

ՓԱՆԱՄԱ (10,000) հարաւային ու հիւսիսային Լամերիկային մէջտեղը խիստ աղուոր դիրք ունի։

ՎԱՐԻՆԱՍ (8000) ծխախոտը ազնիւ է։

Ը. ԿՈՒՅԱՆԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

ԿՈՒՅԱՆԱՆ Օրենքը գետին ու Լամա զունեաց գետին մէջտեղը կկնայ։

Լսոր ծովեզերքը շատ լճեր կան։

Օդը բարեխառն է, տարին ութը ամիս

միակերպ անձրև գալէն ետքը , չորս ամիս անանկ չոր ու տաք կըլլայ , որ կենդանիներուն շատը անօթի ծարաւ կըջարդունին :

Բերքն է խաչվէ , շաքար , խէժ , քոքօ , բամպակ ու պղպեղ :

Բնակիչն է 280,000 ուղղափառ :

Նրկրին մեծ մասը Քոլումպիային ու Պրազիլի կտորը կըսեպուի . մնացածին մէկ կտորը Հոլանտացւոց ձեռքն է , մէկալը Լնդզիացւոց . ներսի կողմերը դեռ անծանօթ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՓԱՐԱՄԱՐԻՊՕ (20,000) Հոլանտացւոց ղլխաւոր քաղաքն է :

ՍԹԱՊՐՈՔ (10,000) Լնդզիացւոց ձեռքը վաճառաշահ քաղաք է :

ՔԱՅԻՆԱ (3000) Համանուն կղզիին մէջ առուտորի քաղաք է :

Թ . Պ Ր Ե . Զ . Ի .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊՐԱԶԻԼԻ երկիրը ինչուան 1822 ին փորթուղէզներուն ձեռքն էր . անկէջ ետ

քը Փորթուղալի թագաւորին տղան ինք
նազլուխ թագաւոր եղաւ հոն :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՏԵԼԻՔ

Պրազիլը հարաւային Ամերիկային ա
րեւմտեան կողմը կկենայ :

Այրեցած դօտինն տակը ըլլալուն հա
մար խիստ տաք է, բայց ամիսներով ալ
անձրեւ կուգայ :

Հողը խիստ պտղաբեր :

Գլխաւոր բերքն է ոսկի, ադամանդ, և
ուրիշ ազնիւ քարեր ու փայտեր, մանա
ւանդ Պրազիլի փայտ ըսուածը՝ որ աղէկ
կարմիր ներկ կըլլայ. անկէց զատ բը
րինձ, բամպակ, ծխախոտ, շաքար : Ան
դանիններէն ալ կապիկ, կոկորդիլոս, ջայ
լամ, օձ, ու ազուօր թիթեռնիկներ :

Բնակիչը 5,000,000, բոլորն ալ ուղ
ղափառ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՌԻՕ ԵԱՆԵՅԻՐՈ կամ ՍՈՒՐԲ ՍԵԲԱՍԻԱ
նոս (150,000) աշխարհքիս էն ասպահով
ու էն մեծ նաւահանգիստներէն մէկն է :

ՊԵՀԻՍ կամ ՍԱՆ ՍԱԼՎԱՏՈՐ (120,000)

ինչուան 1773 Պրաղիլի մայրաքաղաքն էր:

ՓԷՐՆԱՄՊՈՒՔ (60,000) խիստ վաճառաշահ քաղաք է:

ՎԵԼԼԱՌԻՔՆ (20,000) արծաթահանքի խիստ առատ է:

ՍՈՒՐԲ ՊՕՂՈՍ (15,000) մեծ ոսկեհանք ունի:

Ժ. Փ Է Ր Ո Ւ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԱՆԻ որ Ամերիկան դառնաժ չէր, Փէրուին թագաւորութիւնը խիստ զօրաւոր ու հարուստ եղած է. 1821 ին Փէրուի բնակիչները զլուծ քաջեցին Սպանիացոցմէ, ու զատ հասարակապետութիւն եղան:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Փէրուն Վոլումպիային հարաւային կողմը՝ Մեծ ովկիանոսին ծովեզերքն է:

Նրկիրը շատ տեղ աւաղուտ է:

Մեծ ովկիանոսին ծովեզերքը ոչ անձրև կուգայ, ոչ որոտմունք կըլլայ:

Բերքն է ոսկի, արծաթ, սնդիկ, զըմբուխտ. ունի նաև գինի, օղի, շաքար, քինա, բուրգ : Վայրի կենդանիներուն մէջ անուանի է լամա ըսուած ոչխարինը. ման կենդանին : Թայց տեղուանքը ահա գին օձեր ու անթիւ ճճիներ կը պատւին. տեսակ մը ճճի ալ կայ սուսթիլը ըսուած որ թղթի նման բոյն կը շինէ :

Բնակիչն է 1,700,000 ուղղափառ, բայց կռապաշտ լեռնցիներ ալ կան :

ԳԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ԼԻՄԱ (54,000) աս քաղաքը Սպանիացիք շինեցին 1524 ին :

ՔՈՒԶԻՕ (32,000) փէրուի հին թաղաւորութեան մայրաքաղաքն է :

ԱՐԷՔՈՒՓԱ (24,000) զիրքը գեղեցիկ, բայց մեծ հրաբուխի մը մօտ ըլլալուն համար՝ շատ գետնաշարժ կունենայ :

ԺԸ. ՊՈԼԻՎԵԼ

ՊՈԼԻՎԵԼԱՆ 1825էն 'ի վեր ինքնաշուի հասարակապետութիւն մըն է :

Նրկրին մէջ տեղուանքը լեռնոտ, արեւ

ւելեան կողմը բարեբեր , արեւմուտքը ան-
բնակ անապատ :

Բերքն է զինի , ձէթ , ու աղնիւ փայտեր :

Բնակիչն է 1,300,000 ուղղափառ :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՓԼԱԹԱ (30,000) ասոր քովերը հարուստ
արծաթահանք կայ :

ՓԱԶ (20,000) ոսկեհանքը անուանի է :

ՓՈԹՈՍԻ (11,000) ասոր արծաթահանքը
խիստ մեծ է :

ԺԲ . ՓԵՐԸԿՈՒՆՅ

ՓԱՐԱԿՈՒՆՅԸ ատենով Սպանիա-
յուց ձեռքն էր : Բնակիչներուն մէկ մասը
Յիսուսեան կրօնաւորներուն ձեռքովը շատ
կրթուեցաւ 1767 ին . երբոր անոնք հեռա-
ցան , ժողովուրդն ալ շատ պակսեցաւ :
Հիմա ինքնազուիս տէրութիւն է , որ
մէկ իշխանապետ մը ունի :

Նրկիրը դաշտային ու խիստ բարեբեր :
Գլխաւոր բերքն է չայ , ծխախոտ , բամ-
պակ , շաքար :

Բնակիչը 300,000 ուղղափառ :

Գլխաւոր քաղաքն է Վերափոխում :

ԺԳ . Փ 1, Ե Թ Ե

Փ 1, Ե Թ Ե 1515 ին Սպանիացիք գտան .
1810 ին բնակիչները զլուխ քաշեցին ա-
նոնցմէ ու ինքնազլուխ հասարակապետու-
թիւն մը եղան :

Երկրին մեծ մասը թայ է, օդը տաք :
Բերքն է գինի , ձէթ , բամպակ , շա-
քար ու լամայի աղնիւ բուրդ :

Բնակիչը 1,000,000 ուղղափառ :

Գլխաւոր քաղաքն է Պուէնոս Լըյէս
(44,000) Փլաթա գետին վրայ , օդը խիստ
աղէկ . վաճառաշահ քաղաք է :

ԺԳ . Ք 1, Բ

Ք 1, Բ բնակիչները 1818 ին զա-
տուեցան Սպանիացոցմէ ու ազատ հասա-
րակապետութիւն եղան :

Քիչին Փէրուին հարաւային կողմը՝
Քորաիլեան լեռներուն ու Խաղաղական
ովկիանոսին մէջտեղը կիյնայ :

Երկիրը լեռնոտ ու ջրոտ է, օդը բա-
րեխառն :

Բերքն է պղինձ , ոսկի , արծաթ , և
ապնիւ քարեր :

Բնակիչը 1,650,000 ուղղափառ :

Գլխաւոր քաղաքներն են Սանթ Իակօ ,
և Վալտիվիա :

ՃԵՓԵԹԵԿՈՆԻՆ

ՓԱԹԱԿՈՆԻԱՆ Ըմերիկային հարա-
ւային ծայրն է , գրեթէ բոլորն ալ ան-
ծանօթ :

Արեւելեան ծովեզերքը տաք ու աւա-
զուտ է , և անուշ ջուր չունի :

Բնակիչն է 200,000 բարձրահասակ ու
հիւրասէր , ասոնք բնակութեան քաղաք
չունին , հապա խումբ խումբ գաշտերու
մէջ կը բնակին :

ԼՆԴՐԱԿԱՆ ԿԴԱՅԻՔ

ՊԼՏՄԼԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԼՆԴՐԱԿԱՆ կղզիները, որ Արևմտեան Հնդկաստան ալ կըսուին, գտաւ Քրիստափոր Բոլոմպոս 1492 ին : Ատրը Սպանիայիք կամաց կամաց տիրեցին բոլոր աս կղզիներուն, ու տասը տարուան մէջ Սեծ Անգլիեաններուն բնակիչները ջնջեցին, որ վախկոտ մարդիկ էին :

Փոքր Անգլիեան կղզիներուն բնակիչները որ Քարայիտ կըսուէին, կտրիճ ըլլալով Սպանիացւոց շատ գէմ դրին, ինչուան որ 1600 ին ատենները Աւրոպային ուրիշ ազգերը կամաց կամաց զանոնք ալ ջնջեցին :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Անգլիեան կըսուին ան կղզիներն որ Հիւսիսային ու հարաւային Ամերիկային մէջանդուանքը կիյնան :

Աս կղզիները իրեք զլխաւոր խումբ կը բաժնուին . Սեծ Անգլիեանք, Փոքր Անգլիեանք, և Աւրապեան կամ Պահամա կղզիները :

Մեծ Անդիլեան կրսուին աս չորս կըղզիները . Քուպա , Աամայիբա , Հայիթի կամ Սուրբ Գիովնիկոս , ու Փոսթօ Ռիբօ :

Փոքր Անդիլեան կղզիներուն զխաւորները ասոնք են . Սուրբ Խաչ , Սուրբ Բարթուղիմէոս , Սուրբ Լուչիա , Սուրբ Վինչենցիոս , Արանատա , Աուատալուփա , Սարթինիկէ , Սուրբ Աւստաքէոս , և Քուրասաօ :

Լուքայեան կղզիները մանր կղզիներ են Անգղիացոց ձեռքը . ասոնց մէջ անուանի է Աուանահանի կամ Սուրբ Փրոկիզ կղզին , որ Քոլոմպոսին աս կողմերը առջի դտած տեղն է :

Արկիբը ընդհանրապէս լեռնոտ է , ու շատ հրաբուխներ ունի :

Օդը տաք ու թաց է . հոկտեմբերէն ինչուան ապրիլ չոր կըլլայ , մնացած ամիսները միակերպ անձրև կուզայ :

Սաստիկ մրրիկներ ալ շատ կըլլան աս կղզիները , անանկ որ ինչուան շէնքերն ու տները կըփլցընեն :

Հողը խիստ պտղաբեր է . զխաւոր բերքն է լեղակ , բամպակ , շաքար , ծխախոտ , խնկեղէն , և Ափրիկէին ու Ասիային ամէն բերքերը . միայն թէ Աւրոպային բոյսերն ու կենդանիները հոն երթան նէ՛քիչ ատենի մէջ ցեղերնին կըփոխուի :

Բնակիչն է 2,600,000 :

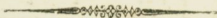
ԳԼԽԱԽՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՀԱՎԱՆԱ (70,000) Քուպա կղզիին զըլ խաւոր քաղաքն է, ամուր ու խիստ վաճառաշահ :

ՔԻՆՎՍԹՈՆ (33,000) Լամայիքային մէջ երևելի վաճառաշահ քաղաք է :

ՍՈՒՐԲ ՊԵՏՐՈՍ (18,000) Մարթինիկէ կղզիին մէջ խիստ վաճառաշահ քաղաք է :

ՍՈՒՐԲ ԴՈՄԵՆԻԿՈՍ (12,000) Հայիթի կղզիին մէջ աս քաղաքը Քոլոմպոսին եղբայրը շինեց :

ՈՎԿԻԱՆԻԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՈՎԿԻԱՆԻԱՆ Արոպայիք զրեթէ Ամերիկան զտած ատեննին զտան . ահոնցմէ առաջ Արաբայիք ասոր Հարաւային Ասիա ըսուած հողմը զայեր ուիրենց հաւատքը տարածեր էին 1100 ինկամ 1200 ին ատենները , բայց Փորթուգէզները զիրենք վերնադնդին :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ովկիանիա կըսուին հարաւային Ովկիանոսին մէջ ցրուած կղզիները . որ բոլորը մէկէն Արոպայէն շատ մեծ է :

Տարածութիւնը կըսեպուի 3,100,000 մըլ զոն քառակուսի :

Օդը ընդհանրապէս տաք , բայց ծովերէրքը բարեխառն :

Արիւրին մեծ մասը լեռնոտ է , ծովերէրքն ալ շատ տեղ ժայռերով լեցուն :

Գլխաւոր բերքն է հացի ծառ , քոքօ , գետնախնձոր , ու ամէն տեսակ խնկեղէն :

Բնակիչը 30,000,000 , շատը սև , վայ-

րենի , անկիրթ ու պակասամիտ . ինչուան
դեռին բանիլն ալ չեն դիտեր . հիւ
դերու մէջ կըրնակին , որսորդութեամբ
կապրին , շատն ալ մարդակեր են :

Բոլոր Ովկիանիան իրեք գլխաւոր մաս
կըրաժնուի . Մալէզիա , Ասթրալիա , և
Փոլինէզիա կամ Արեւելեան Ովկիանիա :

ԳԼԽԱՒՈՐ ԿՂՋԻՆԵՐԸ

1. ՄԱԼԷԶԻԱ

Մալէզիային բնակիչները Հնդկաստա
նէն եկած կերեւան , ու բուն Ովկիանիայի
բնակիչներուն պէս վայրենի ու տգեղ չեն :

Գլխաւոր կղզիներն են Պորնէօ , Ճա
վա , և Սումատրա . ասոնց թաղաւորները
Հոլանտացւոց հարկատու են . կրօնք
նին՝ ոմանցը մահմէտական , ոմանցն ալ
կուսպաշտ : Ճավային գլխաւոր քաղաքն
է Պաթավիա՝ Հոլանտացւոց ձեռքը . օղը
փասակար :

ՊԱՆԲԱ . անագի հարուստ հանք ունի :

ՄՈԼՈՒԲԵՆԱ կղզիները . ասոնց մէկուն
մէջ ծառ մը կայ՝ որ խէժը սաստիկ
թոյն է :

ԱՄՊՈՅՆԱ . մեխակի ծառ ունի :

ՊԱՆՏԱ . Հնդկաստանի ընկոյզ ունի :

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆ կղզիները . ասոնք խիստ բարեբեր են , բայց շատ գետնաշարժ ու փոթորիկ կըլլայ հոս :

2. ԱԻՍԹՐԱԼԻԱ

Եւթրալիային մեծ մասը Հոլանտայիք գտան 1600 ին ատենները , անոր համար անունը ‘Նոր Հոլանտա դրին . ասոր արեւելեան ծովեզերքն ալ Քուէ նաւապետը գտաւ , ու անունը դրաւ ‘Նոր Կալէս հարաւային : Հիմա Ենգղիսացիք իրենց երկրին չարագործ մարդիկը հոս բշելով՝ երկիրը շատ ծաղկեցուցին :

Գլխաւոր կղզիներն են Վան Տիմէն , որ երկրթի առատ հանք ունի : ‘Նոր Կուիւնէա , ‘Նոր Բրիտանիա , ‘Նոր Խոլանտա , Սողոմոնի կղզիները , Հոգլոյն սրբոյ կղզիները , ‘Նոր Քալետոնիա , և ‘Նոր Օւելանտա :

3. ՓՈԼԻՆԵԶԻԱ

Փոլինեզիային գլխաւոր կղզիները ասոնք են .

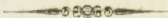
ՄԱՐԻԱՄ ԱՆԱ կամ ԱԻԱԶԱԿԱՅ կղզիները . ասոնց հիւսիսային կողմը ահա-

զին ժայռ մը կայ բրդաձև , որ Ղ սփտայ
կին կըսուի :

ՔԱՐՈՒԽԵԱՆ կղզիները :

ՍԱՆՏՎԻԶ կղզիները . ասոնց մէկուն մէջ
ըստաննուեցաւ Քուբ նաւապետը 1779 ին :

ՆԱՒՈՐԴԱՑ կղզիները , Բարեկամաց
կղզիները , Բնկերութեան կղզիները , և
Սարքիզեան կղզիները :

ՀԵՄԵՄԸՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՅ

ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ տէրութիւններուն տա-
րածութենէն, բնակիչներէն, զօրքէն ու
սպատերազմական նաւերէն կիմացուի ընդ-
հանրապէս իրենց քաղաքական վիճակը.
քայց իրարմէ որչափ մեծ կամ սղտիկ ըլ-
լալին ալ որոշ հասկըցընելու համար՝ հոս
քովէ քով կը դընենք զլիաւորները: Աւ-
ւելցընենք նաև ամէն մէկուն զլիաւոր քա-
ղաքը, և անոնց լայնութեան ու երկայնու-
թեան աստիճանները (Փարիզու միջօրէէն
հաշուելով). ասիկայ մեծ դիւրութիւն
կրնայ տալ ուսանողներուն քաղաքա-
ծընելու, ու մայրաքաղաքները դունտի կամ
աշխարհացուցի վրայ շուտով դանալու
համար: Միայն թէ Ներոպայէն զատ՝ աշ-
խարհքիս մէկալ մասերուն թէ մեծու-
թիւնները և թէ բնակիչներուն թիւը ան-
ստոյգ ըլլալուն, մենք հոս անոնց միայն
զլիաւոր աշխարհքները ու իրենց մեծու-
թեան կամ բնակիչներուն հաւանական
թիւերը դրինք. իսկ իրենց զօրքը ամենե-
ւին չի գրինք:

ԵՒՐՈՊԱ

ԱՇԽԱՐՀՔ	ՄԵԾՈՒԹ.	ԲՆԱԿԻՉ	ԶՕՐՔ	ՆԱԻ	ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ	ԼԱՅՆ.	ԵՐԿ.
ԲՐԻՏԱՆԻԱ	90,000	24,000,000	100,000	606	Լոնդոն	51° 30'	2° 26'
ՏԱՆԻՄԱՐՔԱ	186,500	2,000,000	30,000	25	Քոփենհագն	55° 40'	10° 14'
ՇՈՒԷՑ	220,000	4,000,000	45,000	240	Սթոքհոլմ	59° 20'	15° 43'
ՌՈՒՍԱՆՍԱՆ	1,536,000	56,000,000	720,000	160	Բեթրպուրկ	59° 46'	27° 59'
ԳԱՂՂԻԱ	150,000	32,560,000	300,000	320	Փարիզ	48° 50'	0° 0'
ՊԵՂՃԻԱ	8,200	3,800,000	45,000	..	Պրուսիա	50° 51'	2° 4'
ՀԱՆԱՆԱ	9,800	2,500,000	30,000	100	Ամսթերդամ	52° 22'	2° 32'
ԶՈՒԻՑԵՐԻ	11,200	2,000,000	..	..	Ցուրիք	47° 22'	6° 12'
ԱՐՄՏՐԻԱ	200,000	32,000,000	270,000	60	Վեննա	48° 12'	14° 2'
ԲՐՈՒՍԻԱ	40,000	12,800,000	200,000	..	Պէտլին	52° 30'	11° 3'
ԳԵՐՄԱՆԻԱ	180,000	34,500,000	..	..	Ֆրանկֆուրտ	50° 6'	6° 21'

ՊԱՆԵՐԵՆ	22,120	4,070,000	35,800	..	Մոնաքո	48.	8	9.16
ՍԱՔՍՈՆԻՆ	4,340	1,400,000	12,000	..	Տրեզու	51.	3	11.23
ԱՆՆՈՎԷՐ	11,125	1,550,000	13,000	..	Աննովեր	52.	22	7.24
ՎԻՐԹԵՄՊ.	5,720	1,520,000	13,900	..	Շվեյցարիա	48.	46	6.50
ՓՈՐՔՈՐԳԵԼ	30,000	3,700,000	30,000	47	Լիսպոն	38.	42	11.28
ՍՊԱՆԻԱ	130,000	14,000,000	90,000	56	Մադրիդ	40.	24	6.12
ՍԵՐԵՆԻԱ	21,000	4,300,000	46,800	12	Թուրին	45.	4	5.21
ԹՈՍԳԵՆ	6,324	1,200,000	4,000	..	Փիորենցա	43.	46	8.55
ՀՈՍՏ	13,000	2,600,000	7,000	..	Հռոմ	41.	53	10.8
ՆԱՓՈԼԻ	31,400	7,400,000	51,000	17	Նապոլի	40.	51	10.55
ՓԵՐՄԱ	1,660	440,000	1,800	..	Փարմա	44.	48	7.59
ՄՈՏԵՆ	1,570	380,000	1,780	..	Մոտենա	44.	38	8.35
ԼՈՒԲԵ	312	143,000	800	..	Լուբեքա	43.	50	8.10
ՏԱԿԱՍՏԱՆ	112,500	9,000,000	300,000	135	Կոստանդնուպ.	41.	0	26.38
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ	12,000	700,000	12,000	20	Աթենք	37.	58	21.23

ԱՍԻԱ

— 192 —

ԱՇԽԱՏԱՆԱԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	ՄԵԾՈՒԹ.	ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ	ԳԼԽ. ՔԱՂԱՔ	ԼԱՅՆ.	ԵՐԿ.
ԱՍԻԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	4,000,000	3,600,000	Թուրքիայի	58.12	65.58
ԱՍԻԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	55,000	12,500,000	Հայաստանի	36.11	34.45
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	150,000	5,000,000	Կարին	39. 0	39.10
ԱՌՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	800,000	12,000,000	Մաշկաթ	23.58	56.20
ՊԵՐՍԻԱՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	340,000	9,000,000	Ասպահան	72.39	49.24
ԱՖԳԱՆԻՍՏԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	200,000	10,000,000	Գանդիսար	33.52	62. 9
ԹԱՅԼԱՆԴԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	500,000	3,000,000	Պուլիսարա	39.18	61. 0
ՀԻՆԴԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	1,000,000	150,000,000	Կալկաթա	22.33	86. 0
ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	4,000,000	363,000,000	Փեկին	39.54	114. 8
ՃԱՊԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	180,000	25,000,000	Եթո	35.20	36. 0

УФРЧК

ԱՇԽԱՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՒՄ	ՄԵԾՈՌՈՒԹՅՈՒՆ	ԲՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՒՄ	ԳԼԽԱՆՈՒՄ	ԼԱՅՆ	ԵՐԿ
ԵԳԻՊՏՈՍ	150,000	4,000,000	ԳՎԱՆԻՔ	30° 2'	28° 55'
ՊԵՐՍԻԱ	400,000	18,000,000	ԹՈՆԻՍ	36° 47'	7° 51'
ՍԵՐԵ	800,000	1,000,000	ԹՈՆԻՍ	23° 30'	2° 45'
ՍԵՐԵ	150,000	12,000,000	ՊԱՆԻՔ	12° 45'	14° 35'
ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԼ	300,000	10,000,000	ՊԱՆԻՔ	6° 0'	2° 30'
ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԼ	700,000	20,000,000	ՊԱՆԻՔ	24° 0'	19° 25'
ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԼ	120,000	2,000,000	ՍԵՐԵ	13° 20'	31° 30'
ԵՐԵՎԱՆ	150,000	4,000,000	ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԼ	13° 40'	35° 20'
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ	1,800,000	12,800,000	ԳՎԱՆԻՔ	33° 56'	13° 5'
ԿՐԻՄԻԱ	400,000	5,000,000	ԵՐԵՎԱՆ	27° 45'	16° 5'

ԱՄԵՐԻԿԱ

ԱՇԽԱՐՀԻ	ՄԵԾՈՒԹ.	ԲԱՆԱԳԻՉ	Գ.Լ.Խ. ՏԵՂ.	ԼԱՅՆ.	ԵՐԿ.
ԿՈՐ ԲՐԻՏԱՆԻԱ	1,500,000	1,100,000	ՔՈՒԷԿԷՔ	46. 49	73. 36
ՄԻԸՏԵՆԼ ԿԱՀ.	1,500,000	13,000,000	ՎՈՂՆԻԿՈՆ	38. 53	79. 22
ՄԵԳՍԻԹՈ	1,300,000	8,000,000	ՄԷՔՍԻՔՈ	19. 25	101. 25
ՔՈՒՆՈՒՄՊԻԱ	350,000	2,800,000	ՔՈՒԼԻԹՈ	0. 14	81. 5
ՊՐԱՋԻԼ	2,250,000	5,000,000	ՌԻՈ ԵՆԿԵՐՈ	22. 54	45. 35
ՓԵՐՈՒ	370,000	1,700,000	ԼԻՆԻԱ	12. 2	79. 27
ՊՈՒԼՎԻԱ	340,000	1,300,000	ՓԼԱԹԱ	2. 23	78. 11
ՓԼԱԹԱ	800,000	1,000,000	ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՋԷՍ	34. 36	60. 44
ՔԻԼԻ	130,000	1,650,000	ՍԱՆԹ ԻԱԿՈ	50. 42	77. 48
ԱՆԴԻԼԵՆԻ	50,000	2,600,000	ՀԱՎԱՆԱ	23. 9	84. 42
ՈՎԿԻԱՆԻԱ	1,600,000	30,000,000	ԿՈՐ ՉԷԼՆՈՒՄ	45. 54	164. 49

ԵՐԿՐՈՐԳ՝ ՄԸՍ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

1. ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ աշխարհագրութիւնը կը սորվեցնէ աշխարհքիս գիւղքը, ու երկրիս ուրիշ երկնային մարմիններուն հետ ունեցած վերաբերութիւնները :

2. Նրկնքին ու երկրիս գիւղքը երկու դուն, տի վրայ կերենայ. որոնց մէկը կը սուրի Նրկրադունա, մէկալը Նրկնադունա :

ՆԱԽԱԳԻՏՏԵԼԻՔ

3. Ըն գիծն որ երկու կէտի մէջ քաշուած գծերուն էն կարճն է, կը սուրի Ուղիղ գիծ. մէկալները Կոր գիծ : (Չև 1.)

4. Ըն գծերն որ իրարմէ միշտ նոյն հեռաւորութիւնը ունին, կը սուրին Չուգահեռական : (Չև 2.)

1. Ուսումնական աշխարհագրութիւնը ի՞նչ կը սորվեցնէ :

2. Աշխարհքիս գիւղքը ինչով կրնայ իմացուիլ : — Քանի՞ տեսակ գունաւ կայ :

3. Ո՞րն է ուղիղ գիծը : — Կոր գիծը :

4. Չուգահեռականը ո՞րն է :

5. Երբոր երկու գիծ մէկգլմէկ կտրեն ,
Ընկիւն կը լայ : (Չև 3 :)

6. Երբոր մէկ գիծ մը ուրիշ գծի վրայ
անանկ ինջնայ , որ տակի գծին երկու կող-
մէն ալ հաւասար հեռաւորութիւն ունի ,
ան գիծը Ուղղահայեաց կըսուի . ու երկու-
քէն ձեացած անկիւնն ալ Ուղիղ անկիւն
կը լայ , որ իննսուն աստիճանի բացուածք
կունենայ : (Չև 4 :)

7. Թէ որ անկեան մը բացուածքը ու-
ղիղ անկիւնէն պակաս ըլլայ՝ Սուր անկիւն
կըսուի . (Չև 5 .) իսկ թէ որ աւելի ըլլայ ,
Բութ անկիւն : (Չև 6 :)

8. Բոլորակը ան կոր գիծն է , որ շարու-
նակ իր շտկութենէն ծրոքելով՝ երկու ծայ-
րերը իրարու կը դաչին : Բոլորակին մէջ
տեղի կէտը կըսուի Վեզրոն , որ շրջա-
պատին ամէն կողմէն հաւասար հեռու է :
(Չև 7 :)

9. Ըմէն բոլորակ , թէ մեծ ըլլայ թէ
պզտիկ , 360 աստիճան կը բաժնուի . ամէն

5 . Ի՞նչպէս կը լայ անկիւնը :

6 . Ուղղահայեացը ո՞րն է : — Ո՞րն է ուղիղ
անկիւնը : — Մէկ ուղիղ անկիւնը քանի՞ աս-
տիճան է :

7 . Սուր անկիւնը ո՞րն է : Բութ անկիւնը ո՞րն է :

8 . Ի՞նչ է բոլորակը : — Վեզրոնը ո՞րն է :

9 . Բոլորակը քանի՞ կը բաժնուի :

մէկ աստիճանը 60 մաս . ամէն մէկ մասն ալ 60 մանրամաս : (ՉԼ 10:))

10. Աստիճանը սովորաբար այսպէս կը գրուի ($^{\circ}$), մասը այսպէս ($'$), մանրամասը այսպէս ($''$):

11. Հառաւիղը բոլորակի մը կեդրոնէն ինչուան շրջապատը քաշուած գիծն է : (ՉԼ 7:)

12. Ան գիծն որ բոլորակին կեդրոնէն անցնելով երկու շրջապատին կը դաչի, ու բոլորակը երկու հաւասար կտոր կը բաժնէ, կըսուի Տրամագիծ : (ՉԼ 7:)

13. Առանցքն է գունդին մէջտեղէն անցած գիծը : Աս գծին ալ երկու ծայրերը խեւո կըսուին :

14. Չուղահեռական բոլորակ կըսուին մէկ կեդրոնի վրայ քաշուած այլեայլ բոլորակները : (ՉԼ 8:)

15. Արտակեդրոն բոլորակը ան է որ երկու բոլորակ մէջէ մէջ այլեայլ կեդրոնով կը քաշուին : (ՉԼ 9:)

10. Բոլորակին աստիճաններն ու մասերը ինչպէս կը գրուին :

11. Բոլորակին հառաւիղը ո՞րն է :

12. Ո՞րն է տրամագիծը :

13. Առանցքը ի՞նչ է :

14. Ո՞րն է զուգահեռական բոլորակը :

15. Արտակեդրոն բոլորակը ո՞րն է :

ԳՆՏԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

16. ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԸ երկրիս ձեին նման
գործիք մըն է, որուն վրայ կերեւոյ բոլոր
երկրիս երեսը, շարժմունքը, ու աշխարհ
հազրական բաժանմունքները :

17. Երկրագունտին վրայ ութը շրջանակ
կայ. չորսը մեծ, չորսը պզտիկ : (Չե 11.)

ԳՈՒՆՏԻՆ ՄԵԾ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ

18. Գունտին մեծ շրջանակներն են, Հո-
րիզոն, Սիջորեայ, Հասարակած, և Ռիբ
խաւարման :

19. Ասոնք մեծ շրջանակ կըսուին, վասն
զի գունտը երկու հաւասար կտոր կը բաժ-
նեն :

16. Ի՞նչ է երկրագունտը :

17. Երկրագունտին վրայ քանի՞ շրջանակ կայ :

18. Գունտին մեծ շրջանակները որո՞նք են :

19. Ինչո՞ւ մեծ շրջանակ կըսուին :

Ա. ՀՈՐԻՉՈՆ

20. Հորիզոնը մարդու մը կեցած տեղին չորս դին երեցած կըոր գիծն է :

21. Երկու կերպ հորիզոն կայ . մէյմը Օգալի , մէյմըն ալ Իմանալի :

22. Օգալի հորիզոնը ան կըոր գիծն է , որ մարդ մը դաշտի կամ ծովու մէջ կեցած ատենը երկինքը երկրիս հետ կըսկըլոր կըպածի պէս կըտեսնայ :

23. Իմանալի հորիզոնը մարդուս կեցած տեղին չորս գիէն 90 աստիճան հեռու եղած շրջանակն է , որ զունար երկու հաւասար կիսագունտ կըբաժնէ :

24. Իմանալի հորիզոնով կիմացուի աստղերուն ելալու ու մանալու ատեննին :

25. Գունտին վրայ իմանալի հորիզոնը լայն ու տափարակ շրջանակ մըն է , որուն վրայ այլևայլ գծեր նշանած են : Եւ գծերուն մէկը կըցուցընէ տասուերկու կեն

20. Ի՞նչ է հորիզոնը :

21. Քանի՞ տեսակ հորիզոն կայ :

22. Օգալի հորիզոնը ո՞րն է :

23. Իմանալի հորիզոնը ո՞րն է :

24. Իմանալի հորիզոնը ի՞նչ բանի կուգայ :

25. Գունտին վրայի իմանալի հորիզոնին վրայ ի՞նչ գծեր քաշած կան :

դանակերպները , ամէն մէկը 30 աստիճան
բաժնուած : Երկրորդ զիժն վրայ նշանած
են կենդանակերպներուն անունները և ամ-
սուն օրերը : Երրորդ զիժը 32 հաւասար
կտոր բաժնած է , 32 հովերուն չափովը .
ամէն մէկ կտորն է 11° , $15'$: Երրորդն ալ
360 աստիճան բաժնած է ու չորս կտորը
բաժնած՝ իննսնական աստիճանով :

26. Իմանալի հորիզոնին երկու բևեռներն
են Օճենիթ կամ Քաղաթնակէտ , Վա-
տիր կամ Սուլակէտ :

27. Օճենիթը շիփշիտակ մեր զլխուն վրայ
եղած երկնքին մէջտեղի կէտն է :

28. Վատիր կըսուի զենիթին շակութեամբ
մեր ոտքին տակէն անցած՝ վարի կիսա-
դունտին մէջտեղի կէտը :

Բ. ՄԻՋՕՐԵԱՅ

29. Միջօրեան է ան շրջանակը , որ բևե-
ռէ բևեռ ձգուելով՝ հասարակածը կրկտրէ ,
ու դունտը երկու հաւասար կտոր կը-
բաժնէ :

26. Իմանալի հորիզոնին բևեռները օրոհք են :

27. Ո՞րն է զենիթը :

28. Ո՞րն է Վատիրը :

29. Ո՞րն է միջօրեական շրջանակը :

30. Լ'նոր համար միջօրեայ կըսուի աս շրջանակը, որ արեւը վրան հասնելուն պէս՝ աս շրջանակիս տակը եղած քաղաքներուն կէս օր կըլլայ :

31. Այէս գիշեր ան ատենը կըլլայ մեղի, երբոր արեւը վարի կիսապունտին միջօրէին վրայ է :

32. Գունտին վրայ 24 հատ միջօրէական դժեր քաշուած են՝ ամէն մէկը իրարմէ 15 աստիճան հեռու, որ մէկ ժամ կընէ :

ԵՐԿԱՅՆ ՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ԼԱՅՆ ՈՒԹԵԱՆ

ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ

33. Տեղ մը ուրիշ տեղէ որչափ հեռու ըլլալը իմանալու համար երկու տեսակ աստիճան կայ, մէկը Լըրկայնութեան աստիճան, մէկալը Լայնութեան աստիճան :

34. Լըրկայնութեան աստիճան կըսուին բեւեռէ բեւեռ քաշուած միջօրէական դրժերը :

30. Ինչո՞ւ համար միջօրեայ կըսուի :

31. Ե՞րբ կէս գիշեր կըլլայ :

32. Գունտին վրայ քանի՞ միջօրէական քաշուած կայ :

33. Երկու տեղի իրարմէ հեռաւորութիւնը ի՞նչպէս կ'իմացուի :

34. Երկայնութեան աստիճանները որո՞նք են :

35. Երկայնութեան աստիճաններով կիմացուի թէ մէկ քաղաք մը մէկալ քաղքէն որչափ հեռու է արեւելքէն զէս 'ի արեւմուտք :

36. Ըս աստիճանները հասարակածին վրայ նշանած են :

37. Երկայնութեան առջի աստիճանը, որ Ըռաջին միջօրեայ ալ կըսուի, հին ատենը Վաղղիացիք Երկաթի կղզիէն սկսան համրել. բայց հիմա ամէն ազգ իրեն զըլխաւոր դիտարանէն կը համրէ :

38. Երկայնութեան աստիճան կըսուին հասարակածին շուրջութեամբ քաշուած զուգահեռական զծերը :

39. Ըս աստիճանները դրած են միջօրեական շրջանակին վրայ :

40. Երկայնութեան առջի աստիճանը հասարակածն է. մէկալ աստիճաններն ալ անկէ կըսկըսին համրուիլ, ու կերթան ին-

35. Երկայնութեան աստիճանները ի՞նչ բանի կուգան :

36. Երկայնութեան աստիճանները ո՞ւր դրած են :

37. Ուսկի՞ց կըսկըսի Երկայնութեան առջի աստիճանը :

38. Ո՞րն է Երկայնութեան աստիճանը :

39. Երկայնութեան աստիճանները ո՞ւր դրած են :

40. Երկայնութեան աստիճանները ուսկի՞ց կըսկըսին համրուիլ :

չունի բեռները , որ բոլորը մէկէն 90
հատ կըլլան :

41.] Եթե մէկ քաղաք մը մէկալ քաղաքէն
որչափ հեռաւորութիւն ունի դէպ'ի բեռ-
ները . կամ թէ մէկ քաղաք մը հասարակ
կածէն որչափ հեռու է :

Գ. ՀԱՍԱՐԱԿԱԾ

42. Հասարակածը ան շրջանակն է որ եր-
կու բեռներէն իննսունական աստիճան
հեռու արեւելքէն դէպ'ի արեւմուտք ձը-
գուած է , ու գունարը երկու հաւասար
կտոր կըբաժնէ , Հիւսիսային ու Հարա-
ւային կիսագունտ :

43. Ընդ համար հասարակած կըսուի
աս շրջանակը , վասն զի ասոր տակի բնա-
կիչներուն զիշերը ու ցորեկը զրեթէ միշտ
հաւասար է :

44. Գիշերահաւասար կըսուին հասարա-
կածին ան կէտերը , որ ծիր խաւարմանը
կըկտրեն , վասն զի արեւը աս կէտերուն
վրայ հասնելուն պէս՝ բոլոր աշխարհք
գիշեր ու ցորեկ հաւասար կըլլայ :

41. Ի՞նչ բանի կըգործածուին լայնութեան
աստիճանները :

42. Ո՞րն է հասարակածը :

43. Ինչո՞ւ հասարակած կըսուի :

44. Որո՞նք են գիշերահաւասարները :

Գ. ԾԻՐ ԽԱՆԵՐԾԱՆ

43. Օրը խաւարմանը ան գիծն է որ հա-
տարակածին վրայ քովրնաթի ձգուած է ին-
չուան լայնութեան $20^{\circ} 12'$ ասիկայ կըցու-
ցընէ թէ արեւը իր տարեկան շրջանը որ
ճամբով կընէ երկնքին մէջ :

46. Օրը խաւարման ըսուելուն պատ-
ճառն է , որ արեւն ու լուսինը դիմացէ գի-
մաց ան գծին վրայ հանդիպելու ըլլան նէ ,
խաւարում կըլլայ :

ԳՈՒՆՏԻՆ ՊԶՏԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ

47. Գուռաթին վրայի չորս պզտի շրջանակ-
ները ասոնք են . Արեւագարձ խեցգետնի ,
Արեւագարձ այծեղջեր , Արջային շրջա-
նակ , Հակարջային շրջանակ :

48. Արեւագարձ խեցգետնի կըսուի հիւ-
սիսային լայնութեան $23^{\circ} 12'$ աստիճանին
վրայի շրջանակը . վասն զի արեւը իր տա-
րեկան շրջանովը հոս հասածին պէս , կըս-
կըսի գէպ 'ի հարաւ գառնալ :

43. Որն է ծիր խաւարմանը :

46. Ինչո՞ւ ծիր խաւարման կըսուի :

47. Գուռաթին պզտի շրջանակները որո՞նք են :

48. Որն է արեւագարձ խեցգետնի :

49. Արևադարձ այժեղներ կըսուի հարաւային լայնութեան $23^{\circ} \frac{1}{2}$ աստիճանին վրայի շրջանակը, վասն զի արեւը ինչուան հոս հասնելէն ետքը նորէն դէպ 'ի հիւսիս կըդառնայ :

50. Բեւեռային շրջանակ կըսուին անոնք որ զիշերահաւասարէն ետքը մէյմը մէկը մէյմը մէկալը արեւ չեն տեսնար : Աս շրջանակները կըսուին նաեւ Արջային ու Հակարջային շրջանակ, ու բեւեռներէն $23^{\circ} \frac{1}{2}$ աստիճան հեռու են :

ԳՈՒՆՏԻՆ ԲԵՒԵՌՆԵՐԸ

51. Երկրիս բեւեռներն են առանցքին երկու ծայրերը, մէկը կըսուի Հիւսիսային բեւեռ, մէկալը Հարաւային :

52. Գունտին վրայ հիւսիսային բեւեռին ծայրը սղնձէ սլզտի շրջանակ մը կայ, որ ժամական շրջանակ կըսուի, ասոր վրայ դրած են օրուան 24 ժամերը, և կըդործածուի աստղերուն կամ քաղաքներուն իրարմէ քանի ժամ հեռու ըլլալը իմանալու համար :

49. Ո՞րն է արևադարձ այժեղներ :

50. Բեւեռային շրջանակները որո՞նք են :

51. Երկրիս բեւեռները որո՞նք են :

52. Ժամական շրջանակը որն է : — Ժամական շրջանակը ի՞նչ բանի կուգայ :

ԳՈՒՆՏԻՆ ՎՐԱՅԻ ԳՕՏԻՆԵՐԸ

53. Գուռտին վրայ հինգ գօտի կայ . մէկը կըսուի Այրեցած գօտի , երկուքը Բարեխառն գօտիներ , երկուքն ալ Յրտային գօտիներ :

54. Այրեցած գօտին է երկու արեւադարձներուն միջոցը , ուր որ արեւը ուղղահայեաց զարնելով՝ սաստիկ կը տաքցընէ : Աս գօտիին ըսյնութիւնն է 47° աստիճան :

55. Այրեցած գօտիին բնակիչները Արեւաստուեր կըսուին . վասն զի արեւը գէպ 'ի հիւսիս գացած ատենը՝ շուքերնին հարաւային դին կը ձգեն , հարաւ գացած ատենն ալ գէպ 'ի հիւսիս : Հասարակածին տակի բնակիչներն ալ Անստուեր կըսուին , վասն զի կէսօրը իրենց զիւսուն վրայ արեւը շիփշիտակ զարնելով , ամենեւին շուք չեն ունենար :

56. Բարեխառն գօտիներն են արեւադարձներուն ու բեւռային շրջանակներուն մէջտեղի միջոցները . որովհետեւ հոնտեղը

53. Գուռտին վրայ քանի՞ գօտի կայ :

54. Այրեցած գօտին որն է :

55. Այրեցած գօտիին բնակիչները ինչո՞ւ երկաստուեր կըսուին : — Որո՞նք են անստուեր :

56. Որո՞նք են բարեխառն գօտիները :

արևը քովընտի զարնելով՝ օդին տաքութիւնը բարեխառն կըլլայ : Աս գօտիներուն լայնքն է 43° աստիճան :

57. Բարեխառն գօտիներուն բնակիչները Միաստուեր կըսուին , վասն զի շուքերնին միշտ դէպ 'ի բեեռ կըձգեն :

58. Յրտային գօտիներն են բեեռային շրջանակներէն ինչուան բեեռ եղած միջոցները . և հոնտեղերը խիստ ցուրտ կըլլայ : Աս գօտիներուն լայնութիւնն է 23° , $30'$:

59. Յրտային գօտիներուն բնակիչները Շրջաստուեր կըսուին . վասն զի արևը $23^{\circ} \frac{1}{2}$ աստիճան էն աւելի հորիզոնէն վեր չիբարձրանալուն համար՝ առանց մտնալու իրենց չորս դին կըպտըտի , ասով շուքերնին ալ միշտ իրենց չորս դին դառնալով շրջաստուեր կըսուին :

ԿԼԻՄԱՅ

60. Կլիմայ ըսելով կլիմայութի հասարակածէն դէպ 'ի բեեռ այնչափ միջոցը , ու

57. Բարեխառն գօտիներուն բնակիչները քանի՞ ստուեր ունին :

58. Յրտային գօտիները որո՞նք են :

59. Յրտային գօտիներուն բնակիչները քանի՞ ստուեր ունին :

60. Ի՞նչ է կլիման :

բով կրփոխութիւնն օրերուն իրարմէ ունեցած
երկայնութիւնն ու կարճութիւնը :

61. Արկու տեսակ կլիմայ կայ, Ճամական
ու Ամասկան :

ԺԱՄԱԿԱՆ ԿԼԻՄԱՆԵՐ

62. Ճամական կլիմաները 24 հատ են ,
որ հասարակածէն կըսկսին ու ինչուան
լայնութեան 66° աստիճանը կերթան :

63. Ամէն մէկ կլիմային էն երկայն օրը
իրմէ առջի կլիմային էն երկայն օրէն կէս
ժամ աւելի է :

64. Հասարակածէն ինչուան 8 աստիճան
տեղ Առաջին կլիմայ կըսուի , վասն զի
հոնտեղի օրը հասարակածին տակի օրէն
կէս ժամ աւելի երկայն կըլլայ . 8° էն
ինչուան 16° Արկորդ կլիմայ , 16° էն
ինչուան 24° Արրորդ կլիմայ , և այլն :
Ասանկով ժամական կլիմաներուն միջո-
ցը քանի կերթայ՝ կըպզտիկնայ : Ասկէց
կըհետեի որ , թէ որ մէկ տեղի մը
էն երկայն օրը զիտնանք , հոնտեղի կլի-

61. Քանի՞ տեսակ կլիմայ կայ :

62. Ճամական կլիմաները քանի՞ հատ են :

63. Կլիմաները իրարու ինչպէս կըհամեմատին :

64. Կլիմաները իրարմէ ինչպէս կաւելնան :

Ճան ալ կրնանք իմանալ : Օրինակի հա-
մար՝ թէ որ Աստուանդհուալօլսի էն եր-
կայն օրը 15 ժամ է , ուրեմն Աստուանդ-
հուալօլսի վեցերորդ կլիմային տալն է :
Վոյնպէս երբոր գիտնանք թէ Աստուանդ-
հուալօլսի վեցերորդ կլիմային տալն է ,
կիմանանք որ հոնաեղի էն երկայն օրը
15 ժամ է :

ԿԼԻՄԱՅ	ՕՐՈՒՄՆ		ԼԱՑՆՈՒԹԵԱՆ	
	ԵՐԿԱՅՆ ՈՒԹՈՒՒՆ		ԱՍՏԻՃԱՆ	
	ժՄ.	ր.		
1	12	30	8°.	34'
2	13	0	16 .	44
3	13	30	24 .	11
4	14	0	30 .	48
5	14	30	36 .	31
6	15	0	41 .	23
7	15	30	45 .	32
8	16	0	49 .	2
9	16	30	52 .	0
10	17	0	54 .	30
11	17	30	56 .	38
12	18	0	58 .	27
13	18	30	60 .	0
14	19	0	61 .	19
15	19	30	62 .	26
16	20	0	63 .	23
17	20	30	64 .	10
18	21	0	64 .	50
19	21	30	65 .	22
20	22	0	65 .	48
21	22	30	66 .	7
22	23	0	66 .	21
23	23	30	66 .	29
24	24	0	66 .	32

ԱՄՍԱԿԱՆ ԿԼԻՄԱՆԵՐ

65. Ամսական կլիմաները բեեռային շրջանակներէն ինչուան բեեռները կերթան. ասոնց էն առջի կլիման մէկ ամիս օր կու նենայ, ու օրերնին իրարմէ մէյմէկ ամիս կաւելնան : Ամսական կլիմաներուն միջոցը համեմատութեամբ քանի կերթայ կը լայննայ :

ԿԼԻՄԱՆ	ՕՐՈՒԱՆ		ԼԱՅՆՈՒԹԵԱՆ
	ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ		ԱՍՏԻՃԱՆ
1	1	ամիս	67 ² . 23'
2	2	ամիս	69 . 50
3	3	ամիս	73 . 39
4	4	ամիս	78 . 31
5	5	ամիս	84 . 5
6	6	ամիս	90 . 0

65. Ամսական կլիմաները որո՞նք էն :

ԴԻՐՔ ԳՆՏՈՅ

66. Երևը երկրիս ամէն գին հաւասար չիղարներ, հապա տեղ տեղ շիտակ՝ տեղ տեղ ալ քովընտի. անոր համար զունսն ալ իրեք տեսակ գիրք կունենայ. Ուղիղ, Խոտոր ու Օւղահեռական :

67. Գունտին ուղիղ գիրքը ան է որ երկու բեւոնները ճիշդ հորիզոնին վրայ կըլլան : (ՉԼ 12:))

68. Հասարակածին տակի բնակիչները ուղիղ գիրք ունին. որով երկնքին ամէն աստղերը կըտեսնան, ու բոլոր տարին իրենց գիշերն ու ցորեկը հաւասար կըլլայ :

69. Խոտոր գիրք գնաոյ կըսուի՝ թէ որ բեւոններուն մէկը հորիզոնէն վեր բարձրանայ, մէկալը հորիզոնէն վար մնայ : (ՉԼ 13:))

70. Ես գիրքը կունենան բարեխառն գօտիներուն բնակիչները, և իրենց օրը գիշերահաւասարներէն զատ միշտ փոփոխելու հետ է. երբեմն կերկըննայ, երբեմն ալ կըկարճընայ :

66. Գունտին գիրքը ի՞նչ է :

67. Գունտին ուղիղ գիրքը ո՞րն է :

68. Ո՞ր տեղի բնակիչները աս գիրքը ունին :

69. Գունտին խոտոր գիրքը ո՞րն է :

70. Ո՞ր տեղի բնակիչները խոտոր գիրք ունին :

71. Չուգահեռական կըսուի գունաին ան
զիրքն որ հասարակածը հորիզոնին հետ
չուգահեռական է, բեռներուն ալ մէկը
գէպ 'ի զէնիթ՝ մէկալը գէպ 'ի նատիր
շտկած է: (Ձև 14:)

72. Աս զիրքը կունենան երկու բեռներ,
րուն բնակիչները. որովհետեւ զիշերա-
հաւասարէն ետքը արեւը իրենց հորիզո-
նէն վեր չելար. անոր համար վեց ամիս
ցորեկ, վեց ամիս ալ զիշեր կունենան:

73. Գունաին վրայի բնակիչները իրարու
համեմատութեամբ որը Հանդիպաբնակ
կըսուին, որը Շրջաբնակ, որն ալ Հակ-
ոտնեայ:

ՀԱՆԴԻՊԱԲՆԱԿ, ՇՐՋԱԲՆԱԿ, ՀԱԿՈՏՆԵԱՅ

74. Հանդիպաբնակ կըսուին անոնք, որ
նոյն միջօրէին տակը կըբնակին, մէկը գէպ
'ի հիւսիս՝ մէկալը հարաւ, ու հասարա-
կածէն նոյն հեռաւորութիւնը ունին:

71. Չուգահեռական գունաոր ո՞րն է:

72. Ո՞ր տեղի բնակիչները չուգահեռական
զիրք կունենան:

73. Գունաին վրայի բնակիչները իրարու հա-
մեմատութեամբ ի՞նչ անուն կունենան:

74. Հանդիպաբնակները որո՞նք են:

75. Շրջաբնակ են անոնք՝ որ հասարակածին մէկ կողմը նոյն լայնութեան աստիճանին վրայ կը բնակին :

76. Հակոտնեայ կըսուին անոնք որ մի և նոյն լայնութեան աստիճանին տակը կը բնակին, մէկը հիւսիսային գին՝ մէկալը հարաւային, բայց անանկ որ նոյն երկայնութեան աստիճանին մէկը մէկ կողմը իյնայ, մէկալը անոր ներհակ կողմը :

ԳՈՒՆՏԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ա

77. Գունաւոր շտկել կըսուի մէկ գունաին գիրքը տեղի մը կամ քաղքի մը հորիզոնին յարմարցընելը :

Բ

78. Գունաին վրայ տեղի մը լայնութիւնը ու երկայնութիւնը գտնալու համար պէտք է ան քաղաքը միջօրէական շրջանակին տակը բերել, ու նայելու է թէ նոյն միջօրէականին վրայ ինչ թիւ գրած է, ան թիւը քաղքին լայնութեան աստի-

75. Որո՞նք են շրջաբնակները :

76. Որո՞նք են հակոտնեաները :

77. Գունաւոր շտկել ի՞նչ ըսել է :

78. Գունաին վրայ քաղքի մը լայնութիւնը ու երկայնութիւնը ի՞նչպէս գտնալու է :

Ճանն է : Ատքը նոյն շտկութեամբ հասարակածին վրայ ինչ թիւ որ դրած կայ, անիկայ ալ երկայնութեան աստիճանն է : Չոր օրինակ թէ որ Առստանֆնուսօլիս քաղքին լայնութիւնը ըսածիս պէս փընտռեմ, կըզանամ 41° աստիճան, երկայնութիւնն ալ 26° աստիճան, $38'$ մաս :

Գ

79. Քաղքի մը լայնութեանը զիրքով դունտը շտկելու համար՝ առաջ պէտք է ան քաղաքը միջօրէականին տակը տանիլ, որ լայնութեան աստիճանը իմացուի. և բեռը լայնութեան աստիճանին չափովը հօրիզոնէն վեր վերցընելու է :

Գ

80. Թէ որ ուզենք իմանալ թէ այսչափ լայնութեան աստիճանները քանի մղոն կընեն, առաջ աս դիտնալու է որ լայնութեան մէկ աստիճանը 60 մղոն կընէ, ուստի ան քաղքին աստիճաններն ալ վաթսուհով քաղմասդատիւելու է, որ քանի մղոնը լըալը իմացուի : () րինակի համար գնենք

79. Գունտը ինչպէս քաղքի մը լայնութեանը յարմարցընելու է :

80. լայնութեան աստիճանները ինչպէս մղոնընելու է :

Թէ Օմիւռնիայի լայնութեան աստիճանն է $38^{\circ} . 25'$, աս լայնութեան աստիճանները 60ով բազմապատկելու ըլլամ նէ 2280 մղոն կրնէ . 25 մասին համար ալ աւելցընեմ քսանըհինկ մղոն, կըլլայ 2305, որ ըսել է Թէ Օմիւռնիան հասարակածէն 2305 մղոն հեռու է : Ասանկ կրնեմ մէկալ ամէն ուղած քաղաքներս ալ :

Ե

81. Լայնութեան աստիճաններով կիմացուի նաեւ Թէ քաղաք մը մէկալ քաղաքէն որչափ հեռու է հիւսիսէն դէպ'ի հարաւ, կամ հարաւէն դէպ 'ի հիւսիս :

Զ

82. Երկայնութեան աստիճաններով կիմացուի Թէ մէկ քաղաք մը մէկալ քաղաքէն որչափ հեռու է արեւելքէն դէպ 'ի արեւմուտք : Օր օրինակ Թէ որ ուղեմ Փարիզին ու Փէքինին իրարմէ ունեցած հեռաւորութիւնը իմանալ, կրնայիմ Թէ Փարիզին ու Փէքինին շտկութեամբ հասարակածին վրայ ի՞նչ աստիճան դրած է .

81. Լայնութեան աստիճաններովը մասնաւոր ի՞նչ կիմացուի :

82. Երկայնութեան աստիճանները գիտնալը ի՞նչ բանի կուգայ :

անով կիմանամ թէ աս երկու քաղաքները իրարմէ այսչափ աստիճան հեռու են :

Ե

83. Երկայնութեան աստիճանները մղոն ընելու համար բարձրութեան քառորդը ուղած լայնութեան աստիճանին վրայ հաստատելու է՝ հասարակածին զուգահեռական, ետքը նայելու է թէ ան երկու տեղին երկայնութեան աստիճանները բարձրութեան քառորդին ո՞ր աստիճաններուն վրայ կիյնան, աս աստիճանները թէ որ 60ով բազմապատկուին, ելածը այնչափ աշխարհագրական մղոն կը լլայ :

Ը

84. Թէ որ հեռաւորութիւննին փնտռած տեղերուս երկայնութիւնն ու լայնութիւնը իրարմէ տարբեր ըլլան, անոնց հեռաւորութեան չափը պէտք է կարկինով առնել, ու կարկինին ոտքերը հասարակածին վրայ դնելով՝ նայելու է թէ քանի՞ աստիճան կայ մէջտեղը, ետքը աստիճանները 60 ով բազ-

83. Երկայնութեան աստիճանները ի՞նչպէս մղոն ընելու է :

84. Թէ որ ուղած տեղերուս երկայնութիւնն ու լայնութիւնը նոյն աստիճանին տակը չէ, չափը ի՞նչպէս առնելու է :

մապատկելով մզոն ընելու է : Դնենք թէ Օմիւռնիան Աոստանդնուպօլսէն 3⁰. 6' հեռու է . թէ որ 3 աստիճանը 60 ուլ բազմապատկեմ, 180 աշխարհադրական մզոն կրնէ . 6 փայրկեանին համար ալ վեց մզոն աւելցրնելու ըլլամ'նէ՝ 186 կրնէ . որ ըսել է թէ Աոստանդնուպօլիս 186 մզոն հեռու է Օմիւռնիայէն :

Թ

85. Տեղի մը շրջաբնականները գտնալու համար պէտք է նոյն տեղը միջօրէական շրջանակին տակը բերել, ու գունտը ամբողջ դարձնել . որ տեղերն որ ան լայնութեան աստիճանին տակէն կանցնին, անոնք են շրջաբնականները : Ինչպէս՝ Աոստանդնուպօլսին շրջաբնականներն են Տրապիզոն, Մափոն, Փորթօ, և ուրիշ մանր մունր բազաքներ ու զեղեր :

Ժ

86. Տեղի մը հակաբնականները գտնալու համար, պէտք է ան տեղին լայնութիւնը առնել, ու գունտը հաստատ բռնած՝ նոյնչափ աստիճան ալ համբելու է հասարակ

85. Տեղի մը շրջաբնականները ինչպիսի գտնալու է :

86. Հակաբնականները ինչպէս գտնալու է :

կածին մէկալ դին : Ինչպէս՝ Պելկրատ
քաղքին հակաբնակ է Գլուխ Բարեյուսոյ :

87. Հակաբնակներուն ալ շրջաբնակները
խրարու հակոտնեայ կըլան :

ԺԱ

88. Որոշեալ օր մը արեւը զոգիալոսին
նր աստիճանին վրայ ըլլալը իմանալու հա-
մար, պէտք է նախ ան օրը հորիզոնին
վրայ գտնալ. աս օրը որ կենդանակեր-
պին որ աստիճանին դիմացն որ իյնայ,
ան կենդանակերպին նոյն աստիճանը փըն-
տըռելու է ծիր խաւարմանին վրանալ : Օր
խաւարմանին վրայ գտուած աստիճանը
ուզած օրուան արեւուն եղած տեղն է. որ
Օգոստոսի 18ը Լոիւծ կենդանակերպին
25°. 20' աստիճանին կըստաստանէ. աս
է Օգոստոսի 18ին արեւուն եղած տեղը :

ԺԲ

89. Տարուան ամէն մէկ օրը ուրիշ քաղ-
քին մէջ արեւը քանիին ելլալը կամ մտնա-

87. Հակոտնեաները ինչպէս գտնալու է :

88. Որոշ օր մը արեւը ծիր խաւարմանին իր աս-
տիճանին մէջ ըլլալը ինչպէս կ'իմացուի :

89. Ո՞ր և իցէ օր ուրիշ քաղքի մը մէջ արեւուն
ելլալու ու մտնալու ատենը ինչպէս կի-
մացուի :

լը իմանալ ուզողը՝ թէ որ իր քաղաքին մէջ
արեւուն ելած ու մտած ատենը գիտէ ,
պէտք է նայի թէ փնտռած քաղաքը որ
չափ գէպ 'ի արեւելք կամ արեւմուտք է .
քանի աստիճանի տարբերութիւն որ զըս-
նայ , ան աստիճանները չորս վայրկեանով
բազմապատկէ . ելածովը կիմանայ թէ որ
չափ առաջ կը ծագի արեւը՝ թէ որ ան քաղաքը
գէպ 'ի արեւելք է , նոյնչափ վայրկեան ետ-
քը կը ծագի արեւը՝ թէ որ ան քաղաքը նոյն-
չափ գէպ 'ի արեւմուտք ըլլայ : () Երկնակի հա-
մար հոստեղս քանի մը քաղաքներու Աս-
տանդնուալօլսէն գէպ 'ի արեւմուտք ունե-
ցած հեռաւորութիւնը , ու արեւուն ծագած
ատենը գնենք .

Վ Ենեաթիկ	14°	820 մլ . 0 . 56'
Վ Եննա	11°	660 մլ . 0 . 44'
Հռոմ	12° . 30'	750 մլ . 0 . 55'
Փարիզ	20° . 20'	1220 մլ . 1ժ . 25'
Լոնտոն	22° . 18'	1338 մլ . 1ժ . 46'

ԺԳ

90. Թէ որ մէկը առանց իր քաղաքները
գիտնալու՝ կուզէ իմանալ թէ ուրիշ քաղ-
քի մը մէջ արեւը որ ատեն կելլայ , առաջ

90. Թէ որ առանց իր քաղաքները գիտնալու
կուզէ մէկը ուրիշ քաղաքին մէջ արեւուն
ելլալու ատենը իմանալ ի՞նչ պիտի ընէ :

ան ուղած քաղքին լայնութիւնը պէտք է որ գտնայ , ու քաղքին յարմար բեւոյժ քարձրացրնէ : Ատքը պէտք է գտնայ թէ ան օրը արեւը ծիր խաւարմանին որ աստիճանին վրան է . ան գտած աստիճանը միջօրէական շրջանակին տակը բերելու է , ու ժամական շրջանակին լեզուակը կէսօրուան վրայ դնելէն ետքը՝ դունտը դարձրնելու է դէպ'ի արեւելք , ինչուան որ ծիր խաւարմանին վրայ գտուած աստիճանը հորիզոնին հասնի . ան ատեն ժամացուցին ցուցակը կիմացրնէ , թէ ուղած օրը ժամը քանիին արեւը կը ծագի ան քաղաքը :

Յունվար	6 .	Ն	16 ⁰ .	0'
Մարտ	26 .	Կ	6 ⁰ .	10'
Եպրիլ	15 .	Կ	25 ⁰ .	20'
Օգոստ .	15 .	Ձ	22 ⁰ .	23'
Նոյեմբ .	8 .	Մ	16 ⁰ .	0'

ԺԴ

91. Թէ որ մէկը ուզէ աս ալ իմանալ թէ արեւը քանիին կը մտնայ , վերի գործողութիւնը ընելու է . միայն թէ դունտը

91. Ուրիշ քաղքի մը մէջ արեւուն քանիին մտնալը լինջպէս կիմացուի :

փոխանակ դէպ 'ի արեւելք դարձնելու՝
արեւմուտք դարձնելու է, որ ծիր խա-
ւարմանին վրայ դառնա՞ծ առաքիճանը ա-
րեւմտեան հորիզոնին վրայ ինջնայ. ան
ատեն ցուցակն ալ արեւուն քանիին մըտ-
նալը կը ցուցնէ : Օր օրինակ՝ թէ որ ու-
ղեմ իմանալ թէ Յունիսի 10 ին Աղեք-
սանգրիայի մէջ արեւը քանիին կելայ ու
կըմանայ, վերի դործողութեամբ կը գըտ-
նա՞մ որ ժամը 5. 30՝ ին կը ծագի, 7. 40՝
անցած կըմանայ :

ԺԵ

92. Արբոր քաղաք մը կէսօր է, ինչ
պէս Աոստանդնուպօլիս, ուրիշ քա-
ղաք մը՝ զոր օրինակ Վենետիկ՝ ժամը քա-
նի ըլլալը ասանկ կ'իմացուի : Աոստան-
դնուպօլիսը միջօրէական շրջանակին տակը
բերելու է. ժամացուցին լեզուակն ալ կէս-
օրուան վրայ դնելով՝ դունտը դարձնե-
լու է դէպ 'ի արեւելք ինչուան որ Վե-
նետիկ քաղաքը նոյն միջօրէին տակը ի-
նայ. ան ատեն ժամացոյցը կը ցուցնէ,
թէ Վենետիկ ժամը քանի է :

92. Արբոր մէկ քաղաք մը կէսօր է, ուրիշ
քաղաքի մը ժամը քանին ըլլալը ինչպէս
կ'իմացուի : — Արբոր Աոստանդնուպօլիս
կէսօր է, Վենետիկ ժամը քանի է :

ԺԶ

93. Թէ որ ուզէ մէկը իմանալ թէ փարիզի մէջ ժամը 6 եղած ատենը՝ Ռեթրպուրկի մէջ ժամը քանի կըլլայ, պէտք է փարիզը միջօրէին տակը բերել. ու բեւոր լայնութեան յարմար բարձրացրնելէն ետքը, ժամացուցին ցուցակը 6 ին վրայ բերելու է, և դունսը դարձրնելու է, ինչուան որ Ռեթրպուրկ քաղաքը միջօրէին տակը ինայ. ան ատեն ժամացոյցը որ ժամուն վրան որ ըլլայ, Ռեթրպուրկին ժամն ալ ան է. ց. 7. 25':
Նոյնպէս Աոստանդնուպօլսի մէջ ժամը 10 եղած ատենը փարիզի ժամն է 8. 25':

ԺԷ

94. Եւ մէն օր արեւը մէկ տեղի մը հորիզոնին որ կէտէն ելլալը իմանալու համար, պէտք է բեւոր ան տեղին լայնութեան աստիճանին չափովը բարձրացրնել, ու զսնալ թէ նոյն օրը արեւը ծիր խաւարմանին որ աստիճանին վրան է: Նոյն խաւարմանին աս աստիճանը տանելու է ինչուան արեւը

93. Քաղքի մը ժամը գիտնալէն ետքը ինչպէս գտնալու է ուրիշ քաղքի ժամը քանի ըլլալը:

94. Ինչպէս իմանալու է թէ արեւը ամէն օր հորիզոնին որ կէտէն կ'ելլայ:

լեան ու արեւմտեան հորիզոնին վրայ . և
որ կէտերով որ հորիզոնին դպչի , ան
կէտերն են նոյն օրուան մէջ արեւուն ելա-
լու ու մտնալու կէտերը :

ԺԸ

95. Տեղի մը կլիման կամ էն երկայն օրը
գտնալու համար՝ պէտք է բեւոր բար-
ձրացընել , ու թէ որ ան տեղը հիւսիսայ-
ն կիսագունտին վրան է՝ խեցդեանին առ-
ջի աստիճանը միջօրէին տակը ձգել . ժա-
մացոյցը կէսօրուան վրայ հաստատելէն
ետքը՝ դունտը դարձընելու է , որ խեց-
դեանի առջի աստիճանը արեւելեան ու
արեւմտեան հորիզոնին հասնի , և նայելու
է թէ նոյն օրը քանի՞ ժամ երկայնութիւն
ունի . թէ որ 16 ժամ է , նայելու է որ 12
էն ինչուան 16 երթալու քանի՞ կէս ժամ
կայ , և որչափ կէս ժամ որ գտուի , այն-
չափ է կլիման . ինչպէս 12էն ինչուան
16 , 8 կէս ժամ կայ , ուրեմն որ տեղին
որ էն երկայն օրը 16 ժամ է՝ ութերորդ
կլիմային վրան է : Այն դործողութիւնը
պէտք է ընել , թէ որ ուզած տեղը հա-
րաւային կիսագունտին վրայ ըլլայ , միայն
թէ ան ատեն այծեղջիւրին առջի աստի-
ճանով դործողութիւնը ընելու է :

95. Մէկ տեղի մը կլիման ինչպէս իմանալու է :

ԺԹ

96. Թէ որ քաղքի մը էն կարճ զիշերը ուզեմ գտնալ, վերի զործողութիւնը ընելէս ետքը քանի ժամ որ մնայ՝ ան է էն կարճ զիշերը :

Ի

97. Թէ որ մէկը քաղքի մը էն կարճ օրը ուզէ գիտնալ, ան քաղաքը թէ որ հիւսիսային կիսագունտին վրայ է՝ այծեղ ջիւրին առջի աստիճանը միջօրէին տակը բերելու է, ու ժամացոյցը կէսօրուան վրայ հաստատելէն ետքը՝ այծեղ ջիւրին առջի աստիճանը արեւելեան հորիզոնէն ինչուան արեւմտեան հորիզոնը դարձնելու է, ժամացոյցը քանի ժամ որ ցուցնէ, ան է էն կարճ օրը, մնացածն ալ էն երկայն զիշերն է :

96. Ի՞նչպէս գտնալու է քաղքի մը էն կարճ զիշերը :

97. Հիւսիսային կիսագունտին վրայ եղած քաղքին էն կարճ օրը ի՞նչպէս գտնալու է: — Ի՞նչ երկայն զիշերը ի՞նչպէս կը գտնաւ:

ԻԱ

98. Հարաւային կիսագունտին վրայ եղած քաղքին ալ էն կարճ օրը ու էն երկայն գիշերը գտնաւու համար վերի գործողութիւնը խեցդետնի առջի աստիճանովը ընելու է :

ԻԲ

99. Թէ որ մէկը ամիսը՝ օրը՝ ժամը գիտէ , ու կուզէ իմանալ թէ նոյն ատեն արեւը որ տեղերուն միջօրէականին վրայ է , բեւոր տեղւոյն լայնութեանը յարմար շտկելէն ետքը , մեծ միջօրէականին տակը բերելու է , և ժամական շրջանակին ցուցակը կեցած տեղին ժամուն վրայ դարձրնելով՝ դունտը պտըտցընելու է , ինչուան որ ցուցակը կէսօրուան վրայ դայ : Որ քաղաքներն որ վերի կիսագունտին վրայ միջօրէին տակը կիյնան , անոնց կէսօր է :

—

98. Հարաւային կիսագունտին վրայ եղած քաղքի մը էն կարճ օրը ու էն երկայն գիշերը ինչպէս գտնաւու է :

99. Ամիսը՝ օրը՝ և ժամը գիտնալէն ետքը ինչպէս գտնաւու է անտեղուանքն որ արեւը իրենց միջօրէին վրայ է :

ԻԳ

100. Թէ որ մէկը ուզէ այրեցած գօտիին տակը եղած տեղուանքէն մէկուն ան օրը գտնալ՝ որ օրն որ արեւը հոն ուղղահայեաց կըլլայ, պէտք է որ ան տեղը մեծ միջօրեական շրջանակին տակը բերէ, ու անոր վրայ եղած լայնութեան աստիճանը նշանէ. ետքը զունտը դարձնէ ու դիտէ թէ նոյն լայնութեան աստիճանին վրայէն անցնող ծիր խաւարմանին երկու կէտերը որոնք են. ետքը նայի թէ ծիր խաւարմանին ան աստիճանը հորիզոնին վրայ որ ամսուն որ օրուան կը պատասխանէ. գտուած օրն է ան օրը՝ որ արեւը ան տեղին ուղղահայեաց կըլլայ: Ինչպէս՝ Մատրաս քաղքին լայնութիւնն է $43^{\circ} 18'$. աս աստիճանին վրայէն Միւրժ կենդանակերպին 25° աստիճանը կանցնի. 25° աստիճանն ալ հորիզոնին վրայ փնտռելով կը գտնամ որ Օգոստոսի 18 ին կը պատասխանէ. աս օրն է որ արեւը Մատրաս քաղքին վրայէն ուղղահայեաց կանցնի:

100. Ինչպէս գտնալու է ան օրն որ՝ արեւը ուղղահայեաց կըլլայ այրեցած գօտիին տակը որ և իցէ քաղքի մը վրայ:

ԻԴ

101. Տեղւոյ մը լայնութիւնը ու ամսուն
օրը գիտնալէն ետքը, թէ որ մէկը ուզէ
իմանալ թէ արշալոյսը ու երեկոյեան լոյ-
սը որչափ կը դիմանայ, լայնութեան յար-
մար գունտը շտկելէն ետքը՝ ծիր խաւար-
մանին վրայ արեւուն տեղը գտնայ, ու հո-
րիզոնին վրայ բերէ։ Ժամացոյցը շտկե-
լէն ետքը, գունտը այնչափ պէտք է դար-
ձնէ՝ որ արեւուն տեղը հորիզոնէն 18° վար-
ինջնայ, ժամացուցին ցուցակը քանի ժամ
որ ցուցնէ, այնչափ է արշալոյսին միջոցը։
Արեկոյեան լոյսին համար նոյն գործողու-
թիւնը ընելու է արեւմտեան հորիզոնին
վրայ։ Օր օրինակ՝ Յուլիսի 20 ին Վ Ենե-
տիկ քաղքին արշալոյսը 1. 35' կը դիմանայ։

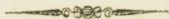
ԻԵ

102. Որոշ օր մը արշալոյսը ժամը քա-
նիին սկսիլը իմանալու համար, պէտք է
ծիր խաւարմանին վրայ նոյն օրուան ար-
եւուն տեղը գտնալ, ետքը տեղւոյն լայ-
նութեանը յարմար գունտը շտկել, ժամա-

101. Ի՞նչպէս կ'իմացուի թէ տեղւոյ մը արշա-
լոյսը որչափ կը դիմանայ։

102. Արշալոյսին սկսած ատենը ի՞նչպէս իմա-
նալու է։

ցուցին ցուցակն ալ կէսօրուան վրայ հաս-
տատելով, գունտը դարձրնելու է, ին-
չուան որ ծիր խաւարմանին վրայ գը-
տուած աստիճանը արեւելեան հորիզոնէն
18° վար ինչնայ. ան ատեն ժամացոյցը
կիմացընէ թէ ժամը քանիին կըսկըսի ար-
շալոյսը: Չոր օրինակ՝ Յուլիսի 20 ին
արշալոյսը 3 . 45' անցած կսկըսի:

ԵՐԿՆԱԳՈՒՆՏ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

103. ԵՐԿՆԱԳՈՒՆՏԸ, գործիք մըն է, որուն վրայ քաշուած են աստղերը իրենց գիրքովը : Ասով կիմացուի աստղերուն իրարմէ հեռաւորութիւնը և իրենց ելլալու ու մտնալու ատենը :

104. Աստղերուն գիրքը ու շարժմանքները իմանալու համար՝ երկրագունտին վրայ ինչ շրջանակ կամ գիծ որ գրինք, երկնագունտին վրայ ալ նոյն շրջանակները ու դծերը կան : Ասոնցմէ զատ մէկ քանի շրջանակներ ու դծեր ալ կան, ինչպէս Օռդիակոս, Ազիմութ, ու Բարձրութեան քառորդ :

ԶՈՒՒՆԱԿՈՍ, ԱԶԻՄՈՒԹ,

ԲԱՐԶՐՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌՈՐԴ

103. Օռդիակոսը լայն կամար մըն է, որ հասարակածին վրայէն քովընտի կանցնի,

103. Ի՞նչ է երկնագունտը :

104. Երկնագունտին վրայի շրջանակները որո՞նք են :

105. Ո՞րն է զոդիակոսը :

ու 12 ամիսներուն թուովը 12 կտոր բաժնուած է, ան կտորներուն վրան ալ 12 կենդանակերպները դրած են: Տասուերկու կենդանակերպներն ալ երեսնական կտոր բաժնուած են՝ ամսուն օրերուն համարանքովը, վասն զի արեւը ամէն ամիսաս կենդանակերպներէն մէկուն վրայէն կանցնի:

106. Ազիմուլթ կըսուին ան շրջանակները, որ զէնիթէն ու նատիրէն անցնելով՝ հորիզոնը երկու հաւասար կտոր կըկտրեն: Ասով կիմացուի թէ աստղ մը միջօրեայէն որչափ հեռու է:

107. Բարձրութեան քառորդը ան սլըզնձէ բարակ շրջանակն է, որ զէնիթէն ինչուան հորիզոն կինջնայ. ասով կըչափուի աստղերուն բարձրութիւնը:

ՄԻՋՕՐԷԱԿԱՆ ՈՒ ԶՈՒԴԱՀԵՌԱԿԱՆ ԳԾԵՐ

108. Միջօրէական գծերով կիմացուի՝ թէ աստղերը իրենց օրական շրջանին մէջ երկնքին որ կողմը կիսնան. ասիկայ կըսուի Ուղիղ եւք:

106. Ո՞րն է Ազիմուլթը: — Ազիմուլթով ի՞նչ կիմացուի:

107. Բարձրութեան քառորդը ո՞րն է: — Ի՞նչ բանի կուգայ:

108. Երկնագունտին միջօրէական գծերը ի՞նչ բանի կուգան: — Ուղիղ եւքը ո՞րն է:

109. Օղուգահեռականներով կիմացուի թէ աստղ մը բեւեռէն որչափ հեռու է, ասիկայ, կըսուի խոտոր ելք:

ԱՍՏՂ

110. Աստղ կըսուին երկինքը երեւած լուսաւոր մարմինները, որ իրենց հեռաւորութեանը համար մանր կերեւան: Իրեք տեսակ աստղ կայ. Հաստատուն, Մղրաւի ու Գիսաւոր:

Ա. ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ԱՍՏՂ

111. Հաստատուն աստղ կըսուին ան երկնային մարմինները, որ արեւուն պէս իրենք իրենցմէ լոյս ունին, և իրարմէ ամենեին չեն հեռանար ու տեղերնին չեն փոխեր:

112. Հաստատուն աստղերուն թիւը չի դիտցուիր, վասն զի անբաւ բազմութիւն են. բայց աստղաբաշխները ասոնք երկու

109. Երկնագունդին զուգահեռականները ինչ քանի կուգան:— Ո՞րն է խոտորելքը:

110. Ի՞նչ է աստղը:— Քանի՞ տեսակ աստղ կայ:

111. Ո՞րն է հաստատուն աստղը:

112. Հաստատուն աստղերը քանի՞ հատ են:

կերպով կը համրեն . մէյմը բոլոր աստղերը
այլեայլ համաստեղութիւն բաժնելով ,
մէյմըն ալ աստղերուն մեծութեանը նայ-
ելով կարգ կարգ կը զատեն :

113. Բոլոր երկնքին աստղերը ճանչնա-
լու ու դիւրաւ միտք պահելու համար
աստղաբաշխները քանի մը խոշոր աստղե-
րու մէկէն՝ մարդկանց ու կենդանիներու
անուններ դրած են . աս խումբ խումբ
բաժնած աստղերը համաստեղութիւն կամ
կենդանակերպ կըսուին :

114. Երկնքին վրայ մեծ ու պզտիկ հարիւր
համաստեղութիւն կայ . զլիաւորները եօ-
թանասուն եօթը հատ են . 30 հիւսի-
սային կողմն են , 12 զոդիակոսին վրայ ,
35 ալ հարաւային դին :

115. Հասարակածին հիւսիսային կողմի
30 համաստեղութիւնները ասոնք են .

113. Ի՞նչ է համաստեղութիւնը :

114. Համաստեղութիւնները քանի՞ հատ են :

115. Հիւսիսային համաստեղութիւնները ո՞րոնք են :

1 Մեծ արջ, կամ
Սայլ.	15 Պեղասոս, կամ
Մեծ խաչ.
2 Փոքր արջ.	16 Փոքր ձի.
3 Վ իշապ.	17 Ղլփին.
4 Կեփէոս.	18 Կետ.
5 Եզոզ.	19 Լըծիւ.
6 Պսակ հիւսիս
սային.	20 Օձակալ.
7 Հերակլէս.	21 Օձ.
8 Քնար.	22 Բերինիկեան դէս.
9 Կարապ.	23 Բնձուղտ.
10 Կասիոպէ.	24 Լըղուէս.
11 Պերսէոս.	25 Փոքր առիւծ.
12 Լնդրոմեդ.	26 Ճանճ.
13 Եռանկիւն հիւսիս
սային.	27 Մողէզ.
14 Կառավար.	28 Վ յահան.
116. Չողիակոսին	29 Փոքր եռանկիւն.
ները ասոնք են.	30 Կերբերոս:
1 Խոյ.	12 Համաստեղութիւն
2 Յուլ.	ները ասոնք են.
3 Երկաւոր.	7 Կշիւ.
4 Խեցգետի.	8 Կարիճ.
5 Լորիւծ.	9 Լըեղնաւոր.
6 Կոյս.	10 Լըծեղ ջիւր.
	11 Զրհոս.
	12 Չուկն:

116. Չողիակոսին համաստեղութիւնները
որոնք են:

117. Հարաւային 35 Համաստեղութիւն
ները ասոնք են .

1 Ընտինոս .	20 Հնդիկ .
2 Կէտ .	21 Գրախտահաւ .
3 Երիզանոս .	22 Եռանկիւն Հարաւային .
4՝Նապաստակ .	
5 Որինկամ Հայկ .	23 Ճանջիւն .
6 Մեծ շուն .	24 Գեանառիւծ .
7 Փոքր շուն .	25 Չուկն թռչական .
8՝Նաւ արդիացւոյ .	26 Տուքան կամ Սադ
9 Հիզրայ .	Ըմերիկոյ .
10 Բմպանակ .	27 Ըրու Հիզրայ .
11 Ըգուաւ .	28 Տորատկամ Թրաւ
12 Չիացուլ .	ձուկն .
13 Գայլ .	29 Մեծ ամպ .
14 Սեղան .	30 Փոքր ամպ .
15 Պսակ Հարաւային	31՝Նոյի աղանի .
16 Չուկն Հարաւայ .	32 Միեղջերու .
17 Փիւնիկ .	33 Տարանկիւն .
18 Կռունկն .	34 Ըքաղաղ .
19 Սիրամարդ .	35 Խաչ :

118. Ըստղերը իրենց մեծութեանը նայելով 12 կարգ կը բաժնուին , որ կըսուին Ըռաջին կարգի աստղ , Երկրորդ կարգի աստղ , Երրորդ կարգի աստղ , ևն :

117. Հարաւային Համաստեղութիւնները որոնք են :

118. Աստղերը քանի՞ կարգ կը բաժնուին :

119. Ինչուան վեցերորդ կարգի աստղերը աչքով կերևնան , որ 20,000 են . վեցերորդ աստիճանէն վեր եղածները միայն դիտակով կերևնան , ու անթիւ են :

120. Առաջին կարգի աստղերը 23 հատ են . չորսը հիւսիսային դին , եօթը հատը զոդիակոսին վրայ , տասուերկու հատն ալ հարաւային դին :

121. Հիւսիսային չորս մեծ աստղերը ասոնք են .

Արքաորոս՝ Եզոդ համաստեղութե վրայ .
Լլգայիր՝ Արծիւ համաստեղութե վրայ .
Վեկա՝ Քնար համաստեղութեան վրայ .
α (ալֆա) * զիրը Կարապի սյուին վրայ :

122 . Զոդիակոսին վրայի եօթը մեծ աստղերը ասոնք են .

Ալտէպարան՝ Յուլին ճակտին վրայ .

119 . Ինչուան ո՞ր աստիճանի աստղերը աչքով կերևնան :

120 . Առաջին կարգի աստղերը քանի՞ հատ են :

121 . Առաջին կարգի հիւսիսային աստղերը որո՞նք են :

122 . Զոդիակոսին վրայի եօթը մեծ աստղերը որո՞նք են :

* Պայէռ անունով գերմանացի ճշ համաստեղութիւններուն ամէն մէկ աստղին վրայ Յունաց գրեթէ յիսուս գրեթածեւեալ համար , որ ինչուան հիմա նոյնպէս կը գտնուին :

Կաստոր ու Պողիսեկիս՝ Երկաւորին վրայ .

Հոգուղոս՝ Եռիւծին վրայ .

β (վիգա) Եռիւծին պոչին վրայ .

Կուսին հասկը .

Էնդարէս՝ Կարձին վրայ .

Ֆոմալհոտ՝ Զրհոսին վրայ :

123. Հարաւային 12 մեծ աստղերն են .

Բիւքե՛ Զայկին ձախ ոտքին վրայ .

α (ալֆա) Զայկին ուսին վրայ .

Հիգրային սիրտը .

Սիրիոս՝ Սեծ շունին վրայ .

Պրոկիոն՝ Փոքր շունին վրայ .

Եփարնար՝ Երիգանոսին վրայ .

Կանովպոս՝ Երգիացւոյ նաւուն վրայ .

β (վիգա) Երգիացւոյ նաւուն վրայ :

Չիացուլին ոտքը .

Չիացուլին սրունքը .

Խաչին ոտքը .

Սիրամարդին աչքը :

124. Հաստատութեան աստղերը անբաւ հեռաւորութիւն ունին մեզմէ . անոր համար է որ անանկ խոշոր մարմինները մանր կերեւնան :

123. Հարաւային մեծ աստղերը որոնք են :

124. Աստղերը մեզմէ որչափ հեռու են :

125. Յարգգող կամ Օիր կաթինը սուածը որ հիւսիսէն գէպի հարաւ ձը գուած է՝ աչքով միակերպ լուսի պէս բան մը կերենայ . թէ որ գիտակով նայելու ըլլաս , կըտեսնաս որ մանր մանր անթիւ աստղեր են իրարու մօտիկ :

126. Յարգգողի նման երկնքին վրայ ուրիշ աստղեր ալ կան ամպի պէս պայծառ , որ կըսուին Սիգամած : Հերշէլ աստղաբաշխը ինչուան 2500 միգամած համրեր է , բայց ամէնէն երեւելիներն են Հայկինը , Քնարինը , Անդրոմեդինը , ու Վարձինը :

127. Հաստատութեան աստղերուն շատին վրայ ամենեւին շարժմունք չերենար . բայց էն խոշոր ու կրկնակ աստղերը պզտի շարժմունք մը կերեցընեն :

128. Արկնաստեղք ու Առաստեղք կըսուին ան հաստատուն աստղերը որ իրարու խիստ մօտ կերենան՝ երկուքը կամ իրեքը մէկտեղ , ու մէկը մէկալին վրայ կը պտըտի : Ասոնք տասներհինգ կամ քսան տարուան մէջ հազիւ մէկ անգամ մը կը դառնան իրենց քովի աստղին վրայ :

125. Յարգգողը ի՞նչ է :

126. Ի՞նչ է միգամածը : — Քանի միգամած տեսնուած է :

127. Հաստատութեան աստղերը շարժմունք ունի՞ն :

128. Որո՞նք են կրկնակ աստղերը :

129. Երկուսն հիմա ութսունէն աւելի
կրկնաստեղք տեսնուած են. չորս կամ
հինկ ալ եռաստեղք :

130. Հին պատմութիւններուն մէջ ա-
նանկ աստղեր յիշուած են , որ հիմա չի-
կան : Ատեն ատեն աստղեր երեցեր ու-
շուտ մը աներեւոյթ եղեր են , ինչպէս Աա-
սիոպէ համաստեղութեան ան երեւելի
աստղը որ 1572 ին երեցեր է , ու իրեք
ամիսէն ետքը բոլորովին աներեւոյթ եղեր
է : Բայց աս փոփոխութիւններուն պատ-
ճառը չիմացուիր :

131. Հիւսիսային կիսագունտին վրայ կէտ
մը կայ որ մեզի անշարժ կերեւոյ . աս
բեւոյն քովը եղած Փոքր արջ համա-
տեղութեան պոչին ծայրի աստղը ան-
շարժ երեցած կէտին մօտ ըլլալէն՝ բեւ-
ոյն աստղ կըսուի , բեւոյն ալ Հիւսի-
սային կամ Արջային բեւո :

132. Հարաւային կիսագունտին վրան ալ
հիւսիսային բեւոյն զիմացը ուրիշ աստղ
մը կայ նոյնպէս անշարժ , որ Հարաւային
կամ Հակարջային բեւո կըսուի :

129. Քանի՞ հատ կրկնաստեղք ու եռաստեղք
կան :

130. Աստղերուն վրայ մասնաւոր փոփոխու-
թիւն կըլայ :

131. Բեւոյն աստղը ո՞րն է :

132. Հարաւային բեւո ո՞րն է :

ԱՐՇԻ

133. Արևը հաստատուն աստղերուն մէկն է, և ամէն մոլորակներուն կեդրոնը, վասն զի ասոր վրայ կըստըտին մէկալ ամէն մոլորակ աստղերը :

134. Արևը աշխարհքէս 1,400,000 անգամ մեծ է. բայց խիստ հեռու ըլլալուն պզտիկ կերևնայ :

135. Արեւին տրամագիծը 770,107 աշխարհապրական մղոն է :

136. Արևը մեզմէ 82,840,200 մղոն հեռաւորութիւն ունի :

137. Արևը 25 օրուան ու 15 ժամուան մէջ իր առանցքին վրայ մէյմը կըդառնայ. որ իր վրայի բիծերէն կիմացուի :

138. Բիծ կըսուին արևուն վրայի սև ու մութ տեղուանքը, որ դիտակով կերևնան: (Չէ 28:) Աս բիծերը խիստ փոփոխական

133. Արևը ի՞նչ է :

134. Արևը երկրէս ո՞րչափ մեծ է :

135. Արևուն տրամագիծը ո՞րչափ է :

136. Արևը ո՞րչափ հեռու է մեզմէ :

137. Արևը ո՞րչափ առեւի մէջ իր առանցքին վրայ կըդառնայ : — Արեւին ինքիւ վրայ դառնալը ինչէ՞ն կիմացուի :

138. Արեւին բիծը ի՞նչ է :

են : անանկ որ մի և նոյն բիծը երբեմն կրմեծնայ , երբեմն ալ կըպզտիկնայ : Տարի կըլլայ որ արեւը շատ բիծեր կունենայ , տարի ալ կըլլայ որ ամենեկին բիծ չիմնար : Աս բիծերուն ինչ ըլլալը չիզիտցուիր :

Բ. ՄՈԼՈՐԱԿ

139. Մոլորակ կըսուին ան աստղերն որ երկրիս պէս են , ու իրենք իրենցմէ լոյս չունին , հապա արեւին լոյսը անոնց վրայ զարնելով՝ մեզի լուսաւոր կերեւնան : Ասոնց անլոյս ըլլալը կիմացուի մէյմը իրենց խաւարմունքէն , մէյմընալ լուսնի պէս այլ ևայլ երեւոյթներ ունենալէն :

140. Արկիկները եղած մոլորակները ճանչնալու համար պէտք է գիտնալ , որ անոնց լոյսը հաստատուն աստղերուն պէս չի փառիւրլիր , հապա աղօտ՝ անշարժ ու միակերպ լոյս մը կերենայ :

141. Մոլորակներուն շատին վրայ սև սև բիծեր կերեւնան : Աերենայ թէ աս սևու-

139. Ի՞նչ է մոլորակ աստղը :

140. Մոլորակները ի՞նչպէս ճանչնալու է :

141. Մոլորակներն ալ բիծ ունի՞ն :

Թիւնները իրենց վրայի լեռներուն ու ձորերուն զիրքէն է :

142. Մոլորակները տասնըմէկ հատ են .
և իրենց արեւէն ունեցած հեռաւորութեան կարգովը ասոնք են .

Փայլածու .	♀	Դեմետրէ .	♂
Արուսեակ .	♀	Պալաս .	♀
Նրկիր .	♂	Եւսէթազ .	♂
Հրատ .	♂	Նրեակ .	♂
Վեստա * .	♂	Ուրանոս կամ	
Հերայ .	♂	Հերշէլ .	♂

143. Տասնըմէկ մեծ մոլորակներէն զատ տասնըութը հատ ալ պզտի մոլորակներ կան , որ մէկալ մոլորակներուն վրան կը պտըտին , ու Արքանեակ կըսուին :

142. Քանի՞ հատ մոլորակ կայ : — Մոլորակները ութնեք են : — Արեւուն էն մօտ մոլորակը ի՞նչ է : — Էն հեռուինը ո՞րն է : — Փայլածուէն ետքը ո՞ր մոլորակը կուգայ , և այլն :

143. Որո՞նք են արքանեակները :

* Ա՝ հինգ յուլիաններ , Վեստա , Հերայ , Իէթերէ , Պալաս , ու Հերշէլ , աւել ըն երեւոյթ , հաստ մայն գիտական :

144. Տասնըմէկ մեծ մոլորակներէն չորսը միայն արբանեակ ունին . երկիրս ունի մէկ հատ , որ է լուսինը . լուսնթաղը չորս արբանեակ ունի . երեակը եօթը հատ , հերշէլը վեց :

145. Մոլորակները երկու տեսակ պըտոյսք ունին . մէկը իրենց առանցքին վըրայ , մէկաւն ալ արտակեգրոն շրջանով՝ արեւուն վըայ : Աս երկու տեսակ շարժմունքնին ալ արեւմուտքէն դէպ'ի արեւելք է : (Չե 26 :

144. Ո՞ր մոլորակները արբանեակ ունին : —
Երկիրս քանի՞ արբանեակ ունի : — Լուսն-
թագին արբանեակները քանի՞ են , են :

145. Մոլորակները քանի՞ տեսակ շարժմունք
ունին : — Մոլորակներուն շարժմունքը
ինչպէս է :

ՄՈԼՈՐԱԿԱԿԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԿ

Գրքի անունը	Արժեքը Հեռավորորեն	Տարեկան Մասնակցություն	Մասնակցություն	Հարկ
Փայլածու.	13,351,000	$\frac{1}{16}$	24 ժ. 5 ր.	88 օր.
Երուսեակ.	25,000,000	$\frac{9}{10}$	23 ժ. 21'	224 օր. 17 ժ
Երկիր.	34,500,000	1	23. 56	365 օր. 5 ժ 49'
Հրատ.	53,000,000	$\frac{1}{6}$	24. 39	1 ար. 322 օր
Վեպա.	82,000,000	.	.	3 ար. 240 օր
Հերայ.	92,000,000	.	.	4 ար. 130 օր
Ղեմեարէ.	95,000,000	.	.	4 ար. 220 օր
Պալատ.	95,500,000	.	.	4 ար. 221 օր
Լուսնիքաղ.	180,000,000	1470	9. 56	11 ար. 315 օր
Երևակ.	329,000,000	887	20. 16	24 ար. 166 օր
Հերշէլ.	662,000,000	77	.	84 ար. 7 օր

1. ՓԱՅԼԱԾՈՒ ֆ

146. Փայլածուն պղտիկ մոլորակ մըն է , որ արևուն խիստ մօտիկ ըլլալէն՝ հազիւ թէ կերենայ . իրեն տաքութիւնն ալ երկրէս եօթը անգամ աւելի սաստիկ է : Փայլածուն երբեմն արևուն դիմացը իյնալով՝ անոր վրայ սև բծի պէս կերենայ :

2. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ֆ

147. Արուսեակը ան պայծառ աստղն է , որ երբեմն առաւօտները արևը ելլալէն առաջ կերենայ , ու կըսուի Արուսաբեր , երբեմն ալ արևը մտնալէն ետքը կերենայ , ու կըսուի Գիշերավար :

148. Արուսեակը երբոր երկրիս ու արևուն մէջտեղը կիյնայ , լուսնի պէս աղուոր երևոյթներ կունենայ , դիտակով ալ լեռներ ու ձորեր կերենան վրան : (ՉԼ 30.)

146. Փայլածուն ինչպէս մոլորակ է : — Տաքութիւնը որչափ է :

147. Ո՞րն է արուսեակը : — Ե՞րբ Լուսաբեր կըսուի . երբ գիշերավար կըսուի :

148. Արուսեակը ի՞նչ երևոյթ ունի :

149. Արուսեակը իր վրայ պատած մըթնոլորտ ունի, որ երկրիս մթնոլորտէն իրէք չորս անգամ աւելի թանձր է :

3. ԵՐԿԻՐ Ժ

150. Արկիրս ուրիշ մոլորակներուն պէս գիմաճար մարմին է, ու անոնց պէս կը պտրտի :

151. Արկիրս տրամագիծը 6850 մղոն է . շրջապատը 21,600 մղոն . մակերեսը թը 148,521,600 մղոն քառակուսի :

ԵՐԿԻՐՍ ԶԵՒԸ

152. Արկիրս կըր գնտաձև է . ու իր երկու բևեռներուն կողմը քիչ մը տափակ է, չասարակածին տակն ալ ուռած :

153. Արկիրս կըր ըլլալը կիմացուի մէյմը երկրիս վրայի՝ մէյմըն ալ երկնքի երեսըթններէն :

154. Արկիրս վրայ երկու գլխաւոր երեսըթկայ որ երկրիս կըր ըլլալը կըցուցընեն :

149. Արուսեակը մթնոլորտ ունի :

150. Ի՞նչ է Արկիրս :

151. Արկիրս մեծութիւնը ո՞րչափ է :

152. Արկիրս ի՞նչ ձև ունի :

153. Արկիրս կըր ըլլալը ինչէ՞ն կիմացուի :

154. Որո՞նք են Արկիրս վրայի երեսըթներն որ իրեն կըր ըլլալը կըցուցընեն :

Ա. Թէ որ երկիրս կը որ չըլար, մեծ դաշտի կամ ծովի մէջ եղած բարձր շէնքերը հեռուանց ամբողջ կերեւային: Աւրեմն կը որ ըլլալուն համար է որ հեռուանց ան շէնքերուն ծայրերը միայն կերեւան, ետքը քանի որ մարդ անոնց մօտիկնայ՝ կամաց կամաց ամբողջն ալ կը տեսնայ: (ՉԼ 19:)

Բ. Հատ նաւորդներ մեծ ուկիանոսին մէջ մի և նոյն շտկութիւնը բռնած երթալով, ներհակ կողմէն դարձան հասան ան տեղը՝ ուսկից որ ճամբայ ելեր էին:

155. Արկնքի երեւոյթները երկու կերպով կը ցրցընեն երկրիս կը որ ըլլալը:

Ա. Արկրիս մէկ բեւոյն կողմէն երեւած աստղերը՝ մէկալ բեւոյն դիէն չեն երեւնար:

Բ. Առանի խաւարման ատենը երկրիս շուքը լուսնին վրայ կը որ ձեւով կը զարնէ. ասով ալ կը մացուի որ երկիրս կը որ է:

156. Արկրիս բեւոյներուն կողմը տափակ ըլլալը այլեայլ փիլիսոփայական դիտողութիւններէն կը մացուի. անոնցմէ մէկն ալ աս է որ հասարակածին տակը եղած մարմինները աւելի թեթեւ են՝ քան թէ

155. Երկնքի երեւոյթներով ինչպէս կը մացուի երկրիս կը որ ըլլալը:

156. Ինչէն կը մացուի թէ երկրիս բեւոյններուն կողմը տափակ է:

բեւոյթինները : Աս անկէջ կիմացուի որ մի և նոյն երկայնութիւնը ունեցող ժամացուցի ճօճանակը հասարակածին տակը աւելի շուտ կըշարժի , քան թէ բեւոներուն կողմերը :

157. Արկրիս բեւոներուն տափակ ըլլալը իրեն կեդրոնաձիգ ու կեդրոնախոյս զօրութենէն է : Այ կեդրոնաձիգ զօրութեամբ երկիրս գէպ'ի իր կեդրոնը կըդիմէ . կեդրոնախոյս զօրութեամբն ալ իր կեդրոնէն կըհեռանայ :

158. Որովհետև աս կեդրոնախոյս զօրութիւնը հասարակածին տակը աւելի , ու բեւոներուն տակը քիչ է , անոր համար բոլոր ջրերը գէպ'ի հասարակած կըվազեն . որով ան տեղը կըբարձրանայ , բեւոները տափակ կըմնան :

159. Արկու բեւոներուն տափակութիւնն է 11 մղոնի չափ , կամ երկրիս տրամագծին 300 ին մէկը . ասոր համար զնստածեութիւնը խիստ քիչ կաւրուի :

157. Երկրիս բեւոներուն տափակ ըլլալը ինչէն է :

158. Երկրիս կեդրոնաձիգ ու կեդրոնախոյս զօրութիւնները ինչպէս կրնան սլատառու ըլլալ որ բեւոները տափակ ըլնան :

159. Երկրիս բեւոներուն տափակութիւնը որչափ է :

ԵՐԿՐԻՍ ՀԱՐԺՄՈՒՆՔԸ

160. Արկիրս շարժելուն պատճառները խիստ հաւանական են ու աստղաբաշխական հաշիւներով հաստատուած. ասոնցմէ էն պարզ ու յայտնի պատճառները աս երկուքս են .

Ա. Ամէն մոլորակները շարժմունք ունին . որովհետեւ երկիրս ալ մոլորակներէն մէկն է , ուրեմն կը շարժի :

Բ. Հատ աւելի հաւանական է որ երկիրս 24 ժամուան մէջ մէյմը ինքիր վրայ պտըտի . որ կըլլայ 24,600 մղոն տեղ , քան թէ արեւը ու բոլոր աստղերը մէկէն մէկ մանր երկրորդի մէջ 600,000,000 մղոն տեղ պտըտին :

161. Մեզի անանկ կերեւնայ թէ երկիրս անշարժ կեցած է , ու երկինքն է որ վրանիս կը պըտըտի . բայց անանկ չէ . ինչպէս վազուկ կառքով երթալու ատեն՝ թէ որ ծառերուն ու շէնքերուն վերի ծայրերը դիտենք , անանկ կերեւնայ թէ անոնք ետ կերթան , բայց շարժող ու առաջ դացողը մենք ենք :

160. Ինչէն կիմացուի թէ երկիրս կը շարժի :

161. Թէ որ երկիրս կը շարժի ու երկինքը անշարժ է , մեզի ինչո՞ւ ներհակը կերեւնայ :

162. Թէ որ երկրիս հողագունտը միայն
դառնար ու վրայի մթնոլորտը հետը չի-
ստարտէր, անդադար օդի շարժմունք կամ
սաստիկ հով կունենայինք. բայց որովհե-
տե օդն ալ երկրիս հետ կըստըտի, ա-
նոր համար մենք չենք իմանար: Ինչպէս
նաւով ճամբայ ընելու ատեն՝ մէջը եղող-
ները երթալնին չեն իմանար:

163. Երկիրս երկու տեսակ շարժմունք
ունի. մէյմը () օրական, մէյմըն ալ Տարեկան:

1. ԵՐԿՐԻՍ ՕՐԱԿԱՆ ՀԱՐԺՄՈՒՆՔԸ

164. () օրական շարժմունք կըսուի անիկայ
որ երկիրս զրեթէ 24' ժամուան մէջ մէկ
անգամ առանցքին վրայ կըդառնայ:

165. Երկրիս օրական շարժմունքովը գի-
շեր ու ցորեկ կըլլայ մեզի:

166. Որովհետեւ երկիրս՝ մէկալ մոլո-
րակներուն պէս՝ լոյսը արեւէն կառնէ,
անոր համար երկրիս ո՞ր դին որ արեւ կը-

162. Թէ որ երկիրս կըստըտի, մենք ինչո՞ւ չենք
իմանար:

163. Քանի՞ տեսակ շարժմունք ունի երկիրս:

164. Երկրիս օրական շարժմունքը ո՞րն է:

165. Երկրիս օրական շարժմունքովը ի՞նչ կըլ-
լայ:

166. Գիշեր ու ցորեկ ի՞նչպէս կըլլայ:

տեսնայ՝ ան կողմը ցորեկ է . անոր ներ-
հակ՝ արե չիտեսած կողմն ալ գիշեր է :
(Ձև 20:) :

2. ԵՐԿՐԻՍ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՐԺՄՈՒՆՔԸ

167. Տարեկան շարժմունքովը երկիրս ա-
րեուն վրայ կը պըտորտի 365 օրուան , 5 ժա-
մուան , ու գրեթէ 49 րոպէի մէջ :

168. Ինչպէս մէկալ մոլորակները՝ ա-
սանկ ալ երկիրս իր տարեկան շրջանը
արեուն վրայ կը սկըլոր չընէր , հապա քիչ
մը ձուռաձէ : (Ձև 21:) Աս շրջանը՝ իր խա-
ւարման կըսուի . վասն զի ինչուան որ ա-
րեը՝ լուսինն ու երկիրս շիփշիտակ աս գը-
ծին վրայ չիգան , խաւարում չըլլար :

169. Արեը երկրիս շրջանին մէջտեղը չէ ,
հապա քովընտի՝ էն մեծ տրամագծին վը-
րայ . անոր համար երկիրս արեուն երբեմն
մօտ կըլլայ , երբեմն հեռու : Ասիկայ ան-
կէց ալ կիմացուի որ մէկը գիտակով նայ-
ելու ըլլայ նէ , գեկտեմբեր ամսուն մէջ
արեուն սկաւառակը աւելի մեծ կըտես-
նայ , յունիսին մէջ ալ աւելի պզտիկ : Աւ-

167. Երկրիս տարեկան շարժմունքը ո՞րն է :

168. Երկիրս տարեկան շրջանը ի՞նչ ձևով կընէ :

169. Արեը երկրիս շրջանին ո՞ր տեղն է :

րեմն ըսել է թէ երկիրս գեկտեմբերի մէջ
աւելի արեւուն մօտ է քան թէ յունիսին :
(Չհ 21):

170. Երկրիս արեւէն հեռու եղած մի-
ջոցը հեռակէտ կըսուի, մօտ եղածը Մեր-
ձակէտ :

171. Երկրիս արեւուն հետ հեռակէտ ու
մերձակէտ եղած միջոցներուն տարբերու-
թիւնը գրեթէ $2\frac{1}{2}$ միլիոն մղոն է . իսկ
միջակ հեռաւորութիւնը 828 միլիոն է :

172. Երկիրս իր տարեկան շրջանովը 540
միլիոն մղոն տեղ կըքալէ . բայց արագու-
թիւնը բոլոր շրջանին մէջ հաւասար չէ :

173. Երկրիս արագութեանը անհաւա-
սար ըլլալուն պատճառը աս է որ , քանի
որ երկիրս արեւուն կըմօտենայ՝ ձգողու-
թիւնը կաւեճնայ . անով աւելի արագ կը-
պտըտի . երբոր սկըսի հեռանալ , ձգո-
ղութիւնը պակսելով՝ արագութիւնն ալ
կըպակսի : Սիջին արագութիւնն է՝ մէկ
վայրկենի մէջ 960 մղոն տեղ քալելը :

170. Երկրիս արեւէն հեռու կամ մօտ եղած
միջոցները ի՞նչ կըսուին :

171. Երկրիս արեւէն հեռաւորութիւնը որչափ է :

172. Երկիրս իր տարեկան շրջանովը որչափ
տեղ կըքալէ :

173. Երկրիս արագութիւնը ինչո՞ւ անհաւասար է :

174. Երկրիս տարեկան շրջանափն է՝ որ մենք չորս եղանակները կունենանք, այսինքն Գարուն, Ամառ, Աշուն, Չմռ։ Ասկէց ՚ի զատ օրերնիս ալ կերկրննան ու կրկարճընան։

175. Չորս եղանակաց փոփոխութեան պատճառը աս է որ երկրիս առանցքը ծիր խաւարմանին ուղղահայեաց չէ, հասպա $23^{\circ} \frac{1}{2}$ աստիճան քովընտի ծռած է. և միշտ աս գիւրքը պահելով՝ տարուան մէջ երկու այլևայլ ատեն բևեռներուն մէյմը մէկը՝ մէյմը մէկալը արևուն կը դառնայ. աս երկու ժամանակները Արեադարձ կըսուին։ Սրիշ երկու ժամանակ ալ կայ որ երկրիս բևեռներուն և ոչ մէկը արևուն կը դառնայ. աս ժամանակներն ալ Գիշերահաւասար կըսուին։

176. Սարաի 21 ին երկրիս բևեռներուն ոչ մէկը արևուն կը դառնայ՝ ոչ մէկալը. ասով երկու բևեռին կողմն ալ հաւասար լոյս կը տեսնայ, ու ամէն տեղ գիշերն ու ցորեկը հաւասար կը լլայ։ Աս է Գարնա-

174. Երկրիս տարեկան շրջանէն ինչ փոփոխութիւն կը լլայ մեզի։

175. Չորս եղանակաց փոփոխութեան պատճառը ինչ է։

176. Գարնանային գիշերահաւասարը ինչպէս կը լլայ։

նային հասարակածը կամ Գարնանային
գիշերահասարակածը :

177. Մարտի 21 էն ետքը երկիրս քանի
որ առաջ երթայ, հիւսիսային բևեռը վեց
ամիս արեւ կըտեսնայ. ան միջոցին հա-
րաւային բևեռն ալ վեց ամիս մութ կը-
մնայ :

178. Իրեք ամիսը լմրննազուն պէս, յու-
նիսի 22 ին, հիւսիսային բևեռը արեւուն
կըզառնայ. անով բևեռէն ինչուան $23^{\circ} \frac{1}{2}$
աստիճան տեղ միակերպ ցորեկ կըլլայ.
ասոր ներհակ հարաւային կողմն ալ իրեք
ամիս նոյնչափ տեղը գիշեր : Ան ատեն
հիւսիսային կիսագունտին վրայ ամառ է,
իսկ հարաւային կիսագունտը ձմեռ. ու
աս միջոցը կըսուի Արեւադարձ ամառնայ-
ին, վասն զի երկիրս արեւէն կըսկսի հե-
ռանալ :

179. Ամառնային արեւադարձին ատենը,
հիւսիսային կիսագունտին վրայ՝ հասարա-
կածէն ինչուան բևեռ քանի կերթան օ-
րերը կերկրննան, անոր ներհակ, հարա-
ւային կողմը քանի որ հասարակածէն կը-
հեռանաս՝ օրերը կըկարճընան :

177. Գարնանային հասարակածէն ետքը եր-
կիրս ինչ գիշեր կուեսնայ :

178. Ամառնային արեւադարձը ո՞րն է :

179. Ամառնային արեւադարձէն ետքը օրերը
կըկրճընան թէ կըկարճընան :

180. Ամառնային արեագարձէն իրեք աւիս ետքը, սեպտեմբերի 22 ին, երկիրս մարտի 21 ին ունեցած դիրքը կառնէ. որ կըսուի Գիշերահաւասար աշնանային:

181. Աշնանային գիշերահաւասարէն ետքը հիւսիսային բևեռը կամաց կամաց արեջիտեսնար ինչուան վեց ամիս. ան միջոցին հարաւային բևեռը միշտ արեւ կըտեսնայ:

182. Իրեք ամիս ետքը, դեկտեմբերի 22 ին, երկիրս հարաւային բևեռը արեւուն կըդառնայ. իսկ հիւսիսայինը մութ կըմնայ $23^{\circ} \frac{1}{2}$ աստիճան տեղ: Ասոր համար հարաւային կիսագունտին վրայ ամառ կըլլայ, ու օրերը երկայն. իսկ հիւսիսային կողմը ձմեռ, օրերն ալ կարճ: Աս միջոցը Ձմեռնային արեագարձ կըսուի:

183. Չորս եղանակները գիշերահաւասարներէն ու արեագարձներէն կըսկսին. զի Գարունը կըսկսի գարնանային գիշերահաւասարէն, որ է մարտի 22.

Ամառը՝ ամառնային արեագարձէն, որ է յունիսի 22.

180. Ամառնային արեագարձէն ետքը երկիրս ինչ դիրք կ'ունենայ:

181. Աշնանային գիշերահաւասարէն ետքը ինչ կըլլայ:

182. Ձմեռնային արեագարձը ինչպէս կըլլայ:

183. Չորս եղանակները որ ասունէն կըսկսին:

ԼՂՈՒՆՐ աշնանային գիշերահաւասարէն , որ է սեպտեմբերի 22 .

Չմեռը ձմեռնային արեւագարձէն , որ է դեկտեմբերի 22 :

ԼՈՒՍԻՆ

184. ԼՂՈՒՆՐ երկրիս արբանեակն է . արբանեակ կըսուի , վասն զի արեւուն վըրայ պարտելուն տեղը՝ երկրիս վրան կը պարտի :

185. ԼՂՈՒՆՐ երկրէս 49 անգամ պզտիկ է . բայց արեւուն չափ մեծ երեւալուն պատճառը՝ մեզի արեւէն աւելի մօտիկ ըլլալն է :

186. ԼՂՈՒՆՐ երկրէս գրեթէ 370,000 մը ղոն հեռու է :

187. Դիտակով լուսնին վրայ կերեւան լեռներ , ձորեր , ու դաշտեր . աստղաբաշխներն ալ ան լեռներուն ծովերուն մէյմէկ անուն դրեր են՝ դիրքը գիւրաւ ճանչնալու համար . ինչպէս Առպերնիկոսի լեռ , Աեկտարի ծով , Լուստութեան ծով ևն . (ՉԼ 27 :)

184. Երկրիս արբանեակը ո՞րն է : — ԼՂՈՒՆՐ ի՞նչ է :

185. ԼՂՈՒՆՐ երկրէս որչափ պզտիկ է :

186. ԼՂՈՒՆՐ երկրէս որչափ հեռու է :

187. Լուսնին վրայ ի՞նչ կերեւանայ դիտակով :

188. Ի լուսինը երկու տեսակ շարժմունք ունի. մէյմը իր առանցքին վրայ կը պտըտի, մէյ մըն ալ երկրիս վրայ :

189. Իր առանցքին վրայ կը դառնայ 27 օրուան, 7 ժամուան, 43 րոպէի, ու 11 մանրերկրորդի մէջ :

190. Նոյնչափ ատենի մէջ ալ կը պտըտի երկրիս վրայ. անոր համար է որ միշտ լուսինն նոյն երեսը կը ատենանք :

191. Ի լուսինն ամիսը արեւին ամիսէն շուտ կը լմըննայ, անոր համար մէկ տարուան մէջ տասուերկու անգամ նոր լուսին կը լայ ու 11 օր ալ կաւելնայ, ասով 19 տարւան մէջ 7 անգամ աւելի նոր լուսին կը լայ :

192. Որովհետեւ լուսինը ինքիւմէ լոյս չունի, հապա լոյսը արեւէն կառնէ, անոր համար այլեայլ ձևով կերևնայ մեզի. երբեմն եղջիւրի ձևով, երբեմն ալ կը որ : Բայց եղջիւրաձև երևցած ատենը, մութ

188. Լուսինը շարժմունք ունի :

189. Ո՞րչափ ատենի մէջ իր առանցքին վրան կը դառնայ :

190. Ո՞րչափ ատենի մէջ երկրիս վրայ կը պտըտի :

191. Տարին քանի՞ անգամ նոր լուսին կը լայ :

192. Լուսինն ձեւ ինչո՞ւ համար միշտ նոյնպէս չեւրևնար :

կողմն ալ տկար լոյս մը ունի , աս լոյսը երկրիս լոյսն է , որ արեւը մեր վրայ զարնելով մեզմէ ալ լուսնին վրայ կը գառնայ :

193. Արբոր լուսինը արեւին ու երկրիս մէջտեղը կը գտուի , զինքը չենք կրնար տեսնալ . վասն զի մեզի երեցած կողմը թողորովին մութ է : Արկրորդ օրը արեւուն լոյսը քիչ մը քովընտի զարնելուն՝ եղջիւրի ձևով լոյս մը կը տեսնանք , ծայրերը դէպ 'ի արեւելք դարձած . ասիկայ կըսուի՝ «*Ար լուսին* :

194. Ինչուան ութերորդ օրը մեզմէ ետ մնալով՝ իրեն լուսաւոր կողմին կէսը կը տեսնանք , ասիկայ կըսուի *Առաջին քառորդ* : (Ձև 24 :

195. Տասներհինգերորդ օրը ամբողջ կիսադուռնոր լուսաւորած կը տեսնանք , որ կըսուի *Արումն լուսնի* :

196. Քսանութերկուերորդ օրն ալ քովընտի նորէն կիսադուռնոյն կէսը կը տեսնանք , ասիկայ կըսուի *Վերջին քառորդ* : Ատրէն կամաց կամաց եղջիւրաձև լոյս մը միայն կերեւնայ՝ երկու ծայրերը դէպ 'ի արեւմուտք դարձած :

193. Ե՞րբ կըլայ նոր լուսին :

194. Ո՞րն է առաջին քառորդը :

195. Լուսնի լուսմը ի՞նչ է :

196. Ե՞րբ վերջի քառորդ կըլայ :

197. Վրասինը թէպէտև 27 օրուան մէջ իր շրջանը կրնէ երկրիս վրայ, բայց նոր լուսինը մեզի 29 օրէն ու 12 ժամէն ետքը կերևնայ. վասն զի ան միջոցին երկիրս ծիր խաւարմանին մէջ առաջ դացած ըլլալուն համար՝ զրեթէ 2 օր ու 4 ժամ ալ պէտք կըլլայ որ լուսինը հասնի երկրիս ու արևուն գիմացը:

4. ՀՐԱՏ Ծ

198. Հրատը կարմրագոյն լուսով մոլորակ մըն է, որ երկրէս եօթը անգամ պզտիկ է: Կարմրութեանը պատճառը չի պիտցուիր. կըսեն թէ իրեն մթնոլորտին թանձրութենէն է:

199. Հրատը իր առանցքին վրայ կըդառնայ 24 ժամուան մէջ. 686 օրուան մէջ ալ իր շրջանը կրնէ արևուն վրայ:

200. Հրատին վրայի բիծերը ասդիս անդին անկանոն կերպով ցրուած են. երբեմն ալ կըփոխուին: Աս մոլորակիս բեռին կողմը կտոր մը աեղ կայ, որ սաստիկ լու-

197. Վրասինը ինչո՞ւ համար իր շրջանը լմնցուցած օրը մեզի չերևնար:

198. Հրատը ի՞նչպէս մոլորակ է:

199. Հրատին շրջանը ի՞նչպէս է:

200. Հրատին բիծերը ի՞նչպէս են:

ԵԱԼՈՐ Է. ՈՒ ՀԱՄ անգամ մեծնալուն ու
պղտիկնալուն համար՝ կըսեն թէ աս փայ-
լունութիւնը ձիւն պիտի ըլլայ: (ՁԼ 29:)

5. ՎԵՍՏԱ Ը, 6. ՀԵՐԱՅ Ժ.

7. ԴԵՄԵՏՐԷ Ը, 8. ՊԱԼԼԱՍ Ը.

201. Լս նոր գտնուած չորս մոլորակնե-
րը աղէկ դիտակով միայն կերեւան: Լ-
սոնց շրջանները իրարու խիստ մօտիկ են,
ու չորս չորս տարուան մէջ՝ արեւուն վրայ
կըպտըտին: Իրենց մեծութիւնը յայտնի
չիմացուիր:

202. Վ Եստան՝ () լպէրս աստղաբաշխը
գտաւ 1807 ին:

Հերան կամ Յունոնը Հարտինի աստղա-
բաշխը գտաւ 1804 ին:

Դեմետրէն Փիացցի աստղաբաշխը գտաւ
1801 ին:

Պալասը () լպէրս աստղաբաշխը գտաւ
1802 ին:

201. Նոր գտնուած մոլորակներուն վրայ ինչ
դիտելիք կայ:

202. Վ Եստա մոլորակը ո՞վ գտաւ: — Հերան
ո՞վ գտաւ: — Դեմետրէն ո՞վ գտաւ: —
Պալասը ո՞վ գտաւ: — Պալլասը երբ դու-
նուեցաւ, և այլն:

9. ԼՈՒՍՆԹԱԳ Մ

203. Լուսնթագը էն մեծ մոլորակն է՝
երկրէս գրեթէ 1500 անգամ մեծ , որ չորս
արբանեակ ունի . աս չորս արբանեակնե-
րը գտաւ Գալիլէոս 1610 ին :

204. Լուսնթագին վրայ գօտիի պէս սև
բիծեր կան՝ իրեն հասարակածին զուգա-
հեռական ձգուած : (Ձև 31 :)

205. Լուսնթագը 9 ժամուան մէջ իր ա-
ռանցքին վրայ կը դառնայ . ուստի մարմնոյն
համեմատութեամբ՝ իրեն շարժմունքը երկ-
րիս շարժմունքէն 25 անգամ սաստիկ է :
Ասկէց կիմացուի որ իրեն կեդրոնախոյս
զօրութիւնը աւելի ըլլալով , բեռներուն
տափակութիւնն ալ աւելի պիտի ըլլայ ,
ինչպէս նաև կերենայ : Լուսնթագը 12 տա-
րուան մէջ ալ արեւուն վրան կը պտրտի :

203. Լուսնթագը ինչպէս մոլորակ է : — Երկ-
րէս ո՞րչափ մեծ է : — Քանի՞ արբանեակ
ունի :

204. Լուսնթագին բիծերը ինչպէս կերևան :

205. Լուսնթագին շրջանը ինչպէս է :

9. ԼՈՒՍՆԹԱԳ Մ

203. Լուսնթագը էն մեծ մոլորակն է՝ երկրէս գրեթէ 1500 անգամ մեծ, որ չորս արբանեակ ունի. աս չորս արբանեակնեւրը գտաւ Գալիլէոս 1610 ին :

204. Լուսնթագին վրայ գօտիի պէս սև բիծեր կան՝ իրեն հասարակածին զուգահեռական ձգուած : (Ձև 31 :)

205. Լուսնթագը 9 ժամուան մէջ իր առանցքին վրայ կը դառնայ. ուստի մարմնոյն համեմատութեամբ իրեն շարժմունքը երկրիս շարժմունքէն 25 անգամ սաստիկ է : Ասկէց կիմացուի որ իրեն կեդրոնախոյս զօրութիւնը աւելի ըլլալով, բևեռներուն տափակութիւնն ալ աւելի պիտի ըլլայ, ինչպէս նաև կերենայ : Լուսնթագը 12 տարուան մէջ ալ արեւուն վրան կը պտրտի :

203. Լուսնթագը ինչպէս մոլորակ է : — Երկրէս ո՞րչափ մեծ է : — Քանի՞ արբանեակ ունի :

204. Լուսնթագին բիծերը ինչպէս կերևան :

205. Լուսնթագին շրջանը ինչպէս է :

10. ԵՐԵՒԱՅԻ

206. Երեւակը երկրէս 880 անգամ մեծ՝ մանեկաւոր մոլորակ մըն է, որ եօթը արբանեակ ունի: Արբանեակներէն հինգ հատը միայն մեծ գիտակով կերենան, իսկ մէկալ երկուքը խիստ պզտիկ ըլլալուն՝ Հերշէլ աստղաբաշխը տեսեր է իր մեծ գիտակովը: (ՉԼ 32:)

207. Մանեակ կըսուի երեւակին վրայի եղած լուսաւոր շրջանակը, որ մոլորակին գունտէն հեռու կեցած է: Աս մանեակը երկու իրեք հատ է վրայէ վրայ եկած. երկու իրեք հատ ըլլալը անկէջ կիմացուի՝ որ տակէն անցած հաստատութեան աստղերը երկու մանեակին մէջտեղէն կերենան:

208. Երեւակը 20 ժամուան ու 16 րոպէի մէջ իր առանցքին վրայ կը գտնայ. 24 տարուան մէջ ալ արեւուն վրայ կը պտըտի:

209. Երեւակին գունտին վրան ալ դօտիի պէս բիծեր կերենան՝ իրարու զուգահեռական, և այս գօտիները շատ անգամ կը փոփոխին:

206. Երեւակը Բնչպէս մոլորակ է:

207. Երեւակին մանեակը Բնչ է: — Քանի է:

208. Երեւակին շրջանը Բնչպէս է:

209. Երեւակը բիծ ունի:

210. Նրեակին վրայի մանեակն ալ կը պտըտի , բայց մանեակը երեակին գունտէն կամաց պտըտելուն համար՝ մեզի այլեայլ ձևով կերենայ :

11. ՈՒՐԱՆՈՍ Ի

211. Ուրանոս կամ Հերշէլ ըսուած մոլորակը Հերշէլ աստղաբաշխը իր մեծ դիտակովը գտաւ 1781 ին , որ երկրէս 90 անգամ մեծ է :

212. Ուրանոսը 180 տարուան մէջ մէկ անգամ արեին վրայ կը պտըտի . իսկ իր առանցքին վրայի պտոյտը դեռ չի դիտուիր :

213. Ուրանոսը վեց արբանեակ ունի , որոնց երկուքը միայն կերենան . իսկ մէկալ չորսը Հերշէլ քառասուն օտնաչափ երկայնութիւն ունեցող գիտակովը տեսեր է :

210. Նրեակին մանեակը կը պտըտի :

211. Ուրանոս մոլորակը ո՞վ գտաւ : — Նրկրէս օրջափ մեծ է :

212. Ուրանոսին շրջանը ի՞նչպէս է :

213. Ուրանոսը քանի՞ արբանեակ ունի : — Նրբանեակներէն քանի՞ հատը կերենայ : — Նրբանեակները ի՞նչ մասնաւոր շարժմունք ունին :

ԽԱՒԱՐ ՈՒՄ

214. Արբոր մոլորակները իրենց տարեկան շրջանին մէջ անանկ դիմացէ դիմաց գան , որ մէկուն շուքը մէկալին վրայ զարնէ , կամ արգելք ըլլայ որ արեւը չիտեսնուի , տսիկայ խաւարում կըսուի :

215. Արկու կերպ խաւարում կըլլայ . մէկը Սասնական , մէկալը Ամբողջական :

216. Սասնական կըսուի խաւարումը , երբոր արեւին կամ լուսնին խաւարմունքը ամբողջ չըլլար , հապա մէկ կտորը միայն կըխաւարի : Ամբողջական կըսուի , երբոր արեւուն կամ լուսնին լոյսը բոլորովին խաւարի :

217. Արբոր երկիրս լուսնին ու արեւուն շփշտակ մէջտեղը կիյնայ , անանկ որ երկրիս շուքը լուսնին վրայ զարնէ , լուսնի խաւարում կըլլայ :

218. Արբոր լուսինը երկրիս ու արեւուն մէջտեղը կուգայ , լուսնին շուքը մեր վրայ

214. Ի՞նչ է խաւարումը :

215. Քանի՞ կերպ խաւարում կըլլայ :

216. Սասնական ու ամբողջական խաւարումը ո՞րն է :

217. Լուսինը ի՞նչպէս կըխաւարի :

218. Արեւին խաւարմունքը ի՞նչպէս կըլլայ :

զարնելով՝ արեուն զիմացը լուսինը կը տեսնանք, ու արեին լոյսը չենք կրնար տեսնալ. ասով արեւը խաւարեր է կրսենք :

Գ . ԳԻՍԱԼՈՐ

219. Գիսաւոր կըսուին ան աստղերն որ իրենց չորս գին կամ ետենին մագլի պէս երկնցած լոյս մը ունին : Ասոնք ալ մէկալ մոլորակներուն պէս՝ իրենք իրենցմէ լոյս չունին , հապա արեւէն կըլուսաւորուին :

220. Գիսաւորներուն պոչը ինչ բան ըլլալը ստոյգ չիգիտցուիր . ոմանք կըսեն թէ անոնց գունաին վրայի լուսաւոր մթնոլորտն է , որ սաստիկ արագութեամբ վազելու ատեննին ետե կըմնայ , ու պոչի պէս կերէնայ : Ամանք ալ կըսեն թէ գիսաւորին գունտը ապակիի պէս թափանցիկ մարմին ըլլալով , արեին լոյսը մէջէն կըզարնէ՝ մէկալ գին կանցնի . անոր համար է որ միշտ պոչերնին արեուն հակառակ կողմն է :

221. Գիսաւորներուն պոչը իրենց մարմնոյն համեմատութեամբ խիստ երկայն է .

219. Գիսաւոր աստղերը որո՞նք են :

220. Գիսաւորներուն պոչը ի՞նչ է :

221. Գիսաւորներուն պոչը որչափ երկայնութիւն կ'ունենայ :

ինչուան 40,000,000 մղոն երկայնութեամբ պոչ ունեցող գիսաւոր տեսնուեր է: 1747 ին գիսաւոր մը երեցեր է, որուն պոչը հովանոցի ձևով է եղեր. (ՉԼ 36.) 1811 ին երեցած գիսաւորին ալ պոչը երկու բաժնուած էր: (ՉԼ 37:)

222. Գիսաւորները երկու տեսակ շարժմունք ունին. մէկը իրենց առանցքին վրայ, մէկալը արեւուն վրայ. բայց արեւին վրայ ունեցած շրջանին սաստիկ արտակեգրոն է: Ասկէ զատ՝ ոմանք արեւելքէն, ոմանք ալ արեւմուտքէն դէպ'ի արեւ կըմտենան:

223. Գիսաւորներուն շրջանը, ու իրենց դառնալու ատենը յայտնի չէ. միայն մէկ քանի գիսաւորներ կան, որ երեւի աստղաբաշխները ասոնց շրջանը չափեր են. ինչպէս Հալէյ աստղաբաշխը գիսաւորի մը շրջանը գուշակեց, որ 75 տարուան մէջ կըդառնայ արեւուն վրայ: Անքէ աստ

222. Գիսաւորները քանի՞ տեսակ շարժմունք ունին:

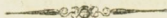
223. Գիսաւորները որչափ ատենուան մէջ արեւուն վրայ կըպտըտին: — Հալէյին գրած շրջանը որչափ է: — Էնքէին գիսաւորը քանի՞ տարին մէյմը կերենայ:

ղարաշխին գտածն ալ 3 տարուան մէջ
կըմբնցընէ իր շրջանը :

224. Գիտաւորներուն համրանքը չիվիտ-
ցուիր , վասն զի շրջաննին յայտնի չէ .
բայց ինչուան հիմա պատմութիւններու
մէջ 500 հատի չափ յիշուած կան :

224. Գիտաւորները քանի՞ հատ են :

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆՈՑ

ՁԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

225. Երկնային մարմիններուն զիրքն ու շրջանները հիմակուան աստղաբաշխները ձգողութեամբ պայծառ կը բացատրեն :

226. Ձգողութիւն կը սուի ան զօրութիւնը , որով ամէն մարմին մէկզմէկ կը քաշեն :

227. Ըս ձգողութիւնը երկու տեսակ է . մէկը կը սուի Կենդրոնաձիգ զօրութիւն , մէկալը Կենդրոնախոյս զօրութիւն :

228. Երկնային մարմիններուն շարժմունքը երկու տեսակ ձգողութիւնն ալ ունի . որ կենդրոնաձիգ զօրութեամբ բոլոր մոլորակները մէկզմէկ կը քաշեն , ու ամէնը մէկէն դէպ 'ի արեւը կը վազեն որ իրենց կենդրոնն է . կենդրոնախոյս զօրութեամբ ալ միշտ արեւէն կը հեռանան . ասանկով ոչ

225. Երկնային մարմնոց շարժմունքը ինչպէս կը մեկնուի :

226. Ի՞նչ է ձգողութիւնը :

227. Քանի՞ տեսակ է ձգողութիւնը :

228. Երկնային մարմիններուն վրայ ինչպէս կը բեռնայ ձգողութիւնը :

իրարու բոլորովին կրնան մօտենալ, և ոչ իրենց շրջանը կրփոխեն. և իրարմէ միշտ միակերպ քաշուելուն կամ վանելուն համար՝ շարժմունքնին ալ միշտ անփոփոխ կը մնայ :

229. Կենդրոնաձիգ ու կենդրոնախոյս զօրութիւնը յայտնի կերևնայ աս օրինակիս վրայ, որ մէկը թէ որ գերձանին ծայրը գնտակ մը կապէ ու մէկ ձեռքով պարտըրնէ, գնտակը ոչ կրնայ բոլորովին հեռանալ, և ոչ ձեռքին մօտենալ. գերձանին ուժը կենդրոնաձիգ զօրութիւնն է, որով գնտակը ձեռքէն չիբաժնուիր. պարտելուն ուժն ալ կենդրոնախոյս զօրութիւնն է, որով գնտակը միշտ հեռանալ կուզէ :

230. Երկնային մարմնոց ձգողութիւն ու նենալուն յայտնի նշանն է ծովու ջրերուն մակընթացութիւնն ու տեղատութիւնը :

231. Մակընթացութիւնն է ջրերուն կանոնաւոր կերպով բարձրանալը. իսկ տեղատութիւն՝ անոնց ցածնալը :

229. Ի՞նչ օրինակով կրնայ խմացուիլ Էրկնային մարմնոց կենդրոնաձիգ ու կենդրոնախոյս զօրութիւնը :

230. Երկնային մարմնոց ձգողութիւն ունենալը ինչէն կիմացուի :

231. Մակընթացութիւնը ո՞րն է : — Տեղատութիւնը ո՞րն է :

232. Արկնային մարմինները որչափ աւելի իրարու մօտ ըլլան, ձգողութիւնն ալ այնչափ սաստիկ կըլլայ: Արովհետեւ ամէն աստղէն աւելի լուսինը երկրիս մօտ է, անոր համար ծովուն մակընթացութեան ու տեղատուութեան գլխաւոր պատճառն ալ լուսինն է. վասն զի լուսինը երկրիս որ կողմն որ ըլլայ՝ ջրերն ալ գէտ ՚ի ան կողմը կըլազեն. որով հոն տեղի ջրերը աւելի լեցուն ու բարձր կըլլան, քան թէ լուսին չեղած կողմը: (ՉԼ 38:)

233. Աերենայ թէ արեւն ալ մեծ ազդեցութիւն ունի ծովու ջրերուն վրայ. վասն զի երբոր արեւն ու լուսինը երկրիս մէկ կողմը իյնան, մակընթացութիւնն ալ սաստիկ կըլլայ. իրարմէ հեռու եղած ատեննին ալ մակընթացութիւնը տկար է. իսկ երկու բևեռներուն կողմը խիստ քիչ մակընթացութիւն կըլլայ:

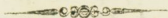
234. Մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը մէկ օրուան մէջ երկու անգամ

232. Մակընթացութեան ու տեղատուութեան պատճառը ինչ է:

233. Արեւն ալ ազդեցութիւն ունի՞ ծովու ջրերուն վրայ:

234. Ի՞նչ կերպով կըլլայ մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը:

կըլլայ : Առաջ վեց ժամի չափ ջրերը կը
բարձրանան . ու մէկ քառորդ մը անանկ
բարձր կենալէն ետքը՝ վեց ժամ ալ կըքա-
շուին ու կըցածնան, և կէս ժամի չափ ա-
նանկ ցած կըմնան՝ ինչուան որ սկսին նո-
րէն բարձրանալ :

ՆՐՐՈՐԴ ՄԸՍ

ԲՆԱԿԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

235. ԲՆԱԿԱՆ աշխարհագրութիւնը կը սորվեցնէ երկրիս վրայի բնական բաժան մունքները, երեւոյթները, ու անոնց ընդհանուր յատկութիւնները:

236. Արկիրս իրեք մաս կը բաժնուի. Յամաք, Ջուր, և Օդ:

Ա. ՅԱՄԱՔ

237. Բոլոր հողագունտին երեսը ջուր ու ցամաք երկիր է. ցամաքին այլեայլ կտորները կըսուին Աղզի, Թերակղզի, Ախ, Դաշտ, և այլն:

235. Բնական աշխարհագրութիւնը ի՞նչ կը սորվեցնէ:

236. Երկիրս բնական քանի՞ կտոր կը բաժնուի:

237. Յամաք երկրին այլեայլ կտորները որո՞նք են:

ԿՂԶԻ, ԱՐՇԻՊԵՂԱԳՈՍ

238. Կղզին է չափաւոր մեծութեամբ
ցամաք երկիր մը, որուն որ չորս դին ջու-
րը պատած ըլլալով ամենեւին ուրիշ ցա-
մաքի հետ կպած չէ:

239. Աշխարհքիս էն մեծ կղզին՝ Նոր Հո-
լանտան է ովկիանոսին մէջ, որուն մեծու-
թիւնը Եւրոպային մեծութենէն աւելի է.
անկէջ ետքը մեծ կղզիներն են Պորնէօ,
Նոր Կուինէա, Կրոէնլանտիա, Սումատ-
րա, Մատակասքար, Նիֆոն, Քուպա,
Բրիտանիա և այլն:

240. Երբոր մէկ ծովու մը մէջ շատ կրղ-
զիներ կան իրարու մօտ, բոլորը մէկէն
Արշիպելագոս կըսուին. ինչպէս Յունաս-
տանի արշիպելագոսը, Անգլիեան արշի-
պելագոսը, և այլն: Թէ որ արշիպելա-
գոսի մը կղզիներն ալ իրարու խիստ մօ-
տիկ են, խումբ կղզիներու կըսուին:

238. Ի՞նչ է կղզին:

239. Աշխարհքիս էն մեծ կղզին որն է:

240. Արշիպելագոսը ի՞նչ է:

ԹԵՐԱԿՂԶԻ, ՊԱՐԱՆՈՑ

241. Թերակղզի կրսուի ան ցամաք երկիրը, որուն բոլորաթիւր ջուրը պատած ըլլալով, միայն մէկ կողմով ուրիշ ցամաքի հետ կապած է. ինչպէս են Մորա, խորմ:

242. Պարանոց կրսուի թերակղզիին ան կտոր ցամաքը, որով երկրին հետ կապած է. ինչպէս Աորնթոսի պարանոցը, Օրդափուի պարանոցը և այլն:

ԼԵՌ, ՀՐՈՒԱՆԴԱՆ

243. Երկրիս վրայի բնական բարձր կոնոնաձև տեղուանքը լեռ կրսուին. աս լեռներն ալ իրարու կապած ըլլան նէ, լեռներու դօտի:

244. Մեծ գօտիներուն դիրքը ընդհանրապէս հարաւէն դէպ 'ի հիւսիս է. ինչպէս Ամերիկայի մէջ Քորտիլեան լեռները, Ասիային մէջ Ուրալ ու Հիմալայա լեռներ:

241. Ի՞նչ է թերակղզին:

242. Ի՞նչ է պարանոցը:

243. Լեռը ո՞րն է: — Ո՞րն է լեռներու դօտին:

244. Գօտիներուն դիրքը ի՞նչպէս է:

րը, Եւրոպային մէջ Ալպեան ու Քէօլէն լեռները :

243. Աշխարհքիս էն բարձր լեռները առնք են .

Ասիայի մէջ Տափալակիրի , որ 26,000 ոտք բարձր է .

Սասիս 16,900 ոտք բարձրութիւն ունի .

Ամերիկայի մէջ Վիմպորասո 20,136 ոտք .

Եւրոպային մէջ Սպիտակ լեռը 14,806 ոտք .

Ափրիկէի մէջ Ղիշ 14,124 ոտք :

246. Ան լեռն որ գէպ 'ի ծով երկնցած է՝ Հրուանդան կամ Գլուխ կըսուի . առանկ է Վափոնիային ծայրը Հիւսիսային գլուխը , Ափրիկէին հարաւային ծայրը Բարեյուսոյ գլուխը , և այլն :

ՀՐԱԲՈՒՆ, ԳԵՏՆԱՇԱՐԺ

247. Հրաբուխ կըսուին կրակ ցատքեցընող լեռները , որ ընդհանրապէս ծովէն գերեայ տեղուանք կըլլան :

243. Աշխարհքիս էն բարձր լեռները որոնք են :

246. Հրուանդանը որն է :

247. Ի՞նչ է հրաբուխը : — հրաբուխը ո՞ր տեղուանք կըլլայ :

248. Հրաբուխին պատճառը գետնին տակի եղած հրային նիւթերն են, որ յանկարծակի կրքոռնկին ու սաստիկ ուժով հողը պատրուտելով դուրս կելան :

249. Հրաբուխները միշտ չեն բոռնկիր, հապա ատեն ատեն : Հատ հրաբուխներ ալ կան որ երկայն ատեն վառելով՝ մարեր հատեր են. ինչպէս է Սասիս լեռան մարած հրաբուխը :

250. Գովային հրաբուխ կրսուի ան հրաբուխն որ ծովուն տակէն կրքոռնկի ու կը պոռթկայ, որով նոր նոր կղզիներ դուրս կելան. ինչպէս է Սանթուրին կղզին քովի պղտի կղզին, որ 1707 ին հրաբուխէն ելեր է :

251. Մարած հրաբուխներէն զատ հիմա աշխարհքիս վրայ 500 հրաբուխէն աւելի կայ. և կերենայ թէ ասոնք գետնին տակէն իրարու հետ հաղորդակցութիւն ունին :

252. Գետնաշարժ կրսուի երկրիս մէկ կողորին գողգրղալը :

248. Հրաբուխը ինչէն կը լայ :

249. Հրաբուխները միշտ կրքոռնկին :

250. Ո՞րն է ծովային հրաբուխը :

251. Աշխարհքիս վրայ քանի՞ հրաբուխ կայ :

252. Ի՞նչ է գետնաշարժը :

253. Գետնաշարժը շատ անգամ հրաբուխէն կրլայ, որ կրակը ուժով գետնէն դուրս ելլալու ատեն գետինը կը թօթվէ. շատ անգամ ալ գետնին տակի կազերէն * կրլայ, որ հողը պատրուտելով դուրս ելլալու ատեննին հոնտեղի գետինը կը շարժեն: Աս տեսակ գետնաշարժներ շատ եղած են Հալէպի, Հայաստանի, ու Պարսկաստանի կողմերը:

ԴԱՇՏ, ԱՆԱՊԱՏ

254. Դաշտ կըսուին երկրիս շիտակ ու տափարակ տեղուանքը:

255. Մեծութեան կողմանէ անուանի են Կուինէյի դաշտերը, որոնց մէջ տասը ոտնաչափէն բարձր խոտեր կը բուսնին: Անոնցմէ ալ մեծ են Ամերիկային մէջ Ամազոնեաց գետին քովի դաշտերը որ հա-

253. Գետնաշարժը ինչէն կրլայ:

254. Ի՞նչ է դաշտը:

255. Դաշտերուն մէջ էն մեծը ո՞րն է:

" Կապուց օդի նման ճարմին է, որ գոլորշիքի պէս պատռւեամբ իշխտաբխի, բայց առանց քիմիական բաղադրութեան ու ջուր իշխտառնայ անոր պէս, և ու ջուրի պէս իշխտառնայ:

զար մղոնի չափ տարածութիւն ունին , ու
մէջերնին ամենեւին քար չեղբտուիր :

256. Ըն գաշտերն որ անբեր աւազուտ
են՝ Ընապատ կըսուին , ասոնց մէջ էն
մեծն է Սահրայի անապատը , որ գրեթէ
երկու իրեք ամսուան ճամբայ միակերպ
գաշտ է :

ԱՅՐ

257. Ըյր կըսուին երկրիս խորունկը
կամ լեռներուն տակը եղած մեծամեծ ծա-
կերը :

258. Ըշխարհքիս էն խորունկ այրն է
Ընգղիայի մէջ Լլտէն այրը , որ 9600 ոտ-
նաչափ խորութիւն ունի :

259. Բնդարձակութեան կողմանէ ա-
նուանի է Ըստրիային մէջ Ըտէլս-
պէրկ այրը , որ 6 մղոնի չափ մեծութիւն
ունի :

256. Անապատը ո՞րն է : — Էն մեծ անապա-
տը ո՞րն է :

257. Ի՞նչ է այրը :

258. Էն խորունկ այրը ո՞րն է :

259. Էն մեծ այրը ո՞րն է :

260. Թուոինի քով Աւողոս լեռան վրայ
այր մը կայ, որուն մէջէն ամառը տաք ա-
տեն պաղ հով մը կը փչէ :

261. Հատ տեղ այրեր կան՝ որոնց վրայ-
էն կրային ջուր մը կը վազէ . աս ջուրը վա-
ղելու ատենը կամաց կամաց կը քարանայ
ու սառի պէս վար կը կախուի : Ասանկ այ-
րեր շատ տեղ կը գտնուին, մանաւանդ
Ակովտիա, և Յունաստանի Անտիպարոս
կղզիին մէջ :

Բ. ԶՈՒՐ

262. ջուրը վազուկ ու թափանցիկ մարմին
է, որ սաստիկ տաքութեամբ զոլորչիք կը
դառնայ, իսկ սաստիկ պաղութեամբ կը
սառի կը պընդանայ * :

260. Աւողոս լեռան այրին վրայ ի՞նչ գիտե՞լիք
կայ :

261. Քար դարձող ջուրերէն ո՞ր կը գտնուի :

262. Ի՞նչ է ջուրը :

* Ջրին աստիճանը ջերմաւոր փոքրիկէն իջնայ
չափո-իւ . սովորական ջերմաւորը հարիւր աստիճան
բաժնած է . յէջի անդիկը ջրին աստիճանն ընդամե-
ջ աստիճանով իջնայ որ 100 աստիճան բարձրանայ, ջուրը
է՛ք իջնայ . իսկ պաղելով ինչո-ւան 0 ինջնայ եւե՛
ջուրը իջնայ :

263. Իրեք տեսակ ջուր կայ. Հասարակ,
Հանքային ու Օովային :

Ա. ՀԱՍԱՐԱԿ ԱՎ ԶՈՒՐ

264. Հասարակ կամ անուշ կըսուի ան
ջուրն որ ամենեւին աղի կամ ուրիշ հան-
քի համ չունի. ասանկ են ընդհանրապէս
Աղբիւրները, Գետերը, Լիճերը :

ԳԵՏ, ԶՐԱԿԺ

265. Գետ կըսուին լեռներու վրայէն վա-
ղած ջուրերը, որ դարձար ինչնալով ին-
չուան ծով կըթափին :

266. Աշխարհքիս էն մեծ գետերը Ամե-
րիկայի մէջն են : Սիսիսիփին 1687 մղոն
երկայնութիւն ունի, Ամազոնեսոյ գետը
1507 մղոն :

267. Գետեր կան որ վազելու ասենին
դեռնին տակը կանցնին, և ուրիշ տեղէ մը

263. Քանի տեսակ ջուր կըլայ :

264. Հասարակ ջուրը ո՞րն է :

265. Ի՞նչ է գետը :

266. Ինչ մեծ գետերը ո՞ր են : — Ամազոն-
եսոյ գետը ո՞րչափ երկայնութիւն ունի :

267. Ո՞ր գետերն են որ գետնին տակը կեր-
թան :

դուրս կելան . ինչպէս Հռենոս գետին մէկ
ճիւղը՝ Վէյտա քաղքին քովերը :

268. Գետեր կան որ ոսկիի հանքին մէ-
ջէն անցնելով , իրենց բերած աւազն ալ
ոսկիի հետ խառն է . ինչպէս Չայիրէ ու
Աամպիա գետերը :

269. Գետեր կան որ վազելու ատեննին
բարձր տեղէ մը յանկարծ վար կիյնան .
աս վար ընկած տեղը ջրվէժ կամ Սա-
հանք կըսուի :

270. Աշխարհքիս մէջ էն լայնը՝ Աիակա-
րայի ջրվէժն է Ամբիկային մէջ , որ 1200
ոտնաչափ լայնութիւն ունի :

271. Էն բարձր ջրվէժն ալ Աավաւմայի
ջրվէժն է Պիրենեան լեռներուն վրայ , որ
1266 ոտնաչափ բարձրութենէ վար կիյնայ :

ԼԻՃ

272. Վ իճ կըսուի մէկ տեղ մը ժողված
ջուրը , որուն որ չորս գին ցամաքով պա-
տած է :

268. Ոսկիի աւազ ունեցող գետերը որո՞նք են :

269. Ի՞նչ է ջրվէժը :

270. Էն լայն ջրվէժը որն է :

271. Էն բարձր ջրվէժը որն է :

272. Ի՞նչ է լիճը :

273. Աշխարհքիս էն մեծ լիճը Աստալից
ծովն է. որուն երկայնութիւնը՝ հիւսիսէն
հարաւ 800 մղոնի չափ է, իսկ լայնքը 120
մղոնէն ինչուան 300 մղոնի չափ. խիստ
մեծ է նաեւ Արալ լիճը :

Բ . ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԶՈՒՐ

274. Հանքային ջրերը գետնին տակի
հանքերուն մէջէն անցնելով, անոնց հա-
մը ու գոյնը կաւնեն. անոր համար ոմանք
երկրթի համ ունին, ոմանք սլաղէղի, ո-
մանք ալ ուրիշ հանքերու :

275. Ան հանքային ջուրն որ գետնին
տակը դիւրավառ նիւթերուն բռնկելովը
կըտաքնայ, ու տաք տաք գետնէն զուրս
կըբլիթի, ջերմուկ կըսուի :

276. Հանքային տաք ջրերը շատ աւել
կըգտնուին, մանաւանդ Իսլանտայի մէջ,
որոնցմէ մէկը Աէյդէր անունով՝ գետնէն
150 ոտնաչափ բարձրութեամբ վեր կը-
յատքէ :

273. Էն մեծ լիճը որն է :

274. Ի՞նչ է հանքային ջուրը :

275. Ի՞նչ է ջերմուկը :

276. Տաք ջրերը ո՞ւր կըգտնուին :

277. Տեսակ մը հանքային ջրեր կան որ
թէպէտ տաք չեն, բայց իրենց մէջ դիւ-
րաւան նիւթ գտուելով՝ յանկարծ յան-
կարծ իրենք իրենցմէ կը բուրնկին : Ըս ջը-
րերէն շատ կը գտնուի Պաքուին քովերը,
ու ան պատճառաւ հոստեղս կը ակասաշա
Պարսիկներու ուխտատեղի է :

Գ. Ծ Ո Վ Ա Յ Ի Ն . Զ Ո Ւ Ր

Ծ Ո Վ

278. Ծով կամ Ովկիանոս կըսուի աշ-
խարհքիս վրայի պատած աղի ջուրը :

279. Ծովուն տակն ալ ցամաք երկրի
պէս լեռներ, ձորեր ու դաշտեր կան :

280. Ծովուն էն խորունկ տեղը չափեր
են ու ինչուան 1680 դրկաչափ զտեր են՝
առանց յատակին հասնելու :

281. Ծովու ջրին աղիութեան պատ-
ճառը չի գիտցուիր . ոմանք կըսեն թէ ծո-

277. Բուրնկող ջրերը ուր կը դրստուին :

278. Ի՞նչ է ծովը :

279. Ծովուն տակը ինչպէս է :

280. Ծովուն խորութիւնը որչափ է :

281. Ծովուն աղիութիւնը ինչէն է :

վուն տակի աղի հանքերէն է . ոմանք ալ
կրսեն թէ Աստուած բոլոր ջրերը աղի
ստեղծած է , որ ետքէն արեւին տաքու-
թեամբը զոլորշիք դառնալով զտուեր ու
անուշցեր են :

282. Ծովուն աղիութիւնը ամէն տեղ
միակերպ չէ . հապա աւելի աղի է հասա-
րակածին տակը՝ քան թէ բևեռներուն
կողմերը :

283. Արեւմտեան հաւուն անցած ճամբան ,
կամ թիակներուն ամէն մէկ զարնուած
քէն՝ մանր մանր աստղի պէս լոյս կերե-
նայ ջուրին մէջ : Աս լոյսը երկու բանէ
կրնայ ըլլալ . մէյմը ջուրին մէջի լուսա-
ւոր որդերէն , մէյմըն ալ փոսփորեան կա-
ղերէն * :

284. Արեւադարձներուն մէջտեղի
ովկիանոսին ջուրը արեւելքէն արեւմուտք

282. Ծովուն աղիութիւնը ամէն տեղ միա-
կերպ է :

283. Ծովուն լոյսը ի՞նչ է :

284. Ծովուն բնական ընթացքը ո՞րն է :

* Փոսփոր կըստին ան կաղելէն Նի-Ֆէրը , որ ժը
ն իցէ ճարմոյ հեք շէտ-եւով՝ լոսաւոր արգաշելո-
թիւն կընեն ասանց փոսփոթեան . աս լոյսը անշի-
մութ ասէն կըբանայ :

կըլազէ . բւեռներուն ջրերն ալ դէպ 'ի
հասարակած :

285. Նոյն բնական ընթացքին պատ-
ճառը երկրիս արեւմուտքէն արեւելք արա-
յութեամբ պտըտիլն է . որովհետեւ աս
շարժմունքը հասարակածին տակը աւելի
ուժով է , ջուրն ալ չիկրնար նոյն արա-
յութեամբ երկրիս հետ պտըտիլ , անոր
համար աս ընթացքը կունենայ :

286. Արբեմն ջուրի երկու ընթացք դի-
մացէ գիմաց գալով՝ մեծ պտոյտ կընեն ,
աս պտոյտը կըսուի Յորձանք :

287. Իրեք երեւելի յորձանք կայ . Մալս-
թրէմ՝ Աֆֆոսէն կղզիներուն քովը , որ
ինչուան մեծ նսւեր ալ կընկըղմէ . Քա-
րիբիս՝ Սիկիլեայի նեղուցը . Արիպոս՝
Այրիպուզ կղզիին քովերը :

ԾՈՑ

288. Օոց կըսուի ծովուն ան կտորը որ
յամաքին մէջը մտած է . ասոր էն մեծերը

285. Բնական ընթացքին պատճառը ինչ է :

286. Ի՞նչ է յորձանքը :

287. Մեծ յորձանքները որո՞նք են :

288. Ծոցը ի՞նչ է : — Էն մեծ ծոցերը որո՞նք
են :

ծով ալ կըսուին, ինչպէս Արարիայի ծովը՝ որ Արամիր ծով կըսուի, Վ Էնեակի ծովը՝ որ Ադրիական ծով ալ կըսուի :

ՆԵՂՈՒՑ

289. Նեղուց կամ կիրճ կըսուին ծովուն ան նեղ տեղուանքը՝ որոնց մէջէն երկու ծով իրարու հետ կըխառնուին :

290. Աշխարհքիս էն անուանի նեղուցներն են Սեպտէի կամ Ճիպլիլթէրրայի նեղուցը, Պեհրինկայ նեղուցը, Ստամպոլի նեղուցը, և Քալէի նեղուցը :

Գ. ՕԴ

291. ()դ կամ մթնոլորտ կըսուի երկրի չորս դին պատած թոյլ ու թափանցիկ մարմինը, որուն մէջ օդերևոյթներ կըլլան :

292. Մթնոլորտին բարձրութիւնը ընդհանրապէս 75 մղոնի չափ է :

289. Նեղուցը ո՞րն է :

290. Էն անուանի նեղուցները որոնք են :

291. Մթնոլորտը ի՞նչ է :

292. Մթնոլորտին բարձրութիւնը ո՞րչափ է :

293. Օգին խտուծիւնը ամէն տեղ միա-
կերպ չէ . մէյմը որ մթնոլորտին վարերը՝
այսինքն երկրիս մօտ եղած տեղուանքը
աւելի թանձր է , քան թէ վերերը ,
վասն զի վրայի օդին ծանրութենէն տակի
օդը կըճընշուի . անոր համար բարձր տե-
ղուանք մարդս գծուարաւ շունչ կառնէ :
Արկրորդ՝ տեղ տեղ օդը ցուրտէն կըխը-
տանայ , տեղ տեղ ալ տաքէն կուռի , և
աս է հովերուն զլիաւոր պատճառը :

Օ Դ Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ

294. Օգերեւոյթ կամ Մետէորայ կը-
սուին օդուն մէջ տեսնուած երեւոյթները :

295. Աս երեւոյթները չորս տեսակ կըլ-
լան . Օգեղէն , Զրեղէն , Ղուսեղէն ու
Հրեղէն :

Ա. Օ Դ Ե Ղ Է Ն Մ Ե Տ Ի Ո Ր Ա Յ

296. Օգեղէն մետէորայ կըսուին օդին
այլեայլ շարժմունքերը . ինչպէս Հով ,
Սրբիկ , Թաթառ , և այլն :

-
293. Օգին խտուծիւնը ամէն տեղ միակերպ է :
294. Օգերեւոյթը ի՞նչ է :
295. Քանի՞ տեսակ օգերեւոյթ կըլլայ :
296. Օգեղէն մետէորաները որո՞նք են :

ՀՈՎ

297. Օգին տեղէ տեղ փոխուիլը Հով կըսուի, որ երկու կերպով կըլլայ. մէյմը տաքութենէն, որով օդը ուռելով քովի օդերը մէկդի կըհըրէ. երկրորդ ցրաութենէն՝ որով նոյն օդը կըխըտանայ, ու չորս գին եղած օդը դէպ'ի խտացած տեղը կըվազէ :

298. Հովերը ընդհանրապէս կանոնաւոր են, և իրենց փչելու ատեննին յայտնի է. այսինքն առաւօտը արեւելքէն կըփչեն, կէսօրը հարաւէն, իրիկունը արեւմուտքէն, կէսգիշերուն հիւսիսէն : Բայց աս կարգը ամէն տեղ միակերպ չէ՝ երկրիս այլեայլ բարձր ու ցած դիրքերուն համար. հասարակածին տակը ամէն օր աս կարգը կըպահուի, որչափ որ մէկը դէպ'ի բևեռները մօտենայ՝ աս կարգն ալ կըփոխուի :

299. Առողմնացոյցներուն վրայ նշանած՝ երեսունուերկու տեսակ հով կայ. ասոնց

297. Հովը ի՞նչ է : — Հովերուն պատճառը ի՞նչ է :

298. Ի՞նչ կարգ ունին հովերը :

299. Քանի՞ տեսակ հով կայ : — Գլխաւոր հովերը քանի՞ են :

դիւաւորները ութը հատ են, որ աշխարհ-
քիս չորս կողմէն ու անոնց մէջտեղուան
քէն կը փրչեն :

300. Աշխարհքիս չորս կողմերը ասոնք
են. Արեւելք, Արեւմուտք, Հիւսիս, Հա-
րաւ :

301. Արեւելք կըսուի արեւուն ելած կող-
մը. Արեւմուտք՝ արեւուն մտնալու կողմը.
Հիւսիս կըսուի երկրիս ան կողմը, որ
երբոր երեսս արեւելքի դին դարձընեմ,
ձախ ձեռքս ան կողմը կիյնայ, աջ ձեռքս
ալ դէպ'ի Հարաւ կընայի :

302. Հովին ընթացքը ամէն տեղ ու ամէն
ատեն միակերպ չէ. ընդհանրապէս հա-
սարակածին տակը հովերը խիստ սաստիկ
կըլլան :

303. Եւ հանդարտ հովն որ հազիւ թէ
կիմացուի, մէկ ժամուան մէջ 5400 ոտնա-
չափ տեղ կը վազէ. միջակ հովը 20,000,
սաստիկ հովը 200,000. փոթորիկը 300,000,
էն սաստիկ մըրիկը 480,000 :

300. Աշխարհքիս չորս կողմերը որո՞նք են :

301. Ո՞րն է արեւելք. արեւմուտք. հիւսիս.
հարաւ :

302. Հովին ընթացքը ի՞նչպէս է :

303. Հովը մէկ ժամուան մէջ ո՞րչափ տեղ
կերթայ :

304. Արրոր երկու գիէն երկու հակառակ հով գիմացէ գիմաց ելան ու իրարու պրլլուելով ամպերը երկնքէն վար ինչեցընեն՝ Թաթառ կըսուի :

305. Թաթառը երկու տեսակ է . ծովային ու ցամաքային : Նովային Թաթառը ինչուան 80 ոտնաչափ հաստութիւն կունենայ . ասիկայ ծովուն ջուրը տակնուվրայ կընէ ահադին ձայնով . ու քիչ մը ատեն ծովու ջրին հետ կպած անշարժ կենալէն ետքը , յանկարծակի կըցրուի : Իսկ ցամաքայինը երկայն բարակ կըլլայ , ու գետնի վրայ ասդիս անդին քալելով՝ գիմացը ելածը կաւրէ , կըկոտրէ ու կըփլցընէ :

306. Նորանշան անձրև կըսուին երկնքէն Թափթըփած խիճը , աւազը , դորտը , ծըծումբը , ցորենը , դարին , և այլն , որ Թաթառով վեր կելան , ու այլևայլ տեղուանք կիյնան :

307. Մըրիկը յանկարծական սաստիկ հով է . ասիկայ այրեցած դօտիին տակը այնչափ ուժով կըլլայ՝ որ ինչուան ծառերը իրենց արմատէն կըհանէ , ու շէնքերը կը-

304. Ի՞նչ է Թաթառը :

305. Թաթառը քանի՞ տեսակ կըլլայ :

306. Նորանշան անձրևը ի՞նչ է :

307. Ի՞նչ է մըրիկը : — Պատճառը ի՞նչ է :

փլըրնէ : Յանկարծական մըրկին պատ-
ճառը, կազերուն յանկարծ իրարու հետ
խառնուելէն կըլլայ կըսեն :

308. Խորշակ կըսուի անփասակար հովը,
որ ապականեալ լինելու կամ տաք անա-
պատներու վրայէն փչելով, թէ մարդկան
և թէ կենդանեաց կըմնասէ :

Բ. ԶՐԵՂԷՆ ՄԵՏԷՈՐԱՅ

309. Զրեղէն մետէորաները բոլորն ալ
կըլնան գետնէն ելած գոլորշիքներէ, ու
եօթը տեսակ են . Մէդ, Լմպ, Յօղ, Ե-
ղեամ, Ընձրե, Չիւն, ու Կարկուտ :

1. ՄԷԳ

310. Գետնէն ելած ջրային գոլորշիքը
երբոր գիշերուան օդին պաղութենէն վեր
չիկարենան ելլալ, ու երկրիս երեսը մնան,
վերի գոլորշիքներն ալ վար ինջնան ին-
չուան գետին, Մէգ կամ Մառախուղ
կըսուի :

308. Խորշակը ի՞նչ է :

309. Զրեղէն մետէորաները որո՞նք են : —
Քանի՞ են :

310. Ի՞նչ է մէգը : — Մէգը ի՞նչպէս կըլլայ :

311. Արևուն տաքութենէն վեր ելած ջրին զոլորշիքը օդին մէջ կըցրուին, որ թափանցիկ են ու աչքի չեն երևնար. երբոր օդին տաքութիւնը պաղ հովէն կըցրտի, վեր ելած զոլորշիքն ալ կամաց կամաց վար ինջնալով՝ ու իրարու մօտենալով կըթանձրանան, թափանցիկութիւննին կըկորսընցընեն, ու օդուն մէջ կըշարժին կամ կըկենան, Ամպ կըսուին:

312. Աս բանս յայտնի կերևնայ անկէց, որ ամառ ատեն շատ անգամ իրիկունները երկինքը ամպ չեղած ատենը կըտեսնանք որ բոլոր երկնքին երեսը յանկարծակի ամպով լեցուեր է:

313. Ամպերը երկրէս ինչուան 18,000 ոտք բարձր կրնան ելլալ. անկէց վեր սաստիկ ցուրտ ըլլալէն՝ կըծանրանան, ու ալ վեր չեն կրնար ելլալ:

311. Ամպը ի՞նչ է: — Ինչէն կըլլայ ամպը:

312. Օդին պաղեւէն ամպերուն թանձրանալը ի՞նչպէս կ'իմացուի:

313. Ամպերը երկրէս ո՞րչափ բարձր կրնան ելլալ:

314. Յօղն է զիշեր ատեն դաշտերու վրայ
ինչաժ անձրեւի պէս թացութիւնը :

315. Գիշերուան ցրտութենէն երկրիս
վրայի մարմինները կը սպաղին . բայց ամէն
ալ հաւասար չեն սպաղիր , հապա ոմանք
շատ՝ ոմանք քիչ , թէ իրենց կազմուած
քին և թէ իրենց զիրքին համար : Բնու
թեամբ շատ սպաղող մարմիններուն վրայ
շատ զօրօրչիք կընստի . իսկ անոնք որ քիչ
կամ ամենեւին չեն սպաղիր , վրանին ալ
քիչ զօրօրչիք կիջնայ կամ ամենեւին չիջ
նար , ու չոր կըմնան :

316. Յօղը աւելի առաւօտեան դէմ
կըլլայ՝ քան թէ իրիկունը կամ կէս գիշե
րուն , վասն զի ինչուան առտու երկրիս
վրայի մարմինները երթալով աւելի կը
սպաղին :

317. Յօղը միայն երկինքը պարզ եղած
գիշերները կըլլայ , ու ամպոտ եղածին
պէս ցօղ չիջնար . վասն զի ամպոտ եղած

314. Ի՞նչ է ցօղը :

315. Յօղը ինչէ՞ն կըլլայ :

316. Ո՞ր ատեն ցօղ կիջնայ :

317. Ա՞յն գիշեր ցօղ կիջնայ :

գիշերը շատ աւելի տաք կըլլայ՝ քան թէ սլարզ եղած գիշերը :

4. ԵՂԵԱՄ

318. Եղեամբ գետնի վրայ կինջնայ ճերմակ սառի սկէս դարնան ու աշնան ատեն :
Եսիկայ գիշերուան ինջած ցօղն է , որ դարնան սկիզբները ու աշնան վերջերը սաստիկ ցրտութենէն կըսառի :

5. ԱՆՁՐԵՒ

319. Անձրե կըսուի՝ երբոր երկինք ելած գոլորշիքները ցրտէն կըմիանան , ու ծանրանալով կաթիլ կաթիլ վար կըթափթըփին :

320. Աշխարհքիս ամէն կողմը միակերպ անձրե չըլլար : Բնդհանրապէս հասարակածին կողմերը աւելի շատ անձրե կուգայ , թէպէտև շատ անգամ ալ չորութիւն կըլլայ . իսկ բևեռներուն մօտ թէպէտ ստէպ անձրե կուգայ , բայց քիչ :

318. Եղեամբ ի՞նչ է :

319. Ի՞նչ է անձրեք :

320. Ամէն տեղ միակերպ կուգայ անձրեք :

321. Անձրեւը աւելի լեռներու վրայ կուգայ, քան թէ դաշտերու. վասն զի լեռներուն օդը շատ անգամ սրաղէն տաք՝ տաքէն ալ սրաղ կը փոխուի. աս փոփոխութեան ատենը թէ որ հոն տեղուանքը ամալ դառնի, մէկէն անձրեւ կը լայ :

322. Արեւադարձներուն մէջտեղը միշտ կանոնաւոր անձրեւներ կուգան. վասն զի անտեղուանքի հովերն ալ կանոնաւոր կերպով կը փրչեն ամիսներով :

323. Կարմիր անձրեւը կամ ձիւնը շատ անգամ Ալպեան լեռներուն վրայ կուգայ տեղ տեղ, ու քիչ քիչ. ոմանք կըսեն թէ աս կարմրութիւնը հոն տեղի մանր ճճիներէն ու բոյսերէն է. բայց ստոյգը չի մայրուիր :

6. ՁԻՆ

324. Երբոր ջրային գոլորշիքները օդին մէջ յանկարծական սպառութենէ վեցան, կիւնի ձեով մը կըսառին ու վար կիյնան, Ձիւն կըսուի :

321. Անձրեւը ո՞ւր տեղուանք աւելի կուգայ :

322. Կանոնաւոր անձրեւները ո՞ւր կուգան :

323. Կարմիր անձրեւը ի՞նչ է :

324. Ձիւնը ի՞նչ է :

323. Հով չեղած ատենը ձեան հատիկներն ալ խոշոր կըլլան . վասն զի ձիւնը վար իյնալու ատեն՝ մէկ զիէն ուրիշ գոլորշիքներ ալ անոր կպչելով՝ կըսառին , ու ահով կըխոշորնան :

7. ԿԱՐԿՈՒՄ

326. Կարկուտն է ձիւն կամ ձիւնախառն անձրև , որ օդուն մէջ երկու հալկառակ ելեքտրականութեամբ * մէկզիէն մէկալ գիննետուելով՝ վարժիյնալը կուշանայ , ու քանի կերթայ խոշորնալով՝ ուժով վար կըթափթըփի : Ինչուան մէկ ու կէս լիտր ծանրութեամբ կարկուտ եկած է :

327. Թիֆին տեսակ մը կունտ ու մանր ձիւն է որ ամառ ու ձմեռ կըլլայ . ամառ

323. Ձիւնը ինչո՞ւ երբեմն խոշոր՝ երբեմն մանր կըլլայ :

326. Կարկուտը ի՞նչ է ; — Ի՞նչ մեծութիւն կունենայ :

327. Թիֆին ի՞նչ է :

* Ելեքտրականութիւնը հասանալի անկշտէլի մարմին է որ բոլոր մեծութիւնն աւելիալ մարմնոց մէջ քաբածուած է , ու սովորաբար շփուելով զգալի իշուայ , ինչպէս փայլալը ու կայծալը : Ասիկայ երկու գլխաւոր քաբիւնութիւնն աւելի . մէյժը որիչ մարմինները իրեն իրարէ , մէյժն ալ իշուանէ :

որ կարկուտի հետ խաւն՝ ձմեռը ձեան
հետ . կարկուտի կրնմանի, բայց անոր պէս
կարծր ու թափանցիկ չէ : Չիմացուիր թէ
ասիկայ օդին մէջ ինչպէս կը ձևանայ :

Գ . ԼՈՒՍԵՂԷՆ ՄԵՏԷՈՐԱՅ

328. Լուսեղէն մետէորաները անոնք են՝
որ արեւուն ճառագայթներուն այլեայլ
կերպով զարնուածքէն կը ձևանան, ու վեց
տեսակ են . Ծիածան, Արշալոյս, Ա-
րեւանմանութիւն, Բակ, Օդդիակոսի լոյս,
Արկներեւոյթ :

1 . ԾԻԱԾԱՆ

329. Արեւու լուսին մէջ եօթը գոյն շա-
ռաւիղներ կան, որ եռանկիւնի ապակիին
մէջէն անցնելու ատեն կերեւնան . այսինքն
կարմիր, նարնջի գոյն, դեղին, կանաչ,
բաց կապուտ, մուրթ կապուտ, մանուշա-
կադոյն : Անձրեւի ատեն երբոր արեւը քո-
վընտի անձրեւին կաթիլներուն վրայ կը
զարնէ, աս եօթը գոյները զատ զատ կե-

328. Լուսեղէն մետէորաները որո՞նք են :

— Քանի՞ են :

329. Ծիածանը ինչէ՞ն կը լայ :

րենան երկինքը՝ կամարաձև, աս է ծիածանը կամ ծիրանի գօտի ըսուածը: Ասոր ալ նմանը երբեմն քովի ամպերուն վրայ ձևանալով՝ երկու ծիրանի գօտի կերենայ:

330. Արբեմն մեծ ծովերու ու դաշտերու վրայ ալ երբոր գոլորշիքը խիստ թանձր է՝ պղտի ծիածան մը կերենայ:

2. ԱՐՀԱԼՈՅՍ

331. Առտուները քանի որ արեւը հորիզոնէն 18° աստիճան ցած է, իրեն լոյսին կարմրագոյն շառաւիղները մեր մթնոլորտին վրայ կըզարնեն, ինչուան որ արեւը հորիզոնէն վեր բարձրանայ, աս կարմրագոյն լոյսը Արշալոյս կըսուի, որ արեւը ելլալէն մէկ ժամէն աւելի առաջ կըսկսի:

332. Այնպէս ալ իրիկունները արեւը մտնալուն պէս բոլոր արեւմտեան եզերքը կըկարմըրի. աս կարմրութիւնն ալ վերջալոյս կըսուի, որ ամառը ինչուան երկուք ու կէս ժամ կըդիմանայ:

330. Միայն անձրևի՞ ատեն կերենայ ծիածանը:

331. Արշալոյսը ի՞նչ է:

332. Վերջալոյսը ի՞նչ է:

333. Մթնոլորտը որչափ թանձր ըլլայ ,
արշալոյսն ու վերջալոյսն ալ այնչափ մեծ
ու տարածուած կըլլայ :

3. ԱՐԵՒԱՆՄԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

334. Արեանմանութիւնն է ան երեոյթը ,
որ երբեմն արեուն լոյսը իր գիմացի ամ-
պերուն վրայ անանկ կըզարնէ որ ան ամ-
պերուն վրայ ուրիշ արեւներ ալ կերեւան :

4. ԲԱԿ

335. Բակ արեու կըսուի ծիածանի պէս
գոյնզգոյն կըսր շրջանակը , որ ամառ ա-
տեն երբեմն արեուն չորս գին կերեւայ :
Կըսեն թէ աս գոյնզգոյն երեւալը օգուն
մէջի ձիւներէն է որ արեուն լոյսը վրան
զարնելով անանկ կերեցընէ :

336. Արբեմն արեուն վրայի բակը երկու
հատ կըլլայ վրայէ վրայ համակեգրոն ,

333. Արշալոյսը երբ աւելի մեծ կըլլայ :

334. Արեանմանութիւնն ի՞նչ է :

335. Արեուն բակը ի՞նչ է : — Պատճառը
ի՞նչ է :

336. Կրկին բակ կրնայ ըլլալ :

բայց զբոսի կողմը եղածին զոյները այն չափ փայլուն չեն ըլլար :

337. Լուսինն ալ երբեմն բախ կունենայ , բայց արեւին բախէն աս տարբերութիւնը ունի որ անոր պէս զունաւոր չերենար , հասպաճերմակ կըլլայ , մէկ կողմն ալ քիչ մը կարմրագոյն :

5. ԶՈՂԻԱԿՈՍԻ ԼՈՅՍ

338. Օղղիակոսի լոյս կըսուի ան տկար լոյսը , որ մարտ ամսուն սկիզբները արեւը մտնալէն ետե երկնքին երեսը բուրդի ձևով կերենայ . չիմացուիր թէ աս երևոյթը ինչպէս կը ձևանայ . ոմանք կըսեն թէ մեր մթնոլորտին մէջի մանր մարմիններուն ընթացքէն է :

6. ԿՐԿՆԵՐԵՒՈՅԹ

339. Ըմառը տաք ատեն դաշտերու մէջ եղած շէնքը կամ ծովուն մէջի նաւը վաւրայէ վրայ երկու հատ կերենայ , մէկը շիւ

337. Լուսինն ալ բախ կունենայ :

338. Օղղիակոսի լոյսը ինչ է :

339. Կրկնեւրկոյթը ինչ է :

տակ՝ մեկալը զլեխվար, ինչպէս որ ջրի մէջ
կերենան . առ երեոյթը կըսուի Կըրկ-
ներեոյթ :

340. Ըսոր պատճառը արեուն ճառա-
ղայթներուն զարնուածքէն է , որ թանձր
ու տաք օդուն մէջէն անցնելու ատեն՝ շէն-
քերը երկերկու հաս կերեցընէ :

Դ. ՀՐԵՂԷՆ ՄԵՏԻՈՐԱՅ

341. Հրեղէն մետէորայ կըսուին օդին մէջ
երեցած կրակէ երեոյթները , որ վեց
տեսակ են . Փայլակ , Կայծակ , Հիւսիս-
այդ , Շրջմովիկ հուր , Ըսուպ , ու Երկ-
նաքար :

1. ՓԱՅԼԱԿ , 2. ԿԱՅԾԱԿ

342. Երբոր ամպերու մէջ լեցուած եր-
կու տեսակ ելեքտրականութիւնը մէկմէ-
կու հաղորդուին , ձայն՝ կրակ ու լոյս կը-
հանեն . ձայնը կըսուի Որոտում , լոյսը
Փայլակ , կրակը Կայծակ :

340. Կրկներեութիւն պատճառը ի՞նչ է :

341. Հրեղէն մետէորաները որո՞նք են :

342. Փայլակը ի՞նչպէս կըլայ :

343. Երբեմն առանց որոտմունքի, երբեմն ալ ամպ չեղած ատենը երկինքը փայլակ կըլլայ, ասոր պատճառը դեռ չիգիտցուիր:

344. Որոտմունքին ձայնը 30 մղոն տեղէն աւելի հեռու չերթար:

3. ՀԻՒՍԻՍԱՅԳ

345. Հիւսիսայգը կամ հիւսիսային արշալոյսը լուսաւոր ամպի կընմանի, գոյնը կըրակի պէս կարմիր, տեղ տեղ փայլուն գօտիներով, որ երբեմն հիւսիսային կողմը հորիզոնին վրայ կերեւայ՝ արեւը մտնալէն իրեք չորս ժամ ետքը: Ասոր պատճառը մագնիսական ելեքտրականութիւնն է կրսեն:

4. ՇՐՋՄՈՒԼԻԿ ՀՈՒՐ

346. Շրջմովիկ հուրն է բոցի պէս լոյս մը, որ ատեն ատեն գիշերները գերեզման նոցներու մէջ կամ թաց տեղուանք կերեւայ:

343. Առանց որոտման փայլակ կրնայ ըլլալ:

344. Որոտմունքին ձայնը որչափ տեղ կերթայ:

345. Հիւսիսայգը ի՞նչ բան է: — Պատճառը ի՞նչ է:

346. Ի՞նչ է շրջմովիկ հուրը:

347 . Ռատիկները շատ աւելորդապաշտա-
կան կարծիքներով աս կրակէն կը վախնան .
բայց վախնալու բան չէ . վասն զի ասոր
բուն պատճառն է փոսփորեան ջրածին կա-
ղը, որ օդին հետ հաղորդուելու ատեն կը
բռնկի, և ինչուան որ հատնի կը վառի :

5 . ԱՍՈՒՊ

348 . Ասուպ կը սուլի ան աստղի պէս թրո-
չող լոյսը, որ ամառ գիշերները երկինքը
կերենայ :

349 . Հիմակուան բնաբաններուն կարծի-
քովը՝ ասուպները մեր մթնոլորտէն վեր
երկրիս վրայ պտըտող մանր մարմիններ
են, որ աչքով չեն երևնար . ասոնք երբոր
մեր մթնոլորտին հետ սաստիկ կը շփուին՝
լոյս կը հանեն կը սեն :

6 . ԵՐԿՆԱՔԱՐ

350 . Երբոր ասուպ մը երկրիս ձգողու-
թեամբը գետին իյնայ ահագին որոտմուն-

347 . Շրջմովիկ հուրին պատճառը ի՞նչ է :

348 . Ասուպը ո՞րն է :

349 . Ասուպը ինչէ՞ն կըլլայ :

350 . Երկնաքարը ի՞նչ է :

քով ու լուսով Երկնաքար կամ Շանթաքար կըսուի :

351 . Վերջի յիսուն տարուանս մէջ վաթսուն հատի չափ երկնաքար ընկած է Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ . ասոնց էն մեծն է Բնգղիայի մէջ ընկածը , որ 80 լիտրէն աւելի կըկշուէ :

352 . Ամէն երկնաքարերուն բաղադրութիւնն ալ գրեթէ նոյնպէս է . այսինքն՝ երկաթ , գայլախաղ , ծծումբ , նիքել , մանկանէզ : Ասոնց դրսի գոյնը հանքային ածուխի պէս սև է , բայց մէջը երկաթի պէս փայլուն :

351 . Երկնաքարին իննալը շատ կըպատահի :

352 . Երկնաքարին բաղադրութիւնը ի՞նչպէս է :

ՅԱՒԵՂՈՒԸՆ

ՕԳԻ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ա. ՓՈՐՁՈՒԱԾ քան է որ երբոր աշունքը անձրևոտ կըլայ, ձմեռը սովորաբար քիչ անձրև կուզայ, դարունն ալ ցուրտ կըլայ, ան պատճառաւ բոյսերը ետ կը մնան:

Բ. Թէ որ ամառը շատ անձրևոտ ըլլայ, ձմեռուան ցուրտն ալ սաստիկ կըլլայ:

Գ. Թէ որ կռունկները աշնան կանուխ կեկ գէպի տաք երկիրները երթան, ըսել է թէ ձմեռուան ցուրտը սաստիկ պիտի ըլլայ. վասն զի իրենց կանուխ դառնալէն կիմացուի որ հիւսիսային կողմերը ցուրտը սկսեր է:

Դ. Երբոր ձմեռը անձրևոտ է, ամառը չոր կըլլայ: Աշունքն ալ թէ որ չոր ընելու ըլլայ նէ, ձմեռը շատ հով կըփըչէ:

ՀՈՎ, ՓՈԹՈՐԻԿ

Ե. Առաւօտանց արեւը ելլալու ատեն թէ որչափէ գուրս կարմրութիւն մը ունենայ ու արեւուն սկաւառակը խոշորկեկ երեւնայ, նշան է թէ նոյն օրը Հով պիտի ելլայ :

Զ. Արբոր արեւը բակ կունենայ ու արեւանմանութիւն կերեւնայ, յայտնի նշան է որ Հով ու անձրեւ պիտի ըլլայ :

Է. Արբոր լուսինը խոշոր ու կարմիր է, չորս գին ալ բակ ունի, Հով կելլայ. թէ որ բակը երկու հատ է, նշան է թէ փոթորիկ պիտի ելլայ :

Ը. Ո՛ր օրն որ առաւօտանց ծովու թըռչունները իրարու քով ջրին երեսը թըռչնալով կրկանչլըռտեն, ան օրը Հով կելլայ :

ԱՆՁՐԵՒ

Թ. Իրիկունը արեւը մտնալէն ետքը Հիւսիսային կողմը թանձր լեռան պէս դիզուած ամպեր ըլլան նէ, նոյն գիշերը անձրեւ կուղայ :

Ժ. Արեւը ելլալու ատեն թէ որ բոլոր երկնքին երեսը բարակ ամպով մը ծածկած է, ու Հով չիկայ, նոյն օրը քիչ մը անձրեւ կուղայ :

ԺԱ. Արեւը ելլալէն իրեք չորս ժամ ա-
ռաջ թէ որ անձրեւ սկսելու ըլլայ, ին-
չուան կէսօր օդը կը բացուի :

ԺԲ. Թէ որ յանկարծ հարաւային սաս-
տիկ հով ելլայ, ու երկու իրեք ժամ միա-
կերպ անձրեւէ, ան անձրեւը ինչուան տաս-
նը հինկ ու տասնը վեց ժամ կը քրչէ :

ԺԳ. Թէ որ բոլոր ցորեկը անձրեւէ, ու
իրիկունը արեւը մոնալու ատեն արեւմուտ-
քը բաց ըլլայ, կամ արեւը կարմիր ամպե-
րուն մէջէն վար ինջնայ, երկրորդ օրը օ-
դը կը բացուի :

ԺԴ. Թէ որ լուսինը բակ ունենայ արեւմը
տեան քամիով, երկրորդ օրը անձրեւ կուգայ :

ԺԵ. () Դոստոս ամսուն մէջ լուսնի ծննդ-
դեան ու լուման օրերը զրեթէ միշտ անձրեւ
կուգայ :

ԺԶ. Ամառ զիշերները թէ որ արեւելեան
հով ըլլայ, և աստղերը սովորականէն ա-
ւելի խոշոր ու փայլուն երևնան, քանի մը
ժամէն ետքը անձրեւ կուգայ :

ԿԱՐԿՈՒՏ

ԺԷ. Ամառը կէսօրէն ետքը դեղին ու
ճերմակ ամպեր վրայէ վրայ լեռան պէս
դիզուին, ու սաստիկ հովէ ծանր ծանր
շարժելով հորիզոնէն վեր բարձրանան

նէ , կարկուտի նշան է . բայց ձմեռը ու
ղիշերը ոչ երբէք կարկուտ կուզայ :

ԺԸ . Թէ որ ամառուան ամպերու նման
ամպ ըլլայ ձմեռը , կարկուտի տեղ ձիւն
կուզայ :

ԾԱՆՐԱՉԱՓ ԳՈՐԾԻ

Ծանրաչափ ըսուած գործիքը 30 բը-
թաչափ երկայնութեամբ ապակիէ խողո-
վակ մըն է , մէջը 28 բթաչափ սնդիկով
լեցուն . որ օդին ամէն տեսակ փոփո-
խութիւնները ժամերով առաջ կըցուցը-
նէ . ցօ

Թէ որ խողովակին մէջի սնդիկը կամաց
կամաց վեր բարձրանայ , նշան է թէ օդը
պիտի շտկուի . թէ որ ձմեռ ատեն բարձ-
րանայ , ցուրտը կըսաստկանայ :

Թէ որ ծանրաչափին սնդիկը շուտով
ցածնայ կամ բարձրանայ , օգն ալ շուտ
մը կըփոխուի . թէ որ խիստ շուտ ցած-
նալու ըլլայ , փոթորիկի նշան է :

Թէ որ արեւմտեան հովի ատեն ծան-
րաչափը բարձրանայ , օդը կըբացուի , ու
հովը արեւելեան կըդառնայ . թէ որ հա-
րաւային քամիով ցածնայ , ձմեռ է նէ՝
սառը կըհալի , ամառ է նէ՝ փոթորիկ կեղ-

լայ . իսկ թէ որ արեւմտեան հովի ատեն
ցածնայ , անձրեւ կուգայ :

Բնդհանրապէս ծանրաչափին նշաննե-
րը զիշերահաւասարներէն 15 օր առաջ՝
15 օր ալ ետքը ապահով չեն . վասն զի
օդը ան միջոցին շատ փոփոխական է :

ԵՇԽԵՐՀՔԻՍ

ԳԼԽԱԻՈՐ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ

ԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԾՈՎԻՆ ԵՐԵՍԷՆ ՁԱՓԱԾ

Ե Ի Ր Ո Պ Ա

	ՈՏՔ	ԵՐԿԻՐ
1 Մոնթէ Պիանքօ	14,806	Փիէմոնթէ
2 Մոնթէ Ռոզա	14,479	Զուիցերի
3 Էօրթէր	14,360	Աւստրիա
4 Մոնթէ Չէրվինօ	13,842	Զուիցերի
5 Լոնէյրա	13,750	Զուիցերի
6 Ֆինսթէրաբհորն	13,428	Զուիցերի
7 Եռնկֆրաւ	12,868	Զուիցերի
8 Մոնք	12,829	Զուիցերի
9 Փէլլոս	12,624	Զուիցերի
10 Շքէբհորն	12,518	Զուիցերի
11 Էօրթէլէս	12,044	Աւստրիա
12 Պրիմ հորն	12,020	Զուիցերի
13 Կէօքնէր	11,882	Աւստրիա
14 Մոնթէ վիզօ	11,778	Իտալիա
15 Վէթթէր հորն	11,447	Զուիցերի
16 Ֆռաւ	11,392	Զուիցերի
17 Մոնթէ Չէնիս	11,065	Զուիցերի
18 Միւլհալէն	10,944	Սպանիա

19	Մալատէթ [Թա	10,920	Սպանիա
20	Մոնթէ փէրաու	10,497	Սպանիա
21	Վինեւման	10,354	Գաղղիա
22	Ս. Բեռնարդոս	10,325	Զուիցերի
23	Սէմիլոն	10,320	Զուիցերի
24	Եանա	9,965	Սիկիւլիա
25	Ֆուլքա	9,820	Զուիցերի
26	Հոք Հորն	9,782	Աւստրիա
27	Քուլէ Չէրվինո	9,753	Զուիցերի
28	Էյկէր	9,724	Զուիցերի
29	Թէրկլոն	9,727	Աւստրիա
30	Փէք Պլան	9,573	Գաղղիա
31	Թրավէրսէթ [Թա	9,332	Փիէմոնթէ
32	Փէք տը Փօ	9,137	Գաղղիա
33	Ռոթ Հորն	9,037	Աւստրիա
34	Քուլէ տի Ֆէ- նէսթրա	8,982	Զուիցերի
35	Քանիկու	8,638	Գաղղիա
36	Ս. Կոթարաուս	8,514	Զուիցերի
37	Կրիմսէլ	8,409	Զուիցերի
38	Լոմից	8,315	Մաճառստան
39	Վէլինո	7,306	Իտալիա
40	Արպիզոն	7,280	Գաղղիա
41	Ասորեանց սարը	7,252	Ասորեան կղզ.
42	Էնձէնտաղ	7,214	Զուիցերի
43	Ֆուլքա տէլ Պոպօ	7,214	Զուիցերի
44	Տովրաֆիալ	7,141	Նորվեգիա
45	Փէքօ տէլոս Ռէյէս	7,141	Սպանիա
46	Սթէրցինկէն	7,036	Աւստրիա
47	Մոնթէկիւ	6,748	Գաղղիա
48	Փուիլ	6,568	Աւստրիա
49	Չիմոնէ	6,525	Իտալիա
50	Աթոս	6,452	Յունաստան

51	Ողիմպոս	6,186	Եւրոպ. Տաճկ.
52	Մէդէն	6,037	Գաղղիա
53	Մոնսոն	5,810	Գաղղիա
54	Քանթալ	5,717	Գաղղիա
55	Սվուքու	5,675	Շուէտ
56	Ռէօթվիք	5,629	Շուէտ
57	Մալհաս	5,629	Փորթուգալ
58	Լիւռ	5,620	Գաղղիա
59	Վանթու	5,560	Գաղղիա
60	Ռըքիւլէ	5,135	Զուիցերի
61	Լա Տոլ	5,069	Զուիցերի
62	Գարատաղ	5,041	Չէֆալոնիա
63	Ժէռալիէտէ Ժոն	4,980	Գաղղիա
64	Սանթ Միգէլ	4,931	Լիսպոնիան կղ.
65	Քէսսէրալ	4,931	Աւստրիա
66	Պրէննէր	4,792	Աւստրիա
67	Թակոնի	4,583	Ռուսաստան
68	Փիւի տը Տոմ	4,516	Գաղղիա
69	Պալոն	4,319	Գաղղիա
70, 71	Հայտէլպէրի	4,233	Պոհէմիա
72	Պէն Նէվիս	4,079	Սկոտլիա
73	Վէսուպ	3,688	Նափոլի
74	Հէքլա	3,118	Իսլանտա
75	Պէն Լոմոնտ	3,021	Սկոտլիա
76	Ֆէլտէլպէրի	2,963	Գերմանիա
77	Ինսէլպէրի	2,930	Աւստրիա
78	Սթրոմպոլի	2,831	Լիսպոնիան կղ.
79	Քիրիա	2,825	Ռուսաստան
80	Վոլքոնսքոյ	2,813	Ռուսաստան
81	Հորնալէն	2,813	Նորվեգիա
82	Օրէսթէ	2,145	Իտալիա
83	Լանկ Ֆիալ	2,059	Նորվեգիա
84	Վոքլիւզ	2,013	Գաղղիա

85	Քարտոնա	1,913	Սպանիա
86	Ֆլայ Ֆէլա	1,403	Նորվեկիա
87	Ճիպլիլթէրա	1,338	Սպանիա
88	Թորֆա	1,308	Իսլանտա
89	Վալայ	1,120	Ռուսաստան
90	Հուրին	656	Նորվեկիա

ՌՏՔ

Ա	Սլաւոնաց վրայ մամուլու բուսած տեղն է ինչուան	.	.	10,520
Բ	Ս. Բեռնարդոսի վանքին բարձ րութիւնն է	.	.	7,880
Գ	Կրիմէնի հիւրանոցը	.	.	5,519
Դ	Կապարնա գեղը	.	.	4,255
Ե	Պրիանտոն	.	.	3,909
Զ	Ս. Իլտեփոնտո	.	.	3,470
Է	Ս. Միքայէլ	.	.	2,146
Ը	Մասրիտ	.	.	1,820
Թ	Լուչէրնայի լիճը	.	.	1,286
Ժ	Քոսթանցայի լիճը	.	.	1,096
Ի	Ճինէվրա	.	.	1,092
Լ	Թուրին	.	.	655
Խ	Հռոմ	.	.	478
Ն	Էտիմպուրի	.	.	409
Ս	Մոնմարթր	.	.	369
Շ	Փարիզ	.	.	132
Չ	Լոնտրա	.	.	42

Ա Ս Ի Ա

1	Տավալակիրի	24,769	Թիպէթ
2	Հիմալայա	34,076	Թիպէթ
3	Ճամաթուրա	23,901	Թիպէթ
4	Տայպան	23,182	Թիպէթ
5=28	Հիմալայա լեռն . ինչուան	18,947	Թիպէթ
29	Փէչա	19,706	Չին
30	Պուենտէր Փուչ	19,629	Թիպէթ
31=42	Հիմալայա լեռն . ինչուան	17,526	Թիպէթ
43	Մասիս կամ Արարատ	16,900	Հայաստան
44	Փէք	15,966	Թիպէթ
45	Սումաճիան	14,448	Չին
46	Ղասսա	12,195	Չին
47	Սոքոնտա	11,820	Չին
48	Չուր	11,389	Թիպէթ
49	Չումուրալի	11,370	Թիպէթ
50	Իթալիցքոյ	10,720	Թաթարստան
51	Թիկէրէցքոյ	10,712	Թաթարստան
52	Թորկինսքոյ	10,712	Թաթարստան
53	Փարմէզան	9,431	Չին
54	Ավաչա հրաբ .	8,967	Ասիայի Ռուս .
55	Լիբանան	8,946	Ասիայի Տաճկ .
56	Մէլին	7,692	Չին
57	Եսո	7,196	Ճափոն
58	Պուճրայ	7,038	Թիպէթ
59	Տէսիլ ծովու	6,097	Թիպէթ
60	Ողիմպոս	6,076	Յունաստան
61	Քուէլիարթ	6,002	Չին

62	Իդա	5,439	Փոքր Ասիա
63	Քորէա	4,106	Չին
64	Կանց	3,253	Հնդկաստան
65	Կարմէղոս	2,062	Պաղեստին
66	Թաբոր	1,874	Պաղեստին
67	Հերմոն	1,874	Պաղեստին

ԱՓՐԻԿԷ

1,2	Ճիւ	14,124	Եթովպիա
3	Ամիա	12,355	Եթովպիա
4	Ատլաս	11,727	Պերսիկաստան
5	Թէնէրիֆա	11,420	Քանարեան կղզ.
6	Լամալմոն	10,508	Եթովպիա
7	Նիւվէլո	9,385	ԳԼ. Բարեյուսոյ
8	Քոմիաս	9,385	ԳԼ. Բարեյուսոյ
9	Կէօնտէր	7,930	Եթովպիա
10	Քամպերկ	7,507	ԳԼ. Բարեյուսոյ
11	Թարէնթա	7,316	Եթովպիա
12	Հրաբուղի	7,110	Պուրպուրի կղզի
13	Քամպերկ	5,291	ԳԼ. Բարեյուսոյ
14	Փիքօ Ռուփօ	4,834	Մատերա կղզի
15	Քամիէս	4,032	ԳԼ. Բարեյուսոյ
16	Սեղանի լէռ	3,358	ԳԼ. Բարեյուսոյ
17	Անահատայ սար	2,521	ՍԷ Հեղինէ կղզի
18	Սատանայի սար	2,167	ԳԼ. Բարեյուսոյ
19	Առիւծու սար	2,025	ԳԼ. Բարեյուսոյ
20	Քերմաննաս	1,948	ԳԼ. Բարեյուսոյ
21	Հայ Նոլ	1,874	ՍԷ Հեղինէ կղզի
22	Կոնոնեան սար	467	ԳԼ. Բարեյուսոյ
23	Եգիպտ. բուրդեր	428	Եգիպտոս

ԱՄԵՐԻԿԱ

1	Քիմպորասո	20,136	Քուլիթօ
2	Տիսթա Քասսատա	18,321	Քուլիթօ
3	Քայամպէ	18,320	Քուլիթօ
4	Անթիսանա	17,956	Քուլիթօ
5	Ս. Եղիա	17,707	Քուլիթօ
6	Քոթոփաքսի	16,971	Մէքսիքօ
7	Իլինիսա	16,317	Քուլիթօ
8	Փոփոքա	16,317	Քուլիթօ
9	Օրիսանա	16,303	Քուլիթօ
10	Ալթէր	16,298	Քուլիթօ
11	Սանկայ	15,978	Քուլիթօ
12	Քոթոքաքաշ	15,395	Քուլիթօ
13	Թոփիանա	15,300	Ամեր. Հիւս.
14	Ռուքու Փիլինքա	15,262	Քուլիթօ
15	Թունկարակուա	15,258	Քուլիթօ
16	Քորազոն	14,800	Քուլիթօ
17	Սերրա Նէվատա	14,773	Մէքսիքօ
18	Պայօ Փունկօ	14,773	Քուլիթօ
19	Կարկա Վիրաքօ	14,727	Քուլիթօ
20	Նէվատա տէ Թո- լուքա	14,260	Քուլիթօ
21	Ս. Մարթա	14,229	Քոլումպիա
22	Ֆրայիտէ	14,195	Մէքսիքօ
23	Կուանքա Վէլիքա	14,043	Քուլիթօ
24	Փամպամարքա	12,637	Քուլիթօ
25	Փէրոթա	12,584	Ամեր. Հիւս.
26	Ս. Եղիաս	11,888	Ամեր. Հիւս.
27	Պուքրան	11,873	Քուլիթօ
28	Աստուաժից լէռ	11,728	Միացեալ Նահ.

29	Քառւփալա	10,921	Քուիթօ
30	Պուրմա	9,675	Քուիթօ
31	Իմպապուրա	8,416	Քուիթօ
32	Գեղեցիկ օդ	8,415	Ամեր. հիւս.
33	Քարաքաս	8,108	Քոլումպիա
34	Տուխտա	7,935	Քոլումպիա
35	Կապուտ լեռ	7,228	Ճամայիքա
36	Սպիտակ լեռ	6,317	Միացեալ Նահ.
37	Թուժիրիքուրի	5,864	Միացեալ Նահ.
38	Սթոնչի	5,864	Միացեալ Նահ.
39	Կրիլոն	5,066	Ամեր. հիւս.
40	Մորնէ Կարու	4,793	Ս. Վինչէն. կղ.
41	Սոլթալթարա	4,639	Կուապալուփ.
42	Պէրկանթին	4,124	Քոլումպիա
43	Եօրուլօ	3,998	Մէքսիքօ
44	Մոնթէ Փէլէօ	3,995	Մարթինիկէ
45	Միդէրիա	3,478	Ս. Քրիստափ.
46	Քիլլինկլթոն	3,231	Միացեալ Նահ.
47	Ալէկանի	2,823	Միացեալ Նահ.
48	Քալթսթիլ	2,814	Միացեալ Նահ.
49	Քոոթէ Կէսէ	2,155	Միացեալ Նահ.
50	Օշարք	1,875	Միացեալ Նահ.
51	Օթթէր	1,733	Միացեալ Նահ.
52	Էտկումպօ	1,308	Ամեր. հիւս.
53	Սուկիար	1,216	Միացեալ Նահ.
54	Փլքօ Սփանեօլօ	1,170	Միացեալ Նահ.
55	Թորն	1,150	Միացեալ Նահ.

ոսք

Ա	Հումպուլթ Ճանապարհորդը Էլաւ	
	ինչուան	17,919
Բ	Մամուռը կրքուանի ինչուան .	17,468
Գ	Միշտ ձիւնապատ է ինչուան .	16,750

Դ. Փոթոսի եղևինը կրբուսնի ինչուան		16,020
Ե. Քուիթոյի ծառերը		11,794
Զ. Քինաքինա		10,213
Է. Մեքսիքո		7,050
Ը. Եղևինը կրբուսնի ինչուան		3,800
Թ. Արմաւէնին		3,012
Ժ. Ս. Լէոն		2,832
Ի. Կէի Լիւսաք բնալոյծը օդապարհիկով ելաւ ինչուան		21,160

Ո Վ Կ Ի Ա Ն Ի Ա

1 Մոլինա Ռօա	16,892	Սանտովիչ կղզ.
2 Օֆեր	12,902	Սուամատրա
3 Եկմոնտի լեռը	12,895	Նոր Զելանտա
4 Օդայիդի լեռը	11,106	Ընկերուէ կղզ.
5 = 11 Կապոյտ լեռները ինչուան	762	Նոր Հոլանտա

ԱՇԽԱՏԱՆԻՍ

ԴԱՍԽԱՆՈՐ ԳԵՏԵՐՈՒՆ

ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒՐՈՊԱ

	ՄՂՈՆ		ՄՂՈՆ
Վոլիա	985	Հռոդանոս . . .	224
Դանուբ	825	Էպրո	180
Տնեբեր	625	Էլպա	342
Տնեսդեր	310	Վիսթուլա . . .	292
Տոն	436	Թախո	256
Հռենոս	378	Լուար	229
Թամիզ	96	Սենա	202

ԱՍԻԱ

Եանթսէ	1480	Եփրատ	828
Ամուր	790	Ինդոս	760
Օպի	1300	Գանգէս	832
Ենիսէյ	1611		

ԱՓՐԻԿԷ

Նեղոս	1458	Կամպիա	585
Սենեկալ	666	Նիկէր	1170

ԱՄԵՐԻԿԱ

Ամազոն . գետ	1507	Օրենորդ	720
Փլաթա	1080	Միսիսիպի . . .	1687

ԱՇԽԱՐՀԱՅԻՍ

ԽԻՍՏ ԲԱՐՁՐ

Զ Ր Վ Է Ժ Կ Ե Բ Ը

	ՈՏՔ	ԵՐԿԻՐ
Կալարմայի ջրվէժը	1,266	Պիրենն . լէռները
Շթաւսպի	900	Զուլցերի
Ռիւքան	800	Նորվէկիա
Սէքուլէյօ	800	Պիրենն . լէռները
Լուլէայի ջրվէժը	600	Շուէա
Թուքուէնտամայի ջրվ.	539	Քոլումպիա
Միսուրի	384	Ամերիկա
Ռիօ Վանակրօ	369	Քոլումպիա
Կրէյ գետին ջրվէժը	350	Սկովաիա
Մոնմուանսիի ջրվ.	242	Քանաուա
Նիադարա գետին ջրվ.	163	Քանաուա
Հուէնոսի ջրվէժը	60	Զուլցերի
Թիվոլիի ջրվէժը	50	Իտալիա

ԱՇԽԱՏԱՆԻՔ

ԽՈՍՏ ԲԱՐՁՐ ՇԷՆՔԵՐԸ

	ՈՏԳ
Եգիպտոսի մեծ բուրգը	428
Եգիպտոսի սղտի բուրգը	398
Սթրասպուրկի զանգակատունը	437
Վեննա սուրբ Ստեփանոս եկեղեցւոյն աշտարակը	420
Անվերսայի եկեղեցին	369
Հռոմ սուրբ Պետրոսի գմբէթը	366
Ճէնովայի նաւահանգստին լապտերը	350
Լոնտրա սուրբ Պօղոսին գմբէթը	338
Միլանի մայր եկեղեցւոյն գմբէթը	335
Վենետիկ սուրբ Մարկոսի զանգակա- տունը	325
Պոլոնիայի աշտարակը	329
Փիզայի աշտարակը	190
Սրբոյն Կարսլոսի սղնձէ արձանը Միլա- նին մօտ	112
Պոմպէոսի տիւնը՝ Եգիպտոս	96

ՅԼՆԿ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ա . ԵՒՐՈՊԱ	3
Բրիտանիա	14
Տանիմարքա	21
Շուէտ	24
Ռուսաստան	27
Գաղղիա	33
Պեճիա	38
Հոլանտա	40
Զուլիցերի	43
Աւստրիա	46
Բրուսիա	52
Գերմ. Դաշնակցութիւն	56
Փորթուգալ	64
Սպանիա	67
Իտալիա	71
Տաճկաստան	80
Յունաստան	87
Բ . ԱՍԻԱ	92
Ասիայի Ռուսաստան	98
Ասիայի Տաճկաստան	102
Հայաստան	110
Արաբիա *	117
Պարսկաստան	119

Աֆղանիստան	122
Թուրքաստան	123
Հնդկաստան	125
Չին	134
Ճափոն	137
Գ. ԱՓՐԻԿԵ	139
Եգիպտոս	143
Պերպերիստան	146
Սահրա	147
Սենեկամպիա	148
Հիւսիսային Կուլինէա	149
Նիկրիտիա	150
Նուպիա	151
Եթովպիա	151
Ատէլ	153
Այան	153
Հարաւային Կուլինէա	154
Օգենդացւոց երկիր	154
Գլուխ Բարեյոուոյ	155
Քաֆրաստան	156
Մոնոմոթափա	166
Մոզամպիք	156
Ջանկուէսպար	157
Անծանօթ երկիր	157
Ափրիկէի կղզիները	158
Դ. ԱՄԵՐԻԿԱ	161
Ռուսի Ամերիկա	166
Կրօնէլանտիա	167
Նոր Բրիտանիա	168
Միացեալ Նահանգներ	169
Մեքսիքօ	170
Կուլաթէմալա	171
Քուլումպիա	173

Կուլյանա	174
Պրադել	175
Փէրու	177
Պոլիվա	178
Փարակուայ	179
Փլաթա	180
Քիլի	180
Փաթակոնիա	181
Անդիլէան կղզիք	182
Ե . ՈՎԿԻՍԵՒՍ	185
ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ ԳԼԽԱՒՈՐ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆՑ	189

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Նախագիտելք	195
ԳՆՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ	198
ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ	198
Շրջանակները	198
Գօտինները	206
Կլիմայ	207
Դիրք գնոոյ	212
Գունաւի գործածութիւն	214
ԵՐԿՆԱԳՈՒՆՏ	250
Աստղ	232
Հաստատուն աստղ	232
Արև	240
Մոլորակ	241
Փայլածու	245
Արուսեակ	245
Երկիր	246

Լուսին	256
Հրատ	259
Վհտա, Հերայ, Դեմեարէ, Պալաս	260
Լուսնթագ	261
Երևակ	262
Ուրանոս	263
Խաւարուժ	264
Գիսաւոր	265
ՉԳՈՂՈՒԹԻՒՆ	268

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՆԱԿԱՆ

ՅԱՄԱՔ	272
Կղզի, Առջիպէղագոս	273
Թերակղզի, Պարանոց	274
Լեռ, Հրուանդան	274
Հրաբուխ, Գետնաշարժ	275
Դաշտ, Անասպատ	277
Այր	278
ԶՈՒՐ	279
ՀԱՍԱՐԱԿ ԶՈՒՐ	280
Գետ, Զրկէժ	280
Լիճ	281
ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԶՈՒՐ	282
ԾՈՍԱՅԻՆ ԶՈՒՐ	283
Ծով	283
Ծոց	285
Նեղուց	286
ՕԴ	286
ՕԴԵՐԵՒՈՅԹ	287

ՕՐԵՂԷՆ ՄԵՏԵՈՐԱՅ	287
Հով	288
ԶՐԵՂԷՆ ՄԵՏԵՈՐԱՅ	291
Մէդ	291
Ամպ	292
Յող	293
Եղեամ	294
Անձրև	294
Ձիւն	295
Կարկուտ	296
ԼՈՒՍԵՂԷՆ ՄԵՏԵՈՐԱՅ	297
Ծիածան	297
Արշալոյս	298
Արևանմանութիւն	299
Բակ	299
Զողիակոսի լոյս	300
Կրկնէրևոյթ	300
ՀՐԵՂԷՆ ՄԵՏԵՈՐԱՅ	301
Փայլակ, Կայծակ	301
Հիւսիսայգ	302
Շրջմովի հուր	302
Ասուպ	303
Երկնաքար	303
ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ • ՕՐԻ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ	305
Աշխարհքիս գլխաւոր լեռներուն բարձրութիւնը	310
Աշխարհքիս գլխաւոր գետերուն երկայնութիւնը	319
Աշխարհքիս խիստ բարձր ջրվեժները	320
Աշխարհքիս խիստ բարձր շէնքերը	321

ՅՈՒՅԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԱՍԻՆ

Աալպուրի	23	Աղթամար	115
Ագմէջիա	31	Աղի կղզի	159
Ագէէհի	104	Աճմիր	130
Ագսէրայ	85	Ամաղունեայ դէտ	164
Ագրիանուպօլիա	83	Ամասիա	104
Աղախու ծով	4	Ամասիա	106
Աթէնք	89	Ամերիկա	161
Աթտէրխան	30	Ամիէն	37
Ալանա	6	Ամուր	96
Ալթէնպուրի	58	Ամպոյնա	186
Ալթոնա	23	Ամպուլան	42
Ալթորֆ	45	Ամպուրի	63
Ալիա	112	Ամպէրտամ	41
Ալէկանի	163	Ալան	153
Ալմատէն	70	Ալաքէիօ	37
Ալութա	82	Ալասուլուդ	104
Ալպանիա	85	Ալօրօս	84
Ալպէան լէռներ	9	Ալտէր	22
Ալքոշ	106	Անատիր	94
Ախլցիա	101	Անափա	101
Ախապլի	148	Անդղիա	16
Աիլ	114	Անդղիացոց հընդ	
Աիրա	129	կաստան	129
Ահմետապատ	130	Անդիլէան կղզիք	182
Աղէքսանդրիա		Անթապ	108
(Եգիպտոս)	145	Անի	115
Աղէքսանդրիա		Անծանօթ Էրկիր	157
(Խաալ)	74	Անկիւրիա	105

Անկողն	67	Ատլաս	141
Անկուլէմ	37	Արաբիա	117
Անհալթ Պէրն		Արաբիոյ ծոց	94
պուրկ	59	Արալ	96
Անհալթ Տէսաւ	59	Արաքան	134
Անհալթ Քէօթէն	59	Արէքուիփա	178
Աննամ	133	Արէքուիփա հրա	
Աննա Պոնա	159	բուխ .	164
Աննովէր	62	Արճէշ	114
Անտաման	94, 134	Արնօ	10
Անտիոք	106	Արշիպէղադոս	4
Անտրա	91	Արշիպէղադոսի	
Անվէրսա	39	կղզիներ	94
Անքոնա	76	Արտաւիլ	116
Անքոպէր	152	Արքանկէշ	30
Ապաղա	32	Արքիքօ	152
Ապենեան լեռներ	59	Ափնիոն	36
Ապոմէյ	107, 149	Աւլոնա	85
Առնա	148	Աւկսպուրկ	61
Առաթը	115	Աւսահուրէշ	153
Աօիա	92	Աւստրալիա	187
Աօիայի Ռուսա		Աւստրիա	46
ստան	98	Աւրանկապատ	130
Աօիայի Տաճկա		Ափրիկէ	139
ստան	102	Աքեա	107
Ասորեան կղզիք	158	Աքուիլա	79
Ասորիք	107	Աքուիլէա	49
Ասպահան	121	Աքուիսկրանա	54
Ավա	132	Աքսում	152
Ատսնա	105	Աֆղանիստան	121
Ատէշ	153		
Ատիճէ	10	Բահշ	125
Ատլանտեան ուղի	4	Բաղէշ	114

Բարեկամաց կղզ	188	Գրգուռ	114
Բեթանիա	108	Գրիգորուսօլիս	31
Բեթղէհէմ	108		
Բեթրաուրի	29	Գալարի գլխ . կղ	159
Բերիա	107	Դամասկոս	107
Բէյբուս	9	Դանուբ	10
Բրիտանիա	14	Դավիթ	116
Բրուսիա	52	Դարբանդ	102
		Դեղոս	91
Գաղա	108	Դէհրան	121
Գաղպին	121	Դուզլա	85
Գալիլ	108	Դուզլա լիճ	104
Գահիրէ	145		
Գաղղիա	33	Եամայիբա	183
Գանդէս	96	Եանեա	85
Գանձակ	100	Եանսէբեան	95
Գանտահար	123	Եաշ	86
Գարահիսար	103	Եարոսլաւ	50
Գարաճողան	106	Եաքուցբ	100
Գարաաաղ	85	Եաֆա	108
Գարաֆէրիէ	84	Եգիպտոս	143
Գեղեցիկ կղզիներ	94	Եգէսիա	106
Գերմանական դաշ		Եթովպիա	151
հակցութիւն	56	Եմեսա	107
Գըսրըզ	109	Եմէն	118
Գըրգ. քիլիսէ	83	Ենա	64
Գըրղըզ	124	Ենիգալէ	5
Գլուծ	50	Ենիճէ վարտար	84
Գլուխ արևելեան	95	Ենիսէյ	96
Գլուխ Բարեյուլ		Ենիսէյսբ	100
այց	155	Եշիլըրմադ	112
Գլուխ հիւսիսային	95	Եռութանա	7
Գլուխ Գոմորին	127	Եուքաթան	21

Եսօ	137	Էլպա գետ	10
Ետնա	9	Էլսինկոր	23
Ետօ	138	Էլվէնա	95
Երասի	112	Էյրիպօղ	7
Երևան	115	Էնկիւրիւ	105
Երզնկա	114	Էնկլըսի	6
Երեքով	108	Էնկորնու	150
Երկաթի կղզ. 32,	159	Էպրօ	10
Երկիր հրոյ	163	Էփորա	66
Երուսաղէմ	108	Էտիմպուրի	19
Եւգոկիա	104	Էտիրնէ	83
Եւրոպա	3	Էրբողանօ	78
Եփեսոս	104	Էօղէշ	6
Եփրատ	96	Էօմէնի ծոց	94
Զաղորա	84	Ընկերութեան	
Զամպէզ	141	կղզիք	188
Զայիրէ	141		
Զանգիպար	160	Թաբոր	108
Զանթա	20	Թաթար պաղարը	84
Զանկուէպար	157	Թաղանթը	31
Զեմլին	50	Թալօ	10
Զէլանտ	6	Թամիզ	10
Զէյլա	153	Թայղան	31
Զմիւռնիա	104	Թանճէր	147
Զուխտերզէ	6	Թապու	148
Զուխերի	43	Թասոս	87
Զվուռնիք	85	Թարնոփու	50
		Թարրափոնա	70
Էշա	121	Թարբու	102
Էլարէտ	95	Թաքաղղէ	148
Էլիֆէքս	168	Թեսաղունիկէ	84
Էլպա կղզի	7	Թերէք	28

Թերկովիչ	86	Թրևիտչյա	90
Թէաքի	20	Թրհալա	84
Թէնէրիֆֆա	159	Թրուա	37
Թէրչէրա	158	Թրովիաւ	49
Թիւսիթ	55		
Թիմոր	67	Իբերեան լեռներ	9
Թիմպօ	149	Իզմիր	104
Թինէ	91	Իզնիմիտ	104
Թիվովի	77	Իզնիք	104
Թիւա	90	Իլմէն	9
Թիֆլիզ	100	Իլպասան	85
Թոգաթ	104	Իլվով	49
Թոլէտօ	70	Իկլաւ	49
Թումպուլքթու	150	Իկոնիոն	104
Թոպուլք	100	Իմէրէթ	32
Թոռն	55	Ինգոս	96
Թոպքանա	75	Ինճիկիզ	83
Թորնէա	10	Ինսիրուք	48
Թուլոն	36	Իշխանի կղզի	159
Թուլուզ	35	Իսէյիր	150
Թուհուզ	147	Իսրայիլ	86
Թուրին	74	Իսլանտա	19
Թուրնիէ	40	Իսլանտայի ծով	14
Թուրքաստան	123	Իսագճը	86
Թովրադգալէ	116	Իսլանտա	7
Թոքանթին	164	Իսլէմէ	83
Թաիվէր	55	Իստրիա	49
Թրանքուէսպար	131	Իսթէնաէրիէ	145
Թրաւնիք	85	Իսթէնաէրուռն	108
Թրափանի	79	Իվիցա	7
Թրէտո	49	Իտալիա	71
Թրէնթ	15	Իտրա	91
Թրէվիչ	52	Իրադ Արասի	109

Իրիս	89	Լինց	48
Իրբուցք	100	Լիոն	35
Իւսկիւս	84	Լիոնի ծոց	6
Իւսկիւտար	105	Լիպարեան կղզիք	7
		Լիպոնա	66
Լալանտ	6	Լիվորնո	75
Լահոռ	131	Լիվուփուլ	17
Լայիցիկ	62	Լիտա	17
Լանտաւ	61	Լիւրիկէ	49
Լասաա	137	Լիւսիա	62
Լատոկա	9	Լիւփիէ Լաւէն	
Լարիսաա	84	պուրկ	60
Լաւէնպուրկ	58	Լիւփիէ Տէգմուլ	60
Լաւոգիկէ	108	Լիքթէնշթայն	60
Լաքնով	130	Լոզաննա	45
Լէհաստան	31	Լոմպարտիա	51
Լէմնոս	87	Լոնկիալանտ	163
Լէնա	96	Լոնարա	16
Լէսբոս	109	Լոսէնշթայն	60
Լէմպէրկ	49	Լոտի	51
Լէյտա	42	Լորէաոն	77
Լէնտսէնա	8	Լուառ	10
Լէնքասթէր	163	Լուիզպուրկ	63
Լէնքասթր	18	Լուլէա	25
Լէլլէ	79	Լուկանո	45
Լը Հաւր	37	Լուէպուրկ	62
Լիբանան	95	Լուչէրնա	45
Լիէժ	39	Լուչէրնայի լիճ	10
Լիլ	37	Լուպէք	64
Լիմ	115	Լուպիանա	49
Լիմա	178	Լուսնի լէւնէր	141
Լիմբրիք	19	Լուվէն	39
Լիմոժ	37	Լուցէն	55

Լուսաթա	141	Կանա	108
Լուսայեան կղզիք	183	Կանա	39
Լուսենպուրի		Կասուա	78
(Հոլանտ.)	42	Կասպից ծով	10
Լուսէմպուրի		Կասքոնեան ծոց	6
(Գերմ.)	58	Կարթագինէ	
Լուսոր	146	(Սպան.)	70
Լուսքա	80	Կարթագինէ	
Լոֆէն	45	(Ափրիկ.)	174
Լոֆֆոտէն	6	Կարին	113
Լօանկօ	154	Կարմեղոս	107
		Կարմիր ծով	99
Խազան	30	Կարուպ	9
Խաղաղական ով		Կարոն	10
Լիանոս	93	Կարտայի լիճ	10
Խարբերդ	114	Կափառնաուա	108
Խիվա	125	Կեսարիա	105
Խոյ	116	Կեսարիա Պաղես	
Խոշավանք	116	տինոյ	108
Խուծայիս	100	Կերլա	50
Խոքանտ	125	Կերջ	31
Խրլմ	7	Կէլիպօլու	84
		Կէպա	67
Ճաղկէոյ լեռ	116	Կէօզէվէ	31
Ծարա	51	Կէօնոէր	152
Ծիա	91	Կիպրոս	109
		Կիւզէլ Հիսար	104
Կաթ	127	Կիւմիւշտանէ	105
Կալաց	86	Կէսիօ	19
Կալիցիա	49	Կլըսթիմըր	18
Կալիաթա	129	Կլոկաւ	55
Կամագայա	130	Կոթէնպուրի	26
Կամպիա	141	Կոթինի	62

կոթլանա	6	կրնոպլ	36
կոլգոնա	127	կրնիչ	18
կոստանդիա	64	կրոէնլանտիա	167
կոստանդինա	147	կրոնինկէն	42
կոստանդնուպօ		կօա	131
լեա	57		
կովկաս	9	Հալէ	55
կովկասու երկիր	100	Համա	107
կորդուաց լեռ	95	Համատան	121
կորէա	38	Հայաստան	110
կորնթոս	90	Հայիա	42
կուաթէմալա	172	Հայիթի	183
կուաթէմալա քղ.	171	Հայնան	94
կուանահանի	183	Հայտէրապատ	130
կուանսքսաթա	171	Հայտէրապատ	
կուաթալա	79	(այլ)	131
կուատալուփիա	183	Հապէշ	151
կուատալուփիւր	10	Հասանդալա	113
կուատիանա	10	Հաստիա կայսրն	
կուինէա հարաւ	154	տիր	58
կուինէա հիւս.	149	Հաստիա Հոմ	
կուինէայի ծոց	140	սուրի	60
կումա	28	Հաստիա Տարմ	
կույանա	174	շթատ	58
կուպան	28	Հալանա	184
կուտէն	22	Հարլէմ	42
կուտինա	103	Հերրիգէան կղզ.	7
կուր	112	Հերիաաւ	45
կտուց	105	Հէքլա	9
կրայց	60	Հէմա	107
կրանատա	69	Հէլինկէն	59
կրանատա կղզի	183	Հէրաթ	123
կրաց	48	Հըրշովա	86

Հիւլէ	109	Ճաւա	186
Հիւտէսայմ	62	Ճափոն	137
Հիմաւայա	122	Ճէնովա	74
Հիւսիսային ծով	4	Ճէնովայի ծոց	6
Հիւրմիւզի նեղուց	93	Ճերմակ ծով	4
Հնդկաստան	125	Ճէղայիր	147
Հնդկաց ծով	93	Ճէզիրէ	106
Հոանկօ	96	Ճիզէ	146
Հոգւոյն սրբոյ կղ.	187	Ճինեւորա	44
Հոլանտա	40	Ճինեւորայի լիճ	10
Հոլթայն և Լա		Ճիպիլթէրրա	5
ւէնպուրկ	58	Ճիպիլթէրրա քղ.	21
Հոլթայն Օլտեն		Ճիրճէնթի	79
պուրկ	59	Ճորոխ	112
Հոհէնցոլէրն Հէ		Ճուլամերկ	106
շինկէն	59	Ճուրճով	50
Հոհէնցոլէրն Սիկ			
մարինկէն	59	Մագնէսիա	104
Հոմպուրկ	60	Մաթափան	8
Հոնտուրաս	162	Մալակա	70
Հոտէն	148	Մալաքքա	133
Հուէ	133	Մալաքքայի նե	
Հուտսոնի ծոց	162	ղուց	93
Հուտսոնի նեղուց	163	Մալէզիա	186
Հուէնոս	10	Մալթա	20
Հուդանոս	10	Մալին	40
Հուդոս	109	Մալուինեան կղզ.	163
Հում	76	Մալթրէմ	26
Հումիլայ	106	Մալտիւլեան կղզ.	131
		Մակատոքսօ	157
Ձիթենեաց լեռ	108	Մակեդոնիա	84
		Մակեդանեան	
Ղզար	102	կղզիք .	163

Մակեդանեան նե		Մեթոն	90
զուց	163	Մեղոս	91
Մակոնցա	64	Մեռեալ ծով	96
Մակոնպուրի	54	Մեթինա	79
Մաղնիսա	104	Մեթինայի նեղուց	5
Մաճառոտան	50	Մեթիլինէ	109
Մաճորէ լիճ	10	Մեքսիքո	170
Մայնինկէն	58	Մեքսիքոյի ծոց	162
Մայորքա	7	Մէլար	9
Մանդուա	51	Մէլինոտա	157
Մանիքա	4	Մէմէլ	55
Մաշկաթ	119	Մէն	6
Մասթրիքթ	42	Մէնչոսթըր	17
Մասիս	95	Մէշէտ Նիւսէյին	109
Մատակադքար	159	Մէս	37
Մատերա	158	Մէտինէ	116
Մատէն	106	Մէրիճ	82
Մատէն (այլ)	115	Մէրաին	106
Մատրաս	129	Մէքլէնպուրի Շվէ	
Մատրիտ	69	րին	59
Մարաղա	117	Մէքլէնպուրի	
Մաբէնկօ	74	Սթրէլից	59
Մարթինիկէ	183	Մէքուինէզ	147
Մարիամ Աննա	187	Մէքքէ	118
Մարմարա	4	Միացեալ նա	
Մարմարա կղզի	109	Հանդէք	199
Մարոք	147	Միաքօ	138
Մարսըվան	105	Միզէն	8
Մարսիլիա	35	Միլան	51
Մարքիզեան կղզ	188	Մինհօ	10
Մաւրիաիա	158	Մինորքա	7
Մաքաօ	137	Միջագետք	106
Մաքաօ կղզի	94	Միջերկրական ծով	4

Միսիթրա	90	Մոքա	119
Միսիսիփի	164	Մցխէթա	101
Միսոլունկի	90		
Միսիա	84	Յոնիական ծով	4
Միսիլլի	109	Յոպպէ	108
Միրանտոլա	80	Յունաստան	87
Միրթրթիափիլ	18	Յունաստանի կղզ.	90
Միւլհոգէն	37		
Միւնսթէր	55	Նազարէթ	108
Միքլոն	38	Նախջուան	115
Մծբին	106	Նակիուր	130
Մոզամպիք	156	Նամուր	40
Մոզաոք	102	Նայսիաէլ	10
Մոլուքեան կղզիք	186	Նանթ	35
Մոկ	127	Նանկասաքի	138
Մոմպուզա	157	Նանսի	36
Մոնաքօ	60	Նանքին	136
Մոնթէ Պիանքօ	72	Նապլուսա	108
Մոնթէ Ռոլա	72	Նասաւ	59
Մոնթուան	37	Նաւարին	90
Մոնկալօ	157	Նաւորդաց կղզ.	188
Մոնոմոթափա	156	Նաւփիա	89
Մոնս	40	Նափոլի	77
Մոնրէալ	168	Նաքչա	91
Մոնցա	51	Նեւսոն	164
Մոնփէլիէ	36	Նեղոս	141
Մոստար	85	Նեմէն	10
Մոսքուս	30	Ներչինսք	100
Մոսենա	80	Նեւա	10
Մորա	7	Նէկրոփոնթէ	91
Մորափա	82	Նէօշաթէլ	45
Մուշ	114	Նէօշաթէլի լիճ	10
Մուսուլ	106	Նըթինկէմ	18

Նիկէպօլու	86	Շամախի	101
Նիկէր	141	Շաֆֆուզ	45
Նիկիա	104	Շէթլէն	7
Նիկոմիդիա	104	Շէմնից (ՄՃԱ.)	50
Նիկոսիա	109	Շէմնից (Սաքս.)	62
Նիկրիտիա	150	Շէֆֆիլա	18
Նիմ	37	Շէնըն	10
Նիմէի	42	Շթայէր	48
Նիցցա	74	Շթուլթիարա	63
Նիւքասլ	18	Շիրա	91
Նիքոսար	134	Շիրազ	121
Նիֆոն	137	Շիրուան	32
Նովկորոտ	29	Շլայց	60
Նոր Արքանիէլ	167	Շլէսվիկ	23
Նոր Բրիտանիա	168	Շուուլա	171
Նոր Բրիտանիա կղ.	187	Շուեա	24
Նոր Եօրթ	170	Շուից	45
Նոր Զեմլեա	6	Շումլա	86
Նոր Զէլանտա	187	Շվարցպուրկ Սոն	
Նոր Իւլանտա	187	տէրսհաւզէն	59
Նոր Կուլինէա	187	Շվարցպուրկ Բու	
Նոր Հոլանտա	21	տուլլթաա	59
Նոր Նախիջևան	31	Շվէրին	59
Նոր Զուզա	121	Շքոտարա	85
Նոր Վրաստան	163		
Նոր Քալէտոնիա	187	Ողիմպոս	82
Նոր Օուէան	170	Ոստան	115
Նորիմպէրկ	61	Ովկիանիա	185
Նորուիչ	18	Որկադէան կղզ.	7
Նորվեգիա	26	Որմեայ լիճ	96
Նորաբին	8	Ուզունճովա	84
Նուէիա	106	Ութրէթ	42
Նուպիա	151	Ուինտզըր	18

Ուլահ	86	Պահիա	176
Ուլմ	63	Պահրէյն	94
Ումէա	52	Պաղեսաին	108
Ուոթըրֆըրա	19	Պաղէսարայ	31
Ուտինէ	52	Պաղտաա	109
Ուրալ լեռ	9	Պամիսու	89
Ուրալ գետ	10	Պամպէր	61
Ուրհա	106	Պամպուք	149
Ուրպինո	77	Պայաղիա	115
Ուփսալա	26	Պայքալ	96
		Պանեալուքա	85
Չաթալճա	84	Պանտա	187
Չամլըճա	91	Պանքա	186
Չանագգալէսի	5	Պանքոք	133
Չանի	96	Պաչալով	50
Չանտէրնակոր	131	Պապա պուրնու	94
Չար տաղը	81	Պապիւլմանտէպ	93
Չեռնովկայ	50	Պապիւլմանտէպ	
Չէզէնա	77	Նրուանգան	95
Չէրիկօ	20	Պասան	52
Չին	134	Պասրա	109
Չիվիթավէք.բիա	77	Պատէն	58
Չիրմէն	83	Պարի	79
		Պարնասու	82
Պաալպէք	108	Պարոս	91
Պաղիլէա	44	Պարոտա	130
Պաթ	18	Պարչէլնա	69
Պաթավիա	186	Պարպորա	153
Պաղբան	9	Պարսկային ծոց	94
Պալթիկ ծով	4	Պարսկաստան	119
Պալթիմոր	170	Պաւերա	60
Պալքաշի	96	Պաքու	101
Պահամա նեղուց	163	Պաք.բիլիննէ	47

Պէլոււն	52	Պոլիւլիա	178
Պէլկրատ (Մճու.)	50	Պոլոնիա	76
Պէլկրատ (Սէրվ.)	86	Պոլսենայի լիճ	10
Պէլճիա	38	Պոկոթա	174
Պէլուճիստան	65	Պոհէմիա	49
Պէլօ	9	Պոմպայ	129
Պէռլին	54	Պոմպէա	78
Պէրմուտեան կղզ.	163	Պոսթոն	170
Պէլթ	5	Պոսնա	75
Պէլֆէսթ	19	Պոսնա սարայ	85
Պէհրինկայնեղուց	93	Պորնէօ	186
Պէնարէս	129	Պորնհոլմ	6
Պէնէվէնթ	77	Պորնու	150
Պէնկէլա	154	Պորնու հին	
Պէնտերասպաս	122	Պորոօ	35
Պէրկամօ	51	Պուէնոս Այրէս	180
Պէրկէն	26	Պութուշան	86
Պէրնա	45	Պուլլարիա	85
Պէրութ	108	Պուլոնէր	37
Պէրնպուրկ	59	Պուխարա	125
Պէրպէրիստան	146	Պուլտան	86
Պըզանսոն	36	Պուտին	50
Պիթլիզ	114	Պուրամիուլթէր	127
Պիլիգոն	42	Պուրղազ	84
Պիլմա	148	Պուրպոն կղզի	158
Պիհաչ	85	Պուքէպուրկ	60
Պինգոս	82	Պուքրէշ	86
Պինկէօլ	113	Պրազիլ	175
Պիբենեան լեռներ	9	Պրազիլի լեռներ	164
Պիրման	132	Պրակա	66
Պիրմինկէմ	17	Պրականցա	66
Պոթնեան ծոց	6	Պրաշով	50
Պոլթըն	18	Պրավա	157

Պրենիժա	47	Ռուսի Ամերիկա	166
Պրեսլաւ	54	Ռուսճուգ	86
Պրէթփըրա	18		
Պրէմա	64	Սադըզ	109
Պրէշիա	51	Սաթալիա	105
Պրէսթ	37	Սալամանքա	70
Պրիսթըլ	17	Սալէրնո	75
Պրիւն	49	Սալմաստ	116
Պրոտի	49	Սալոնա	51
Պրուժ	39	Սալցպուրկ	48
Պրունսվիք	64	Սահրա	147
Պրուսա	103	Սամոթրակէ	87
Պրուսէլ	39	Սամոս	109
Պօլու	105	Սայկան	132
		Սայկոն	133
Ռաթիսպոնա	61	Սայմա	9
Ռայս Լոպէնշթայն	60	Սայսան	96
Ռայս Կրայց	60	Սան Կալլօ	45
Ռայս Շլայց	60	Սան Մարինօ	77
Ռէթի	77	Սանթա Մաւրա	20
Ռէճճիօ	80	Սանթիակօ	181
Ռէն	37	Սանթիակօ Կոմ	
Ռէնա	36	պոստէլա	70
Ռէսէլկաթ	95	Սանտովիչ կղզիք	188
Ռէտուլթալէ	101	Սառուցեալ ծով	4
Ռիօ Եանէյրօ	176	Սասուն	114
Ռոթերտամ	42	Սարակոսսա	69
Ռոմանիա	95	Սարտամ	42
Ռոշտալ	18	Սարտենիա	74
Ռոսթոք	64	Սարտենիա կղզի	74
Ռոտտսթօ	84	Սաքսոնիա	61
Ռուան	35	Սաքս . Կոթթա	
Ռուսաստան	27	Ալթէնպուրկ	58

Սաքս . Մայնինկէն	58	Սէրէթ	82
Սաքս . Վայմար	58	Սէրինկափաթան	129
Սաքս . Քոպուրկ		Սըրթ	140
Կոթա	59	Սթապէա	78
Սաֆէտ	108	Սթապրոբ	275
Սեբաստիա	104	Սթաւրովոլ	102
Սեբաստիա (Պաղեստ .)	108	Սթեթին	54
Սելէկիա	105	Սթոքոլմ	25
Սեմենորէ	86	Սթրաշուհա	55
Սենա	75	Սթրասպուրկ	35
Սենաար	151	Սթրէլց	59
Սենեկալ	141	Սթրէֆլրա	18
Սենեկամսիա	148	Սթրոմպոլ	73
Սեպենիքօ	51	Սիամ	133
Սեպտէ	5	Սիամայ ծոց	94
Սերվիա	86	Սիթքա	167
Սև ծով	4	Սիւտորէ	86
Սևանայ ծով	112	Սիւլվերի	83
Սևասթովոլ	31	Սիկիլիա	79
Սէլանիկ	84	Սիկմարինկէն	59
Սէլանիկի ծոց	6	Սինա	118
Սէկօ	150	Սինապ	105
Սէմենորէք	87	Սինիկալիա	77
Սէյլան	130	Սինկափուր	134
Սէյէէէան կղզիք	158	Սիոն	45
Սէյտա	108	Սիուլթ	145
Սէն	34	Սիպերիա	100
Սէն Ճէմն	149	Սիպլին	50
Սէն Տընի	37	Սիս	105
Սէն Քանթէն	37	Սիսթով	86
Սէվերն	10	Սիւրահուսա	79
Սէրէշ	84	Սիուլթ 1	03
		Սիւլիւա	69

Սիւվէյիս	145	Ս. Յակոբ	159
Սիբոբ	137	Ս. Յովհաննէս	24
Սիսովա	19	Ս. Պետրոս կղզ.	38
Սմբղանո	125	Ս. Պետրոս քաղաք	184
Սնեաթին	50	Ս. Պօղոս	177
Սոխումգալէ	101	Ս. Վինչէնցիոս	183
Սողոմոնի կղզիք	187	Ս. Վինչ . հը-	
Սոնտէրսհաւզէն	59	րուանդան	8
Սուաքէմ	151	Սոքոթորա	160
Սումատրա	186	Սոֆեա	85
Սունա	5	Սպանիա	67
Սուչովա	50	Ստահր	121
Սուսամատասը	109	Ստամբուլ	57
Սուր	108	Ստամբուլի նեղուց	93
Սուրաթ	130	Սփալաթրօ	51
Սուրբ Անտոն	159	Սփարթիվէնթօ	8
Ս. Բարթոլոմէոս	183	Սփիցպէրկ	6
Ս. Գէորգ	42	Ս. քակէրրա.ք	5
Ս. Դոմինիկոս	184		
Ս. Եղիա	164	Վաթէրլօ	39
Ս. Եւստաքէոս	183	Վալանս	37
Ս. Թոմաս	159	Վալանսիէն	37
Ս. Լաւրենտիոս		Վալէնցա	69
դեա	164	Վալտէ.ք	60
Ս. Լաւրենտիոսի		Վալտիվիա	181
ծոց	162	Վայկաց	32
Ս. Լուդովիկոս	149	Վայկացի նեղուց	5
Ս. Լուչիա	183	Վայմար	58
Ս. Խաչ	183	Վան	115
Ս. Հեղինէ	158	Վանայ ծով	98
Ս. Մատթէոս	157	Վան Տիմէն	187
Ս. Մարիամ	158	Վատուց	60
Ս. Սեբայէլ	158	Վարինաս	174

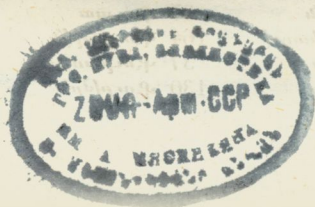
վարսաւիա	32	Տալմայիա	50
վարահուս	26	Տալօ	6
վենեաիկ	51	Տաղստան	102
վենեաիկի ծոց	6	Տաճկաստան	80
վեննա	48	Տամիաթ	145
վեսուս	9	Տանիմարքա	21
վերափոխման կղզ	20	Տանցիկ	54
վերափոխում		Տաւալակիրի	127
բաղաբ	179	Տարենտոն	78
վերոնա	52	Տարէնտէ	104
վէզեր	10	Տարմէթաս	58
վէթեր	9	Տարսոն	105
վէլէզ Մաւակա	70	Տաքքա	129
վէնէր	9	Տեպրեցին	50
վէրա փաղ	173	Տէթմոլո	60
վէրա Քրուզ	171	Տէլճի	129
վէրասյլ	37	Տէսաւ	59
վէրվիէ	40	Տէափոթ տաղը	81
վիզէ	84	Տէվի	163
վիլաուիքա	177	Տընտի	49
վիչենցա	52	Տըսլին	19
վիսթուլա	10	Տիատին	116
վիսպատէն	59	Տիբերիա	108
վիտին	86	Տիբերիա	10
վիրթէմսէրկ	63	Տիգրանահերա	114
վիրպուրկ	61	Տիգրիս	86
վոլթուրնօ	73	Տիզբոն	109
վոլկա	10	Տիթոն	36
վոչինկիթոն	170	Տիմէթոքա	83
վոսփորոս	5	Տինարեան լեռներ	81
վուրսըսթըր	18	Տիու	66
վրաստան	32	Տիւրաճ	85
		Տինբեր	10

Տնեպեր	10	Յուրիք	45
Տոն	28	Յուրիքի լիճ	10
Տոնքերք	37		
Տոպարվա	152	Փաղ	179
Տովո	10	Փաթակոնիա	181
Տորոս	95	Փաթրաս	90
Տուէ	37	Փաշերմօ	79
Տուհա	10	Փաշթէ	96
Տուվը	17	Փաշմա	159
Տվինա	10	Փաշք	93
Տրամա	84	Փայաս	105
Տրապիզոն	105	Փանամա քաղաք	174
Տրապօլիս	107	Փանամայի սլար	162
Տրեզտա	61	Փավիա	51
Տրիդէնտոն	48	Փատուա	52
Տրին	82	Փարաիուայ	179
Տրոհոպիթ	50	Փարամարիպօ	175
Տփիսիս	100	Փարիզ	35
		Փարկա	85
Րակուզա	51	Փարմա	79
Րաւեննա	77	Փաքչա	20
Րէկէնսպերկ	61	Փէթրովարատին	50
Րէնտսպուրկ	23	Փերուճիա	76
Րէչիս	145	Փերուճիայի լիճ	10
Րիկա	29	Փէկու	132
Րիկայի ծոց	6	Փէշթ	50
Րիմինի	77	Փէրնամպուք	177
Րոէրաս	26	Փէրու	177
Րուկէն	6	Փէքին	136
Րումէլի	83	Փիաչէնցա	79
Րուտուլթաս	59	Փիզա	78
		Փիէմոնթէ	74
Յունկլինկ	95	Փիլադէլփիա	170

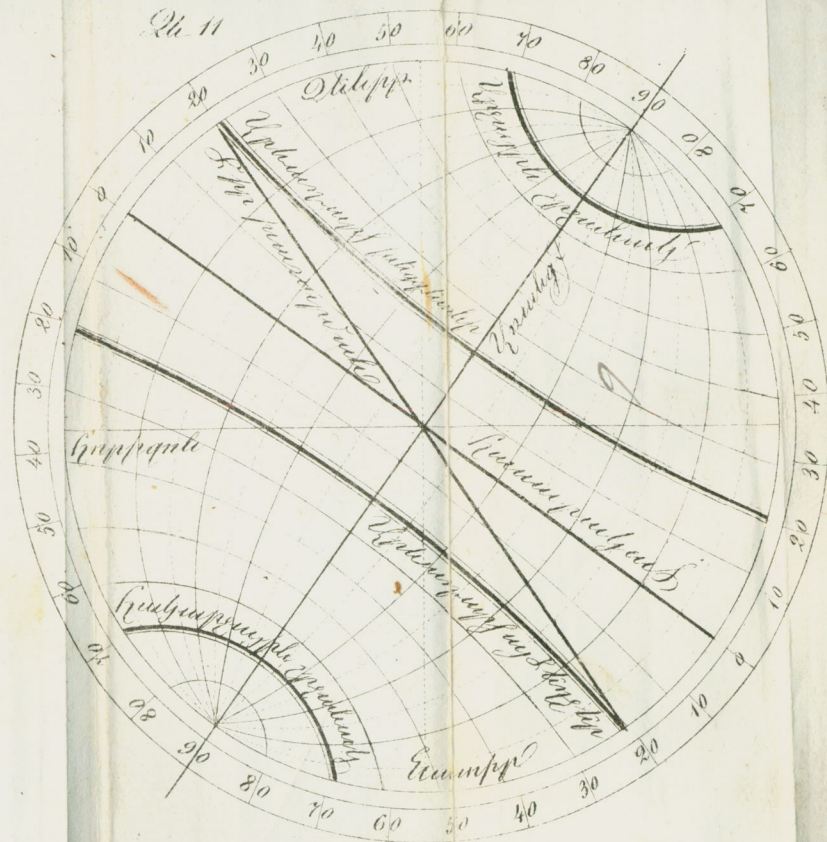
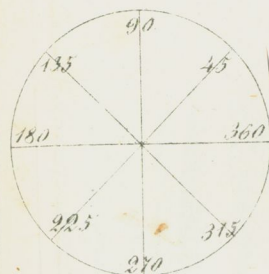
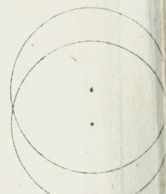
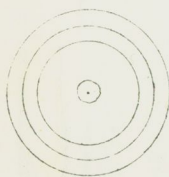
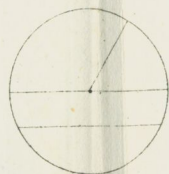
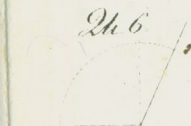
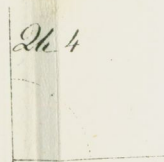
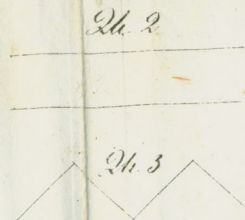
Փիլիսոփայական կղզի	187	Քաթարո	51
Փիլիսոփայէ	84	Քաթեկաթ	5
Փիլիսոփայ	164	Քաթթաք	129
Փիլքօ	158	Քաթմանտու	131
Փլաթա	180	Քալէ	36
Փլաթա գետ	164	Քալէի նեղուց	5
Փլաթա քաղաք	179	Քալիարի	74
Փլիմթ	17	Քալիքուլթ	129
Փողէն	54	Քալիֆորնիայի	
Փոթոսի	179	ծոց	162
Փոլթաւա	31	Քալիուլէվ	6
Փոլնեզիա	187	Քամչաթքայի ծոց	94
Փոնթիշերի	131	Քամարէ	87
Փոռթօ Ռիքօ	183	Քայաննա	175
Փորթուգալ	64	Քան	37
Փորթամթ	17	Քանարեան կղզի	159
Փորթօ	66	Քանարիա	159
Փոցտամ	55	Քանթոն	136
Փուլաթիէ	37	Քանտիա	87
Փուլէպլա տէ լոս		Քաշէօ	149
Միճէլոս	171	Քաշմիր	131
Փուլա	130	Քասկէս	140
Փուլսար սլաշը	105	Քասէլ	58
Փոփոքաթէփէթ	164	Քասթէլամարէ	78
Փոքր Ալթայ	95	Քասթէմունի	105
Փոքր Ասիա	103	Քասթորիա	84
Փրակա	46	Քասիլէ	69
Փրեսպուրի	50	Քարթակօ	173
Փրէվէզա	85	Քարլսրուհէ	58
Փրոզնից	49	Քարլսբրոննա	26
Փօ	10	Քարոլինեան կղզի	188
		Քարրարա	80
Քաթանիա	79	Քափօսիադրիա	49

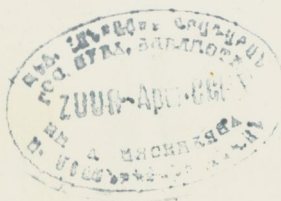
Քաժքորս	149	Քոլոնիա	54
Քափրաստան	156	Քոլումպիա	173
Քեահթա	100	Քոլումպիա գետ	164
Քեապիլ	123	Քոմոյի լիճ	10
Քեթի	79	Քոմորեան կղզ.	160
Քէլաթ	123	Քոմորին գլ.	95
Քէմպրիճ	18	Քոմօ	51
Քէնիկասպերկ	54	Քոնկ	141
Քէջօ	133	Քոնկօ	154
Քէօթահէա	103	Քոպլէնց	55
Քէօթէն	59	Քոպուերկ	59
Քէօլէն	8	Քոպպէ	150
Քէֆալոնիա	20	Քորեք	118
Քէֆէ	31	Քորէա	135
Քըմպըրլէնա	163	Քորէայի նեղուց	93
Քիէլ	23	Քոստնա	70
Քիէվ	30	Քորպաի	60
Քիլ	58	Քորսիքա	37
Քիլի	180	Քորտովա	70
Քիմերեան լեռներ	82	Քորտիլէան լեռ	163
Քիմպորասօ	164	Քորք	19
Քինկսթոն	184	Քորֆու	13
Քիոս	109	Քուզքօ	178
Քիւզիւ	137	Քուէպէք	168
Քիւսթէնտիլ	84	Քուէրէթարօ	171
Քիւրտիստան	106	Քուիթօ	174
Քիօճա	52	Քուիլօա	157
Քլատովա	87	Քումասիա	149
Քլաւսթալ	62	Քումպէրլանտ	116
Քլէրմոն	37	Քուպա	183
Քոթոփաքսի	164	Քուսթրին	55
Քոլմար	37	Քուրասաօ	183
Քոլումպօ	130	Քուրթրէ	40

Քուքուհուր	96	Ֆալսթեր	6
Քոփէնհակ	23	Ֆայէնցա	76
Քրաքովիա	32	Ֆէլմլթ	18
Քրէմնա	51	Ֆէս	104
Քրիսթիանիա	26	Ֆէրնանտօ-փօ	158
Քրիսթիանապօլսկի	149	Ֆէրոյէր	7
Քրոնշթատ	29	Ֆէրրարա	77
Քօիմպրա	66	Ֆիլիպէ	83
Օգէնդայիք	154	Ֆինիսթէրրէ	8
Օլանտ	6	Ֆինլանտեան ծոց	6
Օլմուց	49	Ֆիոնիա	6
Օլտէնպօլսկի	59	Ֆիորէնցա	75
Օխրի	85	Ֆլէնսպօլսկի	23
Օնեկա	9	Ֆոլինէօ	77
Օչական	116	Ֆոշիա	79
Օպի	96	Ֆորթալէնթու	
Օւլէան	36	րա	159
Օսնապրուք	62	Ֆորլի	77
Օտեսա	31	Ֆոքշան	86
Օտէր	10	Ֆուայպէրի	62
Օրէնոք	164	Ֆուանքֆորթ Օ	
Օրէնպօլսկի	30	տէր գետին վրայ	55
Օքսֆորտ	18	Ֆուանքֆորթ Մայն	
Օֆանթօ	73	գետին վրայ	63
Օֆիէ	89	Ֆրիպօլսկի	45

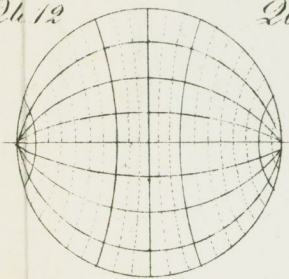

Էջ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
2	6	149, 521, 000	148, 521, 600
32	18	մէ	մէջ
37	18	Լա Հաւր	Լը Հաւր
72	12	17,000	71,000
82	22	Եւրոպային ու Ասիային մէջ	Եւրոպայի մա- սին մէջ
204	4	20° . 30'	23° . 30'
238	21	տասներկնդ կմ ² քսան	քառասունը հինգ կմ ² յիսուն
244	12	Երևակ . 20 . 16	10 . 16
262	16	20	10
—	—	20 ⁺ . 16	10 ⁺ . 16
263	8	90	77
—	10	180	84
287	19	շարժմունքերը	շարժմունքները

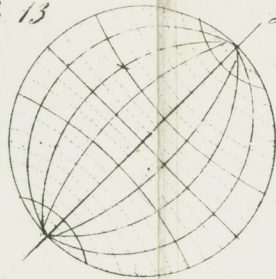

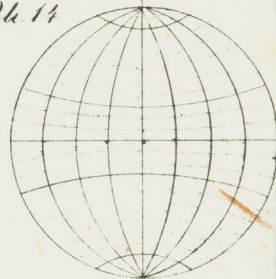
2h 12

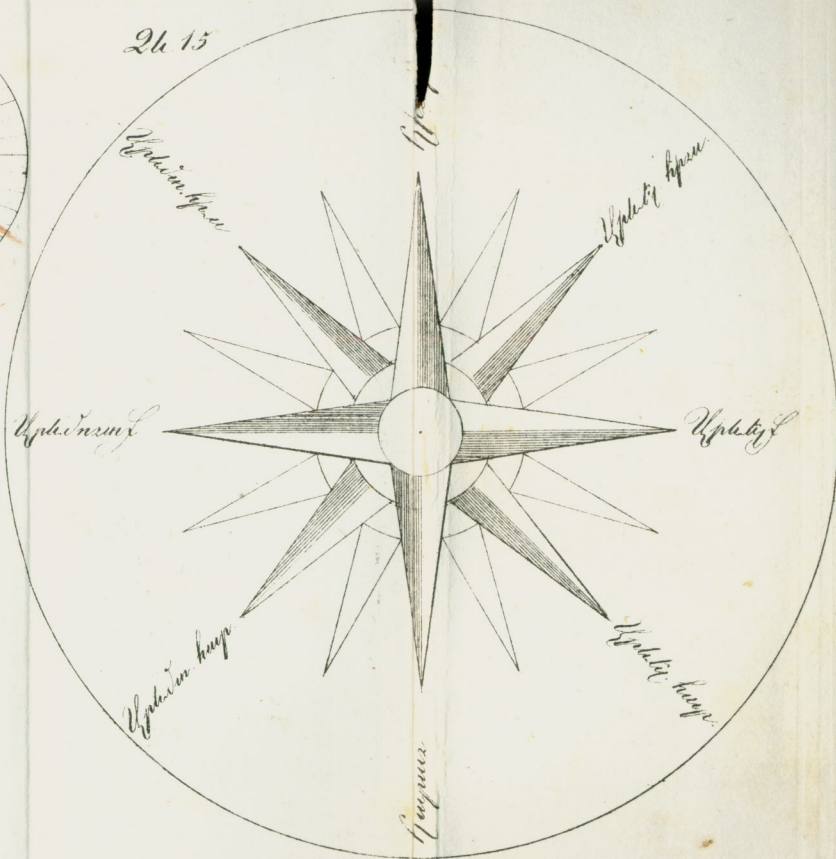
2h 13

2h 14

2h 15

2h 16

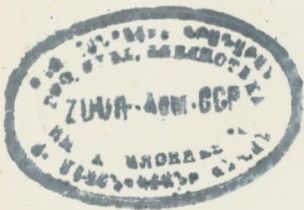

2h 17

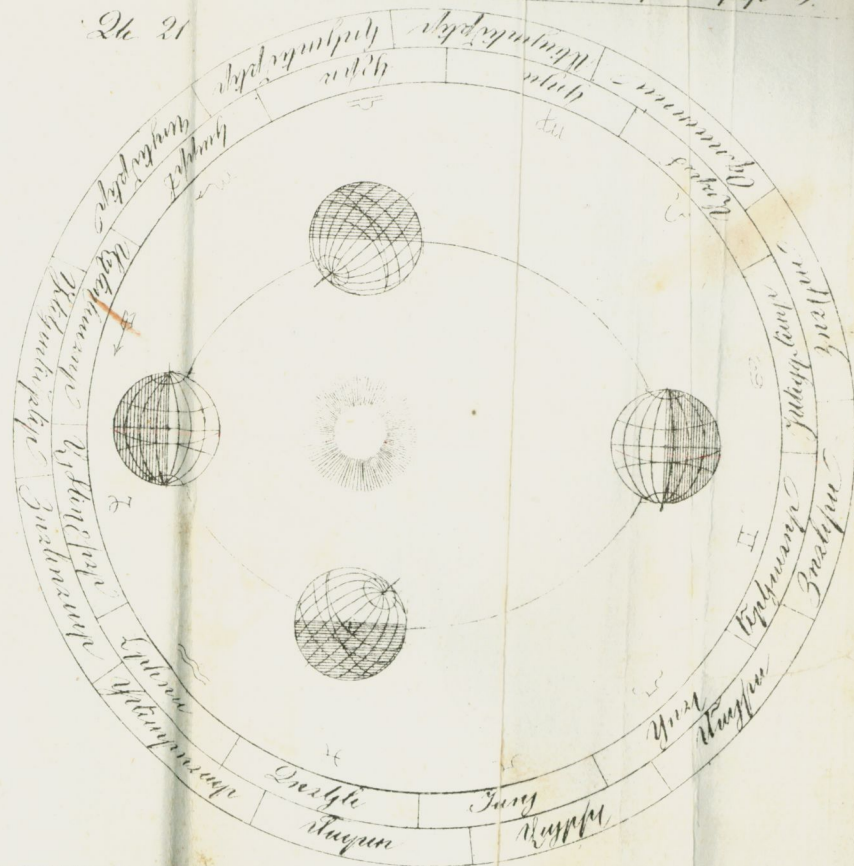
2h 18

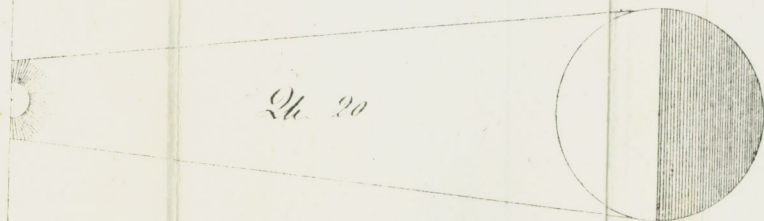

Manuscripte 3.

Pl 21

Pl 19

24 20

